

Social tryghed i de nordiske lande 2003

Social tryghed i de nordiske lande 2003

Omfang, udgifter og finansiering

'Social tryghed i de nordiske lande' kan bestilles hos:

Schultz Information
Herstedvang 12
DK-2620 Albertslund
Tlf: +45 70 26 26 36
Fax: +45 43 63 62 45
E-mail: schultz@schultz.dk
eller på: www.nom-nos.dk

Social tryghed i de nordiske lande

Omfang, udgifter og finansiering 2003

© Nordisk Socialstatistisk Komité 2005
Udgivet af Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO)
Islands Brygge 67, DK 2300 København S
Tlf. +45 72 22 76 25 • Fax +45 32 95 54 70
E-mail: mail@nom-nos.dk
Website: www.nom-nos.dk

Redaktør: Johannes Nielsen

Omslag: Sisterbrandt designstue, København

Layout og grafik: Jesper Marcussen & Liv M. Mathiasen

Tryk: AN:sats, København 2005

ISBN 87-90248-27-9

ISSN 1395-7546

De data, der danner grundlag for bogens tabeller om indkomstfordeling, typetilfælde, sociale udgifter samt specifikationerne heraf, kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside på World Wide Web:

<http://www.nom-nos.dk/nososco.htm>

Gå til menupunktet 'Statistics'.

Forord

Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO) er en permanent komité under Nordisk Ministerråd og Nordisk Socialpolitisk Komité, der har til formål dels at koordinere de nordiske landes statistik på det sociale område, dels at foretage sammenlignende udredninger og beskrivelser af de sociale tryghedsforanstaltningers indhold og omfang.

Komitéen er sammensat således, at hvert land har tre repræsentanter og et antal suppleanter. Formandskabet går på skift landene imellem. Der skiftes formandskab hvert tredje år. I perioden 2005-2007 er det Norge, der har formandskabet.

Fra og med 2005 er Færøerne ligeledes blevet fuldgyldigt medlem af komiteen og data for Færøerne indgår nu også i publikationen.

NOSOSKO offentliggør sine resultater vedrørende den løbende udvikling i de sociale forhold i rapporten *Social tryghed i de nordiske lande*.

Da alle nordiske lande som følge af deres EU-medlemskab eller som deltagere i EØS-samarbejdet er forpligtet til at indrapportere data om social sikring til EU's statistiske kontor, EUROSTAT, har NOSOSKO valgt at følge opstillingerne og definitionerne i EUROSTAT's nomenklatur, ESSPROS.

Årets tema omhandler sociale tilbud til udsatte børn og unge.

I forbindelse med udfærdigelsen af nærværende rapport har NOSOSKO nedsat en redaktionsgruppe til at bistå Komitéens sekretariat med arbejdet.

FORORD

Nordisk Socialstatistisk Komité består i øjeblikket af følgende:

DANMARK:

Fuldmægtig Casper Holm Andersen	Socialministeriet
Chefkonsulent Per Kampmann *	Arbejdsmarkedsstyrelsen
Programleder Torben Fridberg	Socialforskningsinstituttet
Kontorchef Carsten Torpe	Danmarks Statistik
Fuldmægtig Steffen Hougaard	Danmarks Statistik

FÆRØERNE:

Fuldmægtig Heri Petersen *	Social - og sundhedsministeriet
Specialkonsulent Jógvan Bærentsen	Færøernes Statistik

FINLAND:

Bitr. afdelingschef Rolf Myhrman	Social- och hälsovårdsministeriet
Utvecklingschef Salla Säkkinen	Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården (STAKES)
Överaktuarie Markku Lindqvist	Statistikcentralen
Afdelingschef Mikko Pellinen	Pensionsskyddscentralen
Ledande forskare Helka Hytti	Folkpensionsanstalten
Finanssekreterare Tiina Palotie-Heino *	Social- och hälsovårdsministeriet

ISLAND:

Kontorchef Ingimar Einarsson	Sundheds- og socialforsikringsministeriet
Afdelingschef Hrönn Ottosdóttir *	Sundheds- og socialforsikringsministeriet
Afdelingschef Kristinn Karlsson	Islands Statistik

NORGE:

Avdelingsdirektør Odd Helge Askevold	Arbejds- og sosialdepartementet
Rådgiver Marit Helene Mørkved *	Arbejds- og sosialdepartementet
Rådgiver Kirsti Gaasø	Statistisk sentralbyrå
Underdirektør Anita M Sivertsen	Rikstrygdeverket

SVERIGE:

Kansliråd Tom Nilstierna *	Socialdepartementet
Direktør Anna Holmqvist	Socialstyrelsen
Avdelingsdirektör Christina Liwendahl	Statistiska Centralbyrån
Ämnesråd Bengt Eklind	Socialdepartementet
Byråschef Cathrina Ferrmark Hanno	Försäkringskassan, Sverige
Enhetschef Leif Johansson	Statistiska Centralbyrån

* Medlemmer af redaktionsgruppen.

Sekretariatsleder Johannes Nielsen, NOSOSKO's sekretariat, er redaktør af denne rapport og fungerede som redaktionsgruppens sekretær.

Nordisk Socialstatistisk Komité 2005

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1. Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 2003.....	8
Kapitel 2. Metode	20
Kapitel 3. Befolkning og indkomstfordeling	27
Kapitel 4. Familier og børn	37
Kapitel 5. Arbejdsløshed	69
Kapitel 6. Sygdom	91
Kapitel 7. Ældre, funktionshæmmede og efterlevende	112
Kapitel 8. Boligydelser	167
Kapitel 9. Andre sociale ydelser	174
Kapitel 10. De sociale udgifter	189
Kapitel 11. Sociale tilbud til udsatte børn og unge	209
Bilag 1. Oplysninger, der findes på NOSOSKO's hjemmeside	263
Bilag 2. Grundlaget for reguleringen af de sociale ydelser	264
Bilag 3. Den nordiske socialpolitik.....	267
Publikationer udgivet af NOSOSKO	271

Symboler anvendt i tabellerne:

Oplysninger foreligger ikke
Tal kan ifølge sagens natur ikke forekomme
Mindre end halvdelen af den anvendte enhed	0 eller 0,0
Nul	-

Kapitel 1

Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 2003

DANMARK: Den danske økonomi er grundlæggende sund og solid uden væsentlige balanceproblemer. Dansk økonomi var i 2004 præget af fremgang efter nogle år med lav økonomisk vækst, fald i beskæftigelsen og stigende ledighed som følge af afmatningen i de internationale konjunkturer.

Den økonomiske vækst steg fra 0,7 pct. i 2003 til 2,4 pct. i 2004 og væksten forventes at fortsætte i 2005 og 2006 med henholdsvis 2,4 pct. og 2,2 pct. Det private forbrug og boliginvesteringerne er vokset relativt kraftigt, blandt andet understøttet af lave renter og af de skattelettelser og øvrige initiativer, som regeringen gennemførte i 2004 med henblik på at stimulere økonomien.

Som følge af den økonomiske vækst har beskæftigelsen været stigende og ledigheden faldende siden slutningen af 2003. Beskæftigelsen forventes at stige yderligere med omkring 30.000 fra 2004 til 2006. Efter en mindre stigning i ledigheden fra 5,9 pct. i 2003 til 6,1 pct. i 2004 forventes et fald i ledigheden til 5,5 pct. i 2005 og 5,1 pct. i 2006.

Overskuddet på betalingsbalancens løbende poster udgjorde 2,6 pct. af BNP i 2004 og i 2005 og 2006 forventes et overskud på henholdsvis 2,1 pct. og 2,5 pct. Overskuddet på de samlede offentlige finanser steg i 2004 til 2,3 pct. af BNP, og forventes at udgøre 2,6 pct. i 2005 og 2,3 pct. i 2006. Det offentlige forbrug steg med 0,7 pct. i 2004, og for den samlede offentlige sektor er rammerne for væksten på 0,5 pct. fra 2005-2010.

Regeringen har i 2004 indgået en politisk aftale om en kommunalreform, som fra 2007 grundlæggende ændrer rammerne for varetagelsen af de offentlige opgaver og den offentlige service i Danmark.

Reformen tegner en ny offentlig sektor, hvor kommuner, regioner og stat har hver sin opgavemæssige identitet. Staten fastlægger de overordnede rammer. Kommunerne varetager de direkte borgerrettede opgaver og bliver dermed for borgere og virksomheder hovedindgangen til den offentlige sektor.

Fem nye regioner får ansvaret for sundhedsvæsenet samt regionale udviklingsopgaver og får ansvaret for at løse visse driftsopgaver for kommunerne.

Reformen indebærer, at amtskommunerne nedlægges, og at antallet af skatteudskrivende niveauer reduceres fra tre til to. Antallet af kommuner reduceres gennem sammenlægninger fra de nuværende 271 til 98.

På beskæftigelsesområdet flytter den statslige arbejdsformidling og kommunerne sammen i nye fælles jobcentre og indgår et forpligtende samarbejde om beskæftigelsesindsatsen. Alle borgere og virksomheder med behov for hjælp og service får dermed én indgang til beskæftigelsessystemet. I jobcentre skal der være fokus på beskæftigelse uanset om den ledige er forsikret eller ej, og uanset om den enkelte er tæt på arbejdsmarkedet eller har behov for et længere forløb med jobrettede tilbud.

Staten vil fortsat have ansvaret for beskæftigelsesindsatsen for forsikrede ledige, og kommunerne for de øvrige målgrupper (kontanthjælp, sygedagpenge, revalidering mv.). I ca. 10 pilotjobcentre vil staten delegere den statslige beskæftigelsesindsats til en kommune, som varetager indsatsen for både de kommunale målgrupper og de forsikrede ledige.

Der etableres fire nye statslige beskæftigelsesregioner, som skal overvåge udviklingen på arbejdsmarkedet og følge op på resultater og effekter af indsatsen i de lokale jobcentre samt løse en række tværgående beskæftigelsespolitiske opgaver. Arbejdsmarkedets parter får indflydelse på beskæftigelsesindsatsen på både det nationale, regionale og lokale niveau. A-kasserne bevarer deres nuværende opgaver.

På det sociale område får kommunerne myndigheds-, forsynings- og finansieringsansvaret for alle sociale ydelser og tilbud. Borgeren skal kun henvende sig ét sted for at få hjælp og kun én myndighed, der har ansvaret for alle tilbud på socialområdet.

De 5 nye regioner overtager som udgangspunkt driften af de nuværende amtslige institutioner og tilbud med undtagelse af tilbud til udsatte børn og unge med sociale eller adfærdsmæssige problemer, som overtages af kommunerne. Regionerne får et leverandøransvar i forhold til kommunerne. Driften af tilbudene finansieres hovedsageligt gennem takstbetaling fra kommunerne.

Regionerne skal tilpasse kapaciteten og udvikle de regionale sociale tilbud på baggrund af en årlig rammeaftale mellem kommuner og region. Rammeaftalen baseres på kommunale redegørelser om kommunernes behov og forventede brug af pladser i de regionale tilbud.

Der etableres en national videns- og specialrådgivningsorganisation, som bl.a. skal rådgive kommuner og borgere i de mest specialiserede og komplicerede sager. Desuden etableres en tilbudsportal med oplysninger om kommunale, regionale og godkendte private tilbud.

De nye regioner får ansvaret for sundhedsområdet, som for størstepartens vedkommende vil blive finansieret gennem staten og derudover et kommunalt bidrag. Gennem kommunal medfinansiering sikres det, at kommunerne tildeles en større rolle i sundhedsvæsenet. Kommuner og regioner forpligtes til at samarbejde om sammenhæng i behandling, træning, forebyggelse og pleje. Dette sker bl.a. ved, at kommunerne overtager ansvaret for forebyggelse og genoptræning.

For at forbedre vilkårene for børnefamilier og sikre øget sammenhæng mellem familieliv og arbejdsliv skal alle kommuner fra 1. juli 2006 have etableret pasningsgaranti for børn i alderen ½ år og indtil skolestart.

Med henblik på at udvide det frie valg på dagtilbudsområdet mellem offentlige og private tilbud er der fra 1. oktober 2005 skabt lettere adgang for kvalificerede private leverandører til at oprette og drive daginstitutioner som privatinstitutioner og mulighed for, at privatinstitutionerne kan trække et eventuelt overskud ud af driften. Retten til frit valg af dagtilbud over kommunegrænsen er fra 1. oktober 2005 udvidet til også at omfatte klubtilbud.

1. januar 2006 træder en anbringelsesreform i kraft. Reformen indebærer bl.a. større krav til behandling af sager og bedre uddannelse af de offentlige ansatte, kurser for plejefamilier, større fokus på barnets skolegang, en styrket inddragelse af familie og netværk i form af familierådslagning og netværksanbringelser, forbedret udslusning efter anbringelse samt udvidet hørings- og klageadgang for barnet og den unge.

Som led i regeringens handlingsplan for at nedbringe sygefraværet indføres fra 1. juli 2005 en ny visitations- og opfølgingsmodel på sygedagpengeområdet. Kommunernes indsats skal målrettes de sygemeldte, som har risiko for at miste tilknytningen til arbejdsmarkedet og har størst behov for tæt, individuel opfølgning. Der skal mere fokus på mulighederne for gradvis at vende tilbage arbejdet under et sygeforløb. Dette skal bl.a. understøttes af nye lægeerklæringer med oplysninger om, hvilke arbejdsfunktioner den sygemeldte kan varetage.

Regeringen har i 2003 og 2004 tilført sundhedsvæsenet ekstrabevillinger på henholdsvis 1,4 og 1,2 mia. kr. med henblik på at øge aktiviteten og nedbringe ventetiderne til undersøgelse og behandling. Antallet af personer, som har fået foretaget en eller anden form for operation, er fra 2001 til 2003 øget med 70.000 svarende til en stigning på 15 pct. Ventetiderne er reduceret fra 27 til 20 uger for 18 vigtige operationer fra juli 2002 til december 2004. Fra 1. juli 2005 er der indført en behandlingsgaranti på alkoholområdet.

Den supplerende pensionsydelse til folkepensionister med små indkomster ved siden af pensionen er fra 2005 blevet forbedret, dels i kraft af højere maksimumsydelse, og dels i kraft af en lempeligere indkomstafrapning.

FÆRØERNE: Det færøske samfund har siden midten af 1990'erne været inde i en gunstig økonomisk udvikling, hvor samfundet har bevæget sig fra en dyb økonomisk krise med massearbejdsløshed til højkonjunktur med fuld beskæftigelse. I 2002 begyndte udviklingen at vende igen og Færøerne oplever i øjeblikket en økonomisk afmatning, som de sidste par år har resulteret i en negativ værditilvækst.

Således reduceredes BNP i 2003 med 2,8 pct. i forhold til året før. Arbejdsløsheden er øget fra 2 pct. i midten af 2002 til ca. 4 pct. i starten af 2005. På trods af Færøernes begrænsede geografiske størrelse er der markante forskelle i arbejdsløsheden fra område til område. Den færøske landsbank forventer, at den økonomiske stagnation fortsætter i to år endnu, hvilket også øger presset på arbejdsløshedsforsikringen. Forsikringen finansieres af parterne på arbejdsmarkedet, og som følge af de faldende indtægter og øgede udgifter øges indbetalingen til forsikringen fra 0,75 til 1 pct. af alle lønudbetalinger fra 1. juli 2004.

Udgifterne til indkomsterstøttende kontantydelse i forbindelse med barselsorlov har været stigende de senere år. For at begrænse stigningen, reduceredes ydelser til personer med høje indkomster. Kontantydelsen udgør 100 pct. af tidligere indkomst med et maksimum, som er ændret fra 35.000 DKK til 25.000 DKK pr. måned pr. 1. juni 2004.

Der er vedtaget ny lov om børneforsorg gældende fra 1. januar 2006, som erstatter den tidligere danske lov om børneforsorg fra 1960. Formålet med den nye lov er først og fremmest at forbedre børns og forældres retssikkerhed. I den forbindelse stilles der øgede faglige krav til børneværnsudvalgene og til administrationen, som i den nye lov fortrinsvis er decentraliseret til kommunerne. Der etableres et centralt børneværnsudvalg, der skal træffe afgørelser i omsorgsovertagelse. Derudover fastholdes administrationen af døgninstitutioner på centralt niveau.

For at afhjælpe en del af behovet for institutionspladser til ældre, oprettes der i perioden 2004-2006 134 flere pladser på plejehjem og kollektivboliger svarende til en stigning i antal pladser på ca. 35 pct.

Indbetalingerne til den særlige grundpension, der administreres og finansieres af arbejdsmarkedets parter steg fra 0,5 til 0,75 pct. af alle lønudbetalinger pr. 1. januar 2005, hvilket medfører en øjeblikkelig stigning i udbetalingen til alle pensionsmodtagere på ca. 300 DKK pr. måned, svarende til en stigning i den særlige grundpension på ca. 42 pct. i forhold til 2004. Regeringen har derudover planer om yderligere stigninger i 2006 og 2007.

FINLAND: I de seneste år har den økonomiske vækst i Finland været på mellem 2 og 3 pct. I 2005 forventes væksten at være på omkring 3 pct.. Den svage økonomiske udvikling har svækket væksten i den offentlige sektors indtægter og dermed forøget presset for at opnå besparelser.

I perioden 2003 – 2005 var der et overskud i den offentlige økonomi på mere end 2 pct. af BNP. Overskuddet er blandt de største i EU landene. Overskuddet skyldes især arbejdspensionsfonden idet både staten og kommunerne har et underskud.

Det vigtigste i regeringsprogrammet er at fremme beskæftigelsessituationen. Til det formål er beskatningen blevet reduceret i perioden 2003-2005. Virksomhedsbeskatningen er også sat ned for at fremme Finlands konkurrenceevne.

Desuden er den indirekte beskatning også faldet, hvor det især er beskatningen på alkohol der er sat ned. Modsat er den offentlige økonomi blevet svækket, men målsætningen er at reducere statens underskud og sikre en holdbar offentlig økonomi.

Den økonomiske vækst har været ringe og behovet for arbejdskraft er faldet en smule.

I 2004 faldt beskæftigelsesgraden noget og det er forventet at den vil falde yderligere til 67 pct. i 2005. Den gennemsnitlige arbejdsløshedsprocent faldt til 8,8 pct. i 2004. Arbejdsløsheden forventes at blive noget forværret i 2005. Arbejdsløsheden er strukturel betinget med betydelige regionale forskelle.

Husstandenes disponible indkomst steg i 2003, hvor stigningen hovedsageligt skyldes stigende priser på ejendomme og som en konsekvens heraf forøgedes forskellene i husstandenes indkomster betydeligt i løbet af 2003. I en international sammenligning er forskellene dog stadigvæk små.

Til trods for en forøget efterspørgsel på pensioner, social – og sundhedsservice samt en høj arbejdsløshed har udviklingen i de sociale udgifter været moderat. I 2003 og 2004 var de sociale udgifter målt i procent af BNP på ca. 27 pct., hvilket stadigvæk er lavere end EU-gennemsnittet.

En omfattende pensionsreform trådte i kraft den 1. januar 2005 og iværksættes trinvis. Formålet med reformen er at sikre at arbejdspensionerne er solvente idet den forventede middellevetid er stigende. Tilbagetrækningen fra arbejdslivet udskydes med 2 til 3 år, hvorved der også sikres den nødvendige arbejdsstyrke.

De tidlige pensioneringsalternativer er blevet begrænset. Ligeledes er minimumsalderen for at kunne få deltids pension hævet ligesom betingelserne for at kunne modtage pensionen er strammet op.

Minimumsalderen for alderspension er gjort fleksibel og fra 2005 er det muligt at gå på pension mellem 62 og 68 år.

For at udskyde alderspensioneringen stiger pensionsbærelserne med alderen. For de 18-52-årige er bærelserne 1,5 pct. af årsindkomsten, for de 53-62-årige er bærelserne 1,9 pct. og for de 63 - 68-årige 4,5 pct.

Fra og med 2005 vil der være optjening til pension for alle arbejdsforhold fra og med det 18. år, også for perioder med pasning af børn eller studier.

I det nye pensionssystem er der også taget skridt til at forberede sig på befolkningens længere levetid ved at introducere den såkaldte livstidskoefficient for de der modtager pension fra og med 2010.

Kommunernes og statens pensioner er indrettet efter de samme principper.

Adskillige minimumsydelser er hævet de senere år. Fra begyndelsen af 2004 er børnetilskuddet til det første barn hævet med 10 Euro til 100 Euro per måned, og det forhøjede tilskud til børn af enlige forældre steg med 3 Euro til 36,6 Euro per måned.

I 2005 er minimumssygedagpengene, mødre -, fædre - og forældredagpenge steget med 94 Euro til 380 Euro per måned. Desuden er betalingen for at passe børn i eget hjem steget med 42 Euro til 294 Euro per måned og for privat pasning er betalingen steget med 7 Euro per måned.

Fra og med 1. marts 2005 er der garanterede ventetider ved al ikke akut behandling efter de samme kriterier for hele landet. Patienter er sikret kontakt med deres helsecenter i den normale åbningstid. I ikke akutte tilfælde skal en person have adgang til den nødvendige behandling inden for 3 dage efter kontakten. Ud over lægerne kan sygeplejerskerne også opfylde kravet om behandling. Adgangen til den specialiserede sygdomsbehandling skal tilbydes inden for 3 uger efter kontakten og adgangen til medicinsk behandling normalt inden for 3 måneder og maksimalt og allersnarest inden for 6 måneder. Hvis den kommune patienten bor i eller en relevant nabokommune ikke kan tilbyde behandling inden for de fastsatte tidsfrister, kan man modtage behandlingen af andre serviceudbydere, uden ekstraudgifter for patienten. De definerede tidsfrister gælder også for tandbehandling.

Formålet med det nationale udviklingsprojekt for social service (2003-2007) er at sikre adgang og kvalitet til den sociale service, samt reformere funktionerne, sikre at det nødvendige personale med de rigtige færdigheder er til stede samt forbedre arbejdsbetingelserne. Siden begyndelsen af 2004 har de lokale myndigheder været i stand til at tilbyde klienter service vouchers, som kan anvendes som betaling for hjemmeservice indenfor det sociale system. For de lokale myndigheder er service vouchers en ny måde at organisere den sociale service ved siden af den service de selv tilbyder.

For at finansiere den kommunale social – og sundhedsservice er statens tilskud til kommunerne steget betragtelig i de senere år. I 2002 var statens tilskud på 24,4 pct. mens tilskuddet i 2004 var steget til 31,82 pct.

Det nationale Veto program, der skal fremme det attraktive ved arbejdslivet, samt tilvejebringe den nødvendige kapacitet hos befolkningen i den arbejdsduelige alder, vil blive implementeret i perioden 2003 til 2007. Programmet skal fremme fuld deltagelse i arbejdslivet for alle borgere samt forstærke det attraktive ved arbejdet i alle livs situationer.

ISLAND: Den økonomiske udvikling var meget gunstig i Island i slutningen af 1990'erne. Væksten fortsatte ind i 2000 med en lille tilbagegang i 2002. I løbet af 2003 var den økonomiske vækst igen oppe på 4 pct. og i 2004 5,2 pct. Ifølge prognoserne fra Islands Nationalbank og Finansministerium vil væksten være omkring 5 pct. i perioden 2005 – 2006. Ifølge Nationalbanken var inflationen 4 pct. i gennemsnit i 2004 og bankerne og andre finansieringsinstitutioner har udtrykt bekymring over udviklingen idet inflationen er betydeligt højere end man havde forventet. Nationalbankens målsætning er at holde inflationen på under 2,5 pct.

Den økonomiske situation anses dog i sin helhed for at være stabil.

Arbejdsløsheden har i perioden 2003 – 2004 været på mellem 3 og 4 pct. I de første måneder af 2005 er arbejdsløsheden faldet og man regner med at arbejdsløsheden i gennemsnit vil være på omkring 2,5 pct. Arbejdsløsheden er højere for kvinder end for mænd. I starten af 2005 var arbejdsløsheden 2,2 pct. for mænd og 3,3 pct. for kvinder.

Studier af lægemiddelmarkedet viste at udgifterne til medicin i 2003 var omkring 46 pct. højere i Island end i Danmark og Norge. I forlængelse heraf har sundheds – og socialforsikringsministeriet indgået en aftale med lægemiddelproducenterne om at arbejde for lavere medicinpriser.

I slutningen af 2004 blev der ifølge ændringer i loven om forsikringsrådet nedsat en ny styrelse for den nationale socialforsikring (Tryggingarstofnun ríkisins). Styrelsesmedlemmerne bliver nu udnævnt af Sundheds – og socialforsikringsministeriet, mens det tidligere var parlamentet der udpegede medlemmerne.

Formålet med denne ændring er at styrke båndet mellem departementet og institutionen samt arbejde for en mere langsigtet planlægning af forsikringsområdet.

Dagpengene ved arbejdsløshed blev hævet betydeligt den 1. marts 2004 med 11,4 pct. og den 1. januar 2005 blev de hævet med yderligere 3 pct. Dette skyldes delvist at arbejdsløshedsdagpengene ikke har fulgt med lønudviklingen på arbejdsmarkedet. Ydelserne til yngre handicappede er ligeledes blevet forhøjet.

Antallet af førtidspensionister er steget voldsomt i de seneste år og i perioden 1998 til 2003 var stigningen på omkring 40 pct. Dette skyldes angiveligt ændrede forhold på arbejdsmarkedet, indføring af nye kriterier for at måle funktionsnedsættelse, samt at førtidspensionen nu er betydeligt højere end arbejdsløshedsdagpengene. Disse forhold anses for at være årsagen til at flere end tidligere nu søger om førtidspension.

Forældreorlov ved fødsel er nu udvidet til 9 måneder og både mødre og fædre kan dele perioden mellem sig og samtidig bibeholde 80 pct. af lønindkomsten.

Fra 1. januar 2005 er der indført et loft som indebærer at kompensatio- nen maksimalt må være på 480.000 ISK per måned og hvor beregnings- grundlaget nu udgør 2 år mod tidligere et halvt år.

I 2003 nedsatte Sundheds – og socialforsikringsministeriet en komite der skulle undersøge mulighederne for at flytte arbejdsopgaver i sundhedsvæse- net og ældreomsorgen fra staten til kommunerne. Komiteen fremlagde sit forslag ved udgangen af 2004 og foreslår, at bortset fra den højtspecialiserede sygdomsbehandling, bør næsten alt andet flyttes til kommunerne og/eller deres regionale forbund. Forslaget er endnu ikke færdigbehandlet.

I løbet af 2003 blev der fremlagt en plan for udbygning af ældreplejen og omsorgen for de ældre. Planen er nu iværksat og går frem til 2015 og inde- holder blandt andet følgende områder.

- Ligestilling
- Forebyggende arbejde og ældres sundhed
- Hjemmeservice for ældre
- Økonomi og arbejdsmarkedsspørgsmål
- Boligspørgsmål
- Administration og organisation af ældreområdet samt studier af de ældres situation og planlægning for fremtiden.

Folkesundhed og det forebyggende arbejde har fået en stor vægt i sygdoms- behandlingen. Den 1. juli 2003 blev der etableret et nyt Folkesundhedsinsti- tut i Island. Oprettelsen er et led i ambitionen om at virkeliggøre målene om en bedre folkesundhed i det nationale folkesundhedsprogram frem til 2010.

NORGE: Norsk økonomi har siden sommeren 2003 været inde i en høj- konjunkturperiode. Bruttonationalproduktet (BNP) steg med 2,9 pct. fra 2003 til 2004, mens BNP for ”fastlandsnorge” (ekskl. olieindtægter og udenrigsøfart) steg med 3,5 pct. Man skal helt tilbage til højkonjunkturpe- rioden 1997/1998 for at finde højere vækstrater i økonomien. En kraftig stimulering af pengepolitikken, stigende oliepriser og en begrænset interna- tional konjunkturopsving har været vigtige drivkræfter bag opsvinget.

Arbejdsstyrken var i 2004 i gennemsnit på 2.382.000 personer som stort set er uændret i forhold til 2003. Da befolkningen i alderen 16-74 år steg, medførte det, at den gennemsnitlige erhvervsdeltagelse faldt fra 72,9 pct. til 72,6 pct. i 2004. Dette tyder på at en del har trukket sig ud af arbejdsstyrken som følge af at situationen på arbejdsmarkedet i længere tid har været vanskelig, med en stadig stigende arbejdsløshed.

I gennemsnit var der 106.000 arbejdsløse i 2004 svarende til 4,5 pct. hvilket stort set er det samme som i 2003. Efter at der har været en stigende ledighed i en femårsperiode synes ledigheden nu at være toppet.

I efteråret 2002 indgik regeringen en fireårig intentionsaftale med arbejdslivets parter om at flere skal deltage i arbejdslivet. Regeringen og arbejdsmarkedets parter har ved en erklæring af 3. december 2003 videreført aftalen til udgangen af 2005. Erklæringen indeholder en række forudsætninger for videreførelsen herunder skærpede krav til arbejdsrelaterede aktiviteter under sygdom.

For at forstærke indsatsen på den enkelte arbejdsplads blev der indført nye regler for sygemelding fra 1. juli 2004. Fra dette tidspunkt stilles der krav om at den sygemeldte senest 8 uger inde i sygdomsperioden skal prøves i arbejdsrelaterede aktiviteter for at have ret til sygedagpenge. Dette gælder dog ikke hvis sygdomsforhold taler imod det. Desuden stilles der krav om, at hvis den sygemeldte delvist kan udføre sine normale arbejdsopgaver, skal der ydes graduerede sygedagpenge. Virkemidlet aktiv sygemelding begrænses som hovedregel til 4 uger. Desuden skærpes sanktionsmidlerne overfor læger således at læger der ikke følger de nye regler kan miste retten til at udskrive sygemeldinger.

Fra 1. januar 2004 blev kravet om at have været i arbejde for at have ret til sygedagpenge udvidet fra to til fire uger. Samtidig blev perioden som man kan være uden arbejde uden at miste retten til sygedagpenge reduceret fra 3 til 1 måned.

Det er fra 1. januar 2004 fastsat ved lov at trykdekortorerne skal vurdere behovet for erhvervsrettet revalidering så tidligt som muligt under sygefraværet og senest ved udløbet af sygedagpengeperioden. Hvis en person ikke er parat til en aktiv foranstaltning ved udgangen af sygedagpengeperioden og derfor bliver tilkendt en revalideringsydelse skal behovet for erhvervsrettet revalidering vurderes når der er ydet revalideringsdagpenge i seks måneder.

Fra 1. januar 2004 blev der foretaget en opstramning i hvor lang tid man kan modtage revalideringsydelse. Efter denne dato kan man kun i særlige tilfælde modtage denne ydelse i mere end to år.

Fra 1. januar 2004 blev der indført en ny tidsbegrænsning for førtids/invalidepension. Indgangsvilkårene er de samme som for varig førtids-

pension. Hvis der er muligheder for at modtageren af ydelsen igen kan komme i arbejde, skal der bevilges en tidsbegrænset ydelse og ikke førtidspension. Førtidspensionen skal fremover forbeholdes personer hvor det ikke forventes at den pågældende igen kommer i arbejde eller får en forøget arbejdsevne. Ydelsen kan gives for en periode fra 1-4 år og skal derefter revideres. Den tidsbegrænsede førtidspension beregnes på samme måde som revalideringsydelsen (dagpenge for revalidering og atfføring) og kompensationsgraden er 66 procent af indkomstgrundlaget.

Fra 1. januar 2004 blev der indført flere ændringer i regelsættet for erhvervsrettet revalidering. For det første blev aldersgrænsen for ret til ydelser for uddannelse som et revalideringsinitiativ hævet fra 22 til 26 år. Begrundelsen er, at unge i en normal uddannelsessituation normalt ikke skal have dækket uddannelsesomkostninger gennem folketrygden. Der er desuden indført en tidsbegrænsning på 3 år for uddannelse som et revalideringstiltag. Dette er for at understrege at målet for revalidering er et normalt arbejde samt at revalideringstiltaget både skal være nødvendigt og hensigtsmæssigt for at nå målet om at komme i arbejde.

I foråret 2005 vedtog Stortinget at der skal etableres en ny arbejds- og velfærdsforvaltning. Det statslige ansvar som i dag er delt op mellem Aetat- og trygdeetaten, skal samles i en ny statslig direktorat. Kommunerne vil stadigvæk spille en central rolle i arbejds- og velfærdspolitikken og beholder ansvaret for socialhjælpen. Der skal etableres en fælles administration mellem stat og kommune således at borgerne kun skal henvende sig et sted. Den nye arbejds- og velfærdsdirektorat skal etableres første halvår 2006. Samlokaliseringen af administrationerne i samtlige af landets kommuner vil finde sted over en længere periode, men det er planen at hele implementeringen skal være gennemført inden 2010. Der pågår også et arbejde med en ny pensionsreform. Grundlaget for dette arbejde er de hovedprincipper der blev vedtaget af Stortinget i foråret 2005.

Personer med en arbejdsindtægt der er lavere end 2 gange grundbeløbet (NOK 117.556) får med virkning fra 1. januar 2004 reduceret perioden hvor de har ret til arbejdsløshedsdagpenge fra 78 til 52 uger.

Som en opfølgning på hovedmålsætningen for daginstitutioner for børn blev der fra den 1. maj 2004 indført en maksimal egenbetaling for en plads i en daginstitution på NOK 2.750 per plads. Der er desuden indført en statsfastsat regel for søskenderabat samt at alle daginstitutioner skal have rabatordninger for familier med lav indkomst.

Fra den 1. januar 2004 overtog de statslige myndigheder amtskommunernes ansvarsområder på børne- og familieområdet. Samtidig blev der oprettet et nyt forvaltningsorgan – Børne-, ungdoms- og familiestyrelsen. Sty-

relsen har blandt andet ansvaret for at drive døgninstitutioner for børn, hjem for anbringelse af børn samt familiebaserede tiltag samt yde faglig bistand til kommuner i vanskelige anbringelses og adoptionssager.

Fra 1. januar 2004 er ansvaret for behandlingstilbudene (institutionsbehandling og ambulante behandling) for misbrugere af rusmidler overført fra amtskommunerne til staten ved de regionale sundhedsvirksomheder. Fra samme tidspunkt er behandlingen blevet en del af specialistsundhedstjenesten (tværfaglig specialiseret behandling for misbrugere af rusmidler). Kommunernes ansvar for hjælpeforanstaltninger overfor misbrugere af rusmidler er imidlertid ikke ændret som følge af denne reform.

SVERIGE: Selvom der har været en favorabel økonomisk vækst har der været problemer med en stigende arbejdsløshed. Øget produktivitet er hovedårsagen til problemet. I foråret 2005 var arbejdsløsheden på over 5 pct. Det er regeringens målsætning at reducere arbejdsløsheden til 4 pct. Det offentlige forbrug er steget og det forventes at det vil fortsætte med at stige. I det samme tidsrum har der været et overskud på de offentlige finanser hvilket har vendt det tidligere underskud til et overskud.

De velfærdsinitiativer der er iværksat i perioden 2003 – 2005 drejer sig om en stigning i grundbeløbet for forældrebetalingen, stigning i uddannelsesstøtte til studerende samt reformer i det almindelige skolesystem.

I de senere år er der iværksat foranstaltninger som skal modgå det høje antal personer der er på sygedagpenge blandt andet ved at ændre i reglerne for sygeforsikringen. En af de væsentligste ændringer er at deltidssygemelding altid skal være det første valg.

Der har været et fald i sygefraværet i de seneste år. Andelen af personer med en deltidssygemelding er steget fra omkring 25 pct. ved årtusindskiftet til 35 pct. i begyndelsen af 2005. I December 2004 var der ca. 245.000 der var sygemeldte, hvilket er 55.000 mindre end det samme tidspunkt året før, hvilket svarer til et fald på omkring 15 pct. I det samme tidsrum er personer der modtager førtidspension steget.

I 2005 steg sygedagpengene fra 77,6 pct. til 80 pct. af det indkomstgrundlag hvorudfra sygedagpengene beregnes. I samme tidsrum blev den periode hvori arbejdsgiveren udbetaler sygedagpenge reduceret til to uger. Ændringerne er en tilbagevending til tidligere regler.

Det har været regeringens målsætning at socialhjælpen skal halveres i perioden 1999 – 2004. Der er dog intet der tyder på at denne ambitiøse målsætning vil blive indfriet. Indtil 2003 faldt socialhjælpen med 26 pct. På nuværende tidspunkt (maj 2005) er der intet der tyder på at målsætningen er

opfyldt, og foreløbige beregninger viser, at udgifterne til socialhjælpen steg fra 2003 til 2004.

Regeringen har annonceret omfattende initiativer over for familier med børn. I 2006 vil børnetilskuddet og det supplerende tilskud for flere børn blive forhøjet. På samme tidspunkt vil det månedlige bidragsforskud blive forhøjet med 100 SEK. Loftet i forældreforsikringen vil ligeledes blive hævet fra 7,5 til 10 basis point (som i 2005 var 39.400 SEK) og minimumsbeløbet i forældreforsikringen vil blive hævet fra 60 SEK til 180 SEK per dag.

Boligtilskud der bliver givet for børn, og især et særligt børnetilskud, vil blive introduceret som økonomisk støtte til studerende.

Ifølge beregninger der er foretaget af Socialdepartementet, vil initiativerne over for børnefamilier medføre et fald i udgifterne til socialhjælp.

De samlede udgifter til de annoncerede reformer er beregnet til ca. 4,2 mia. SEK. Samtidig med forventes der et fald i udgifterne til socialhjælp på ca. 450 mill. SEK, hvilket betyder at ca. 10 pct. af de forøgede udgifter vil blive dækket ind i fald i udgifterne til socialhjælp.

Initiativerne over for familier med børn vil forøge den disponible indkomst for hovedparten af familierne. Der vil dog være ca. 7 pct. af familier med børn der ikke vil få en forøget disponibel indkomst. Størsteparten af denne type husstande, modtager socialhjælp i lang tid, hvorved at den type initiativer, vil reducere socialhjælpens størrelse.

Kapitel 2

Metode

Denne rapport følger ESSPROS¹-nomenklaturen i sin opbygning, afgrænsning og definitioner. Den overordnede afgrænsning i *Social tryghed i de nordiske lande* har dog tidligere været næsten identisk med den afgrænsning, EUROSTAT anvender.

I EUROSTAT's opstilling anvendes rækkefølgen: Sygdom; Funktionshæmmede; Alderdom; Efterlevende; Familier og børn; Arbejdsløshed; Boligydelser og Andre sociale ydelser.

Blandt andet af hensyn til kontinuiteten har NOSOSKO valgt at bibeholde sin tidligere rækkefølge i beskrivelsen af det sociale trykkesystem. Denne er følgende: Familier og børn; Arbejdsløshed; Sygdom; Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende, Boligydelser og Andre sociale ydelser. 'Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende' beskrives samlet i ét kapitel med tre afsnit, idet såvel pensioner som serviceydelser til disse grupper både lovgivningsmæssigt og organisatorisk hører sammen.

Afgrænsning

Både i de tidligere udgaver af Social tryghed i de nordiske lande og i ESSPROS bygger statistikken på, at den primært skal omfatte samtlige offentlige indkomstoverførsler og serviceforanstaltninger, som har til formål at sikre borgerne i visse, nærmere bestemte situationer og mod følgerne af visse typer sociale begivenheder. Endvidere indgår også ordninger, som er obligatoriske for større grupper som følge af kollektive aftaler eller overenskomster.

Statistikken vedrører de løbende driftsudgifter. Som hovedregel medtages investeringsudgifter og skattelettelser ikke.

¹ ESSPROS = European System of Integrated Social PROtection Statistics.

Social ydelse

Definitionen af en social ydelse er, at der skal være tale om en reel ydelse til fordel for modtageren. Dette betyder, at modtageren ikke betaler markedsprisen eller de fulde driftsomkostninger for serviceydelser. At modtageren ved at være tilsluttet en forsikringsordning har betalt kontingent - og dermed i realiteten helt eller delvist har finansieret det modtagne ved sine bidrag - er i denne forbindelse uden betydning.

Ydelserne skal være rettet direkte til borgerne. Subventionering af erhvervslivet, fx i form af støtte til boligbyggeri, medregnes derfor ikke som sociale ydelser.

Registrering

Ved registreringen af udgifter og indtægter anvendes så vidt muligt regnskaber fra offentlige myndigheder og andre sociale administrationer. I enkelte tilfælde må udgifterne og finansieringen dog angives med beregnede beløb. I andre tilfælde kan den ønskede specifikation ikke foretages ud fra de nationale regnskabssystemer, og regnskabstallene må derfor fordeles efter beregning.

Såfremt der opkræves brugerbetaling for sociale ydelser, registreres udgifterne efter fradrag for brugerbetalingen. Udgifterne til disse sociale ydelser er således ikke de samlede driftsudgifter, men nettobeløbet for den instans, der er ansvarlig for ydelsen.

Finansiering

Indtægter eller bidrag til finansiering af de sociale udgifter er fordelt på midler, der stammer fra det offentlige, fra arbejdsgivere og fra forsikrede personer eller husstande. Indtægterne anvendes til løbende udbetalinger i årets løb, men i visse tilfælde også til opbygning af fonde, som skal bidrage til at sikre fremtidige udbetalinger. Efter behov og regler dækker fondsmidler også løbende udbetalinger.

Afkast fra fonde i form af rente- og formueindtægter forekommer først og fremmest på pensionsområdet. Når der sker overførsler til fonde, og når fondsmidler er medgået til finansiering af de løbende sociale udgifter, angives disse med nettobeløb i udgiftsstatistikken.

Ydelser fra det offentlige som kun er beregnet til egne ansatte betragtes som ydelser fra arbejdsgiver. Visse ydelser fra arbejdsgivere til egne ansatte, fx dag-

penge i en vis del af sygeperioden, betragtes som værende finansieret af arbejdsgiver, selvom ydelserne i andre forbindelser betragtes som en del af de ansattes løn.

Borgernes egenbetaling (brugerbetaling) for sociale ydelser er ikke medregnet i tabellerne over de sociale udgifter. Afkast af fast ejendom indgår som en del af finansieringen efter ESSPROS' opgørelsesmetode.

Specifikationer

Specifikationer af de enkelte udgiftsposter kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Administrationsudgifter

Administrationsudgifterne er i denne rapport anført i én samlet post. I princippet er det kun udgifter til den direkte administration af de sociale udgifter som medtages. Det er dog ikke i alle tilfælde muligt at udskille administrationsudgifterne fra de øvrige løn- og driftsudgifter.

Fastprisberegninger

Ved omregning til faste priser er der anvendt konsumprisindekset, som hentes fra Nordisk Statistisk Årsbog.

Typetilfælde

Til belysning af kompensation ved forskellige sociale begivenheder er der foretaget beregninger for forskellige familietyper og indkomstniveauer over en række sociale ydelsers erstatningsniveau. Beregningerne tager udgangspunkt i lønnen for en 'Average Production Worker' (APW) ('gennemsnitlig industriarbejder'), beregnet af OECD og anvendes i de fleste komparative studier.

Der er anvendt følgende familietyper og indkomstniveauer:

Enlig med 1 barn:

- I. 50 pct. APW
- II. 75 pct. APW
- III. 100 pct. APW
- IV. 125 pct. APW
- V. 150 pct. APW.

Enlig uden børn:

- I. 50 pct. APW
- II. 75 pct. APW
- III. 100 pct. APW
- IV. 125 pct. APW
- V. 150 pct. APW.

Par med 2 børn:

- I. 75 pct. og 50 pct. APW
- II. 100 pct. og 75 pct. APW
- III. 125 pct. og 100 pct. APW
- IV. 150 pct. og 125 pct. APW

Par uden børn:

- I. 75 pct. og 50 pct. APW
- II. 100 pct. og 75 pct. APW
- III. 125 pct. og 100 pct. APW
- IV. 150 pct. og 125 pct. APW

For typetilfældet vedrørende socialhjælp gælder der følgende: For parfami-
ler er det forudsat at begge hverken modtager løn fra erhvervsarbejde, andre
indkomsterstøttende ydelser eller pension. Ligeledes er den disponible ind-
komst i dette typetilfælde beregnet efter skat og sociale bidrag, betaling for
daginstitutioner og husleje, hvor forudsætningerne for huslejberegningen
følger beregningsgrundlaget for boligydelse i de andre typetilfælde. I mod-
sætning til de andre typetilfælde er der i dette typetilfælde medtaget selve
huslejen som en udgift. Derved adskiller dette typetilfælde sig fra de andre
typetilfældeberegninger.

En nærmere beskrivelse af typetilfældene samt beregningerne over type-
tilfælde kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Beregninger over indkomstfordelingen

For at give en supplerende belysning af de sociale kontantydelsers betydning for indkomstfordelingen er der i henholdsvis Kapitel 3, 4 og 7 medtaget oplysninger om sammensætning og fordeling af de disponible indkomster for husstande i de nordiske lande. En husstand består af voksne og evt. børn som bor på samme adresse som forældrene, uanset barnet er over eller under 17 år. Dette gælder dog ikke for Island hvor hjemmeboende børn over 17 år betragtes som en selvstændig husstand.

Kvartilerne over indkomster er beregnet på grundlag af den ækvivalente disponible indkomst, hvor husstandens disponible indkomst er divideret med ækvivalensenheden baseret på husstandens størrelse og ækvivalensskalaen.

Der anvendes den såkaldte modificerede OECD ækvivalensskala hvor et barn defineres til at være 0-13 år og voksne 14 år+. Den første voksne tæller 1 mens andre voksne tæller 0,5 og børn 0,3. Skalaen bliver således:

$$1 + ((\text{antal voksne}) \times 0,5) + (\text{antal børn} \times 0,3).$$

I beregningerne er husstandene blevet vægtet i forhold til deres størrelse. For eksempel: En husstand der består af 4 personer repræsenterer 4 observationer (i tillæg til befolkningsudsnittets vægtning).

Oplysningerne er baseret på repræsentative udsnit af befolkningen, i hvert af landene. Ud fra disse befolkningsudsnit er der foretaget beregninger over indkomstfordelingen. For hvert befolkningsudsnit er der indhentet oplysninger fra administrative registre, og i nogle lande bliver disse informationer suppleret med informationer fra interviews af husstande. For Islands vedkommende er der kun medtaget oplysninger om de disponible indkomster for husstande over og under 65 år i Kapitel 7.

Det skal bemærkes, at da der er sket ændringer i beregningsgrundlaget er resultaterne ikke helt sammenlignelige med publikationer med data for år 2000 og tidligere.

I Figur 3.2 er beregningerne baseret på samtlige husstande, mens beregningerne i figur 3.3 og 3.4 er baseret på beregninger for enlige og par hver for sig. Kvartilerne er beregnet på grundlag af den ækvivalente disponible indkomst, hvilket vil sige at indkomsten er korrigeret for antallet af personer, der lever i de enkelte husstande.

I Figur 3.2 til 3.4 udgøres første kvartil af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil.

I Figur 3.3 og 3.4 er den gennemsnitlige disponible indkomst som nævnt beregnet for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler omregnet

til KKP Euro. Derudover er bruttoindkomsten medtaget procentvis fordelt på faktorindkomsten og sociale ydelser, samt skatten i pct. af bruttoindkomsten i 2002. Kvartilerne er her fastlagt på grundlag af den disponible indkomst for henholdsvis enlige og samboende.

Beregningsgrundlaget for tabellerne og figurerne samt de regneark, der danner grundlag for bogens tabeller og figurer vedr. indkomstfordeling, kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Relativ fattigdom

Der er medtaget tabeller vedrørende relativ fattigdom for følgende familietyper/husstande:

1. Enlige under 65/67 år uden børn
2. Enlige forsørgere
3. Par under 65/67 år uden børn
4. Par med børn
5. Enlige over 65/67 år
6. Par hvor den ene eller begge er over 65/67 år.

Definitionen af den relative fattigdom er husstande med henholdsvis mindre end 50 og 60 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst for alle husstande.

Beregningsgrundlaget i øvrigt er den samme som i tabellerne vedrørende indkomstfordeling.

Regnearkene bag bogens tabeller og figurer vedr. fattigdom, kan hentes fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Købekraftspariteter

Købekraftspariteter (KKP) defineres som den valutaomregningsfaktor, der svarer til købekraften i de enkelte valutaer. Det betyder, at et vist beløb, når det omregnes fra forskellige valutaer ved hjælp af KKP-faktorer, vil kunne købe den samme mængde ("kurv") varer og tjenesteydelser i alle landene.

KKP-beregningerne er dels anvendt ved sammenligning af de sociale udgifter og dels ved sammenligninger af kompensationsniveauerne for forskellige sociale begivenheder.

KKP-beregningerne i denne publikation er i KKP-Euro. Der er anvendt foreløbige 2003-estimer. Estimerne for de enkelte lande er følgende: Danmark

9,95; Finland 1,21; Island 113,57; Norge 11,13 og Sverige 10,90. I beregningen i tabellerne over indkomstfordeling som bygger på 2002-data er estimaterne for 2002 anvendt og er følgende: Danmark 9,71; Finland 1,20; Island 111,22; Norge 10,80 og Sverige 10,68. For Færøerne anvendes der danske KKP'er.

Mulighederne for at sammenligne Norden med andre

I indledningen til de enkelte kapitler er der en tabel over de sociale udgifter på de respektive områder, set i relation til de samlede sociale udgifter.

Når man sammenligner de sociale udgifter i Norden med andre EU lande skal man være klar over at de sociale kontantydelse er skattepligtige i de nordiske lande mens en del af disse ydelser i de øvrige EU lande er skattefrie. Desuden findes der i flere lande skattelettelse (fradrag) for børnefamilier, men disse beløb medregnes ikke som sociale udgifter.

Det skal desuden bemærkes at grænserne mellem social og uddannelsessektoren varierer mellem landene. Således er der en meget tidligere skolestart i flere europæiske lande, hvorfor udgifterne til pasning af førskolebørn er vanskeligt at sammenligne.

OECD og EUROSTAT arbejder på at få udviklet modeller til beregning af de sociale netto udgifter (efter skat), jfr. Figur 10.2.

Det skal bemærkes at OECD's opgørelser over udgifter til sundhedsvæsenet afviger væsentligt fra de opgørelser som findes i ESSPROS systemet og i denne publikation. Mens der i ESSPROS gøres bestræbelser på at få så nøjagtige oplysninger om udgifterne til den sociale service til ældre og handicappede som muligt, er størsteparten af dette i OECD's opgørelser i *A System of Health Accounts* medregnet som sundhedsudgifter. Dertil kommer at udgifterne i ESSPROS opgøres netto, mens OECD's opgørelser er bruttoudgifter (det vil sige inkl. investeringer, egenbetaling m.v.).

Øvrigt

Fra og med 2002 er Norge gået over til at anvende nationalregnskabet som grundlag for beregningerne af de Sociale udgifter. Dette har medført at de sociale udgifter fra 2001 og tidligere ikke er helt sammenlignelige med tallene for 2002. I 2004 udgaven var der en nærmere beskrivelse af dette. Der pågår fortsat et revisionsarbejde, hvorfor der er foretaget visse ændringer i 2002 tallene som derfor ikke er helt sammenlignelige med data for 2003.

Kapitel 3

Befolkning og indkomstfordeling

Tabel 3.1 Samlet fertilitetsrate i EU, Færøerne, Island og Norge 2003

Danmark	1,76	Belgien	1,61 ^e	Luxembourg	1,63
Færøerne	2,45	Frankrig	1,89 ^e	Portugal	1,44 ^e
Finland	1,76	Grækenland	1,27 ^p	Spanien	1,29 ^e
Island	1,99 ^p	Holland	1,75 ^p	Storbritannien	1,71 ^e
Norge	1,80	Irland	1,98	Tyskland	1,34 ^e
Sverige	1,71	Italien	1,29 ^e	Østrig	1,39 ^p

^p Foreløbige data.

^e Estimat.

Kilde: EUROSTAT: New Cronos; Færøerne, Færøernes Statistik

Befolkning

Befolkningernes sammensætning er noget forskellig fra land til land, hvilket har betydning, både når det gælder pasningsbehovet for småbørn, aktiviteter for børn og unge, størrelsen og alderssammensætningen af de arbejdsløse, antallet af alderspensionister og behovet for omsorg og pleje i de ældste aldersklasser.

Den samlede fertilitetsrate har været relativt stabil i de seneste år i de nordiske lande, med de højeste fertilitetsrater på Færøerne og i Island og de laveste i Sverige.

Samtidig er antallet af personer i de ældste aldersklasser øget i alle landene og dermed også behovet for omsorg og pleje. Der er dog markante forskelle både fra land til land og mellem de to køn. Det gælder for alle landene, at der i de ældste aldersklasser er flest kvinder, hvilket alt andet lige medfører at mange lever alene i de sidste år af deres liv.

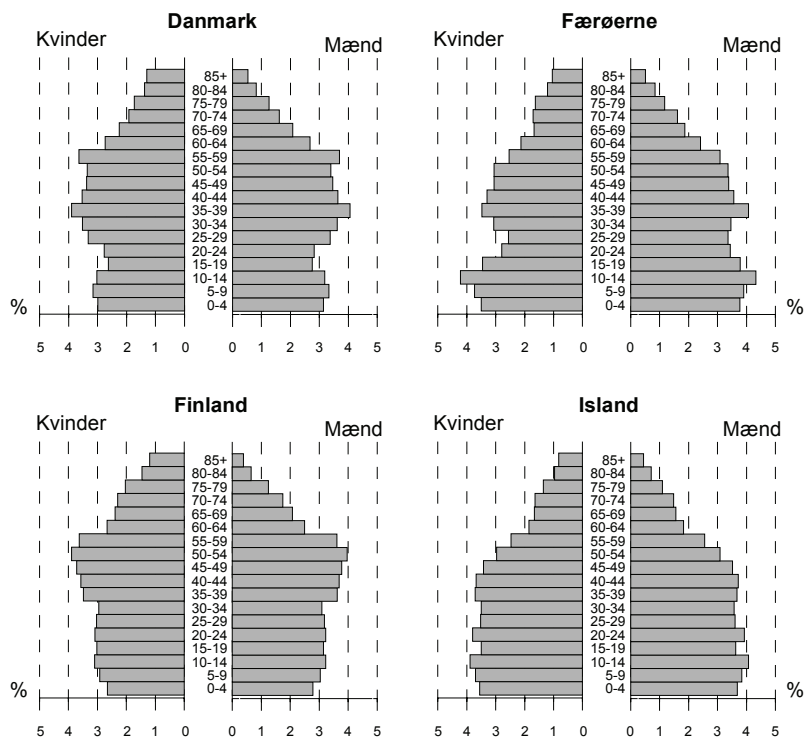
BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Blandt de nordiske lande har Sverige den ældste befolkning, mens Island og Færøerne har den yngste. Set i relation til det øvrige Europa finder man i gennemsnitstallene for EU-landene et markant fald i befolkningen i de yngste aldersklasser, og tendensen mod flere personer i de ældste aldersklasser, specielt for kvinders vedkommende, findes også i EU-landene som helhed. Denne udvikling skal blandt andet ses i lyset af de markant lave fødselstal, særligt i de sydeuropæiske lande.

Tabel 3.2 Middelfolketallet efter køn og alder 2003

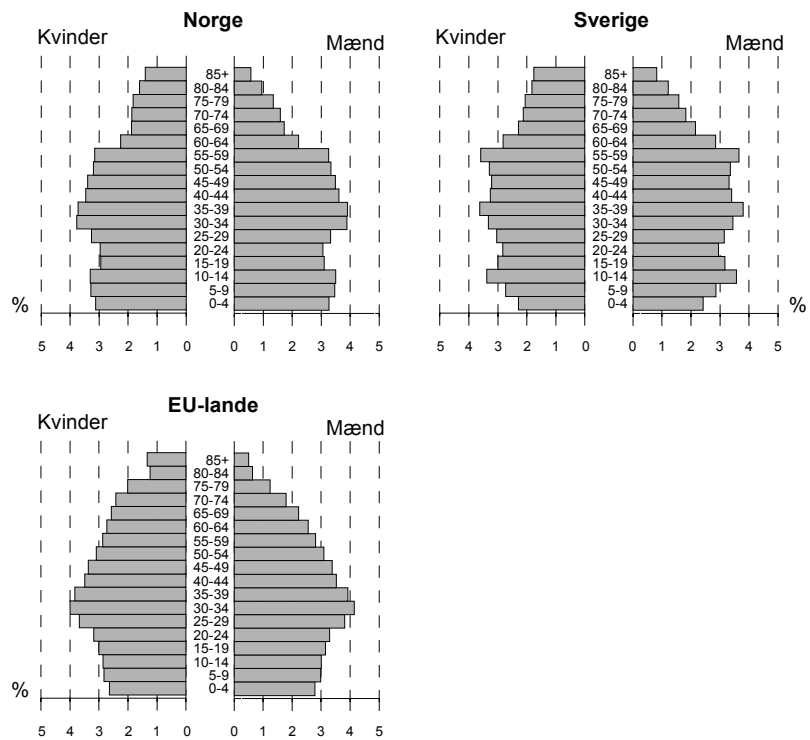
	Danmark		Færøerne		Finland		Island		Norge		Sverige	
	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.
<i>Kvinder</i>												
0-6 år	228	8	2	10	196	7	14	10	202	9	295	7
7-17 "	353	13	4	18	348	13	24	16	323	14	624	14
18-24 "	204	7	2	8	226	9	15	10	188	8	356	8
25-49 "	951	35	7	32	874	33	52	36	804	35	1.475	33
50-64 "	524	19	4	16	531	20	21	15	393	17	870	19
65-79 "	317	12	2	10	351	13	13	9	255	11	580	13
80- "	145	5	1	5	139	5	5	4	137	6	321	7
I alt	2.723	100	23	100	2.664	100	145	100	2.302	100	4.521	100
<i>Mænd</i>												
0-6 år	239	9	3	10	205	8	15	10	212	9	311	7
7-17 "	373	14	4	17	363	14	25	17	342	15	657	15
18-24 "	209	8	2	9	236	9	15	11	194	9	372	8
25-49 "	978	37	9	34	904	36	52	36	831	37	1.532	35
50-64 "	526	20	4	17	524	21	22	15	402	18	883	20
65-79 "	267	10	2	9	263	10	12	8	212	9	498	11
80- "	73	3	1	3	53	2	3	2	70	3	182	4
I alt	2.665	100	25	100	2.549	100	145	100	2.263	100	4.437	100
<i>Kvinder og mænd</i>												
0-6 år	467	9	5	10	402	8	29	10	414	9	606	7
7-17 "	725	13	8	18	710	14	49	17	665	15	1.282	14
18-24 "	413	8	4	9	462	9	31	11	382	8	728	8
25-49 "	1.929	36	16	33	1.778	34	104	36	1.635	36	3.008	34
50-64 "	1.051	20	8	17	1.056	20	43	15	795	17	1.754	20
65-79 "	584	11	5	10	614	12	25	9	467	10	1.078	12
80- "	218	4	2	4	192	4	8	3	207	5	504	6
I alt	5.387	100	48	100	5.213	100	289	100	4.565	100	8.958	100

Figur 3.1 Befolkningen 2003 fordelt efter køn og alder i pct. af totalbefolkningen.

Figuren fortsættes ...

Figur 3.1 fortsat

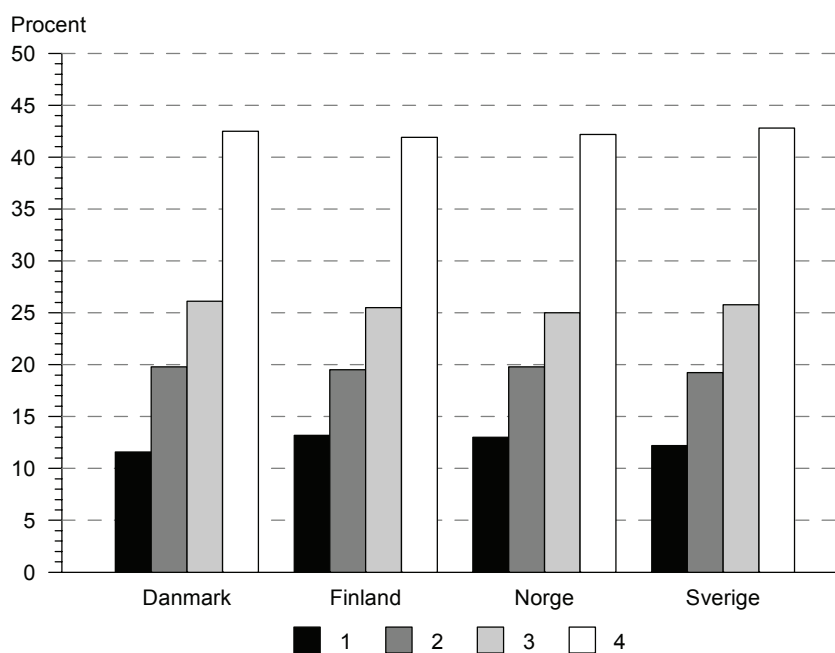
Indkomstfordeling

Adskillige tidligere studier har vist, at indkomstforskellene er mindre i de nordiske lande end i de fleste OECD-lande. Figur 3.2. viser fordelingen af den disponible husstandsindkomst for hvert land i 2002 fordelt på kvartiler.

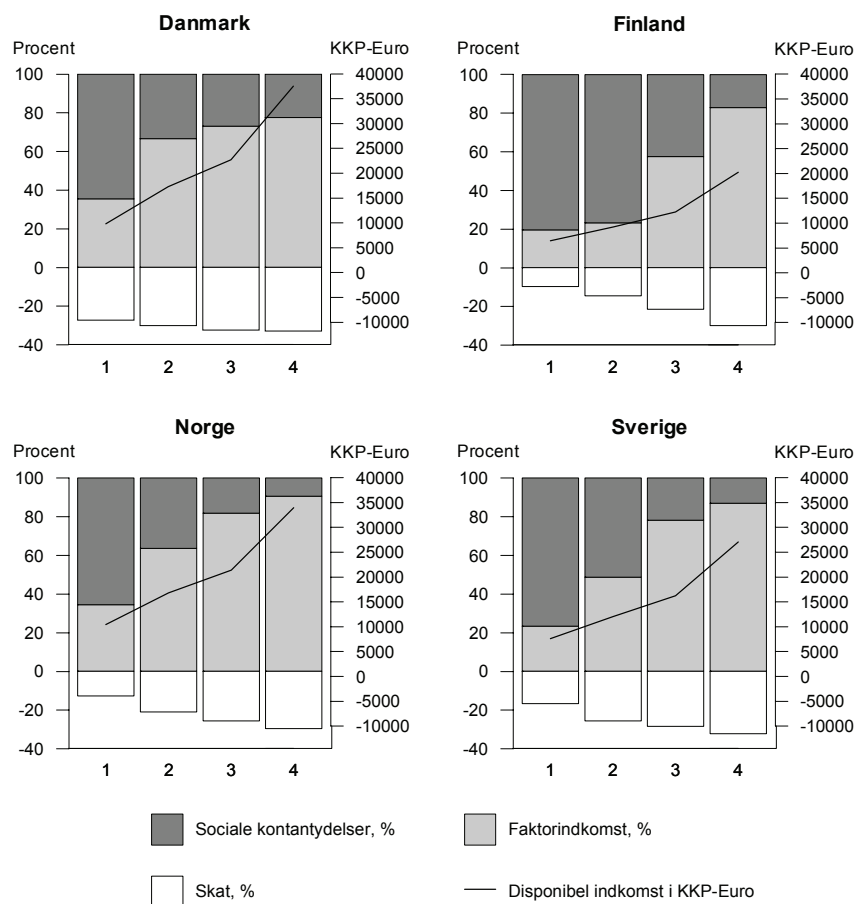
Kvartilerne er udregnet på basis af den ækvivalente disponible indkomst. Første kvartil udgøres af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil. (Jfr. Kapitel 2).

Som det fremgår af figuren er indkomstfordelingen mellem husstandene relativt set meget ensartet i de nordiske lande.

Figur 3.2 Husstandsindkomsternes fordeling efter kvartiler, pct. 2002

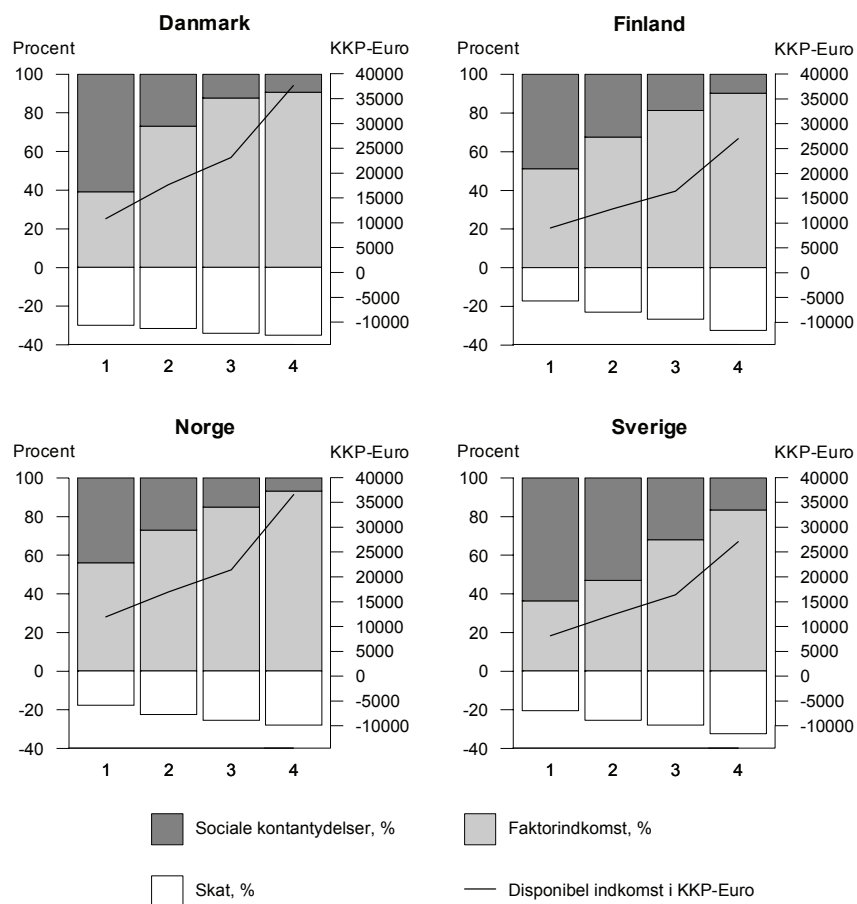
Figur 3.3 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsers og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 2002. Enlige

Figureerne 3.3 og 3.4 viser for det første den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler, omregnet til KKP-Euro. For det andet viser figureerne bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomst og sociale ydelser, samt skatten i pct. af bruttoindkomsten i 2002.

Kvartilerne er fastlagt på grundlag af de disponible indkomster for henholdsvis enlige og samboende. Som det var tilfældet i Figur 3.2. er der anvendt ækvivalentindkomster.

Figur 3.4 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsers og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 2002. Samboende

De sociale ydelsers andel af bruttoindkomsten er for alle lande størst for de husstande der har de laveste disponible indkomster, og mindst for de husstande der har de højeste disponible indkomster. De sociale ydelser er med andre ord medvirkende til at udjævne forskelle i indkomsterne. De sociale ydelser udgør i alle landene en relativt stor andel af bruttoindkomsten i det laveste kvartil for enlige. Dette gør sig i mindre grad gældende for parfamilier. I alle landene udgør de sociale kontantydelsers en større andel af bruttoindkomsten for alle enlige end for alle parfamilier. Dette skyldes hovedsagelig at ande-

len af pensionister og andre ikke økonomiske aktive husstande, der modtager overførselsindkomster, er større blandt enlige end blandt parfamilier.

Skatternes andel af bruttoindkomsten er i alle landene mindst for de husstande der har de laveste disponible indkomster og størst for husstandene med de højeste disponible indkomster. Skattesystemet er således medvirkende til at udjævne forskellene i indkomsterne.

Skatternes andel af bruttoindkomsten er størst i Danmark og Sverige. For Danmark skyldes det blandt andet, at arbejdsgivernes sociale bidrag spiller en betydeligt mindre rolle ved finansieringen af de offentlige ydelser end i de øvrige nordiske lande (jf. Kapitel 10). Forskelle fra land til land i beskattningen af de sociale ydelser spiller dog også en rolle i den sammenhæng.

En nærmere beskrivelse af beregningsgrundlaget findes på NOSOSKO's hjemmeside www.nom-nos.dk.

Relativ fattigdom

Tabellerne 3.3 og 3.4 viser andelen af befolkningen der lever i husstande med en indkomst under henholdsvis 50 og 60 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst i 2002.

Der findes et meget ensartet mønster mellem landene med undtagelse af enlige over 65/67 år. Det relativt store antal enlige med en indkomst på under 50 pct. af medianen af den disponible indkomst må tilskrives at denne gruppe i stort omfang er studerende mens enlige under 65 år med en indkomst på under 60 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst vil man typisk finde personer på indkomstoverførsler, så som førtidspension, arbejdsløshed m.v., mens enlige over 65/67 år med 60 pct. eller mindre afspejler kompensationsniveauerne i mindstepensionerne. Den relative fattigdom afspejler således i stor grad hvilke ydelser velfærdsstaterne stiller til rådighed for personer under uddannelse eller modtager kompensation ved arbejdsløshed, sygdom m.v.

Det skal dog bemærkes at beregninger af relativ fattigdom er sensitiv i forhold til de definitioner der anvendes. De definitioner der anvendes her er meget lig de der anvendes af EUROSTAT, men der findes dog forskelle i resultaterne, hvilket hovedsageligt skyldes forskelle i kildegrundlaget. NOSOSKO anvender et repræsentativt udsnit af befolkningen, som i de øvrige beregninger over indkomstfordeling, mens EUROSTAT's beregninger er baseret på de såkaldte "husstandspaneler" hvor befolkningsunderlaget er noget mindre.

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Tabel 3.3 Andel af den samlede befolkning der lever i husstande med en indkomst på under 50 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst, pct. 2002

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Enlige under 65/67 år uden børn	18,1	16,2	17,9	14,6
Enlige med børn	5,0	7,0	9,8	5,5
Par under 65/67 år uden børn	2,3	3,0	1,8	2,2
Par med børn	2,1	3,0	2,2	2,2
Enlige over 65/67 år	3,5	9,3	12,7	6,3
Par hvor den ene eller begge er over 65/67 år	0,9	1,5	0,5	1,2
Alle husstande	4,7	5,0	5,6	5,1

Tabel 3.4 Andel af den samlede befolkning der lever i husstande med en indkomst på under 60 pct. af medianen af den ækvivalente disponible indkomst, pct. 2002

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Enlige under 65/67 år uden børn	26,1	26,2	24,3	19,2
Enlige med børn	10,4	17,5	17,7	13,2
Par under 65/67 år uden børn	4,5	6,0	3,3	3,7
Par med børn	4,7	7,8	5,1	5,7
Enlige over 65/67 år	15,6	28,7	41,4	20,0
Par hvor den ene eller begge er over 65/67 år	5,0	7,5	7,3	3,8
Alle husstande	9,1	11,1	11,0	9,4

Kapitel 4

Familier og børn

Mens de nordiske lande anvender næsten samme andel af de samlede sociale udgifter til familier og børn, er der en noget større forskel på EU-landenes udgiftsmønstre.

Tabel 4.1 Udgifter til familier og børn i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2002

Danmark	13,4	Belgien	8,5	Luxembourg	16,7
Færøerne	16,9	Frankrig	9,3	Portugal	4,8
Finland	11,7	Grækenland	7,0	Spanien	2,6
Island	12,9	Holland	4,5	Storbritannien	6,7
Norge	12,2	Irland	15,9	Tyskland	10,7
Sverige	9,7	Italien	3,9	Østrig	10,5

Anmærkning: Kilden er EUROSTAT: Social Protection Expenditure and Receipts. European Union, Iceland and Norway. 2005 Edition. Kilden for Færøerne er Social- og sundhedsministeriet.

Et karakteristisk træk ved de nordiske familier er, at der er relativt mange enlige forældre med børn. I alle landene er der betydeligt flere enlige kvinder med børn end enlige mænd med børn. De mange enlige med børn skyldes de hyppigt forekommende opbrud i familieforholdene.

De nordiske lande adskiller sig desuden fra de øvrige europæiske lande ved, at kvinder har en høj erhvervsfrekvens (jf. Kapitel 5). Dette øger behovet for pasningstilbud til børnene, mens forældrene er på arbejde.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.2 Familier efter familietype 2003

	Danmark ¹⁾	Finland	Island ^{2,5)}	Norge ³⁾	Sverige ^{4,5)}
<i>Antal familier med børn i alderen 0-17 år (1.000)</i>	667	595	39	581	1.070
Heraf (pct.):					
- Gifte	63	63	} 73	60	} 76
- Samboende	18	17		20	
- Enlige	20	20	27	20	24
I alt	100	100	100	100	100
<i>Antal familier uden børn (1.000)</i>	2.214	2.220	69	1.444	4.082
Heraf (pct.):					
- Gifte	27	26	} 53	34	} 29
- Samboende	8	8		6	
- Enlige	65	66	47	60	71
I alt	100	100	100	100	100
<i>Enlige med børn (pct.):</i>					
Kvinder	86	87	92	86	79
Mænd	14	13	8	14	21
I alt	100	100	100	100	100
<i>Enlige uden børn (pct.):</i>					
Kvinder	50	52	49	53	50
Mænd	50	48	51	47	50
I alt	1.432	100	100	100	100
<i>Gennemsnitligt antal personer pr. familie</i>	1,9	1,8	2,6	2,2	1,8

1 Herudover er der 16.568 familier bestående af ikke-hjemmeboende børn under 18 år.

2 Tallene er hentet fra Hagstofa Islands udvalgsundersøgelse vedrørende levevilkår (EU-Silc). Årsagen til ændringen i gennemsnitlig antal personer per familie skyldes ny beregningsmetode.

3 Folke- og boligtællingen 2001

4 Tallene er hentet fra SCB's udvalgsundersøgelse vedrørende husstandenes økonomi.

5 Samboende inkluderet i gifte.

De sociale kontantydelsers betydning for de disponible indkomster for familier med og uden børn fremgår af Figur 4.1. Figuren viser bruttoindkomstens fordeling på faktorindkomst og sociale kontantydelsers for henholdsvis parfamilier og enlige, med og uden børn. Det relative indkomstniveau for enlige og parfamilier, med og uden børn, fremgår af Tabel 4.3, idet den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis alle enlige og alle parfamilier er sat til 100. En familie består i denne sammenhæng af voksne og børn som bor sammen på samme adresse, uanset børnenes alder. Familier med børn defineres som familier med hjemmeboende børn i alderen 0-17 år. Ved sammenligningen er der anvendt ækvivalente indkomster.

Tabel 4.3 Indeks for den disponible indkomst for enlige og par, henholdsvis med og uden børn og samlet disponibel indkomst i KKP for alle i alderen 20-44 år 2002 (Samlet disponibel indkomst = 100)

	Danmark		Finland ¹⁾		Norge		Sverige	
	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende
<i>Indeks for den disponible indkomst</i>								
Ingen børn	101	106	104	112	104	114	102	114
1 barn	102	97	92	106	103	107	94	101
2 børn	79	82	89	100	89	102	89	98
3 eller flere børn	66	74	..	83	76	84	83	83
<i>Alle enlige/samboende</i>	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Samlet disponibel indkomst i KKP-Euro</i>								
	15.943	23.896	12.465	15.508	16.653	21.316	13.179	17.284

1 Datagrundlaget for enlige med 3 eller flere børn i tabel 4.3 og figur 4.1 er mangelfuld

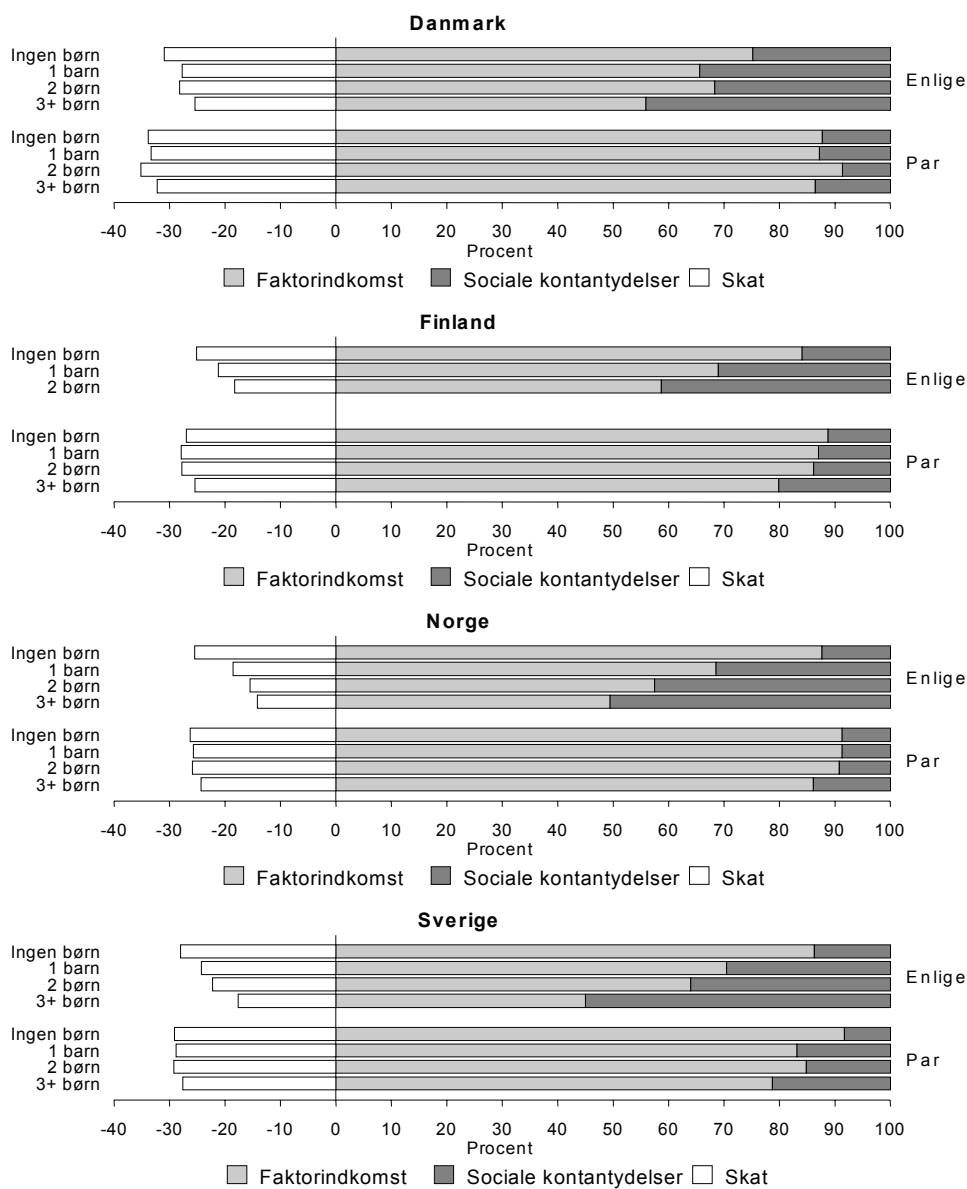
Tabel 4.3 viser at de ækvivalente disponible indkomster for familier uden børn er større end de disponible indkomster for familier med børn. Enlige med 1 barn i Danmark har dog en højere disponibel indkomst end enlige uden børn. Det er endvidere karakteristisk for både enlige og parfamilier, at den disponible indkomst er mindre, jo flere børn der er i familien. Indkomstniveauet for parfamilier uden børn er forholdsvis højt set i forhold til parfamilier med børn.

Af Figur 4.1 fremgår det, at de sociale kontantydelse i alle landene udgør en betydeligt større andel af bruttoindkomsten for enlige end for parfamilier. Især blandt enlige er det markant, at de sociale kontantydelse udgør en større andel af bruttoindkomsten i familier med børn end i familier uden børn. Endelig er det karakteristisk at jo flere børn der er i familien, jo større andel udgør de sociale ydelser af bruttoindkomsten.

For parfamilier med børn betyder de sociale kontantydelse mest i Sverige og mindst i Norge. I alle landene udgør de sociale kontantydelse en væsentlig del af bruttoindkomsten for enlige forsørgere. Det gælder for alle landene, at de sociale ydelser og skatten medvirker til at udligne forskellene i faktorindkomst mellem enlige og par, mellem familier med og uden børn og mellem familier med ét barn og familier med to eller flere børn.

Forskellene i de sociale kontantydelse betydning for de enkelte familietyper er en følge af to forhold: For det første sammensætningen af de sociale ydelser til børnefamilier. Her spiller det ind, at der i alle landene (undtagen Sverige) gives særlige ydelser til enlige, og at ydelserne pr. barn i alle landene (på nær Danmark) er større, jo flere børn der er i familien. For det andet er

Figur 4.1 Indkomststrukturen i 2002 for enlige og par i alderen 20-44 år

forskellene en konsekvens af forskelle i fx arbejdsløshedens omfang blandt familierne. Dette har bl.a. betydning for forskellene mellem enlige og par, idet arbejdsløsheden generelt er højere blandt enlige end blandt parfamilier.

Kontantydelse til familier og børn²

Dagpenge ved fødsel og adoption

- Alle familier får økonomisk hjælp ved fødsel og adoption

I alle nordiske lande ydes der kompensation ved indkomstbortfald i forbindelse med fødsler de sidste uger før og mindst de første måneder efter fødslen. Der gives i alle landene en tilsvarende ydelse ved adoption.

I alle landene, beror ydelsens størrelse på den tidligere løn. I Danmark, Finland og Norge modtager offentligt ansatte og en del privat ansatte fuld løn i hele eller dele af orlovsperioden. Ydelsen før fødslen kan kun gives til moderen, mens ydelsen efter fødslen i alle landene også kan gives til faderen, dog efter lidt forskellige ordninger.

I Danmark er det en forudsætning for at opnå ydelsen, at man er tilknyttet arbejdsmarkedet, enten som selvstændig erhvervsdrivende, som lønmodtager eller som modtager af arbejdsløsheds- eller sygedagpenge, eller at man har afsluttet eller inden for kort tid efter fødselen vil afslutte en erhvervmæssig uddannelse af mindst 18 måneders varighed efter nærmere fastsatte regler.

På Færøerne er det også en forudsætning for at opnå ydelsen, at man er tilknyttet arbejdsmarkedet som lønmodtager eller selvstændig erhvervsdrivende, eller personen modtager arbejdsløshedsdagpenge. Andre personer modtager behovsprøvet socialhjælp.

I de øvrige nordiske lande modtager personer, som ikke er tilknyttet arbejdsmarkedet, også en ydelse. I Finland, Island og Sverige er der dog tale om et mindre beløb, og i Norge om en éngangsydelse.

I alle landene kan moderen få kompensation for indkomstbortfald hvis hun på grund af arbejde der giver risiko for svangerskabet eller hvis graviditeten har et sygeligt forløb bliver nødt til afslutte arbejdsforholdet tidligt i svangerskabsperioden. Reglerne for dette varierer noget mellem landene, hvor der i nogle lande udbetales barseldagpenge, i nogle tilfælde sygedagpenge og andre en særlig ydelse.

² Pensioner, der udbetales til børn som har mistet én eller begge forældre, omtales i Kapitel 7 sammen med de øvrige pensioner. Særlige ydelser, der gives som supplerende sociale ydelser til familier og børn, er omtalt i Kapitel 9.

Tabel 4.4 Reglerne for udbetaling af indkomsterstattende kontantydelse ved fødsel pr. december 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv (lønmottagere)</i>						
Den maksimale periode (uger), hvori der kan ydes fødselsdagpenge	50 ¹⁾	37	44	39	52 ³⁾	Ca. 69
- Fødselsdagpenge til mor før fødselen (i uger) *	4	4-13	5-8	4	3-12	Ca. 9
Fødselsdagpenge (i uger):						
- Kun mor	18	25	18	13	9	8
- Kun far	-	-	2)	13	4	8
- Enten mor eller far	32 ¹⁾	10	26	13	29/39	Ca. 52
Derudover:						
- Far sammen med mor	2	2	3	-	2 ⁴⁾	Ca. 2
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
<i>Uden for erhverv</i>						
Det maksimale antal uger, hvori der kan ydes fødselsdagpenge	.	.	44	39	Engangsbeløb ⁵⁾	Ca. 69
Er dagpengene skattepligtige?	.	.	Ja	Ja	5)	Ja
Kan orlovsperioden deles med faderen?	.	.	Ja, dog højst i 26 uger	Ja	5)	Ja

* Anm: De uger, moderen kan få dagpenge før fødselen, indgår i det samlede antal uger, moderen kan få fødselsdagpenge.

1 Den fælles orlovsperiode på 32 uger kan forlænges med 8 eller 14 uger til 40 eller 46 uger. Den samlede orlovsperiode bliver hermed 58 eller 64 uger. Ved forlængelse af orlovsperioden sker der en nedsættelse af dagpengene, således at det samlede beløb for de 40 eller 46 uger svarer til dagpengene for de 32 uger.

2 En far der modtager forældredagpenge i de sidste 12 hverdage af forældredagpengeperioden har ret til fædredagpenge i yderligere 12 hverdage (såkaldt bonus fridage).

3 42 uger med 100 pct. erstatning eller 52 uger med 80 pct. erstatning.

4 Faderen har ret til 2 ugers ulønnet orlov i forbindelse med fødselen. De to ugers orlov kan enten holdes lige før barnet bliver født eller umiddelbart efter fødselen. Retten til 2 ugers ulønnet orlov gælder ikke ved adoption. I det offentlige og i store dele af den private sektor findes der imidlertid kollektivaftaler der giver lønkompensation i de to uger.

5 Der er garanteret et skattefrit mindstebeløb, svarende til engangsbeløbet på NOK 33.584. Faderen har ret til et engangsbeløb hvis moderen er død og/eller han har overtaget forældresvaret alene.

Tabel 4.5 Størrelsen af de indkomsterstattende kontantydelse ved fødsel pr. december 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv</i>						
<i>(lønmottagere)</i>						
Fødselsdagpengenes størrelse (pr. uge) i pct. af tidligere indkomst	100 ²⁾	100 ³⁾	Normalt ⁴⁾ 70	80	100/80	80
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation ¹⁾	3.438 DKK	8.333 DKK	.	.	6.561 NOK	5.567 SEK
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation KKP-Euro ¹⁾	346	838	.	.	583	511
Minimumsbeløb pr. uge	.	.	68,7 EUR	14.296 ISK ⁵⁾	6)	420 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	.	.	56,8	126		38,5
Maksimumsbeløb pr. uge	3.113 DKK	8.333 DKK	.	.	7)	4.445 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	313	838	.	.		408
<i>Uden for erhverv</i>						
Dagpengenes størrelse (pr. uge)	.	.	68,7 EUR	9.029 ISK	6)	1.260 SEK
Dagpengenes størrelse (pr. uge) i KKP-Euro	.	.	56,8	80		116

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som fødselsdagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 Ved forlængelse af den fælles orlovsperiode på 32 uger til 40 eller 46 uger sker der en nedsettelse af dagpengene, således at de i 40-ugersperioden svarer til 80 pct. og i 46-ugersperioden til ca. 70 pct.

3 100 pct. af gennemsnitlig skattepligtig arbejdsindkomst seneste 12 mdr.

4 70 pct. med en arbejdsindkomst op til 26.124 Euro per år, derefter 40 pct. for den del af indkomsten som er mellem 26.125-40.191 Euro per år. Herefter 25 pct.

5 Minimumsbeløbet udbetales når beskæftigelsen har været 25 – 49 pct.

6 Der er garanteret et mindstebeløb, svarende til engangsbeløbet på NOK 33.584 (3.017 KKP-Euro). Dette beløb svarer til fødselsdagpenge, NOK 800 (72 KKP-Euro) ved 100 pct. kompensation i 42 uger, eller 646 NOK (58 KKP-Euro) ved 80 pct. kompensation i 52 uger.

7 Beregnet som fødselsdagpenge for erhvervsaktive bliver maksimalbeløbet 6.561 NOK (590 KKP-Euro) pr. uge ved 100 pct. i 42 uger, og 5.249 NOK (472 KKP-Euro) ved 80 pct. i 52 uger.

I Danmark, Færøerne, Finland og Sverige kan faderen desuden modtage dagpenge i et antal dage umiddelbart efter fødslen, samtidig med at moderen modtager dagpenge. I Island er 13 uger af fødselsorloven forbeholdt faderen som kan afholdes samtidig med moderen. I Norge er 4 uger af fødsels-/adoptionsperioden forbeholdt faderen. Faderen har desuden ret til 2 ugers ulønnet orlov i forbindelse med fødselen. I det offentlige og i store dele af den private sektor findes der imidlertid kollektivaftaler der giver lønkomensation i de to uger.

Den periode, hvori man kan modtage dagpenge ved fødsel og adoption, er generelt relativt lang i de nordiske lande. Barselsorloven er imidlertid betydeligt længere i Sverige end i de andre lande.

I Danmark er barselsorloven fra 2002 udvidet til et år og er samtidig blevet mere fleksibel. Forældrene kan bl.a. frit fordele de sidste 32 ugers orlov mellem sig og holde orlov enten på skift, i forlængelse af hinanden eller samtidig. De 32 uger kan forlænges med 8 eller 14 uger, dog uden det samlede dagpengebeløb ændres. Den ene af forældrene kan endvidere udskyde mellem 8 og 13 uger af orloven til senere afholdelse inden barnet fylder 9 år.

Kompensationens størrelse i forbindelse med fødsel varierer ligeledes en del landene imellem. Figur 4.2 viser den disponible indkomst på fem indkomstniveauer, dels for en enlig i beskæftigelse uden børn, dels for en enlig, som modtager fødselsdagpenge.

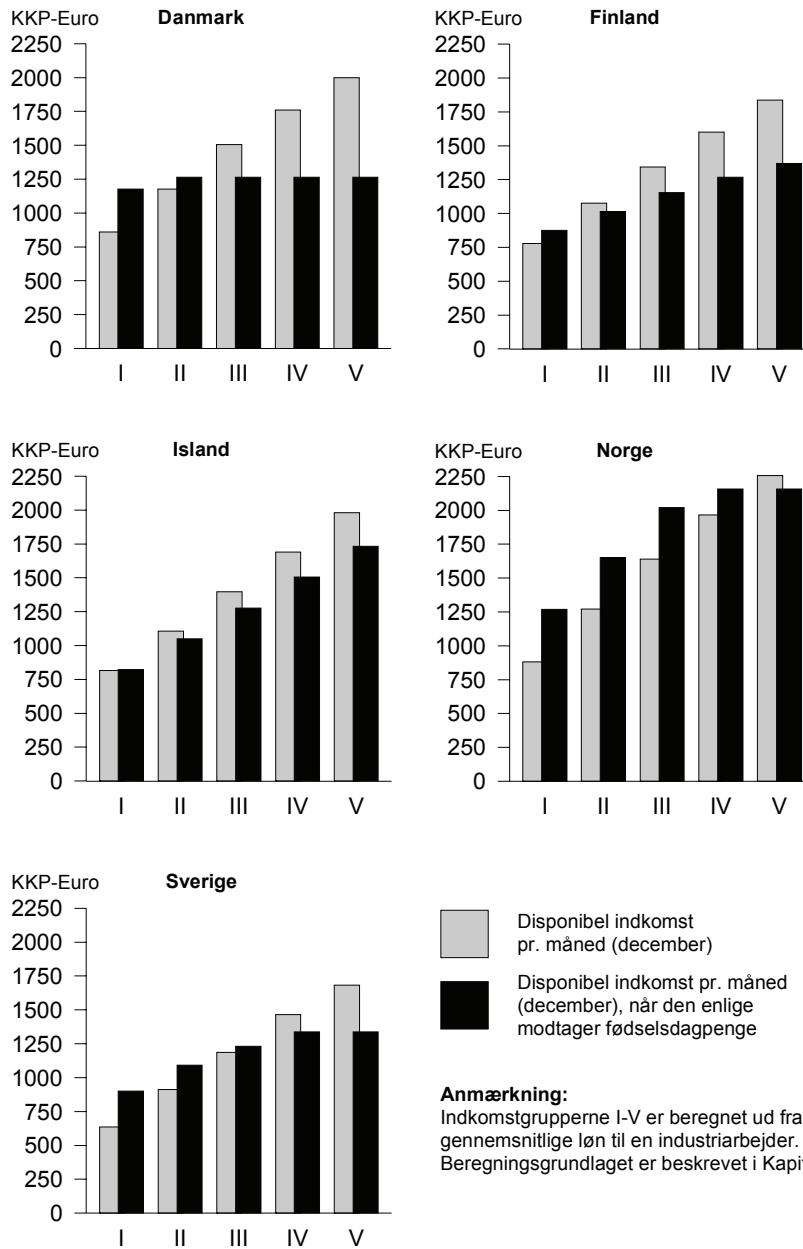
Figur 4.3 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer, når personen med den højeste indkomst modtager fødselsdagpenge, udtrykt i pct. af den disponible indkomst, når begge er i beskæftigelse.

Beregningen er dels foretaget for et par som ikke har nogen børn ud over den nyfødte, dels for et par som i forvejen har to børn.

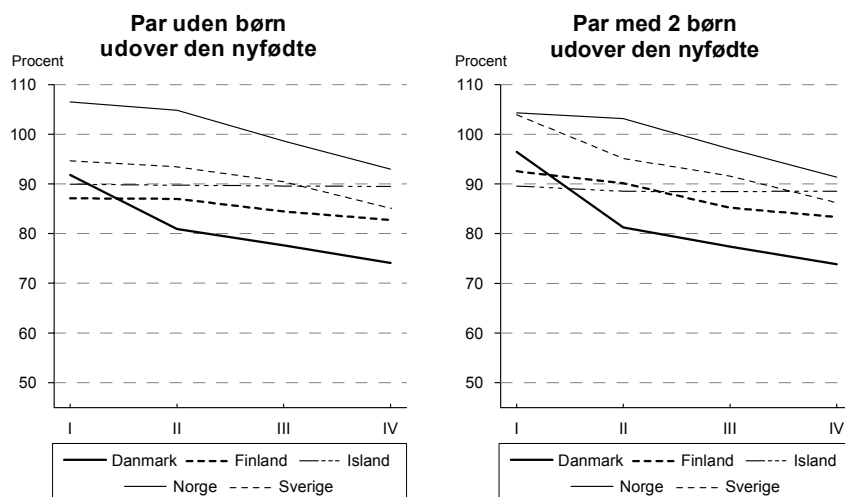
Som det fremgår af Figur 4.2, er kompensationen i alle de nordiske lande, med undtagelse af Island, højere end den tidligere løn for enlige i de laveste indkomstgrupper. Dette skyldes primært børnetilskuddet til det nyfødte barn, men hænger også sammen med, at boligstøtten er højere til familier med børn end til familier uden børn. Noget tilsvarende gælder også for par, jf. Figur 4.3.

For parfamilier med to børn ud over den nyfødte hænger det høje kompensationsniveau i de laveste indkomstgrupper sammen med, at betalingen for daginstitutionspladser til de to andre børn er lavere, når den højest lønnede forælder modtager fødselsdagpenge.

Figur 4.2 Disponibel indkomst for en enlig med et nyfødt barn 2003

Figur 4.3 Disponibel indkomst ved fødselsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2003

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-IV er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Kompensationsniveauerne er desuden afhængige af dagpengenes størrelse, set i forhold til den tidligere indkomst. Dagpengene er lavest i Finland og højest i Danmark, målt i forhold til den tidligere indkomst (jf. Tabel 4.5). I Finland og Island er der til gengæld ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse. I Finland er kompensationen kun 40 pct. for den del af indkomsten der er over 26.126 EUR per år og kun 25 pct. for den del der er over 40.192 EUR per år. I de øvrige lande er dagpengemaksimum højest i Norge og lavest i Danmark. Kompensationsniveauet er generelt højt i Norge, også for de høje indkomstgrupper. I Sverige og Finland er kompensationsniveauet ligeledes relativt højt for de høje indkomstgrupper, mens det i Danmark er relativt lavt for disse grupper.

Tabel 4.6 Modtagere af dagpenge ved graviditet, fødsel og adoption i løbet af året 1995-2003

	Danmark ¹⁾	Finland	Island ²⁾	Norge	Sverige ³⁾
<i>Antal ydelsesmodtagere</i>					
<i>Kvinder</i>					
1995	90.335	108.429	5.066	76.088	327.846
2000	82.657	97.359	5.097	80.368	275.214
2002	79.217	95.277	6.266	78.703	295.000
2003	94.672	96.637	6.338	79.709	306.267
<i>Mænd</i>					
1995	41.003	40.267	10	25.166	130.786
2000	45.559	42.294	1.421	33.806	166.661
2002	44.878	44.624	3.816	34.505	210.000
2003	43.960	45.605	4.724	34.677	228.623
<i>Antal dage (1.000) hvor der er modtaget fødselsdagpenge</i>					
1995	14.385	16.947	688	10.699	52.212
2000	13.150	15.232	698	11.152	37.100
2002	13.594	14.977	924	11.005	40.000
2003	19.215	15.054	1.081	11.107	41.745
<i>Heraf mænd i pct.</i>					
1995	4,4	3,6	0,1	5,8	10,3
2000	5,5	4,1	3,3	7,2	13,7
2002	5,5	4,8	19,6	8,6	16,6
2003	5,1	5,3	27,6	8,6	18,3

1 Opgørelsesmetoden er revideret fra og med 2002. Den store stigning fra 2002 til 2003 skyldes at de nye regler om forlænget orlov først fik fuld virkning fra 2003.

2 Indtil 2000 bortfaldt retten til dagpenge under barselsorlov, hvis moderen var berettiget til fuld løn fra sin arbejdsgiver.

3 Antal dage per ydelsesmodtagere i hele perioden.

Det er karakteristisk at flere og flere mænd gør brug af orlovsordningerne i forbindelse med fødsel og adoption. Der er dog store forskelle fra land til land, både når man ser på antallet af modtagere og på antallet af dage, hvori der modtages fødselsdagpenge.

Dette afspejler dels forskelle i hvor mange der er omfattet af ordningerne, dels forskelle i længden af den periode hvori man er berettiget til ydelsen. I Island blev den nye lov vedrørende barselorlov, med virkning fra 2001, helt udbygget i 2003 hvorved fædre fik en selvstændig ret til orlov på 13 uger ligesom moderen. Disse ændringer afspejler sig i statistikken der viser at det er betydeligt flere mænd end tidligere der modtager fødselsdagpenge.

I Norge er der sket en forøgelse i antallet af mænd, som modtager dagpenge. Dette skyldes særligt en ordning fra 1993 som giver mænd eksklusiv ret til 4 ugers orlov med dagpenge. Siden 2000 har der desuden været en selvstændig optjeningsret for fødselsdagpenge til fædre. Tidligere havde fædre ikke ret til fødselsdagpenge hvis moderen ikke havde optjent sådanne ydelser, men nu modtager faderen fødselsdagpenge baseret på egen optjening. Fædres ret til fødselsdagpenge er fortsat afhængig af at moderen efter fødselen er i arbejde, tager en offentlig godkendt uddannelse eller på grund af sygdom eller skade er afhængig af hjælp til at tage sig af barnet.

De svenske tal er ikke sammenlignelige med de øvrige landes, da ydelsen udbetales i flere dage pr. barn end i de øvrige lande. Desuden kan forældre dagpenge udbetales indtil barnet fylder 8 år. Af det samlede antal dage hvori der blev udbetalt fødselsdagpenge i 2003 var 84,3 pct. for børn op til 2 år. For kvinder var ca. 89 pct. af dagene for børn under 2 år, for mændene var det ca. 62 pct.

Forældreydelser ved pasning af børn

- Ret til orlov ved pasning af børn

I Danmark er reglerne om børnepasningsorlov i forbindelse med udvidelsen i 2002 af barselorloven til et år blevet ophævet med virkning fra 2011. Forældre til børn født før indførselen af den nye barselorlov har således fortsat ret til børnepasningsorlov indtil barnet fylder 9 år. Forældrene har ret til mindst 8 ugers og højst 13 ugers orlov, dog mindst 8 uger og højst 26 uger hvis barnet var under 1 år. Efter aftale med arbejdsgiveren eller arbejdsformidlingen kan orlovsperioden forlænges til i alt 52 uger. Orlovsordningen omfatter både lønmodtagere, selvstændige og ledige. Under orloven må barnet ikke benytte offentlige dagtilbud, hvis det er under 3 år, og må kun bruge en halvdagsplads, hvis det er mellem 3 og 8 år. Ydelsen under orlov svarer til 60 pct. af dagpengemaksimum. Kommunerne har desuden mulighed for at yde et supplerende tilskud op til 35.000 DKK årligt. I 2003 var der i gennemsnit 4.950 personer på børnepasningsorlov, hvilket er betydeligt mindre end i de foregående år.

I Finland har forældrene efter en forældredagpengeperiode ret til at vælge mellem en kommunal daginstitutionsplads eller tilskud til pasning af små børn. Tilskuddet kan enten gives som et tilskud til pasning i hjemmet eller som tilskud til privatpasning. Tilskud til pasning i hjemmet gives hvis familien har et barn under 3 år. Tilskuddet kan dels bestå af et grundtilskud dels

et tillæg. Grundtilskuddet er 252 EUR pr. måned for et barn under 3 år og 84 EUR pr. måned for hvert barn yderligere under 3 år. For andre børn under den skolepligtige alder er tilskuddet 50 EUR pr. måned.

Tillægget (168 EUR) gives kun for ét barn og er afhængigt af familiens indkomst. Ved udgangen af 2003 blev der givet tilskud til pasning af 105.565 børn. Tilskud til privat pasning er beskrevet i afsnittet om daginstitutioner og familiedagpleje.

Forældrene kan også vælge at nedsætte deres arbejdstid hvis de har børn under 3 år. I den situation har de ret til et delvist pasningstilskud på 63EUR pr. måned. Ved udgangen af 2003 blev dette tilskud givet til 2.126 børn.

På Færøerne og Island findes der ingen ordninger om forældreydelse ved pasning af børn.

I Norge er der en såkaldt tidskontoordning. Ordningen gælder ved fødsel eller adoption og giver mulighed for, at en del af fødselsdagpengene kan udbetales i kombination med arbejdsindtægt over en længere periode end den ordinære 42- eller 52-ugers periode. Hvis der som udgangspunkt er valgt 52 ugers fravær fra arbejde med 80 pct. løn, skal mindst 6 og højst 39 uger kombineres med reduceret arbejdstid. Hvis der er valgt 42 uger med fuld løn, skal der reserveres mellem 6 og 29 uger. Den tid, der skal arbejdes, kan sættes til 50, 60, 75, 80 eller 90 pct., og fødselsdagpengesatsen, der gives som et supplement til indtægten, bliver da henholdsvis 50, 40, 25, 20 og 10 pct. I 2003 benyttede 2,2 pct. af mødrene og 0,9 pct. af fædrene tidskonto. Tre fjerdedele af kvinderne valgte orlov med 80 pct. compensation. 33.164 fædre modtog dagpenge. Af disse modtog 5.023 fædre fødselsdagpenge ud over perioden på de 4 uger som er forbeholdt faderen.

Der ydes kontantstøtte til børn mellem 1 og 3 år. Frem til 1. august 2003 var kontantydelsen 3.000 NOK pr. måned. Efter dette tidspunkt var ydelsen 3.657 NOK per måned. Ydelsen gives pr. barn uden indtægts- eller behovsprøvning og ydelsen er skattefri. Satsen for kontantydelsen fastsættes af Stortinget. Vilklårene for at modtage det fulde beløb er at der ikke benyttes en børnehaveplads som modtager statsligt driftstilskud. Der ydes en gradueret støtte ved delvist ophold i en børnehave.

I Sverige har forældre ret til at modtage forældredagpenge i 69 uger i forbindelse med et barns fødsel. Perioden kan strækkes over flere mindre perioder, indtil barnet fylder 8 år eller har afsluttet sit første skoleår.

I alle landene findes der desuden ordninger, som giver forældre ret til at blive hjemme uden løn for at passe børn. I Sverige gælder denne ordning indtil barnet fylder 1½ år. Derudover har man ret til deltidsarbejde, 75 pct. af heltid, indtil barnet fyldes 8 år.

Pasning af børn med kortvarig sygdom

I alle nordiske lande har forældre i et vist omfang mulighed for at blive hjemme for at passe et sygt barn. I Norge og Sverige er dette reguleret ved lov, i de øvrige lande efter overenskomst. I Danmark, på Færøerne, i Island og Finland er det kun det offentlige og dele af det private arbejdsmarked, at det er reguleret efter overenskomst.

For størstedelen af det private arbejdsmarked ydes der ikke kompensation ved pasning af syge børn.

I alle landene gælder det, at forældrene selv vælger, om det er moderen eller faderen, som skal blive hjemme for at passe barnet. I Sverige er det også muligt, at man overlader det til en anden forsikret person end forældrene at holde fri for at passe et sygt barn og modtage dagpenge. I Norge har enlige forsørgere ret til 20 dages fravær og par har ret til 10 dages fravær hver for at passe et sygt barn.

For så vidt angår længden af den periode, hvori man har ret til at blive hjemme for at passe et sygt barn, er ordningen mest generøs i Sverige med 60 dage pr. år pr. barn og mindst i Danmark Færøerne og Island.

I Danmark, Færøerne, Finland og Island gives der til gengæld fuld løn-kompensation ved pasning af børn med kortvarig sygdom. I Norge gives der en ydelse, som svarer til sygedagpengebeløbet, mens der i Sverige gives en kompensation svarende til 80 pct. af arbejdsindkomsten.

I alle landene er der desuden særlige regler for pasning af kronisk eller alvorligt syge børn. Disse regler belyses nærmere i Kapitel 7.

Børnetilskud

I alle fem lande ydes der tilskud til børn. Ydelserne er skattefrie og uafhængige af forældrenes indkomst, dog ikke i Island hvor børnetilskuddet er indkomstprøvet. I Island betales der fra 2001 dog et fast beløb uafhængig af indkomsten som et ekstra tillæg for alle børn under 7 år. I Danmark og Norge gives ydelsen indtil barnet er fyldt 18 år, i Finland indtil barnet er fyldt 17 år og i Island og Sverige indtil barnet er fyldt 16 år - dog 20 år hvis barnet er under uddannelse. I alle landene er det staten, der finansierer børnetilskuddet.

Tabel 4.7 Regelgrundlaget for børnetilskuddet 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Er børnetilskuddet indkomstreguleret	Nej ¹⁾	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
Er børnetilskuddet skattefrit	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Gives der samme tilskud for børn i alle aldersklasser	Nej	Ja	Ja	Nej	Ja ²⁾	Ja
Gives der tillæg når der er flere børn	Nej	Nej	Ja	Ja	Nej	Ja
Gives der ekstra børnetilskud til enlige	Ja	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej

1 Det særlige børnetilskud, der ydes når en eller begge barnets forældre modtager førtidspension, som er tilkendt før 1. januar 2003, eller folkepension, er dog indkomstreguleret. Det særlige børnetilskud til uddannelsessøgende er ligeledes indkomstreguleret.

2 Frem til 1. august 2003 blev der ikke givet samme tilskud til børn i alle aldersklasser. Efter 1. august 2003 gives det samme tilskud idet tillægget for børn mellem 1 og 3 år er faldet bort. Småbørnstillægget til enlige forsørgere med børn i alderen 0-3 år er opretholdt.

I Danmark og Island er børnefamilieydelsen større for børn i alderen 0-6 år end for børn over 6 år. I Danmark er ydelsen desuden større for de 0-2-årige end for de 3-6-årige.

I Norge blev der frem til 1. august givet et tillæg for 1-3-årige børn. Der gives tillæg for børn bosat i Finnmark og i visse kommuner i Troms fylke.

I alle landene på nær Færøerne og Sverige gives der særlige børnetilskud til enlige forsørgere, således at ydelsen pr. barn er højere for enlige end for parfamilier. I Danmark, Finland og Norge gives der desuden et ekstra børnetilskud til enlige forsørgere. I Norge findes også et ekstra småbørnstillæg til enlige forsørgere som har børn i alderen 0-3 år, og opfylder vilkårene for ret til udvidet børnetilskud efter barnetrykloven og fuld overgangsydelse efter folketrykloven. Tillægget gives pr. enlig forsørger. Det ekstra småbørnstillæg udgør 7.884 NOK pr. år.

I Danmark blev det ordinære børnetilskud til enlige forsørgere sat ned fra og med 2000 samtidig med, at underholdsbidraget fra den af forældrene, der ikke har barnet hos sig, blev sat tilsvarende op.

I Finland forøges børnetilskuddet pr. barn for hvert barn der er i familien.

I Sverige gives der flerbørnstillæg til familier med tre eller flere børn.

I Danmark ydes der endvidere særlige børnetilskud, hvis en af barnets forældre er alderspensionist, eller modtager førtidspension, som er tilkendt før 1. januar 2003, hvis en af barnets forældre er døde, eller hvis faderskabet til barnet ikke er fastslået. Det særlige børnetilskud til børn af pensionister reguleres i forhold til indkomsten. Der er endvidere fra 2001 indført et nyt indkomstaf-

Tabel 4.8 Børnetilskuddets årlige størrelse pr. december 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK ¹⁾	DKK	EUR	ISK ²⁾	NOK ³⁾	SEK ⁴⁾
<i>Par med:</i>						
1 barn	11.700	9.266	1.080	35.422	11.664	11.400
2 børn	22.600	18.532	2.406	35.422	23.328	22.800
3 børn	33.900	27.798	3.978	41.045	34.992	37.248
<i>Enlig med:</i>						
1 barn	19.848	9.266	1.483	198.718	23.328	11.400
2 børn	35.588	18.532	3.212	354.852	34.992	22.800
3 børn	51.328	27.798	5.188	535.643	46.656	37.248
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud	11.966	9.266	1.301	76.357	13.783	12.078
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud i KKP-Euro	1.203	931	1.075	672	1.238	1.108

1 Der er regnet med en børnefamilieydelse for de 3-6-årige på 2.925 DKK pr. kvartal til såvel enlige som par. Ydelsen for de 0-2-årige udgjorde 3.225 DKK pr. kvartal og for de 7-17-årige 2.300 DKK pr. kvartal.

2 I Island er børnetilskuddet reguleret både efter hvor mange børn der er i familien og i forhold til indkomsten. Det maksimale tilskud til et par med et barn i alderen 0-16 år er 120.284 ISK og til enlige 200.281 ISK. For hvert barn, ud over det første, betales maksimalt 143.135 ISK til samboende og 205.448 ISK til enlige. Desuden betales der et ikke indkomstprøvet tillæg på 35.422 ISK for børn i alderen 0-6 år. Hvis et pars årsindtægt (i 2002) er over 1.408.916 ISK og en enligs årsindtægt er over 704.459 ISK sker der en reduktion i tilskuddet med 3 pct. af den løn der overstiger maksimumsbeløbet for et barn, 7 pct. for to børn og 9 pct. for tre eller flere børn. I tabellen er der regnet med et barn under 7 år i hvert tilfælde og den gennemsnitlige årsindtægt for par med børn og enlige med børn. Det gennemsnitlige beløb er for alle børn i alderen 0-16 år.

3 I det gennemsnitlige beløb er medregnet småbørnstillæg og Nordnorgetillæg.

4 Det gennemsnitlige beløb pr. barn er beregnet ved at sammentælle de udbetalte beløb til børnetilskud, flerbørnstillæg og forlænget periode med børnetilskud i 2003, divideret med antal børn med børnetilskud og antal børn med forlænget periode med børnetilskud i december 2003.

hængigt børnetilskud til uddannelsessøgende. I Island ydes der en ikke indkomstreguleret ydelse i form af fædre- og mødreløn til enker og enkemænd, ugifte og til familier med to eller flere børn. Hvis forældrene er alders- eller førtidspensionister, udbetales ydelsen som et tillæg til pensionen. Beløbet er skattefrit og uafhængigt af indkomstens størrelse. På Færøerne ydes tilskuddet i form af en nedsættelse i skatten. Personer med en meget lav eller ingen skatteindtægt får tilskuddet udbetalt.

Bidragsforskud til børn

- Bidraget udbetales forskudsvis af det offentlige

Til børn, hvis forældre ikke lever sammen, vil der som regel blive ydet et underholdsbidrag fra den af forældrene, der ikke har barnet hos sig. Fastsættelse af underholdsbidrag til børn indgår i vilkårene ved ophævelse af ægteskab og som led i retshandlinger ved fødsel uden for ægteskabet. Bidraget fastsættes enten efter aftale mellem forældrene, ved domstolsbeslutning eller ved afgørelse i socialforvaltningerne.

Betaler den bidragspligtige ikke til tiden, kan den bidragsberettigede i alle de nordiske lande få bidragene forskudsvis udbetalt af det offentlige. Aldersgrænsen for forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag er 18 år. I Island, Finland og Sverige kan perioden udvides til 20 år, hvis barnet er under uddannelse.

Både i Danmark, Finland og Sverige kan personer med en høj indkomst blive pålagt et betale et højere beløb end normalbidraget.

I Danmark kan det offentlige udbetale børnebidraget forskudsvis, hvis den bidragspligtige forældre ikke betaler til tiden uanset størrelsen af den bidragspligtiges indkomst. For at få udbetalt børnebidraget forskudsvis, skal der indgives ansøgning hos kommunen herom. Bidraget kan højst udbetales forskudsvis med normalbidraget, dvs. summen af grundbeløb og tillæg indtil barnet fylder 18 år.

Er der pålagt et forhøjet børnebidrag, vil tillægget udover normalbidraget ikke blive udbetalt forskudsvist af det offentlige.

Kommunen skal søge hele det beløb, som skal betales efter bidragsresolutionen, inddrevet hos den bidragspligtige.

På Færøerne er det forskudsvis bidrag uafhængigt af den bidragsberettigedes indkomst. Hvis den bidragspligtige ikke betaler til tiden, bliver det fulde beløb forskudsvist udbetalt af det offentlige.

I Finland har et barn ret til et bidragsforskud hvis den af forældrene der er bidragspligtig ikke har betalt underholdsbidrag, eller det fulde beløb. Hvis den bidragspligtige, på grund af dårlig økonomi, ikke kan betale det fulde beløb, kan kommunen betale det resterende, efter ansøgning. Efterfølgende kan kommunen inddrive det udlagte beløb hos den bidragspligtige.

I Island er forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag ikke defineret som en socialforsikringsydelse, men de forældre der har en forvaltningsmæssig beslutning om at de har ret til forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag kan søge om at socialforsikringen udbetaler et fast beløb, mens det er kommunerne der inddriver den manglende betaling hos den bidragspligtige.

I Norge udbetales der kun bidragsforskud hvis den bidragspligtige ikke betaler rettidigt. Bidragsforskuddet er desuden indtægtsprøvet. Alt afhængig af modtagerens indtægt, gives der 100, 75 eller 50 pct. af det fulde beløb. Hvis modtagerens arbejdsindkomst er 320 gange det fulde beløb gives der ikke noget tilskud. De gældende forskudsbeløb bliver indeksreguleret 1. juni hvert år. Som følge af at forskud kun ydes hvis og i den udstrækning løbende bidrag ikke bliver betalt til tiden, vil antallet kunne variere betydeligt fra måned til måned.

For forældre der lever hver for sig findes der i Sverige det statslige bidragssystem. Dette skal sikre at begge forældre deltager i forsørgelsen af deres fælles børn. Bidragsbeløbet ligger fast, og hvis den der har barnet hos sig anmoder Forsikringskassen om at udbetale beløbet, vil den af forældrene der ikke har barnet være forpligtiget til at indbetale beløbet til forsikringskassen. For bidragspligtige med lave indtægter bliver det skyldige beløb sat ned og for helt lave indkomster sættes beløbet til nul.

Tabel 4.9 Bidragsforskuddenes størrelse i 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KR/EUR	11.640	9.732	1.447	186.696	14.580	14.076
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KKP-Euro	1.170	978	1.196	1.644	1.310	1.291

Tabel 4.10 Antal børn med bidragsforskud i pct. af befolkningen under 18 år 1995-2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige ¹⁾
1995	15	8	10	17	15	16
2000	14	9	10	19	11	16
2002	14	9	10	19	11	16
2003	15	9	10	18	9	15

1 Antal børn under 19 år.

Andre ydelser

I Norge suppleres det almindelige børnetilskud med skattelettelser for pasning af børn. Udgiften hertil indgår dog ikke i den sociale udgiftsstatistik. Enlige forsørgere kan desuden af Folketrygden få tilkendt en såkaldt overgangsydelse til underhold, økonomisk støtte til pasning af barnet samt tilskud til uddannelse.

På Færøerne har alle, der er pålagt at betale underholdsbidrag, ret til at få halvdelen refunderet fra det offentlige.

I Finland, Island, Norge og Sverige er der indført børnepension i form af grundpension og tillægs/arbejdspension. I Danmark gives der et særligt børnetilskud.

Børnepensionen ydes til børn, hvis den ene eller begge forældre er afgået ved døden. Børnepension omtales i øvrigt nærmere i Kapitel 7.

Serviceydelser til familier og børn

I de nordiske lande har man valgt at give børn og familier en omfattende daglig service. Ansvar for driften af disse servicetilbud påhviler i første omgang kommunerne, som skal sørge for daginstitutionstilbud til børn og unge, børnehaveklasser, familiedagpleje, børnepasning i hjemmene samt børne- og ungdomsforsorg.

Fysisk og psykisk udviklingshæmmede børn integreres så vidt muligt i de normale pasningstilbud.

I alle landene kan børnefamilier i ekstraordinære tilfælde få tildelt hjemmehjælp. Det gælder fx, hvis den person, der tager vare på hjemmet og børnene, ikke kan sørge for hjemmet på grund af sygdom, fødsel eller lignende.

Familier kan desuden få hjælp til at forebygge, at børn og unge anbringes uden for hjemmet.

Daginstitutioner og familiedagpleje

- Børn bliver passet i både offentlige og private institutioner

Daginstitutioner for børn op til skolealderen

Børn i førskolealderen modtages i daginstitutioner. I alle landene findes der både hel- og deltidspladser.

Både i Danmark, Finland og Norge kan forældre, efter lidt forskellige ordninger, modtage et kontantbeløb for helt eller delvist selv at passe barnet i eget hjem.

I alle landene er det kommunerne, som skal sørge for, at der udbydes et tilstrækkeligt antal pladser. I Danmark havde 90 pct. af kommunerne i 2003 pasningsgaranti for børn i alderen 0-9 år, mens yderligere 5 pct. havde pasningsgaranti for dele af denne aldersgruppe. Kommunerne har mulighed for at give økonomisk tilskud til forældre, der vælger privat børnepasning i stedet for et offentligt dagtilbud. 3.219 børn var omfattet af denne ordning ved udgangen af 2003. Kommunerne har endvidere mulighed for at give forældrene et økonomisk tilskud til pasning af egne børn i stedet for offentligt dagtilbud. 737 børn var omfattet af denne ordning ved udgangen af 2003.

I Finland har alle børn under 7 år ret til plads i en kommunal daginstitution eller i familiedagpleje. Forældre har endvidere mulighed for at få passet børnene privat med kommunalt tilskud. Kommunerne betaler beløbet direkte til den institution/privatperson som passer barnet/børnene. Ved udgangen af 2003 blev der udbetalt tilskud til privat pasning af 14.114 børn.

På Færøerne og Island er kommunerne ikke forpligtiget, via lov, at tilbyde en børnehavplads til alle børn. I Norge er kommunerne forpligtiget til at tilbyde børnehavpladser til de der har behov for en plads. Forældrene har imidlertid ingen juridisk ret til en plads.

I Sverige er førskoleaktiviteter en samlet betegnelse for aktiviteter der henvender sig til børn fra et år og frem til skolestarten. Den findes i form af "førskole" familiedagpleje og daginstitutioner med førskoleaktiviteter. Kommunerne er forpligtiget til at tilbyde førskoleaktiviteter eller familiedagpleje til:

- Børn, hvis forældre arbejder eller studerer.
- Børn hvis forældre er arbejdsløse eller på forældreorlov. Her skal børnene tilbydes mindst 3 timer per dag eller 15 timer per uge.
- Børn der har et eget behov for aktiviteterne.

Pladserne skal tilbydes uden unødvendig forsinkelse, hvilket vil sige normalt tre til fire måneder efter at forældrene har tilmeldt barnet. Kommunerne skal tage passende hensyn til forældrenes ønsker om pasningsformen og pladsen skal tilbydes så nær barnets hjem som mulig. Desuden skal alle børn tilbydes mindst 525 timer uden brugerbetaling i førskolen fra og med det efterår barnet fylder fire år (den såkaldte almindelige førskole).

Familiedagpleje

Der findes kommunal familiedagpleje i alle nordiske lande. Den omfatter fortrinsvis børn i førskolealderen. De kommunale dagplejere er ansat og lønnet af kommunerne og modtager børnene i deres eget hjem. Som ved ophold i daginstitutioner betaler forældrene for børns ophold i familiedagpleje. I alle landene findes der desuden privat familiedagpleje, som drives uden offentlige tilskud. Disse pasningsformer er ikke omfattet af den nordiske socialstatistik.

Børnehaveklasser

I alle landene er der indrettet særlige skoleforberedende klasser, men efter lidt forskellige regelsæt.

I Danmark har kommunerne pligt til før skolestarten at tilbyde plads i en børnehaveklasse i mindst 20 timer om ugen, et tilbud som 98 pct. af børnene benytter. Efter skoletid kan børnene opholde sig i enten daginstitutioner eller skolefritidsordninger.

På Færøerne er der kun et enkelt sted tilbud om skoleforberedende klasser.

I Finland har 6-årige ret til førskoleplads uden betaling. Ordningen omfatter 700 timer per år. Ordningen er ikke obligatorisk for børnene, men ca. 99 pct. af de 6-årige deltagere i skoleforberedende foranstaltninger.

I Island er alle 6-årige skolepligtige og indgår derfor ikke i denne statistik.

I Norge starter børnene i 1. klasse i skolen som 6-årige med en undervisning som er tilpasset deres alder.

I Sverige er det kommunerne som fra og med 1998 er forpligtede til at tilbyde alle 6-årige mindst 525 timer i den nye skoleform - førskoleklasse. I efteråret 2003 gik 94 pct. af alle 6-årige i førskoleklasse mens få procent allerede havde påbegyndt grundskolen. Alle 6-årige har ret til at begynde i grundskolen hvis forældrene ønsker det. Efter skoledagen - i førskoleklassen eller i grundskolen - kan de børn der har behov for det forblive i skolepasningsordningen.

Børn i skolealderen

I samtlige lande er der pasningsmuligheder for børn i skolealderen. Pasningen kan enten foregå i særlige fritidshjem for børn i skolealderen, eller være integreret i daginstitutionernes pasning af børn i førskolealderen. I Norge er ansvaret for udviklingen af skolefritidsordninger lagt ind under skolesektoren. Dette gælder i vidt omfang også i Danmark, Island og Sverige. Omfanget af tilbud varierer fra kommune til kommune.

Der er forskellige øvre aldersgrænser for tildelingen af pladser på fritidshjem/skolefritidsordninger. I Danmark er den 10 år i nogle kommuner og 14 år i andre. I Finland er der normalt ingen aldersgrænse, men den kan dog i særlige tilfælde være 10 år. I Island er den 9 år, i Norge 10 år og i Sverige 12 år.

Der er betydelige forskelle fra land til land på hvor mange børn, der er omfattet af pasningsordninger i daginstitutioner og familiedagpleje. Af årsager hertil kan nævnes arbejdsløshedens omfang, og at børn i børnehaveklasser i Danmark også opholder sig i daginstitutioner efter timerne i børnehaveklassen. De lave rater for 0-2-årige i Finland hænger sammen med muligheden for at få tildelt hjemmepasningsstøtte. I Sverige spiller den lange barselsperiode også en rolle.

Tabel 4.11 Børn indskrevet i daginstitutioner og kommunal familiedagpleje (1.000) efter alder 1995-2003

	Danmark ¹⁾	Færøerne	Finland ²⁾	Island ³⁾	Norge ⁴⁾	Sverige ⁵⁾
<i>1995</i>						
0-2 år	101	..	34	5	39	123
3-6 år	218	..	145	12	149	367
0-6 år i alt	319	..	179	17	188	490
7-10 år	123	..	11	-	.	198
<i>2000</i>						
< 1 år	10	..	1	0	1	-
1-2 år	103	..	40	5	44	111
3-5 år	192	..	122	12	144	242
0-5 år i alt	306	..	163	17	189	353
6 år	65	..	44	-	.	81
0 - 6 år i alt	370	..	207	17	.	434
7-10 år	171	..	8	-	.	255
<i>2002</i>						
<1 år	10	..	1	0	1	0
1-2 år	105	..	41	6	47	120
3-5 år	191	..	117	12	149	249
0-5 år i alt	307	..	159	18	198	369
6 år	63	..	41	-	.	81
0-6 år i alt	370	..	200	18	.	450
7-10 år	180	..	7	-	.	267
<i>2003</i>						
<1 år	6	0,4	1	0	1	0
1-2 år	105	0,8	40	6	50	124
3-5 år	191	1,9	117	12	153	260
0-5 år i alt	302	3,0	158	18	205	384
6 år	62	0,7	40	-	.	77
0-6 år i alt	364	3,7	198	18	.	461
7-10 år	186	0,6	7	-	.	259

1 Tidspunktet for opgørelsen af antallet af indskrevne børn er ændret fra marts til september fra 2004. Antallet af indskrevne i 1995 vedrører januar 1996, antallet i 2000 vedrører marts 2001, mens antallet i 2002 vedrører marts 2002 og i 2003 vedrører marts 2003.

2 Tallene fra og med 2000 er inklusive børn i privat pasning med offentligt tilskud.

3 Fra 1995 kun børn i alderen 0-5 år idet skolefritidsordningerne helt overgik til skolevæsenet i 1995 og der findes ingen statistik for dette.

4 Fra 2000 kun børn i alderen 0-5 år.

5 Fra og med 1998 er der indført en særlig førskoleklasse for 6-årige. Disse børn er ikke medtaget, medmindre de også har en plads i en daginstitution.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.12 Børn indskrevet i daginstitutioner og kommunal familiedagpleje efter alder i pct. af de respektive aldersgrupper 1995-2003

	Danmark ¹⁾	Færøerne	Finland ²⁾	Island ³⁾	Norge ⁴⁾	Sverige ⁵⁾
<i>1995</i>						
0-2 år	48	..	18	37	22	37
3-6 år	83	..	55	64	61	74
0-6 år i alt	68	..	39	53	44	59
7-10 år	53	..	5	-	.	45
<i>2000</i>						
< 1 år	15	..	2	7	2	.
1-2 år	77	..	35	59	37	60
3-5 år	92	..	67	92	78	86
0-5 år i alt	75	..	46	68	52	66
6 år	90	..	67	-	.	77
0 - 6 år i alt	77	..	49	58	.	68
7-10 år	63	..	3	.	.	51
<i>2002</i>						
< 1 år	15	..	1	8	2	0
1-2 år	78	..	36	72	40	65
3-5 år	94	..	67	93	82	91
0-5 år i alt	76	..	46	72	56	67
6 år	89	..	68	-	.	83
0-6 år i alt	78	..	50	62	.	69
7-10 år	65	..	3	.	.	58
<i>2003</i>						
< 1 år	9	50	1	7	2	0
1-2 år	78	58	36	75	44	65
3-5 år	94	88	68	94	85	94
0-5 år i alt	75	72	46	74	58	70
6 år	90	93	68	.	.	83
0-6 år i alt	77	75	50	63	.	72
7-10 år	66	21	3	.	.	59

1 Se tabel 4.11

2 Se tabel 4.11.

3 Se tabel 4.11

4 Se tabel 4.11

5 Se tabel 4.11.

Børne- og ungdomsforsorg

- Der lægges vægt på forebyggende arbejde

I samtlige nordiske lande findes der forskellige former for forebyggende initiativer til fremme af børns og unges opvækst under trygge og gode forhold. Det kan både dreje sig om almene foranstaltninger og foranstaltninger mere specifikt rettet mod det enkelte barn eller den unge.

Landenes lovgivning giver også muligheder for, at det offentlige griber ind og yder støtte, hvis der er risiko for, at barnet eller den unge får en uheldig opvækst.

Dette års tema (kapitel 11) omhandler sociale tilbud til udsatte børn og unge. Her findes en mere detaljeret beskrivelse af foranstaltningernes omfang og art.

Forebyggende foranstaltninger

I Danmark modtog 35.477 familier i løbet af 2003 én eller flere forebyggende foranstaltninger i form af konsulentbistand, praktisk pædagogisk støtte i hjemmet, familiebehandling, døgnophold for både forældre og børn, kontakt eller støttepersoner for hele familien eller økonomisk støtte med henblik på at undgå anbringelse af børn uden for hjemmet. Derudover var der ved udgangen af 2003 7.766 børn og unge på aflastningsophold på en døgninstitution, i plejefamilie eller på et andet opholdssted. 1.005 børn og unge havde fået udpeget en personlig rådgiver og 2.565 en fast kontaktperson. 3.186 børn og unge fik økonomisk støtte til ophold på kost- eller efterskole, uden at der var tale om egentlig anbringelse. Endelig var 429 unge i et formidlet praktiktilbud hos en arbejdsgiver og 234 unge var i en udslusningsordning i det hidtidige anbringelsessted.

I Finland har den forebyggende børneforsorg til opgave at påvirke udviklingen af barnets trivselsforhold samt at forebygge mod de risici som barnet udsættes for. Foranstaltningerne kan være støttepersoner eller støttefamilier, støtte til at få arbejde, bolig og hjælp til hobbyaktiviteter. I 2003 var der 56.379 personer som fik støtte. 92 pct. af disse var børn under 18 år, mens de resterende 8 pct. var mellem 18 og 20 år. Der var i løbet af 2003 en tilgang på 15.270 nye klienter, hvilket svarer til 27 pct. af alle som modtog hjælp.

I Island fik 2.952 børn i 2003 hjælp i form af forebyggende foranstaltninger. Af disse blev 508 placeret uden for hjemmet i en kortere eller længere periode. Forebyggende foranstaltninger fra børneværnet kan være råd og vejledning til forældre, støttekontakt, støttefamilier, placering af børn i familiepleje eller

på institution m.v. I hver enkelt børneværns sag skal der foreligge en skriftlig plan hvor man blandt andet fastsætter hensigten med at anvende tiltagene, hvornår de skal revurderes, samt fastlægge barnets, forældrenes, børneværnsnævnets og evt. andres rolle i den periode planen gælder.

I Norge modtog 29.250 børn i løbet af 2003 et eller flere forebyggende tiltag fra børneværnet. I løbet af 2003 var der samtidigt 6.750 børn under børneværnets omsorg. Ved udgangen af 2003 var der ca. 23 børn per 1.000 børn under 18 år der modtog et eller andet tiltag.

I Sverige består de forebyggende foranstaltninger blandt andet af tiltag over for spædbørnsfamilier, med henblik på at forbedre samspillet mellem forældre og børn. Der kan også være tale om gruppeaktiviteter for unge og/eller enlige mødre samt børn af alkoholmisbrugere, eller om udvidede børnehaveklasser, som kombinerer dagvirksomhed med besøg i hjemmene og hvor foranstaltningen først og fremmest sigter mod at give familien praktisk og psykosocial støtte i hjemmet.

For kriminelle unge, misbrugere eller unge med andre psykosociale problemer er der udviklet foranstaltninger der indebærer, at den unge i løbet af dagen medvirker i et antal strukturerede aktiviteter, som regel arbejde/studier og organiserede fritidsaktiviteter. En anden type aktivitet er det såkaldte kontaktmandskab, hvor barnet eller den unge får tildelt en voksen kontaktperson eller kontaktfamilie, som de træffer regelmæssigt. En kontaktperson eller kontaktfamilie er den åbne indsats som de fleste børn og unge var i berøring med i 2003. Ca. 22.500 børn og unge havde en sådan kontakt i løbet af året. Ca. 19.600 børn og unge modtog en behovsprøvet personlig støtte og ca. 5.700 indgik i et struktureret behandlingsprogram (uden anbringelse) i løbet af 2003.

Anbringelse uden for eget hjem

I alle landene kan det komme på tale at anbringe et barn uden for hjemmet. Årsagen kan fx være, at forældrene behøver hjælp til opdragelse af barnet, eller at barnets sundhed eller udvikling udsættes for fare på grund af manglende pasning. Der kan også foretages indgreb, hvis unge udsætter deres egen sundhed eller udvikling for alvorlig fare, fx på grund af alkohol- og/eller narkotikamisbrug eller kriminalitet.

De fleste anbringelser af børn uden for eget hjem sker efter frivillig aftale med forældrene. I Norge er de fleste placeringer uden for hjemmene formelt set ufrivillige i og med at de foretages af fylkesnævnene.

I alle landene kan børn også anbringes uden for eget hjem uden forældrenes samtykke. I Finland og Sverige sker dette efter en retlig afgørelse. I

Danmark og Island er det et særligt børne- og ungeudvalg i kommunerne der tager beslutning om anbringelse af barnet. I Norge er det statslige fylkesnævn, som afgør om børneværnet skal overtage omsorgen for et barn og anbringe barnet uden for eget hjem. Men loven tillader også at et barn kan anbringes uden for hjemmet uden at der træffes beslutning i nævnet om omsorgsovertagelse.

Andelen af børn anbragt uden for eget hjem varierer fra land til land og andelen er blevet højere de seneste år. Det er fælles for alle landene, at der i høj grad sættes ind med forebyggende foranstaltninger over for børn og familier i hjemmet. I Danmark er anbringelseshyppigheden en del større end i de øvrige nordiske lande. Dette hænger bl.a. sammen med, at børn og unge anbragt uden for hjemmet i Danmark også omfatter børn og unge med nedsat fysisk og/eller psykisk funktionsevne. Selv hvis der ses bort fra disse handicappede børn og unge er anbringelseshyppigheden dog større end i de andre lande. Det gælder især for de 15-20-årige. Dette hænger sammen med, at unge i Danmark i relativt stort omfang bliver anbragt uden for hjemmet, fx på kost- og efterskoler, i eget værelse eller i socialpædagogiske kollektiver. Dette sker kun i ret begrænset omfang i de øvrige nordiske lande.

Især i de ældste aldersklasser anbringes der flere drenge end piger uden for eget hjem, mens forskellene i de yngste aldersklasser er betydeligt mindre.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.13 Børn og unge anbragt uden for eget hjem i løbet af året efter alder. Pr. 1.000 indbyggere i de respektive aldersgrupper 1995-2003

	1995	2000	2002	2003		
				I alt	Piger	Drenge
<i>Danmark¹⁾</i>						
0-6 år	3,9	4,5	4,5	4,2	4,1	4,3
7-14 år	11,9	13,0	13,1	12,6	10,9	14,1
15-17 år	29,3	33,1	33,7	32,2	29,1	35,2
18-20 år	15,0	17,1	20,0	19,6	18,8	20,4
0-20 år	12,0	13,0	13,6	13,2	12,0	14,3
<i>Finland</i>						
0-6 år	5,2	5,7	6,2	6,3	6,0	6,5
7-14 år	8,5	9,6	10,3	10,4	9,4	11,3
15-17 år	12,7	16,1	18,5	19,1	19,9	18,3
18-20 år	9,0	11,7	13,6	14,4	14,1	14,8
0-20 år	8,1	9,7	10,7	11,0	10,6	11,4
<i>Island²⁾</i>						
0-6 år	3,5	2,6	2,6	2,5	2,2	2,7
7-12 år	9,0	4,8	6,0	8,3	5,8	10,7
13-16 år	11,4	8,8	7,6	10,5	14,2	7,2
0-16 år	7,3	5,2	5,1	6,5	5,8	7,1
<i>Norge</i>						
0-6 år	3,4	3,6	4,1	4,2	4,1	4,3
7-14 år	7,9	7,9	8,1	8,4	8,1	8,7
15-17 år	14,2	17,4	18,1	18,2	18,9	17,5
18-19 år	7,4	11,0	14,7	16,0	14,3	17,6
0-19 år	7,1	7,9	8,7	9,1	8,8	9,7
<i>Sverige³⁾</i>						
0-6 år	3,6	3,6	3,9	4,0	4,0	3,9
7-14 år	7,0	7,1	7,3	7,5	7,2	7,7
15-17 år	14,4	16,8	17,4	17,5	18,4	16,5
18-20 år	5,1	11,8	12,9	13,3	11,9	14,6
0-20 år	6,5	8,0	8,5	8,8	8,6	8,9

1 Inkl. børn og unge med nedsat fysisk og/eller psykisk funktionsevne.

2 2002 er aldersgrupperne 0-6 år, 7-14 år, 15-18 år og 0-18 år. Fordeling på alder og køn baseret på skøn.

3 Fra og med 1999 indgår der i gruppen 18-20-årige som er i behandling efter den sociale servicelov. Disse, som hovedsageligt er 19-20 år, var tidligere i statistikken medtaget som voksne misbrugere.

Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn

Forskelle og ligheder i udgifterne til familier og børn

Der er meget stor forskel på hvor meget de nordiske lande anvender til familier og børn målt i KKP pr. capita. Danmark og Norge anvender mest og Færøerne og Island anvender mindst. Men det skal dog bemærkes at det kun er Finland og Island som har medregnet løn i forbindelse med fødsel og adoption i de sociale udgifter.

Ser man på fordelingen på de enkelte ydelsesområder findes der et noget mere nuanceret billede.

Sverige og Norge som har de største udgifter til dagpenge ved fødsel og adoption har også de længste orlovsordninger. Forældreydelser ved pasning af børn omfatter i Danmark orlovsordninger til pasning af børn, i Finland er det ydelser til pasning af børn i hjemmet. Beløbet for Norges vedkommende dækker udgifter til en ordningen om pasning af børn. Dette er en målrettet ordning til enlige forsørgere, som får et økonomisk tilskud til pasning af børn, hvor tilskuddet skal medvirke til at den enlige forsøger kan være erhvervsaktiv. Tilsvarende ydelser findes ikke i de andre lande.

Udgifterne til børnetilskud er størst i Norge og Danmark og mindst i Island på grund af indtægtsreguleringen. Udgifter til andre kontantydelse er fortrinsvis det offentliges udlæg af bidragsforskud til børn hvor Island anvender det største beløb.

Når det gælder serviceydelser anvender Danmark det største beløb og Færøerne og Finland det mindste målt som KKP per barn 0-17 år.

I Danmark og på Færøerne er udgifterne til daginstitutioner og til døgninstitutioner, forebyggende foranstaltninger m.v. væsentligt højere end i de andre lande mens Finland og Sverige anvender mindst. Der er en vis parallelitet i udgifterne til daginstitutioner og dækningsgraden i de enkelte lande. Da udgifterne til skolefritidsordningerne ikke indgår i de sociale udgifter, er der dog ikke nogen direkte sammenhæng mellem udgifterne og dækningsgraden.

De væsentligt højere udgifter til døgninstitutioner, forebyggende foranstaltninger m.v. i Danmark end i de øvrige lande skyldes bl.a. at antallet af børn og unge anbragt uden for hjemmet er relativt højt i Danmark.

Ændringer i de sociale udgifter til familier og børn fra 2002 til 2003

I Danmark var der en stigning i udgifterne til kontantydelse til familier og børn på 6 pct. fra 2002 til 2003. Som følge af forlængelsen af barselsorloven til 1 år i 2002 har der været en betydelig stigning i udgifterne til fødselsdagpenge og et fald i udgifterne til børnepasningsorlov. Udgifterne til serviceydelser steg med 1 pct. Der har været en mindre stigning i udgifterne til såvel forebyggende foranstaltninger for børn og unge som til døgninstitutioner, familiepleje mv. for børn og unge anbragt uden for hjemmet. Udgifterne til dagtilbud var stort set uændret.

På Færøerne var der en stigning i de sociale udgifter til familier og børn på 7 pct. Kontantydelse, som står for 1/3 af de samlede udgifter, steg med ca. 20,5 pct., mens serviceydelserne steg med ca. 1 pct. Stigningen i kontantydelse skyldes hovedsagelig, at barselsfonden med tilbagevirkende kraft skulle udbetale feriepenge af de indkomsterstøttede ydelser.

I Finland var udgifterne til familier og børn, målt i faste priser 1,8 pct. højere i 2003 end i 2002. Antallet af nyfødte børn steg med 1.075 og udgifterne til de udbetalte forældredagpenge steg. Derimod faldt antallet af 0-6-årige børn med 3.760 og antallet af 0-16-årige faldt med 5.000. Af den grund blev der udbetalt mindre i børnetilskud og tilskud til pasning i hjemmet. Der var også et fald af antallet af børn i daginstitutioner med ca. 2.400 mens udgifterne steg med 1,3 pct. målt i faste priser. Desuden var der en stigning i udgifterne til børn placeret udenfor eget hjem.

I Island steg de sociale udgifter til familier og børn med 14,7 pct. fra 2002 til 2003 målt i faste priser. Udgifterne til kontantydelse steg med 15 pct. hvilket skyldes en forøgelse af børnetilskuddet samt ændringer i reglerne om barselsorlov. Ændringerne trådte i kraft i 2001 men var først helt udbygget i 2003. Udgifterne til serviceydelser steg med 14,6 pct. målt i faste priser, hvor en stor del af stigningen skyldes stigende udgifter til daginstitutioner idet flere børn er heltidsindskrevne i daginstitutionerne.

I Norge steg de samlede udgifter til familier og børn med 2,9 pct. målt i faste priser. Stigningerne skyldes dels en stigning i udgifterne ved fødsel og adoption, mens der modsat var et fald i udgifterne til tilskuddet ved forsørgelse af børn. De største stigninger var på serviceydelserne gældende dag og døgninstitutioner til børn. Den gennemsnitlige stigning i fødselsdagpengene var på ca. 5 pct. fra 2002 til 2003.

Sverige steg de samlede udgifter med 4,5 pct. målt i faste priser. En væsentlig del af stigningen skyldes stigning i udgifterne til forældreforsikringen i forbindelse med barns fødsel idet der er født flere børn. Desuden er udgifterne til anbringelse uden for hjemmet steget på grund af flere anbringelser.

Tabel 4.14 Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Dagpenge ved fødsel og adoption	7.748	78	602	5.581	8.716	16.071
B. Ydelser ved fødsel	-	0	11	0	419	41
C. Forældreydelse ved pasning af børn (orlovsordninger m.v.)	489	-	339	-	2.992	-
D. Tilskud til forsørgelse af børn	14.332	131	1.359	5.641	14.692	20.966
E. Supplerende ydelser	-	-	-	-	-	-
F. Øvrigt	226	17	82	1.024	3.289	2.148
a. Heraf bidragsforskud til børn	226	-1	82	1.024	405	2.148
Kontantydelse i alt	22.794	227	2.393	12.247	30.108	39.226
<i>Serviceydelser, mio.</i>						
A. Daginstitutioner og familiedagpleje	22.775	142	1.346	9.394	11.159	20.821
B. Døgninstitutioner (børne- og ungdomsforsorg)	7.191	25	240	2.138	2.629	7.821
C. Hjemmehjælp til familier	19	0	27	57	96	-
D. Øvrigt	2.837	18	275	1.987	5.780	5.152
Serviceydelser i alt	32.821	185	1.888	13.575	19.664	35.501
Udgifter i alt, mio.	55.615	412	4.281	25.822	49.772	74.727
Udgifter i pct. af BNP	4,0	4,2	3,0	3,2	2,9	3,1
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	89,7	93,0	91,2	83,6	84,0	77,3
- Arbejdsgivere	0,4	3,6	4,7	16,4	9,1	22,1
- Forsikredes præmier og særskatter	9,9	3,4	4,1	0,0	6,9	0,6
<i>Ændringer 2002-2003 i 2003-priser</i>						
- Mio.	1.613	22	75	3.318	1.398	3.235
- Pct.	3,0	5,7	1,8	14,7	2,9	4,5

Tabel 4.15 Udgifter til ydelser til familier og børn i KKP 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt pr. capita	425	476	379	373	593	402
- Pr. barn 0-17 år	1.922	1.702	1.779	1.379	2.508	1.854
Serviceydelser i alt pr. capita	612	387	299	413	387	364
- Pr. barn 0-17 år	2.767	1.385	1.403	1.528	1.638	1.678
Familier og børn i alt pr. capita	1.038	863	679	786	980	765
- I alt pr barn 0-17 år	4.688	3.088	3.182	2.907	4.146	3.531

Egenbetaling for pasning af børn

I alle nordiske lande betaler forældrene selv en del af udgifterne til pasning af børn i daginstitutioner. Ved beregning af egenbetalingen tages der normalt hensyn til familiens indkomst, ligesom der kan gives søskenderabat. Børn af forældre, som har meget lav indkomst, kan i alle landene opnå friplads. I ingen af landene kan betalingen overstige de faktiske udgifter til institutionspladsen.

I Danmark er der centralt fastsatte regler om betalingens maksimale størrelse, om fripladser og om søskenderabat. På Færøerne er der centralt fastsatte regler om betalingens maksimale størrelse og fripladser. I Finland er egenbetalingen fastsat centralt, mens det er op til kommunerne om de vil tildele fripladser. I Island fastsættes egenbetalingen af kommunerne.

I Sverige er det mest almindeligt, at forældrene betaler en takst, som tager hensyn både til indkomst og den tid barnet er i institutionen, men der kan også være tale om en fast takst, uafhængig af indkomst og tid. Egenbetalingen for pasning i en af de private pasningsordninger bør i princippet være den samme som i de kommunale. Der findes statslige regler for maksimal egenbetaling. Inden for disse rammer kan kommunerne frit udforme sine regler.

Egenbetalingens samlede størrelse i 2003 udgjorde ca. 20 pct. af driftsudgifterne for dagpleje og daginstitutioner i Danmark. På Færøerne udgjorde egenbetalingen ca. 29 pct. af driftsudgifterne for dagpleje og daginstitutioner.

I Finland var egenbetalingen ca. 15 pct. af driftsudgifterne for den kommunale dagpleje. I Island udgjorde egenbetalingen for pladser i kommunale daginstitutioner 30 pct. af de samlede driftsudgifter og egenbetalingen til skolefritidsordninger udgjorde 53 pct. af de samlede driftsudgifter.

I Norge udgjorde egenbetalingen til de private børnehaver ca. 37 pct. og de kommunale børnehaver 28 pct. af de samlede driftsudgifter. Private og kommunale børnehaver beregner imidlertid sine totale driftsudgifter på en lidt forskellig måde. Selvom private børnehaver i gennemsnit er dyrere end kommunale, er prisforskellene i realiteten ikke så store for forældrene som procentandelene antyder. Det er dog ikke muligt at opgøre, hvor stor en andel forældrene selv betaler.

I Sverige udgjorde forældrenes egenbetaling 8 pct. af de samlede driftsudgifter i 2003.

Kapitel 5

Arbejdsløshed

I de lande, hvor arbejdsløsheden er høj, udgør udgifterne til arbejdsløshedsbekæmpelse en væsentlig del af de samlede sociale udgifter.

Reglerne for såvel indkomsterstøttede ydelser til arbejdsløse som omfanget af aktiverende foranstaltninger for arbejdsløse varierer betydeligt landene imellem. Arbejdsløshedens omfang og udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed er derfor ikke direkte proportionale.

Tabel 5.1 Udgifter til arbejdsløshed i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2002

Danmark	9,2	Belgien	12,4	Luxembourg	3,6
Færøerne	2,8	Frankrig	7,6	Portugal	3,9
Finland	9,8	Grækenland	6,3	Spanien	13,6
Island	2,0	Holland	5,3	Storbritannien	3,5
Norge	2,6	Irland	8,6	Tyskland	8,5
Sverige	5,5	Italien	1,7	Østrig	5,4

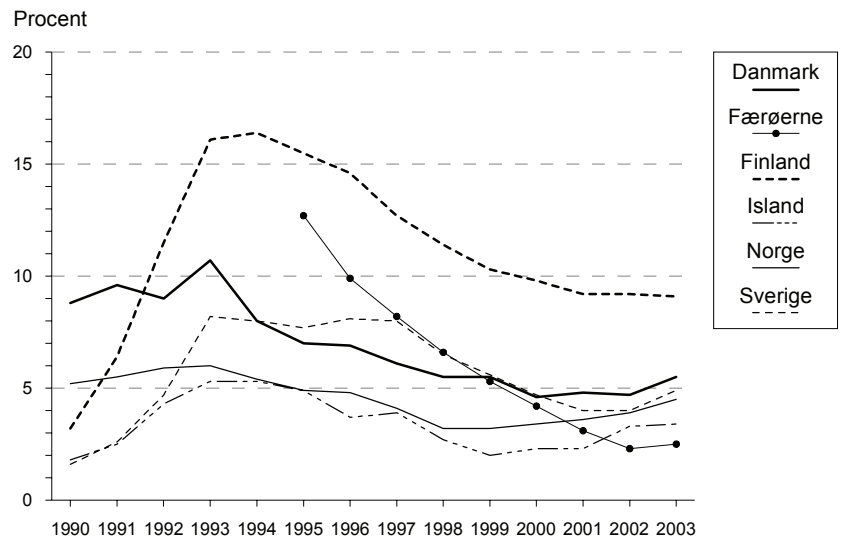
Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Generelt har de nordiske lande en høj erhvervsfrekvens, dog med betydelige forskelle fra land til land. Jf. Tabel 5.2.

Arbejdsløsheden var i 1990'erne meget høj i nogle af de nordiske lande, men der har været et markant fald i ledigheden i alle landene, hvor Finland dog fortsat har den højeste ledighed. I alle landene er ledigheden blandt de 16 til 24-årige dog betydeligt højere end for den øvrige del af befolkningen, jf. Tabel 5.3.

I alle de nordiske lande er arbejdsmarkedet præget af store omstillinger, hvorfor der i højere grad end tidligere stilles øgede krav til arbejdskraftens kvalifikationer, fleksibilitet og mobilitet.

Figur 5.1 Udviklingen i arbejdsløsheden 1990-2003

Tabel 5.2 Befolkningen 16-64 år fordelt efter køn og aktivitet 2003

	Danmark	Finland ¹⁾	Island ²⁾	Norge	Sverige
<i>Kvinder</i>					
Kvinder i alderen 16-64 år (1.000)	1.735	1.723	89	1.444	2.805
Heraf i pct.					
Beskæftigede i alt	71	66	81	73	73
- Fuldtid	48	54	51	47	48
- Deltid	22	12	30	26	25
Arbejdsløse	5	6	3	3	3
Uden for arbejdsstyrken	24	28	16	24	24
I alt	100	100	100	100	100
<i>Mænd</i>					
Mænd i alderen 16-64 år (1.000)	1.775	1.761	91	1.488	2.896
Heraf i pct.					
Beskæftigede i alt	80	69	87	79	76
- Fuldtid	72	63	79	70	68
- Deltid	8	6	8	9	8
Arbejdsløse	4	7	3	4	4
Uden for arbejdsstyrken	15	24	10	17	20
I alt	100	100	100	100	100
<i>Kvinder og mænd</i>					
Kvinder og mænd i alderen 16-64 år (1.000)	3.511	3.484	179	2.933	5.701
Heraf i pct.					
Beskæftigede i alt	76	67	84	76	74
- Fuldtid	60	59	65	56	58
- Deltid	15	9	19	20	16
Arbejdsløse	4	7	3	4	4
Uden for arbejdsstyrken	20	26	13	21	22
I alt	100	100	100	100	100

1 Befolkningen 15-64 år.

2 Oplysningerne er baseret på arbejdskraftundersøgelserne. Frem til 2003 var der undersøgelser to gange om året (forår og efterår) men siden har der været kontinuerlige undersøgelser hele året.

ARBEJDSLØSHED
Tabel 5.3 Udviklingen i arbejdsløsheden efter køn 1995-2003

	Gennem- snitligt antal arbejdsløse	Arbejdsløse i pct. af arbejdsstyrken					
					16-24-årige		
		I alt	Kvinder	Mænd	I alt	Kvinder	Mænd
<i>Danmark¹⁾</i>							
1995	197.000	7,0	8,2	6,1	9,7	10,6	8,8
2000	131.000	4,6	5,2	4,0	6,5	6,5	6,5
2002	134.000	4,7	5,1	4,4	7,8	7,9	7,7
2003	158.000	5,5	6,2	5,0	9,3	9,5	9,2
<i>Færøerne</i>							
1995	2.600	12,7	16,1	10,1
2000	1.000	4,2	6,6	2,5
2002	600	2,3	3,6	1,4
2003	650	2,5	3,6	1,7
<i>Finland²⁾</i>							
1995	382.000	15,5	15,1	15,8	29,7	28,6	30,7
2000	253.000	9,8	10,6	9,1	21,4	21,6	21,1
2002	237.000	9,2	9,1	9,2	21,0	20,9	21,2
2003	235.000	9,1	8,9	9,3	21,8	21,6	21,9
<i>Island³⁾</i>							
1995	7.200	4,9	4,9	4,8	11,0	8,6	13,1
2000	3.700	2,3	2,9	1,8	4,7	3,6	5,7
2002	5.300	3,3	2,9	3,6	7,2	4,4	9,7
2003	5.400	3,4	3,1	3,6	8,3	7,0	9,5
<i>Norge⁴⁾</i>							
1995	107.000	4,9	4,6	5,2	11,8	11,5	12,2
2000	81.000	3,4	3,2	3,6	10,2	10,6	9,9
2002	92.000	3,9	3,6	4,1	11,4	10,3	12,4
2003	107.000	4,5	4,0	4,9	11,7	10,9	12,5
<i>Sverige⁵⁾</i>							
1995	333.000	7,7	6,9	8,5	15,3	14,0	16,7
2000	203.100	4,7	4,2	5,0	8,1	7,4	8,6
2002	176.400	4,0	3,6	4,4	8,6	7,5	9,8
2003	216.800	4,9	4,4	5,3	10,2	9,0	11,3

1 Oplysningerne er baseret på arbejdskraftundersøgelserne, der omfatter 15-66-årige.

2 15-24-årige.

3 Oplysningerne er baseret på arbejdskraftundersøgelserne.

4 Der skete en omlægning af statistikken i 1996, hvorfor tallene for 1995 ikke er sammenlignelige.

5 Før 2003 blev undersøgelsen kun foretaget to gange årligt, men nu er den fortløbende.

Tabel 5.4 Antal personer (1.000), som har modtaget kontantydelse i mindst én dag i forbindelse med arbejdsløshed 1995-2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island ¹⁾	Norge ¹⁾	Sverige ²⁾
<i>1995</i>						
Forsikrede	672	6	683	19	310	824
Ikke-forsikrede	111	2	270	..	-	137
I alt	783	8	827	19	310	961
I alt i pct. Af arbejdsstyrken	28	37	33	..	14	22
<i>2000</i>						
Forsikrede	490	2	340	7	165	622
Ikke-forsikrede	70	1	287	..	-	55
I alt	560	3	603	7	165	677
I alt i pct. Af arbejdsstyrken	20	13	23	4	7	16
<i>2002</i>						
Forsikrede	471	2	332	12	174	495
Ikke-forsikrede	63	1	263	..	-	58
I alt	534	2	569	12	174	553
I alt i pct. Af arbejdsstyrken	19	8	22	8	7	13
<i>2003</i>						
Forsikrede	492	2	338	15	185	505
Ikke-forsikrede	76	1	255	..	-	84
I alt	568	2	574	15	185	589
I alt i pct. Af arbejdsstyrken	20	8	22	9	8	13

1 Beregnet ud fra antal godkendte dagpengeansøgninger.

2 Der kan forekomme dobbeltregninger idet en person i løbet af et år både kan være talt med som forsikret og ikke forsikret. I 2003 var 17.000 personer talt med både som forsikret og ikke forsikret.

I Tabel 5.3 blev antallet af arbejdsløse vist som et gennemsnit på et antal givne tællingstidspunkter, mens Tabel 5.4 viser antal personer berørt af ledighed i mindst én dag i de respektive år. En sammenligning af tallene i de to tabeller indikerer således, at relativt mange arbejdsløse finder beskæftigelse igen inden for mindre end ét år, men der er også forskelle mellem landene i længden af ledighedsperioderne.

Kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed

Med undtagelse af Færøerne er det fælles for alle de nordiske lande at arbejdsmarkedspolitikken har haft en vigtig rolle i den generelle økonomiske politik hvor høj beskæftigelse og lav arbejdsløshed har været et centralt mål og en vigtig forudsætning for de nordiske velfærdsstater. Når der opstår arbejdsløshed skyldes det enten en generel lav efterspørgsel i økonomien eller at arbejdsmarkedet fungerer for dårligt, hvilket benævnes strukturel arbejdsløshed. Arbejdsmarkedspolitikken i de nordiske lande skal især bidrage til at reducere den strukturelle ledighed, herunder via aktive tiltag frem for passiv forsørgelse af de ledige. Der er dog stor forskel i den måde, hvorpå de enkelte lande har tilrettelagt deres arbejdsmarkedspolitiske tiltag i retning af aktive foranstaltninger, (beskæftigelsesforanstaltninger m.v.) og passive ydelser (arbejdsløshedsdagpenge og lignende).

De aktiverende foranstaltninger udgør ca. en tredjedel af de samlede udgifter til arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger i de nordiske lande.

Dagpenge ved arbejdsløshed er i alle de nordiske lande en retsbaseret ydelse til personer, der bliver arbejdsløse. Dagpenge skal kompensere for indtægtstab og bidrage til at opretholde en rimelig levestandard for personer, der er blevet arbejdsløse. Kompensationsniveauet og tidsbegrænsninger for ydelserne skal samtidig sikre, at de arbejdsløse tilskyndes til at søge og tage arbejde. Dagpengeordningerne har dermed også en arbejdsmarkedspolitisk funktion. I alle landene er der desuden knyttet pligter til at modtage dagpenge, herunder at stå til rådighed for arbejdsmarkedet, aktivt at søge arbejde, tage imod formidlet arbejde og aktiveringstilbud.

Ydelser ved arbejdsløshed

Det er et særkende for de nordiske lande, at de fleste arbejdsløse har ret til kontantydelse ved arbejdsløshed. Arbejdsløshedsforsikringen er obligatorisk for lønmodtagere på Færøerne og i Norge. I Island er alle lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende ved lov forsikret mod arbejdsløshed. Både i Island og Norge er der dog visse vilkår der skal være opfyldt for at modtage ydelsen. De der ikke opfylder betingelserne kan modtage en indkomstprøvet socialhjælp. I Danmark, Finland og Sverige er arbejdsløshedsforsikringen frivillig. I disse lande har ikke-forsikrede ledige dog ret til kontantydelse, som normalt er lavere end arbejdsløshedsdagpengene.

I Danmark er arbejdsløshedsforsikringen frivillig og administreres af arbejdsløsheds-kasser. Arbejdsløshedsdagpengene finansieres af medlemsbidrag og gennem det arbejdsmarkedsbidrag, som alle beskæftigede betaler. Ikke forsikrede får udbetalt kontanthjælp (socialhjælp), hvis de opfylder betingelserne herfor. Det er også muligt at træde tidligt tilbage fra arbejdsmarkedet i form af efterløn, jf. Kapitel 7, men denne ordning er ikke afhængig af, om den pågældende har været eller forventes at blive arbejdsløs.

På Færøerne er arbejdsløshedsforsikringen obligatorisk for lønmodtagere, mens selvstændig erhvervsdrivende og andre har mulighed for at tegne frivillig forsikring. Arbejdsløshedsdagpenge administreres af en fond, som finansieres af lønmodtagere, selvstændig erhvervsdrivende og arbejdsgivere, som betaler 0,75 pct. af henholdsvis arbejdsindkomsten og lønudgifter til forsikringen. Alle, som opfylder kravet om tidligere indtægt, har ret til dagpenge.

I Finland består dagpengene af et grundbeløb (grunddagpenge) og en ydelse, der er baseret på tidligere indtægt (indkomstrelaterede dagpenge). Det er A-kasserne der udbetaler de indkomstbaserede dagpenge mens grundbeløbet udbetales af Folkpensionsanstalten. Ikke forsikrede i Finland og personer, der har modtaget indkomstrelaterede dagpenge eller grundbeløbet i den maksimale periode på to år og som stadig er arbejdsløse, får udbetalt en såkaldt arbejdsmarkedsstøtte der er behovsprøvet men i udgangspunktet er beløbet på samme niveau som grundbeløbet i dagpengeordningen. Der gives pension til personer i 60-års alderen som har været arbejdsløse. Denne ydelse beregnes på samme måde som førtidspension. I 2003 modtog 55.707 personer arbejdsløsheds-pension med en gennemsnitlig ydelse på 1.100 EUR pr. måned.

I Island er arbejdsløshedsforsikringen obligatorisk og administreres af arbejdsmarkedsetaten. Arbejdsløshedsdagpengene er helt finansieret af arbejdsgiverne.

I Norge er arbejdsløshedsforsikringen ligeledes obligatorisk og alle, som opfylder kravet til tidligere indtægt, har ret til dagpenge. Arbejdsløshedsforsikringen finansieres over statsbudgettet og administreres af arbejdsmarkedsetaten.

I Sverige består arbejdsløshedsforsikringen af en grundforsikring og en frivillig arbejdsløshedsforsikring.

Ikke forsikrede, som i øvrigt opfylder kravene (og er over 20 år) har ret til et grundbeløb. Både grundbeløbet (grundforsikringen) og det indkomstafhængige beløb (arbejdsløshedsforsikringen) administreres af arbejdsløsheds-kasserne.

Betingelserne for at modtage dagpenge

Forudsætningerne for retten til at modtage dagpenge fra arbejdsløshedsforsikringen varierer fra land til land:

I Danmark kræves der ét års medlemskab af en arbejdsløhedskasse, og fuldtidsforsikrede skal have haft mindst 52 ugers arbejde som lønmodtagere eller selvstændige erhvervsdrivende inden for de seneste tre år. Den maksimale dagpengeperiode er 4 år indenfor en periode på 6 år. A-kassemedlemmer, som ved udløbet af dagpengeperioden er fyldt 55 år, og som ved fortsat medlemskab ville kunne opfylde betingelserne for at få efterløn ved det 60. år, bevarer retten til dagpenge frem til de bliver 60 år. A-kassemedlemmer, der er fyldt 60 år, kan højst modtage dagpenge i 2½ år. Retten til dagpenge kan ikke (gen-)erhverves gennem offentligt støttet beskæftigelse, men alene ved almindeligt arbejde. Generhvervelse af retten til dagpenge er betinget af mindst 26 ugers arbejde som lønmodtager eller selvstændig erhvervsdrivende inden for de sidste 3 år.

På Færøerne er arbejdsløshedsdagpenge baseret på den gennemsnitlige lønindkomst de forudgående 12 måneder, og dermed er der ingen krav om medlemskab eller beskæftigelsesperiode. Den samlede dagpengeperiode er 798 dage indenfor de seneste 5 år, hvorefter man ikke har ret til dagpenge de efterfølgende 24 måneder. Ansatte i fiskerindustrien på land har særlige vilkår, som betyder, at man får udbetalt arbejdsløshedsdagpenge ved midlertidige arbejdsophør i særlige tilfælde.

I Finland kræves det, at man i de to forudgående år har været i arbejde i mindst 43 uger og samtidig været medlem af en arbejdsløhedskasse inden man bliver arbejdsløs for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge. Den samlede understøttelsesperiode er normalt 500 dage. Personer, der er fyldt 57 år, inden der er udbetalt dagpenge i 500 dage, kan modtage dagpenge op til 60-års alderen. Derefter kan de få arbejdsløshedspension.

I Island skal man have været i fuldtidsbeskæftigelse arbejde i mindst 10 uger i de sidste 36 måneder for at have ret til dagpenge. Dagpengene udbetales for hverdage. I alt kan der udbetales dagpenge i 5 år.

Den første periode, hvori der udbetales arbejdsløshedsdagpenge, er baseret på tidligere, regulært arbejde. En rekvalificering til en ny dagpengeperiode kan opnås for aktiviteter, som kan sidestilles med arbejde. Det kan fx være en arbejdsmarkedsuddannelse, en periode i beredskabsarbejde, en ansættelse med vikartilskud eller en periode hvor man har fået tilskud til at påbegynde egen virksomhed.

I Norge er det en forudsætning for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, at man før arbejdsløsheden indtræder, har haft en lønindkomst på

mindst 1,5 gange grundbeløbet, svarende til 85.292 NOK i det sidste kalenderår eller mindst 3 gange grundbeløbet de tre sidste år svarende til 170.583 NOK. Grundbeløbet justeres årlig og var per 1. maj 2003 56.861 NOK. Den maksimale støtteperiode varierer afhængig af størrelsen på den tidligere indtægt. En tidligere indtægt på mindst 2 gange grundbeløbet svarede til 113.722 NOK giver en støtteperiode på 104 uger, mens en arbejdsindtægt under 2 gange grundbeløbet giver en støtteperiode på 78 uger. Personer over 64 år er sikret dagpenge indtil pensionsalderen i Folketrygden som er 67 år. For at have ret til dagpenge må arbejdstiden have været reduceret mindst 50 pct. af arbejdstiden forud for arbejdsløsheden.

I Sverige skal man have haft erhvervsarbejde i mindst 6 måneder og været i arbejde i mindst 70 timer pr. kalendermåned, eller haft erhvervsarbejde i mindst 450 timer i en sammenhængende periode på 6 kalendermåneder og været i arbejde i mindst 45 timer pr. måned i alle 6 måneder inden for en 12 måneders periode, før man er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge (det såkaldte arbejdsvilkår).

Siden februar 2001 udbetales der dagpenge i maksimalt 300 dage i arbejdsløshedsperiode uanset ydelsesmodtagerens alder. Når ydelsesperioden udløber kan der under visse forudsætninger udbetales dagpenge i yderligere 300 dage. Den maksimale periode hvori der kan opnås dagpenge bliver således 600 dage.

Ud over de regler, der tidligere er nævnt, er retten til dagpenge i alle lande desuden betinget af, at personen er anmeldt som arbejdssøgende hos arbejdsformidlingen og kan påtage sig arbejde. Herudover er der i nogle af landene en karenperiode, hvori man ikke får udbetalt arbejdsløshedsdagpenge. I Danmark og Island er der ingen karensdage, på Færøerne er der 1-10 karensdage alt afhængig af tidligere indtjening, i Norge er der fem karensdage, mens der i Finland er syv og i Sverige fem karensdage.

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.5 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte i forbindelse med arbejdsløshed pr. december 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>						
Aldersgrænse for retten til at modtage arbejdsløshedsdagpenge	19-66 år ¹⁾	16-66 år	17-64 år	16-69 år	16-66 år	16-65 år ⁵⁾
Antal karensdage	-	1-10	7	-	5	5
Maksimalt antal understøttelsesdage	1.040 inden for 6 år (5 understøttelsesdage pr. uge i 4 år) ²⁾	798 inden for seneste 5 år (5 understøttelsesdage pr. uge)	500 inden for 4 år ⁴⁾ (5 understøttelsesdage pr. uge)	260 pr. år i 5 år	520, 104 uger á 5 dage	300/600
Kan ydelsen genopnås?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Under hvilke betingelser?	Ved at opfylde kravet om 26 ugers arbejde inden for de sidste 3 år	Kan ikke få dagpenge før 2 år er gået og skal have været på arbejdsmarkedet det sidste af de to år.	Ved at opfylde kravet om 43 ugers arbejde inden for 2 år	Ved at opfylde kravet om 10 ugers arbejde på fuld tid indenfor de sidste 36 måneder	Genopnås når den forsikrede på ny opfylder kravene til mindeindtægt	Ved at genopfylde kravet om 6 måneders arbejde inden arbejdsløsheden indtræffer
Er dagpenge skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej
<i>Ikke-forsikrede</i>						
Aldersgrænse for retten til at modtage ydelsen	18-66 år ³⁾	.	17-64 år	.	.	20-65 år
Maksimalydelsesperiode	300/600

1 Personer i alderen 18-65 år har ret til at blive medlemmer af en arbejdsløshedskasse, men dagpengeretten gælder for personer i alderen 19-66 år.

2 A-kassemedlemmer, der er fyldt 55 år ved udløbet af den samlede dagpengeperiode, og som ville kunne gå på efterløn fra det 60. år bevarer retten til dagpenge til det 60. år. Medlemmer der er fyldt 60 år, kan højst få dagpenge i 2½ år.

3 Børn under 18 år og personer 67 år og derover kan i visse tilfælde modtage kontanthjælp.

4 For 57-årige dog op til det 60. år.

5 Retten til dagpenge bygger på at arbejdskravet og 12 måneders medlemskab af en arbejdsløshedskasse er opfyldt.

**Tabel 5.6 Kontantstøttens størrelse i forbindelse med arbejdsløshed
pr. december 2003**

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>						
Arbejdsløshedsdagpengenes størrelse (pr. uge)	90 pct. af arbejdsindkomsten i 5 dage pr. uge ²⁾	70 pct. af personlig lønindkomst	Indkomstrelerede dagpenge: Gennemsnitligt 58 pct. af tidligere arbejdsindkomst. Grunddagpenge: 115,10 EUR + børnetillæg: 21,80 – 41,30 EUR pr. uge	Fast beløb + børnetillæg ⁵⁾	62,4 pct. af beregningsgrundlaget	80 pct. af arbejdsindkomsten max 730 SEK/dag de første 100 dage, derefter 680 SEK/dag 5 dage per uge
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation ¹⁾	3.821 DKK	3.894 DKK	.	.	6.651 NOK	4.653 SEK
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation i KKP-Euro ¹⁾	384	391	.	.	603	427
Minimumsbeløb pr. uge	2.555 DKK	.	115,10 EUR	4.470 ISK	682 NOK	1.600 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	257	.	95,12	39	62	147
Maksimumsbeløb pr. uge	3.115 DKK	2.726 DKK	.	17.870 ISK	4.094 NOK	3.650 SEK i 100 dage, derefter 3.400 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	311	274	.	151	359	335/342
<i>Ikke-forsikrede</i>						
Ydelsens størrelse pr. Uge	Unge under 25 år: 587/1.215 ³⁾ DKK. Andre: 1.886/2.506 DKK + særlig støtte ⁴⁾	Behovsprøvet socialhjælp	Behovsprøvet ydelse, max 115,10 EUR + børnetillæg: 21,80 - 41,30 EUR	Behovsprøvet socialhjælp	.	1.600 SEK ⁶⁾

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som arbejdsløshedsdagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 Arbejdsgiveren udbetaler en dagpengegodtgørelse på 623 DKK pr. dag for første og anden ledighedsdag.

3 Særlige ydelser til unge under 25 år uden hjemmeboende børn.

4 Den samlede hjælp kan højst udgøre 90 pct. af tidligere indtægt og kan efter 3 måneder på kontanthjælp maksimalt udgøre 100 pct. af dagpengemaksimum.

5 Kontantstøtten øges med 4 pct. for hvert barn under 18 år.

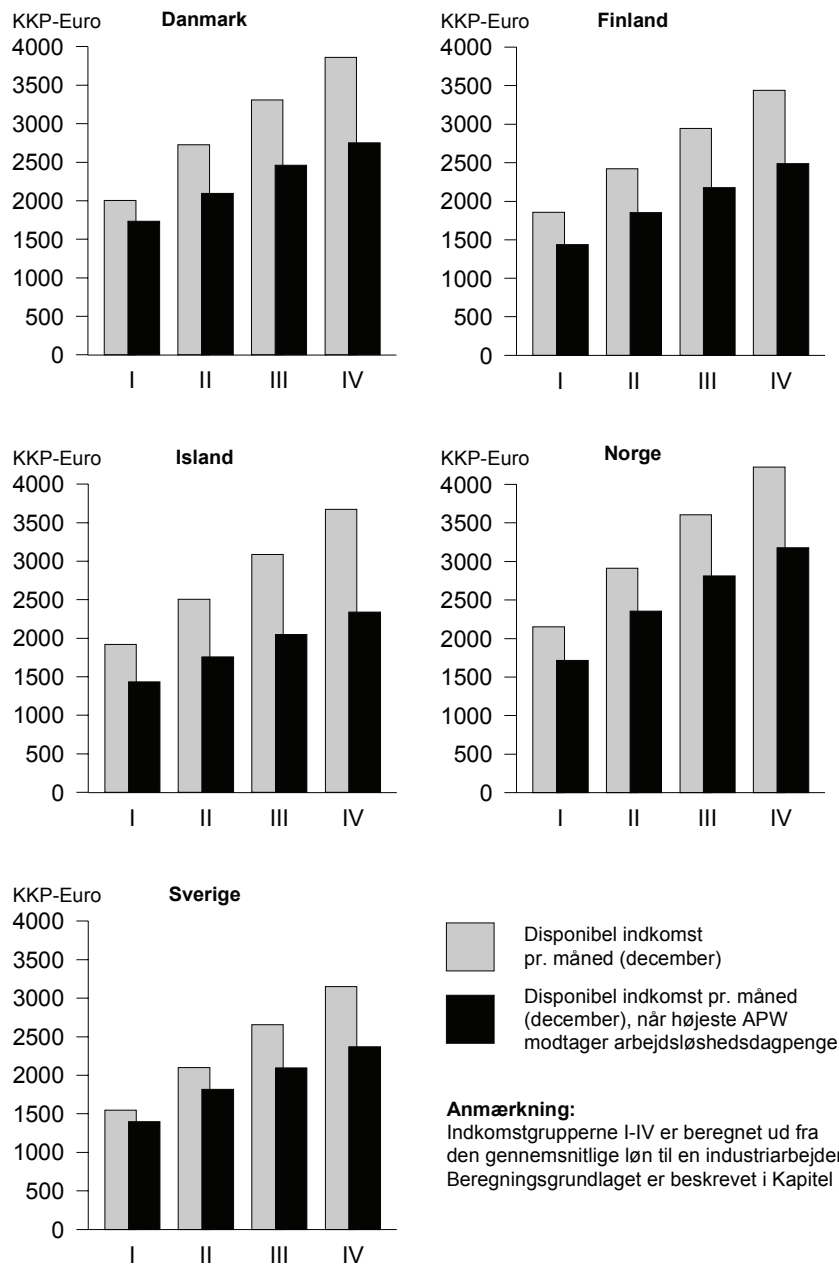
6 Mindst 20 år. Desuden skal man have været i arbejde mindst 6 måneder før arbejdsløsheden indtraf.

Kompensationsgrader ved arbejdsløshed

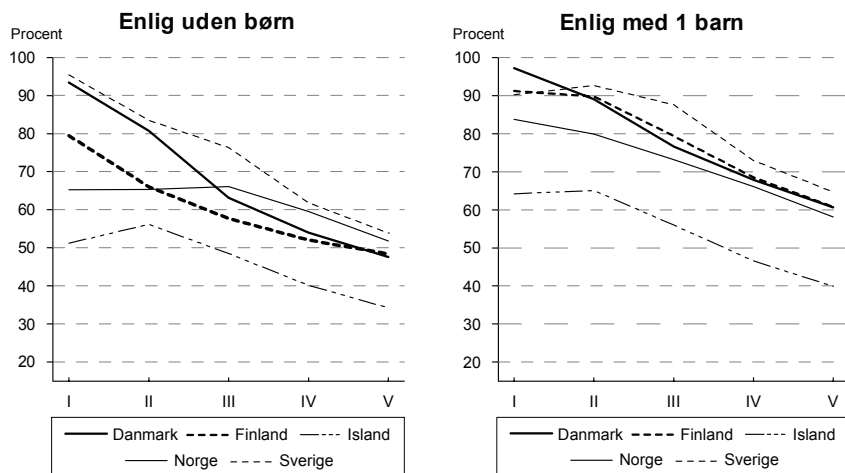
Figur 5.2 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn, dels når begge er i arbejde og dels når den person, der har den højeste arbejdsindkomst, overgår til arbejdsløshedsdagpenge. Figurerne 5.3 og 5.4 viser den disponible indkomst ved arbejdsløshed i pct. af indkomsten ved beskæftigelse for enlige med og uden børn opgjort på fem indkomstniveauer. Beregningen er foretaget for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede (sidstnævnte kun for Danmark, Finland, Island og Sverige). Som det ses af figurerne er der markante forskelle i kompensationen for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede. Det gælder især for enlige, som tidligere har haft en høj indkomst og for enlige uden børn. Kompensationsniveauet for forsikrede afhænger for det første af dagpengenes størrelse set i forhold til den tidligere indkomst. Det er højest i Danmark og mindst i Norge. I Island udbetales der et fast beløb, uafhængig af den tidligere indkomst. For det andet afhænger kompensationsniveauet af maksimumsbeløbenes størrelse der er højest i Norge. I Finland er der ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse. Men når indkomsten overstiger et vist niveau er kompensationen dog kun 20 pct.

For familier med børn spiller det en rolle om der gives et tillæg for børn, hvilket er tilfældet i Finland, Island og Norge. Dertil kommer, at størrelsen af såvel boligydelsen som betalingen for daginstitutioner reguleres i forhold til indkomstens størrelse. Dette har betydning for kompensationsniveauet hos både forsikrede og ikke-forsikrede og er især medvirkende til at give enlige med børn et højt kompensationsniveau.

Figur 5.2 Disponibel indkomst for et arbejdsløshedsforsikret par uden børn 2003

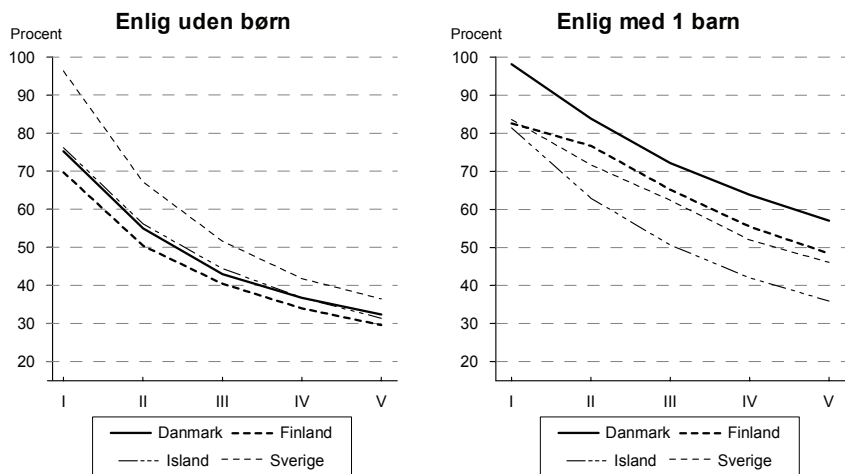

Figur 5.3 Disponibel indkomst ved arbejdsløshedsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2003

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Figur 5.4 Disponibel indkomst for ikke-forsikrede i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2003

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Jobtræning og aktivering

I alle de nordiske lande lægges der vægt på aktivering. Aldersgrænsen for iværksættelse af arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er 18 år i Danmark og Finland og 16 år i Island. I Norge og Sverige varierer aldersgrænsen, afhængigt af foranstaltningen.

I Danmark har aktivlinien i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken spillet en stadig større rolle siden arbejdsmarkedsreformen i 1994.

Ledige dagpengemodtagere under 25 år, som ikke har gennemført en erhvervskompetencegivende uddannelse, har ret og pligt til senest efter 6 måneders ledighed at modtage et uddannelses tilbud af mindst 18 måneders varighed. Tilbuddet kan kombineres med andre former for vejledning og opkvalificering eller med virksomhedspraktik. Ydelsen under tilbuddet svarer til halvdelen af dagpengene. Øvrige ledige dagpengemodtagere under 25 år og dagpengemodtagere mellem 25 og 30 år har senest efter 6 måneders ledighed ret og pligt til aktiveringstilbud i form af uddannelse, vejledning og opkvalificering, virksomhedspraktik eller jobtræning.

Ledige dagpengemodtagere mellem 30 og 60 år har senest efter 1 års ledighed ret og pligt til aktivering i form af uddannelse, jobtræning mv. Endelig har ledige dagpengemodtagere fyldt 60 år ret og pligt til aktiveringstilbud senest efter 6 måneders ledighed. Alle dagpengemodtagere har endvidere ret og pligt til et nyt aktiveringstilbud, når de har modtaget offentlige forsørgelsesydelse i sammenlagt 6 måneder efter afslutning af det første aktiveringstilbud.

Aktivering tidligt i dagpengeperioden er behovsorienteret og fleksibel, dels målrettet mod grupper som risikerer at blive langtidsledige og dels som forebyggelse mod mangel på kvalificeret arbejdskraft (flaskehalse).

Formålet med aktiveringen er primært at opkvalificere de ledige med henblik på ordinær beskæftigelse, men også at motivere dem til selv at søge beskæftigelse eller uddannelse.

Kontanthjælpsmodtagere under 30 år har senest efter 13 uger ret og pligt til at tage imod et aktiverings- eller uddannelses tilbud på mindst 30 timer om ugen i 18 måneder, for personer med en erhvervskompetencegivende uddannelse dog kun i 6 måneder. Kontanthjælpsmodtagere på 30 år og derover skal have et aktiveringstilbud senest efter 12 måneder på kontanthjælp. Alle kontanthjælpsmodtagere, bortset fra personer fyldt 30 år, der ikke alene modtager hjælp på grund af ledighed, har desuden ret og pligt til et nyt aktiveringstilbud, når de har modtaget kontanthjælp i 6 måneder efter afslutning af det første aktiveringstilbud.

Den ledige får udbetalt løn i forbindelse med jobtræning, mens ydelserne under de øvrige aktiverings- og uddannelsesforanstaltninger i vid udstrækning svarer til dagpenge eller kontanthjælp.

På Færøerne har der ikke været aktivering siden midten af 90'erne, hvor arbejdsløsheden var over 12 pct.

I Finland er de aktive foranstaltninger som forbedrer beskæftigelsen en vigtig del af den finske arbejdsmarkedspolitik. Ved hjælp af disse foranstaltninger skaber man arbejdspladser, forbedrer mulighederne for de langtidsledige samt forbedrer mulighederne for at få de unge ind på arbejdsmarkedet. Desuden skal foranstaltningerne forebygge langtidsarbejdsløshed samt reducere de regionale forskelle i arbejdsløsheden. Man hjælper desuden ledige som vil starte egen virksomhed.

Service til de som er til rådighed for arbejdsmarkedet udgør den vigtigste del af den aktive arbejdsmarkedspolitik. De typer af service som bureauerne tilbyder er arbejdsformidling, erhvervsvejledning, erhvervsrettede voksenuddannelser, information om uddannelse og erhverv samt erhvervsrettet revalidering.

I Island er Arbejdsløshedsforsikringsfonden, foruden at varetage sin hovedopgave med udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge, gået over til at yde tilskud til forskellige kurser for arbejdsløse og særlige kommunale beskæftigelsesforanstaltninger.

I Norge har der i løbet af 1990erne været en øget opslutning omkring den aktive arbejdsmarkedspolitik. Der har dog det i de senere år været en ændring i brugen af virkemidlerne i arbejdsformidlingen ved at der i større grad end tidligere er rettet ind mod den gruppe som er mest udsat på arbejdsmarkedet og som har det største behov for bistand. I den første del af ledighedsfasen fokuseres der på egen-aktivering og motivering for arbejde. Hvis dette alene ikke virker, vil arbejdssøgende som har behov for en mere omfattende hjælp få tilbud om individuel opfølgning og vejledning i jobsøgning. Først efter en ledighedsperiode op til 6 måneder vil der som hovedregel kunne blive givet tilbud om arbejdsmarkedstiltag. Gennem jobtræning og kvalificering vil den enkeltes muligheder på arbejdsmarkedet styrkes. Niveaue og sammensætningen af arbejdsmarkedstiltagene tilpasses situationen på arbejdsmarkedet. I 2003 blev der etableret ca. 13.700 tiltags-pladser for ordinære arbejdssøgere. Grupper med særlige vanskeligheder på arbejdsmarkedet så som langtidsledige, indvandre og unge bliver prioriteret til tiltags-pladserne.

I Sverige er arbejds- og kompetencelinien hovedhjørnестenen i den aktive arbejdsmarkedspolitik. Dette indebærer at en arbejdsløs person, som ikke direkte kan få arbejde, i første omgang skal tilbydes en uddannelse eller en anden lempelig foranstaltning, som har til formål at personen skal kunne få et regulært arbejde.

Der findes en aktivitetsgaranti der retter sig mod den der er eller risikerer at blive langtidsarbejdsløs. Formålet med aktivitetsgarantien er at væsentligt forbedre de arbejdsløses muligheder for at få et regulært job på arbejdsmarkedet. Indenfor garantien udarbejdes der individuelle handlingsplaner der specificerer hvilke foranstaltninger som arbejdsformidlingen kan tilbyde samt hvad der kræves af deltagerne.

Personer med behov for arbejdslivsindrettet revalidering eller særlig vejledning kan få hjælp hos arbejdsformidlingen og et arbejdsmarkedsinstitut. Institutterne har særlige ressourcer og kompetence inden for arbejdsprøvelse, praktisk arbejdsorientering, tilpasning af arbejdspladser m.v.

De konjunkturafhængige programmer og indsatser der tilbydes omfatter bl.a. arbejdsmarkedsuddannelser, der har til formål at forøge den enkelte arbejdssøgendes muligheder for at komme i arbejde samt at gøre det nemmere for arbejdsgiverne at ansætte personer med en passende arbejdskompetence. Desuden findes der praktikordninger som skal give erhvervsorientering, praktik og erhvervs erfaringer til ledige, der søger arbejde gennem arbejdsformidlingen. Som et supplement til de ordinære arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er der indrettet et edb-/aktivitetscenter for arbejdsløse, med henblik på at lære dem at arbejde med informationsteknologi. Unge arbejdsløse under 20 år kan komme i praktik i en kommunal virksomhed. Kommunerne kan også tilbyde arbejdsløse unge i alderen 20-24 år et aktiveringsprogram, den såkaldte ungdomsgaranti. Aktiveringsprogrammet skal være individuelt tilpasset og indeholde uddannelse eller praktik eller en kombination af dette.

Derudover gives der tilskud til arbejdsgivere hvor tilskuddet har det formål at stimulere arbejdsgiveren til at ansætte en arbejdsløs ved at man delvis dækker arbejdsgiverens udgifter ved at ansætte en person som har behov for en udvidet introduktion eller uddannelse. Desuden kan personer som er arbejdsløse eller risikerer at blive arbejdsløs i visse tilfælde få tilskud til at starte egen virksomhed.

For personer med nedsat arbejdsevne findes der foranstaltninger som gør det muligt at de pågældende kan arbejde med løntilskud enten hos offentlige eller private arbejdsgivere.

ARBEJDSLØSHED
Tabel 5.7 Antal aktiverede i 1995-2003

	Antal aktiverede i løbet af året		Antal aktiverede på opgørelsestidspunktet/ gennemsnitligt antal aktiverede		Aktiverede i pct. af arbejdsstyrken på opgørelsestidspunktet	
	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige
<i>Danmark</i>						
I alt 1995	258.392	52.214	110.935	16.030	4,0	3,4
I alt 2000	221.534	34.828	87.239	10.507	3,2	2,6
I alt 2002	218.252	34.126	86.953	9.753	3,1	2,6
I alt 2003	222.033	34.347	74.624	9.159	2,7	2,5
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	85.878	16.879	32.096	4.627	1,2	1,3
- Uddannelse	91.685	6.986	28.553	1.630	1,0	0,4
- Andet	90.377	17.935	13.975	2.902	0,5	0,8
<i>Finland</i>						
I alt 1995	285.575	82.217	103.667	25.973	4,2	9,9
I alt 2000	226.077	62.748	83.660	18.873	3,2	5,6
I alt 2002	195.524	50.704	74.086	15.266	2,8	4,7
I alt 2003	208.969	52.695	80.377	16.013	3,1	5,0
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	92.696	12.617	36.532	4.505	1,4	1,4
- Uddannelse	62.289	9.298	29.898	4.394	1,2	1,4
- Andet	53.984	30.780	13.947	7.114	0,5	2,2
<i>Island</i>						
I alt 1995
I alt 2000	3.811	764	2,4	2,6
I alt 2002	4.992	919	3,1	3,5
I alt 2003	7.913	1.443	4,9	5,3
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	447	183	0,3	0,7
- Uddannelse	4.958	937	3,1	3,4
- Andet	2.508	422	1,5	1,6
<i>Norge</i>						
I alt 1995	42.145	16.482	1,9	5,6
I alt 2000	11.439	3.520	0,5	1,1
I alt 2002	37.706	..	9.285	3.193	0,4	1,0
I alt 2003	56.206	..	14.309	4.706	0,6	1,5
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	8.754	..	2.665	..	0,1	..
- Uddannelse	33.788	..	6.042	..	0,3	..
- Andet	18.402	..	5.602	..	0,2	..
<i>Sverige</i>						
I alt 1995	781.000	..	275.100	..	6,1	..
I alt 2000	470.970	..	166.159	..	3,8	..
I alt 2002	526.339	..	194.733	..	4,4	..
I alt 2003	395.088	..	151.554	..	3,4	..
Heraf:						
- Støttet beskæftigelse	132.930	..	81.802	..	1,8	..
- Uddannelse	201.976	..	48.548	..	1,1	..
- Andet	60.182	..	21.204	..	0,5	..

Serviceydelser i forbindelse med arbejdsløshed

De servicetilbud, der ydes i forbindelse med arbejdsløshed omfatter først og fremmest arbejdsformidling, men i alle landene gives der også mobilitetsfremmende ydelser i form af bl.a. flyttehjælp og hjælp til dobbelt husførelse.

Arbejdsformidling

I alle de nordiske lande findes der arbejdsformidling. Den fungerer som serviceorgan for både arbejdssøgende og arbejdsgivere. Arbejdsformidlingen drives af staten i alle landene.

Hovedarbejdsopgaven for arbejdsformidlingerne er vejledning om beskæftigelse og uddannelse, formidling af arbejde til ledige og andre arbejdssøgende samt service til virksomheder i forbindelse med rekruttering af arbejdskraft.

Som hovedregel skal ledige være tilmeldt arbejdsformidlingen, være aktivt arbejdssøgende og i det hele taget stå til rådighed for arbejdsmarkedet. De ledige skal således deltage i aktiverende foranstaltninger og tage imod et formidlet job fra arbejdsformidlingen for at bevare retten til arbejdsløshedsdagpenge eller andre lignede ydelser. I det omfang den ledige ikke selv kan finde beskæftigelse hjælper arbejdsformidlingen den ledige med jobsøgningen fx i form af jobsøgningskurser. Arbejdsformidlingen formidler desuden job til de ledige og varetager aktiveringsindsatsen for de ledige efter de regler som er gældende i de enkelte lande.

Som nævnt er det også en vigtig opgave for arbejdsformidlingen at hjælpe virksomheder til at finde personer med de rigtige kvalifikationer til ledige stillinger.

I dag pågår den største del af jobformidlingen mellem arbejdsgiver og arbejdstager dels gennem arbejdsformidlingens IT baserede jobbørser, hvor arbejdssøgende kan indskrive deres jobprofil og dels gennem private jobbørser, med tilsvarende jobsøgningsmuligheder.

Langt hovedparten af jobomsætningen foregår dog ved at virksomheder og medarbejder selv finder hinanden uden arbejdsformidlingens medvirken.

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed

Forskelle og ligheder i udgifterne til arbejdsløshed

Udgifterne til arbejdsløshed afspejler dels omfanget af ledigheden, dels dagpengenes størrelse og dels omfanget af aktiverende foranstaltninger til de ledige. Målt i KKP pr person i den erhvervsaktive alder anvender Danmark mest, efterfulgt af Finland, mens Færøerne og Island anvender mindst.

Her skal det dog bemærkes at der i Finland gives en række tilskud til arbejdsgiverne, til aktivering. Disse udgifter er ikke medregnet som sociale udgifter i denne rapport. Sverige der har en ledighed der er lidt mindre end i Danmark anvender et betydeligt mindre beløb både målt i KKP pr. capita og pr person i den erhvervsaktive alder. De høje udgifter i Danmark skyldes dels dagpengenes størrelse samt omfanget af aktiveringen/jobtræning. Færøerne og Island har den laveste ledighed efterfulgt af Norge hvilket også afspejler lave udgifter, jfr. Tabel 5.9.

Ændring i udgifterne til arbejdsløshed fra 2002 til 2003

I Danmark var der en betydelig stigning i udgifterne til arbejdsløshedsdagpenge som følge af en stigning i antallet af fuldtidsledige dagpengemodtagere fra 110.000 i 2002 til 133.000 i 2003. Udgifterne til aktivering af dagpengemodtagere faldt derimod fra 2002 til 2003 som følge af en nedgang i antallet af aktiverede dagpengemodtagere især i uddannelsesforanstaltninger.

På Færøerne steg udgifterne til arbejdsløshed med 26,4 pct. Den markante procentvise stigning skal ses i lyset af, at udgifterne til arbejdsløshed udgør en forholdsvis lille andel af de samlede sociale udgifter, og en lille stigning i arbejdsløsheden medfører en kraftig procentvis stigning i udgifterne. Arbejdsløsheden steg med 0,2 pct. i 2003.

I Finland steg udgifterne til arbejdsløshed med 4,7 pct. målt i faste priser. Arbejdsløshedssituationen er forbedret en smule med et fald i ledigheden med 2.000 personer. I 2003 var der flere der modtog indkomstrelaterede arbejdsløshedsdagpenge, end der var i 2002 og udgifterne til dette steg med 8,8 pct. målt i faste priser. Modtagere af arbejdsløhedspension faldt med 1.900 og udgifterne til dette faldt med 1,5 pct. målt i faste priser. Målt i faste priser satsede man 15 pct. mere på arbejdsmarkedsrelateret voksenuddannelse end i 2002.

I Island er udgifterne til arbejdsløshed steget med 33,1 pct. fra 2002 til 2003. Dette skyldes først og fremmest en stigning i arbejdsløsheden og arbejdsløshedsperiodernes længde. Antal dage hvori der er udbetalt arbejdsløshedsdagpenge er steget med 35 pct.

I Norge var der en stigning i udgifterne til arbejdsløshed på 35 pct. målt i faste priser. Stigningen skyldes dels en stigning i arbejdsløsheden med deraf også en forøget behov for aktivering.

I Sverige steg udgifterne med 5,2 pct. målt i faste priser, hvor den stigende arbejdsløshed er hovedforklaringen på dette.

Tabel 5.8 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Dagpengesikring	22.225	69	2.343	3.923	11.532	29.698
B. Delvis dagpengesikring	-	-	74	-	-	-
C. Pension af arbejdsmarkedsmæssige årsager	-	-	738	-	-	-
D. Kontantydelse ved Jobtræning	17.634	-	206	154	-	8.586
E. Kompenserende ydelser	-	-	12	-	-	1.566
F. Øvrigt	-	-	-	-	-	-
Kontantydelse i alt	39.858	69	3.373	4.077	11.532	39.850
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Mobilitetsydelse	-	11	2	-	-	126
B. Serviceydelse ved jobtræning	-	1	200	-	309	3.655
C. Øvrigt	1.479	-	132	655	1.297	2.823
a. Heraf arbejdsformidling	937	-	132	655	1.297	-
Serviceydelse i alt	1.479	12	334	655	1.607	6.604
Udgifter i alt, mio.	41.337	80	3.707	4.732	13.138	46.454
Udgifter i pct. af BNP	3,0	0,8	2,6	0,6	0,8	1,9
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	35,8	13,8	52,6	5,7	45,6	25,4
- Arbejdsgivere	0,0	43,1	38,3	94,3	31,1	67,6
- Forsikredes præmier og særskatter	64,2	43,1	9,1	0,0	23,3	7,0
<i>Ændringer 2002-2003 i 2003-priser</i>						
- Mio.	4.007	17	167	1.178	3.145	2.305
- Pct.	10,7	26,4	4,7	33,1	31,5	5,2

ARBEJDSLØSHED**Tabel 5.9 Udgifter til ydelser i forbindelse med arbejdsløshed i KKP 2003**

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt pr. capita	744	144	535	124	227	408
- Pr. person i den erhvervsaktive alder	1.141	233	815	194	355	641
Serviceydelse i alt pr. capita	28	25	53	20	32	68
- Pr. person i den erhvervsaktive alder	42	40	81	31	49	106
Udgifter til arbejdsløshed i alt pr. Capita	771	168		144	259	476
- Pr. person i den erhvervsaktive alder	1.184	272	896	225	404	748

Kapitel 6

Sygdom

Der er stor forskel på hvor stor en andel udgifterne ved sygdom udgør af de samlede sociale udgifter. Andelen er lavest i Danmark og højest i Irland.

Tabel 6.1 Udgifter i forbindelse med sygdom i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2002

Danmark	20,9	Belgien	24,2	Luxembourg	24,9
Færøerne	30,5	Frankrig	29,7	Portugal	30,9
Finland	24,8	Grækenland	26,2	Spanien	30,0
Island	37,2	Holland	31,1	Storbritannien	27,6
Norge	34,1	Irland	41,6	Tyskland	28,3
Sverige	27,4	Italien	26,1	Østrig	25,2

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Betalt fravær ved sygdom

- Alle i arbejde er i princippet sikret dagpenge eller løn ved sygdom

Opbygningen af løn- og dagpengeordninger ved sygdom varierer meget fra land til land. I princippet er alle der er i arbejde berettiget til kompensation på grund af indkomstbortfald. Reglerne for kompensation er afhængige af hvilken position man har på arbejdsmarkedet. Lønmodtagere er som regel bedre dækket ind end selvstændige erhvervsdrivende og der findes særlige regler for arbejdsløse.

SYGDOM

Tabel 6.2 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte* til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Den maksimale periode, hvori der kan udbetales sygedagpenge/sygeløn	52 uger inden for 1½ år ¹⁾	40 uger inden for et år	52 uger inden for to år	52 uger inden for to år	52 uger inden for tre år	Ingen tidsbegrænsning
Findes der en karenperiode?	Nej	Nej	Nej ²⁾	Ja ³⁾	Nej	Ja
Karensperiodens længde	-	-	-	..	-	1 dag
Eksisterer der en arbejdsgiverperiode?	Ja	Ja	Ja ²⁾	Ja	Ja	Ja
Arbejdsgiverperiodens længde	2 uger	2 dage	10 hverdage	1 måned ⁴⁾	16 dage	3 uger ⁵⁾
Kan der udbetales løn under sygdom?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Udbetales der løn under sygdom fastsat ved lov?	Ja	Nej	Ja ²⁾	Ja	Ja	Nej
Udbetales der løn under sygdom fastsat efter aftale?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

* Med kontantstøtte menes sygedagpenge eller løn.

- 1 I en række tilfælde er der mulighed for at få forlænget dagpengeperioden. Det gælder for eksempel hvis det anses for overvejende sandsynligt, at revalidering kan iværksættes, og når der er påbegyndt en sag om førtidspension. Desuden kan dagpengeperioden forlænges med 2×26 uger ved alvorlig sygdom eller arbejdsskade.
- 2 Der betales ikke sygedagpenge for den dag den ansatte bliver syg samt de følgende 9 hverdage. I den periode betaler arbejdsgiveren fuld løn i henhold til lovgivningen.
- 3 I den offentlige sygesikring.
- 4 Ifølge lovgivningen udbetales der løn under sygdom afhængig af ansættelsesperioden. Efter 1 års ansættelse udbetales der løn i en måned som stiger til 3 måneder efter 5 års ansættelse. I de fleste kollektivaftaler findes der aftaler om løn under sygdom ud over de tre måneder.
- 5 Inden for arbejdsgiverperioden er der én karenssdag. Dette gælder også for personer der ikke er i et arbejdsforhold. Arbejdsgiverperiodens længde er 3 uger fra 1 juli 2003.

Tabel 6.3 Størrelsen af sygedagpenge til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Norge	Sverige
Sygedagpengenes størrelse i pct. af arbejdsindkomsten	100	100	Normalt ²⁾ 70	100	77,6 ⁴⁾
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation ¹⁾	3.438 DKK	4.324 DKK	.	6.560 NOK	5.683 SEK
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation i KKP-Euro ¹⁾	346	435	.	595	521
Minimumsbeløb pr. uge	.	.	68,7 EUR ³⁾	546 NOK	145 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	.	.	56,8	49	13
Maksimumsbeløb pr. uge	3.113 DKK	3.459 DKK	.	6.560 NOK	4.546 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	313	348	.	595	408
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som sygedagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 70 pct. af arbejdsindkomsten op til 26.124 Euro per år, derefter 40 pct. for den del af indkomsten der er mellem 26.125 og 40.191 Euro per år, herefter 25 pct.

3 Personer der har en lille eller ingen indkomst kan modtage minimumsdagpenge ved uarbejdsdygtighed for perioder der varer mere end 55 dage.

4 Fra og med 1 juli 2003.

Lovfastsat løn eller arbejdsgiverperiode i begyndelsen af fraværperioden

I starten af sygdomsperioden har arbejdsgiverne i alle nordiske lande en lovfastsat pligt til at udbetale kompensation enten i form af en lovfastsat sygeløn eller i form af sygedagpenge i arbejdsgiverperioden.

I Danmark udbetales sygedagpengene af arbejdsgiveren i de to første uger hvis lønmodtageren har været ansat hos den pågældende arbejdsgiver i de sidste 8 uger før sygefraværet og i denne periode har været i arbejde i mindst 74 timer.

På Færøerne er det det offentlige, der fra 1. sygedag udbetaler sygedagpenge, hvorefter arbejdsgiverne refunderer de to første sygedage til landskassen.

I Finland betaler arbejdsgiveren i henhold til lov om arbejdsaftaler fuld løn i perioden der dækker den dag hvor man bliver syg og de påfølgende 9 hverdage.

I Island har alle en lovfastsat ret til sygeløn i en periode der er afhængig af ancienniteten. Efter et års ansættelse har arbejdstageren ret til en måneds sygeløn.

I Norge har lønmodtagere ret til sygedagpenge fra arbejdsgiveren hvis den syge har været ansat hos den pågældende arbejdsgiver i mindst to uger. Arbejdsgiverperioden er 16 dage.

I Sverige udbetales der en lovfastsat sygeløn i de første 14 dage af sygdomsperioden frem til den 30. juni 2003. Fra og med den 1. juli 2003 er sygelønsperioden 21 dage. Dog udbetales der ikke sygeløn for den første sygedag. Sygelønnen svarer til sygedagpengebeløbet.

Sygeløn i henhold til kollektivaftaler og lignende

Som et supplement til den lovfastsatte arbejdsgiver- eller sygelønsperiode udbetales der løn under sygdom efter kollektive aftaler eller efter særlige regler for den offentlige sektor. I denne periode udbetales der normalt dagpenge til arbejdsgiveren.

I Danmark får offentligt ansatte fuld løn under hele sygefraværet. I den private sektor får funktionærer typisk udbetalt fuld løn under sygdom, mens andre privatansatte lønmodtagere får udbetalt løn i for eksempel de fire første uger af sygefraværsperioden, i nogle tilfælde er det ikke fuld løn, men kun op til et lovfastsat i overenskomsten.

På Færøerne får offentligt ansatte og størstedelen af funktionærer i den private sektor fuld løn under sygefraværet.

I Finland får ansatte i den offentlige sektor fuld løn i de første to måneder af sygdomsperioden, og derefter 66 -75 pct. af lønnen. I den private sektor udbetales der fuld løn i henhold til kollektivaftaler i en periode der varierer fra branche til branche fra 1 til 3 måneder.

I Island er lønmodtagere gennem kollektivaftaler sikret løn under sygdom i en periode, afhængig af ancienniteten, der er længere end det lovfastsatte minimum. De bedste bestemmelser findes for ansatte i stat og kommuner hvor der kan udbetales fuld løn i et helt år hvis man har været ansat i mere end 15 år. Arbejdsgiverne på det private arbejdsmarked har pligt til at indbetale 1 pct. af lønsummen til en supplerende dagpengeordning der administreres af de respektive fagforeninger. Fra disse ordninger udbetales der dagpenge, efter arbejdsgiverperioden, som regel i 120-150 dage. På grund af denne ordning har dagpenge fra den offentlige sygeforsikring kun en ringe betydning.

I Norge får alle offentligt ansatte, efter aftale, fuld løn under sygdom i form af et supplement til sygedagpengene således at der kompenseres for differencen mellem maksimumsbeløbet for sygedagpengene og den normale løn. Tilsvarende regler findes også på det private arbejdsmarked, i en række tilfælde. I Sverige får alle ansatte i den offentlige sektor ifølge kollektivaftaler løn som et supplement til sygedagpengene. Sygedagpengene udgør 77,6 pct. af arbejdsindkomsten op til indkomstloftet og arbejdsgiveren giver yderligere 10 pct. således at alle i den kategori modtager næsten 90 pct. af lønnen i de første 15-90 dage. Personer der har en løn der ligger over indkomstloftet får kompensation med et beløb der svarer til ca. 90 pct. af lønnen. I de tilfælde hvor sygeperioden er længere end 90 dage kompenseres offentlige ansatte af arbejdsgiveren med ca. 80 pct. af lønnen selvom lønmodtageren har en løn der ligger over indkomstloftet. Også funktionærer inden for den private sektor får i henhold til kollektivaftaler kompensation fra arbejdsgiveren. For denne kategori gælder, at arbejdsgiveren giver en kompensation der svarer til 65 pct. af den løn der ligger over sygeforsikringens indkomstloft.

Sygedagpenge

Efter den lovfastsatte arbejdsgiverperiode udbetales der enten sygedagpenge fra det offentlige eller fra socialforsikringen. De der ikke har ret til løn eller sygedagpenge i arbejdsgiverperioden modtager kompensation efter de almindelige regler for sygedagpenge fra begyndelsen af sygdomsperioden.

I Danmark har lønmodtagere ret til dagpenge fra kommunen hvis de har været tilknyttet arbejdsmarkedet i de sidste 13 uger før fraværet og i denne periode har været beskæftiget i mindst 120 timer. Personer der er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, eller har afsluttet en erhvervmæssig uddannelse af mindst 18 måneders varighed eller er elev i lønnet praktik har ligeledes ret til sygedagpenge fra kommunen. For selvstændige erhvervsdrivende forudsættes det at man har været i beskæftigelse i mindst 6 måneder i den seneste 12 måneders periode, heraf skal mindst den ene måneds arbejde være lige umiddelbart før sygdomsforløbet. Kompensationen er 100 pct. af indkomsten, dog højst DKK 3.113 pr. uge.

For selvstændige erhvervsdrivende beregnes sygedagpengene på grundlag af arbejdsfortjenesten ved erhvervsvirksomheden og kan ligesom for lønmodtagere højst udgøre 3.113 DKK pr. uge.

På Færøerne udbetales der sygedagpenge til lønmodtagere og frivillig forsikrede (selvstændig erhvervsdrivende og hjemmearbejdende). Indkomstgrundlaget for lønmodtagere er som regel gennemsnitsindtægten de sidste 5 uger før fraværet, dog højst 3.459 DKK pr. uge. For selvstændige erhvervsdrivende er

indtægtsgrundlaget arbejdsfortjenesten ved erhvervsvirksomheden det seneste år og kan ligesom for lønmodtagere højst udgøre 3.459 DKK pr. uge.

I Finland udbetales der dagpenge både til de der er i arbejde og til de der arbejder for sig selv (for eksempel arbejder i hjemmet eller studerer). Der udbetales ikke indkomstrelaterede sygedagpenge hvis årsarbejdsindkomsten har været mindre end 1.004 EUR. Op til en årsindkomst på 26.124 EUR er kompensationsgraden på 70 pct. hvorefter kompensationen gradvist reduceres. Personer med små eller ingen indkomster modtager minimumssygedagpenge efter en karenperiode på 55 dage.

I Island har dagpengeordningerne fra det offentlige som nævnt kun ringe betydning. Hjemmearbejdende lønmodtagere og studerende har en særlig ret til offentlige dagpenge. Selvstændige erhvervsdrivende har samme ret som lønmodtagere til sygedagpenge fra det offentlige, men kan også forsikre sig ved sygdom, normalt for en periode på 6 måneder. Efter denne periode er det muligt med udbetalinger fra pensionsordningerne.

I Norge er det en forudsætning for at modtage sygedagpenge fra Folketrygden at den sygemeldte har været i arbejde i mindst fire uger umiddelbart før sygdommen indtraf. Indkomstgrundlaget for sygedagpenge skal udgøre mindst 50 pct. af grundbeløbet, svarende til en årsindkomst på 27.982 NOK. Denne indkomstgrænse gælder ikke for sygedagpenge i arbejdsgiverperioden. Det maksimale beløb der kan udbetales i sygedagpenge er 335.784 NOK pr. år.

Selvstændig erhvervsdrivende har på samme måde som arbejdstagere ret til sygedagpenge hvis de mister pensionsgivende indtægt på grund af manglende arbejdsevne enten på grund af sygdom eller skader. Der ydes erstatning fra den 17 sygedag med 65 pct. af sygedagpengegrundlaget. Når der er oppebåret sygedagpenge i 250 dage indenfor de sidste 3 år ophører retten. I Sverige er forudsætningen for at modtage sygedagpenge at den sygedagpengeberettigede indkomst er mindst 24 pct. af basisbeløbet, hvilket i 2003 var 38.600 SEK. Kompensationen er 77,6 pct. dog kun for en arbejdsindkomst op til 289.500 SEK.

Karensperioder

Reglerne for karenperioder varierer også mellem landene. I Danmark og Norge er der ingen karenperiode for lønmodtagere hvor der er en betalt arbejdsgiverperiode. For selvstændige erhvervsdrivende samt personer der arbejder freelance, er der en karenperiode på 14 dage, som dog kan forkortes med en frivillig forsikring. I Danmark kan der tegnes frivillige forsikringer, så den selvstændige har ret til sygedagpenge efter 1. eller 3. fraværsdag. For-

sikringspræmien er højere for selvstændige, der vil sikre sig dagpenge fra 1. fraværsdag, end for selvstændige, der vil sikre sig dagpenge fra 3. fraværsdag. For selvstændige, der har tegnet en forsikring, udgør dagpengene mindst 2/3 af det maksimale dagpengebeløb på 3.113 DKK pr. uge. Selvstændige kan tegne en forsikring (højere præmie), som sikrer det maksimale dagpengebeløb. I den finske sygeforsikring er der indarbejdet en karenperiode for den dag personen bliver syg samt de følgende 9 hverdage. Denne periode svarer til den lovfastsatte periode med sygeløn for lønmodtagere. I Finland er selvstændige erhvervsdrivende berettiget til sygedagpenge efter de samme principper som lønmodtagere.

Forskellen er dog, at mens lønmodtagere er berettiget til den lovbestemte løn i sygeforsikringens karenperiode, modtager private erhvervsdrivende ingen ydelse for den dag man bliver syg og de efterfølgende 9 hverdage.

Landmænd der er forsikret i henhold til landmændenes pensionslov er berettiget til sygedagpenge fra og med den 5. hverdag efter den dag man er blevet syg.

På Færøerne er der ingen karenperiode.

I Island er der en karenperiode på 14 dage for den offentlige forsikring.

I Sverige er der mindst en karens dag, hvilket både gælder sygelønnen og sygedagpengene. Dog kan der højst være 10 karen dage i en 12 måneders periode. Selvstændige erhvervsdrivende kan vælge mellem en karenperiode på 1, 3 eller 30 dage afhængig af hvor høj en forsikring der er tegnet.

Øvrige forhold

I Danmark, Finland, Island og Norge udbetales sygedagpengene normalt højst i et år, hvor perioden kan bestå af flere separate sygedagpengeperioder. På Færøerne udbetales sygedagpenge i højst 40 uger indenfor en periode på 12 måneder, herefter kan man modtage indkomstprøvet socialhjælp.

I Danmark kan perioden dog i en række tilfælde forlænges ud over de 52 uger. I Sverige findes der ingen tidsbegrænsning for sygedagpengene.

Sygedagpengene er skattepligtige i alle landene.

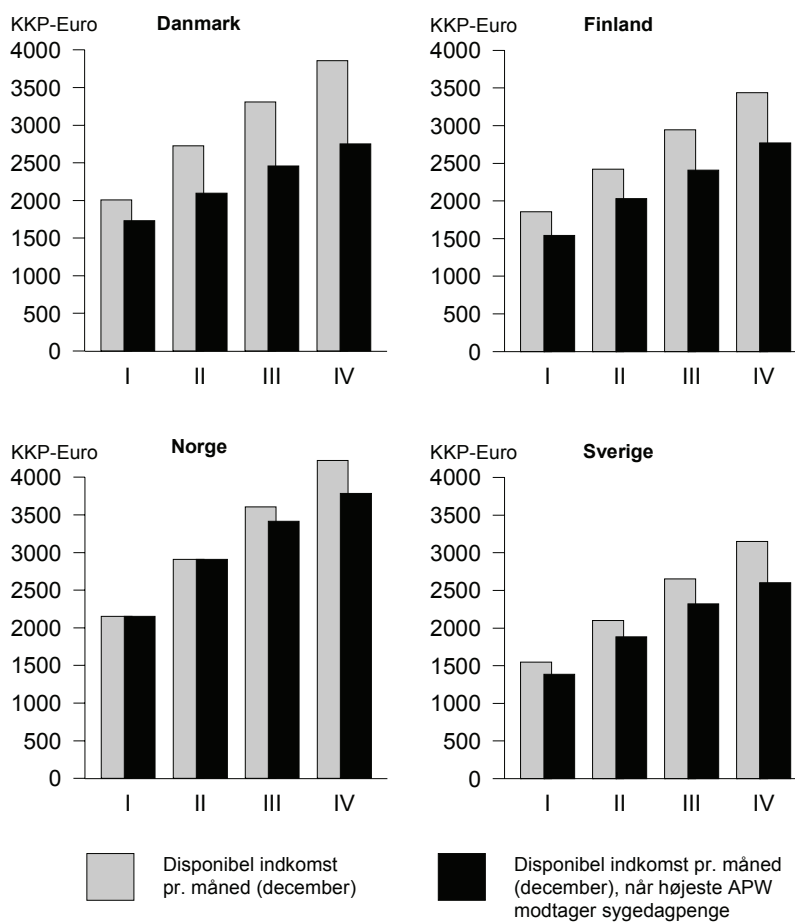
I Danmark udbetales og administreres sygedagpengene af kommunerne. Staten refunderer kommunernes udgifter til sygedagpenge i de første 4 uger med 100 pct., mens udgifterne efter de 4 uger og til og med uge 52 refunderes med 50 pct. af staten. Efter de 52 uger afholder kommunerne alle udgifterne til sygedagpenge.

På Færøerne udbetales sygedagpenge af Færøernes socialforvaltning.

I Finland udbetales sygedagpengene af Folkpensionsanstalten, i Island af Socialforsikringen, i Norge af Folketrygden og i Sverige af forsikringskasserne.

Kompensationsgrader

Figur 6.1 Disponibel indkomst for et par uden børn 2003

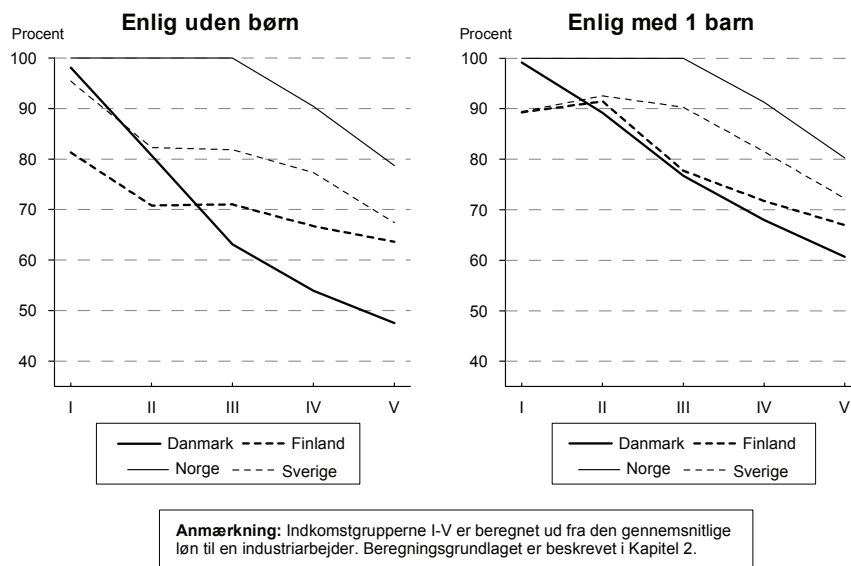
Anmærkning:

Indkomstgrupperne I-IV er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Figur 6.1 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn når begge er i beskæftigelse og når den person, der har den højeste indkomst overgår til at modtage sygedagpenge. Figur 6.2 viser den disponible indkomst ved sygedagpenge i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse på fem indkomstniveauer, for en enlig uden børn og for en enlig med ét barn.

Som det fremgår af figurerne, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved sygdom. For enlige uden børn i de laveste indkomstgrupper er kompensationen højest i Danmark og Norge og lavest i Finland, mens den for enlige i de højeste indkomstgrupper er lavest i Danmark og højest i Norge. For par uden børn er kompensationen generelt højest i Norge og lavest i Danmark. Forskellene er dels betinget af dagpengenes størrelse målt i forhold til arbejdsindkomsten (de er højest i Danmark og Norge og lavest i Finland), dels af maksimumsbeløbets størrelse, som er relativt lavt i Danmark set i forhold til Sverige og - især - Norge. Endelig har det betydning, at der i Finland ikke er nogen øvre grænse for dagpengenes størrelse. Dog er der kun 25 pct. kompensation ved en årsløn på over 200.000 kr. I Finland skyldes det højere kompensationsniveau for enlige med ét barn set i forhold til enlige uden børn især, at der ved overgangen til sygedagpenge sker et fald i daginstitutionsbetalingen; men derudover modtager enlige med ét barn også højere boligstøtte, da reglerne herom generelt er mere gunstige for familier med børn end for familier uden børn.

Figur 6.2 Disponibel indkomst ved sygedagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2003

*Varigheden af sygefraværet***Tabel 6.4 Beregnet fravær i mindst én uge pga. sygdom blandt beskæftigede i pct. af alle beskæftigede 1995-2003¹⁾**

	Danmark ²⁾	Finland	Island	Norge	Sverige
1995					
Kvinder	2,2	2,3	2,1	3,1	3,4
Mænd	1,4	2,0	1,3	2,2	2,2
I alt	1,7	2,1	1,7	2,6	2,7
2000					
Kvinder	2,0	2,5	1,5	4,7	4,9
Mænd	1,4	2,2	1,1	3,4	2,6
I alt	1,7	2,4	1,3	4,0	3,7
2002					
Kvinder	2,2	2,6	1,4	4,8	5,3
Mænd	1,4	2,1	1,0	3,3	2,9
I alt	1,7	2,4	1,2	4,0	4,1
2003					
Kvinder	2,1	2,7	..	4,7	5,3
Mænd	1,3	2,2	..	3,1	3,0
I alt	1,7	2,4	..	3,9	4,1

1 Tallene er beregnet ud fra arbejdskraftundersøgelserne, som et gennemsnit af tællingerne.

2 15-66-årige.

I Danmark, Finland og delvis Sverige har der i løbet af 1990'erne været et mindre fald i fravær på grund af sygdom. Årsagerne hertil er flere, blandt andet den stigende arbejdsløshed op gennem 1990'erne. I Norge og Sverige findes det højeste fravær, hvilket blandt andet skyldes høj beskæftigelse og nedgang i arbejdsløsheden. Omfanget af sygefraværet varierer en del mellem landene hvor det er mindst i Island efterfulgt af Danmark samt størst i Norge og Sverige hvor fraværet i begge lande er stegt betydeligt siden 1995. I Danmark og Finland har fraværs mønstret stort set været uændret mens fraværet i Island har været faldende.

I tabel 6.5 er der medtaget antallet af dage hvori der er udbetalt sygedagpenge omregnet til helårspersoner og i pct. af arbejdsstyrken. Der er betydelige forskelle mellem landene med relativt færrest helårspersoner i forhold til arbejdsstyrken på Færøerne i Finland og Danmark og relativt flest i Norge og Sverige. Omregnet til helårspersoner er det kvinderne der i størst omfang modtager sygedagpenge. Der er forskelle på hvordan landene udbetaler sygedagpenge. I nogle lande udbetales sygedagpengene for 5 dage per uge, i

andre lande for 6 eller 7 dage per uge. Dette er der taget hensyn til ved beregningen af antallet af helårspersoner. I nogle af landene er det desuden muligt at være delvist sygemeldt, men da dette ikke bliver registreret i statistikken i alle landene, er beregningen af antallet af helårspersoner foretaget udfra antallet af dage med sygedagpenge uanset om personen er helt eller delvist sygemeldt.

Da det kun er dage hvori der udbetales sygedagpenge findes der forskelle i hvor mange sygedage der kan medregnes idet arbejdsgiverperiodens længde (hvor der ikke udbetales sygedagpenge) varierer fra land til. Desuden indeholder de danske, norske og svenske data også sygedagpenge ved en arbejdsskade, mens arbejdsskader og ulykker på Færøerne og i Finland findes i et separat system.

I Danmark udgjorde delvise raskmeldinger/sygemeldinger 4,1 pct. af alle igangværende sygedagpengeforløb i 2003, heraf 4,6 pct. for kvinder og 3,6 pct. for mænd. I Norge var 20,6 pct. af alle afsluttede sygedagpengeudbetalinger fra Folketrygden i 2003 deltidssygefravær. I Sverige er fraværet ca. 17 pct. mindre opgjort som nettodage. I de øvrige lande er det ikke muligt at være delvist sygemeldt/raskmeldt.

Tabel 6.5 Antal modtagere af sygedagpenge omregnet til helårspersoner i alt og i pct. af arbejdsstyrken fordelt på køn 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Norge	Sverige
<i>I alt</i>					
Kvinder	40.800	166	25.691	74.330	186.993
Mænd	32.200	179	24.487	56.846	110.047
Kvinder og Mænd	73.000	345	50.178	131.176	297.039
<i>Pct. af arbejdsstyrken</i>					
Kvinder	3,1	1,4	2,1	6,9	8,8
Mænd	2,2	1,2	1,8	4,7	4,7
Kvinder og Mænd	2,6	1,3	1,9	5,8	6,7

SYGDOM

Tabel 6.6 Afsluttede sygedagpengeperioder af mindst 15 dages varighed (pct.) 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Norge ¹⁾	Sverige ²⁾
<i>Kvinder</i>					
<i>Varighed (dage)</i>					
15-29	29,5	41,7	43,8	31,9	23,4
30-89	35,7	40,4	39,1	34,5	35,8
90-179	14,4	9,8	7,9	14,6	14,3
180-359	10,4	8,1	7,5	12,1	9,0
360+	10,0	0,0	1,6	6,8	17,6
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Mænd</i>					
<i>Varighed (dage)</i>					
15-29	33,0	41,9	40,7	32,5	24,8
30-89	35,3	42,0	37,1	33,3	34,7
90-179	14,0	9,9	9,8	13,8	13,6
180-359	9,6	6,2	9,7	12,3	9,5
360+	8,1	0,0	2,8	8,0	17,3
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Kvinder og Mænd</i>					
<i>Varighed (dage)</i>					
15-29	31,1	41,7	42,5	32,1	23,9
30-89	35,5	41,2	38,3	34,1	35,4
90-179	14,2	9,9	8,7	14,3	14,1
180-359	10,0	7,1	8,5	12,2	9,2
360+	9,1	0,0	2,1	7,3	17,5
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1 Tallene for Norge omfatter sygedagpengeperioderne alle grupper af sygedagpengemodtagere. For arbejdstagere er der kun registreret perioder af mindst 17 dages varighed. For andre grupper er der medtaget alle sygedagpengeperioder. Disse bliver hovedsageligt udbetalt fra og med den 15 sygedag

2 Forskellene i fordelingen i forhold til 2002 skyldes at man indførte en tredje karensuge den 1/7 2003. Derfor er der færre med korte sygdomsperioder

Der er visse variationer i landenes mønster for langvarigt sygefravær (sygefravær i mere end 14 dage). Dette afspejler blandt andet forskellig praksis med hensyn til, hvornår langvarigt syge overgår til at få udbetalt ydelser fra andre dele af det sociale system. Det gælder fx overgangen til revalideringsydelse eller førtidspension.

I Sverige er der ingen tidsbegrænsning for, hvor længe man kan modtage sygedagpenge, og de kan derfor også udbetales efter mere end ét års sygdom. Dette kan i en række tilfælde også ske i Danmark. De ca. 7 pct. i Norge på over 360 dage dækker også personer, som ikke er raskmeldte efter et års (365 dages) sygdom. De modtager ikke sygedagpenge mere end et år, men får i stedet for udbetalt revalideringsdagpenge. Fraværsmønstret for

mænd og kvinder viser et noget uensartet mønster mellem landene, dog har mændene generelt set det største fravær i de lange fraværperioder, med undtagelse af Danmark og Færøerne hvor kvinderne ligger noget højere end mændene i fraværperioder på over 180 dage.

Dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom

I alle fem lande udbetales der ydelser ved arbejdsskader og erhvervs sygdomme. De kortvarige ydelser kan være sygedagpenge eller ydelser, der svarer til dette.

I Finland udbetales der arbejdsskadedagpenge, almindeligvis svarende til den normale løn.

Serviceydelser

Det er et fællestræk ved de nordiske lande, at de har et veludbygget serviceapparat til såvel forebyggelse som behandling af sygdomme. Der er dog tale om et område, som varierer noget i opbygning fra land til land.

I Danmark, Finland og Sverige er det de kommunale og/eller amtskommunale myndigheder, der har ansvaret for organiseringen af sundhedsvæsenet, mens det i Island er staten og på Færøerne landsstyret. I Norge har staten ansvaret for det specialiserede sundhedsvæsen (først og fremmest sygehusene) men det er kommunerne der har ansvaret for det primære sundhedsvæsen. I det nuværende system indenfor det primære sundhedsvæsen er alle, ligesom i Danmark og Færøerne, tilknyttet en fast læge. Der er etableret bedriftssundhedstjenester i Danmark, Norge og Sverige, som har til formål, at der inden for rammerne af den enkelte arbejdsplads skal kunne iværksættes forebyggende foranstaltninger og udføres helbreds kontrol. Der findes også en lovpligtig bedriftssundhedstjeneste i Finland, som skal sørge for præventive foranstaltninger. Denne kan suppleres med frivillige ordninger, som dels kan være præventive foranstaltninger, dels almindelig sygdomsbehandling, hvortil sygeforsikringen giver tilskud. For statistikken på området henvises til Nomesko's publikation Health Statistics in the Nordic Countries som blandt andet kan hentes fra www.nom-nos.dk.

Sygehuse

- Sygehusvæsenet er hovedsagelig et offentligt anliggende

I samtlige nordiske lande findes der almindelige sygehuse med tilhørende ambulatorier/poliklinikker og skadestuer. Desuden er der højt specialiserede sygehuse, psykiatriske hospitaler og i nogle af landene også hospitaler til langtidspleje. Sygehusene drives hovedsageligt af staten, amtskommunerne og kommunerne, men der findes også enkelte private sygehuse.

Det er meget vanskeligt at få sammenlignelige data for kapaciteten i sundhedsvæsenet i de nordiske lande, da området er meget forskelligt organiseret fra land til land. Det er dog en generel tendens, at liggetiderne ved sygehuse over årene bliver kortere, og at flere og flere patienter bliver behandlet ambulant. Der er i alle landene været en tendens mod at afvikle egentlige psykiatriske hospitaler og i stedet udbygge behandlingen af de psykiatriske patienter i nærmiljøet.

Lægebehandling m.v.

- Forebyggelse og almindelig lægebehandling foregår uden for sygehusene

Den almindelige (primære) lægebehandling foregår i de nordiske lande uden for sygehusene. Til det primære sundhedsvæsen er der endvidere knyttet forskellige former for forebyggende sundhedsforanstaltninger.

I Danmark varetages den almindelige lægebehandling udelukkende af privatpraktiserende læger, fuldt finansieret og efter overenskomst med det offentlige.

På Færøerne er alle praktiserende læger offentligt ansat, men betales med et grundbeløb samt efter ydelser.

I Norge varetages ca. 90 pct. af den almindelige lægebehandling af privatpraktiserende læger. Dette gælder kun i ringe grad i de øvrige nordiske lande. Således skønnes det, at ca. 20 pct. af den almindelige lægebehandling i Sverige varetages af privatpraktiserende læger. I Finland foregår ca. 20 pct. af den almene lægebehandling og speciallægebehandlingen hos privatpraktiserende læger. Den resterende del varetages af ansatte læger i offentlige sundhedscentre, i tyndt befolkede områder, have tilknyttet sengepladser.

Der findes speciallægebehandling i alle landene. Den varetages af speciallæger efter overenskomst med det offentlige. Ydelserne gives enten efter generelle eller efter specifikke regelsæt.

På grund af de store forskelle fra land til land i organiseringen af det primære sundhedsvæsen er det dog meget vanskeligt at få sammenlignelige data for antallet af lægebesøg pr. indbygger.

Der findes hjemmesygepleje i alle landene både til familier og børn som til ældre og funktionshæmmede.

I samtlige fem lande tilbydes gravide og småbørn desuden offentlig sundhedspleje. Endvidere er der i alle landene etableret skolesundhedspleje. De fleste børn vaccineres i henhold til det anbefalede vaccinationsprogram. Screeningsprogrammer mod fx brystcancer findes i et vist omfang i alle landene. I Finland og Island varetager sundhedscentrene disse opgaver.

I alle fem lande gives der tilskud til transportudgifter i forbindelse med sygdom.

Tandbehandling

- Børn og unge får gratis tandbehandling

Tandlægebehandling er veludbygget for alle i de nordiske lande. Med undtagelse af Island, foregår behandlingen af børn og unge i offentlige klinikker. I alle landene er behandlingen helt eller delvis gratis.

Tandbehandling for voksne varetages hovedsagelig af privatpraktiserende tandlæger.

Siden december 2002 er hele den finske befolkning berettiget til tandbehandling, hvor der kan vælges mellem den kommunale eller den private tandbehandling. Der ydes refusion fra sygeforsikringen af udgifterne til den private behandling. Det patienterne selv skal betale ved den kommunale tandbehandling er mindre end i privatsektoren.

I Sverige og Norge er det amterne (fylkeskommunerne og landstingene), der organiserer den offentlige tandpleje.

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom

Forskelle og ligheder i udgifterne til sygdom

Der er en vis forskel i udgifterne i forbindelse med sygdom mellem de nordiske lande målt i KKP pr. capita, hvor Færøerne og Finland bruger mindst og Norge mest.

Når det gælder udgifter til betalt fravær ved sygdom anvender Norge betydeligt mere end de andre nordiske lande målt i KKP pr. capita. Her er det især sygedagpengenes størrelse, som spiller en rolle (jf. Tabel 6.3) men også den lave arbejdsløshed i Norge har en vis betydning for sygdomsfraværet. Udgifterne til service (sygdomsbehandling) er udgifterne målt i KKP pr. capita lavest i Finland og højest i Norge.

Det som blandt andet påvirker udgifterne til sygdomsbehandling er patienternes egenbetaling for sygdomsbehandling og medicin hvor egenbetalingen er højest i Finland.

En anden påvirkningsfaktor er gråzonen mellem sundhedssektoren og behandlingen af de ældre og handicappede, som er noget forskelligt organiseret mellem landene.

Ændringer i de sociale udgifter til sygdom fra 2002 til 2003

I Danmark er udgifterne til sygedagpenge udbetalt af kommunerne steget fra 2002 til 2003. Stigningen skyldes primært en fortsat stigning i den gennemsnitlige varighed af sygedagpengeforløbene, mens antallet af modtagere af sygedagpenge kun steg i begrænset omfang. Udgifterne til serviceydelser inden for sundhedssektoren steg med 2 pct. fra 2002 til 2003. Der har især været en stigning i udgifterne til sygehusvæsenet, medicin og alment helbredspleje. Udgifterne i forbindelse med sygdom med 2,2 pct. Stigningen skyldes især øgede udgifter til specialiseret sygdomsbehandling i udlandet, som steg med 6,1 pct. og udgifterne til medicin steg med 4,3 pct.

I Finland steg udgifterne i forbindelse med sygdom 4,9 pct. målt i faste priser. Dette skyldes især at udgifterne til det primære sundhedsvæsen steg med 4,5 pct. målt i faste priser og udgifterne til den specialiserede sygdomsbehandling steg med 5 pct. Udgifterne til medicin steg med 5,8 pct. målt i faste priser.

I Island steg de sociale udgifter i forbindelse med sygdom med 5,9 pct. målt i faste priser. Stigningen i udgifterne til kontantydelse var 3,9 pct. og stigningen i udgifterne til serviceydelser var på 6,4 pct. Stigningen i udgifterne skyldes især lønstigninger både når det gælder kontantydelse og især serviceydelserne.

I Norge steg udgifterne i forbindelse med sygdom med 6,6 pct. målt i faste priser. Udgiftsstigningen var på ca. 8 pct. på kontantydelse og ca. 6 pct. på serviceydelserne. Stigningen i udgifterne til kontantydelse skyldes en stigning i sygefraværet samt det indtægtsgrundlag som sygedagpengene beregnes ud fra. Antal sygedagpengedage betalt af folketrygden per beskæftiget var i 2003 14 mod 13,4 i 2002.

I Sverige steg udgifterne 1,4 pct. Målt i faste priser. Den forholdsvis lave udgiftsstigning skyldes at flere sygemeldte, end tidligere er blevet førtidspensioneret og derfor flyttet til en anden udgiftskonto.

Tabel 6.7 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse. Mio.</i>						
A. Betalt fravær ved sygdom	13.731	65	1.794	13.295	54.739	60.007
Heraf:						
a. Almindelig dagpengesikring	10.528	53	634	911	28.952	44.438
b. Dagpengesikring i arbejdsgiverperiode	3.203	2	1.018	12.089	25.787	14.200
c. Særlig dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom	..	10	116	295	-	1.369
B. Øvrigt	400	10	-	-	-	70
Kontantydelse i alt	14.131	75	1.794	13.295	54.739	60.077
<i>Serviceydelser. Mio.</i>						
Serviceydelser i alt	71.995	643	7.605	55.370	91.635	147.385
Udgifter i alt, mio.	86.126	717	9.399	68.665	146.374	207.462
Udgifter i pct. af BNP	6,2	7,2	6,6	8,6	8,7	8,5
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	91,6	99,0	69,5	80,2	60,5	65,1
- Arbejdsgivere	3,9	0,9	22,3	19,7	30,1	34,2
- Forsikrede præmier og særskatter	4,5	0,1	8,2	0,0	9,3	0,7
<i>Ændringer 2002-2003 i 2003-priser</i>						
- Mio.	1.582	15	441	3.840	9.036	2.778
- Pct.	1,9	2,2	4,9	5,9	6,6	1,4

Tabel 6.8 Udgifter til ydelser i forbindelse med sygdom i KKP 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt pr. capita	264	157	284	405	1.078	615
Kontantydelse pr. person i alderen 16-64 år	405	254	433	633	1.684	967
Serviceydelse i alt pr. capita	1.343	1.347	1.206	1.685	1.804	1.509
Udgifter i forbindelse med sygdom i alt pr. capita	1.607	1.503	1.490	2.090	2.882	2.124

Egenbetaling for sundhedsydelse

Reglerne for egenbetaling af sundhedsydelse er noget uensartede i de nordiske lande. I Finland, Norge og Sverige er der regler om maksimal egenbetaling for sundhedsydelse. Sådanne findes også i Island men man fritages kun delvist for betaling. I Danmark findes der ikke sådanne regler, med undtagelse af medicin.

Maksimal egenbetaling

I Danmark er der fra 1. marts 2000 indført et nyt behovsafhængigt tilskudssystem, hvor tilskuddets størrelse afhænger af den enkelte persons forbrug af tilskudsberettiget medicin. I 2003 ydes der ikke tilskud til medicinforbrug under 540 DKK om året, hvorefter tilskuddet gradvist øges til at udgøre 85 pct. af udgifterne over 3.045 DKK om året. Egenbetalingen kan højst udgøre 3.925 DKK om året.

På Færøerne kan der ydes støtte til medicin til personer med invaliditet eller varig sygdoms- eller aldersbetinget svagelighed. Der ydes ikke støtte til udgifter under 400 DKK pr. kvartal, hvorefter støtten udgør 100 pct. af udgifterne.

Vedrørende pensionister er egenbetalingen dog indtægtsreguleret.

I Finland findes der et såkaldt udgiftsloft på 590 EUR i det kommunale social- og sundhedsvæsen. Når loftet overskrides er behandlingen uden egenbetaling. Udgiftsloftet gælder lægebehandling i den primære sektor ved helsecentre, fysioterapi, behandlingsforløb, besøg i ambulatorium, dagkirurgi samt korttidsophold på institutioner indenfor social- og sundhedsvæsenet. Udgifterne til transport i forbindelse med behandling betales fuldt ud hvis udgifterne overstiger 157 EUR pr. år.

I Island er den maksimale egenbetaling for ambulante behandling på sygehuse, i det primære sundhedsvæsen samt hos specialist pr. år 18.000 ISK for

personer i alderen 18-66 år og 6.000 ISK for børn under 18 år. For pensionister 67-69 år med fuld grundpension, pensionister 70 år og ældre samt førtidspensionister og personer, som har været arbejdsløse i mere end 6 måneder er den maksimale egenbetaling 4.500 ISK. Når patienten har nået udgiftsloftet betaler man kun en tredjedel af satserne. Der findes desuden særlige betalingsregler for fysioterapi, ergoterapi samt anden terapeutisk behandling.

I Norge var den maksimale egenbetaling for lægehjælp, psykologhjælp og rejseudgifter i forbindelse med undersøgelse og behandling samt lægemidler 1.350 NOK i 2003. Udgifter derudover dækkes af staten. Folketrygden afholdte i 2003 ca. 57 pct. af de samlede udgifter til lægemidler.

I Sverige findes der dels en maksimal egenbetaling pr. år for almindelig lægebehandling, fysioterapi m.v. på 900 SEK og en anden maksimal egenbetaling for medicin på 1.800 SEK.

Hvis en eller begge forældre tilsammen har flere børn under 18 år, er børnene fritaget for egenbetaling såfremt lægemiddelkøbet til dem samlet overstiger det fastlagte maksimum for egenbetaling. For den kommunale omsorg findes der ingen statslige regler for maksimal egenbetaling.

Lægebehandling m.v.

I Danmark er lægebehandling og hjemmesygepleje gratis. En lille gruppe med frit lægevalg betaler dog selv et mindre beløb for lægebehandling. I de øvrige nordiske lande betaler patienterne selv et beløb for behandlingen.

På Færøerne er lægebehandling og hjemmesygepleje gratis.

I Finland udgør beløbet maksimalt 22 EUR pr. år eller 11 EUR for de første tre gange for den ambulante behandling i det primære sundhedsvæsen. For midlertidig hjemmesygepleje betales der 11 EUR pr. besøg af en læge og af en sygeplejerske 7 EUR pr. besøg. For kontinuerlig pasning i hjemmet betales der et beløb, som dels er afhængig af pasningens omfang og dels af den pågældendes økonomiske situation.

I Island varierer betalingen for lægebesøg. Som hovedregel betaler børn og pensionister kun 1/3 af den normale egenbetaling. For besøg hos specialist varierer egenbetalingen normalt fra 2.820 til 18.000 ISK og for børn og pensionister fra 1.127 til 18.000 ISK. For besøg i det primære sundhedsvæsen betales der normalt 500 ISK og børn og pensionister betaler 250 ISK. Hjemmesygeplejen er gratis.

I Norge varierer egenbetalingen ved lægebesøg. Ved konsultation hos almen-praktiserende læger og ved besøg hos lægevagten i dagtimerne er egenbetalingen 117 NOK, mens den er 220 NOK ved behandling hos en specialist. For konsultation uden for dagtimerne er egenbetalingen 185 NOK hos lægevagten. Der er ingen egenbetaling for hjemmesygepleje.

I Sverige varierer egenbetalingen mellem landstingene fra 0 SEK til 250 SEK. For lægebehandling og for besøg hos en fysioterapeut, psykolog, kiropraktor m.v. varierer egenbetalingen fra 50 SEK til 250 SEK. Normalt er egenbetalingen ved besøg hos en specialist dyrest (fra 150-250 SEK) men besøg i almen praksis koster mellem 100 SEK og 150 SEK.

Tandbehandling

I alle landene er tandbehandling for børn og unge enten helt eller delvis gratis. Den øvrige del af befolkning betaler enten selv alle udgifter til behandling, eller de får refunderet en mindre del af dem.

I Danmark udgjorde patienternes egenbetaling i 2003 ca. 62 pct. af de samlede udgifter, inkl. udgifterne til den kommunale børne- og ungdomstandpleje, der er gratis.

På Færøerne udgjorde patienternes egenbetaling ca. 55 pct. af de samlede udgifter ekskl. Børne- og ungdomstandpleje, der er gratis.

I Finland udgjorde de voksnes egenbetaling i den kommunale tandpleje 23 pct. af udgifterne. Behandling af børn under 18 år er gratis. Sygeforsikringen yder refusion til den private tandbehandling. I gennemsnit udgjorde patienternes egenbetaling 63 pct. af udgifterne.

I Island får personer over 67 år samt handicappede refunderet mellem 50 og 100 pct. af udgifterne, afhængigt af deres indkomst. Børn under 18 år får refunderet mellem 60 og 65 pct. af udgifterne.

I Norge betaler voksne normalt selv for tandbehandling. Unge under 18 år samt visse andre grupper som ældre, langtidssyge og funktionshæmmede får behandling uden egenbetaling.

I Sverige får alle 20 år og ældre et tilskud fra tandbehandlingsforsikringen. I 2003 udgjorde dette tilskud 15 pct. af de samlede udgifter. Ældre og funktionshæmmede som er omfattet landstingenes behandlingstilbud, betaler det samme som for anden ambulant behandling. I løbet af et år kan det højest udgøre 900 SEK for læge- og tandbehandling, hvorefter øvrig behandling er uden egenbetaling.

Medicin

I Danmark udgjorde patienternes andel af medicinudgifterne, inkl. håndkøbsmedicin, ca. 40 pct. Sygesikringen (amterne) finansierede ca. 56 pct. og kommunerne de resterende 4 pct. af udgifterne.

På Færøerne udgjorde patienternes andel af medicinudgifterne til receptpligtig medicin ca. 40 pct.

I Finland udgjorde patienternes egenbetaling i gennemsnit 58 pct. af medicin med basisrefusion. For medicin med særligt tilskud betalte patienterne 30 pct. eller 3 pct.

I Island betaler patienter selv for lægemidler der er udskrevet på recept et vist beløb op til et maksimum. Den beregnede egenbetaling for dette var 36,2 pct. i 2003. Men apotekerne har mulighed for at give en række rabatter, hvorfor den egentlige egenbetaling ikke kan opgøres.

I Norge var egenbetalingen for lægemidler med refusion i 2003 på 36 pct. af receptbeløbet op til 400 NOK per recept. Patienternes faktiske egenbetaling for lægemidler (inklusiv lægemidler uden refusion) var ca. 30,9 pct. i 2003.

I Sverige udgjorde egenbetalingen for tilskudsberettiget medicin 22,5 pct. af de samlede lægemiddeludgifter.

Indlæggelse på sygehus

I Danmark, Færøerne, Island og Norge er der ingen egenbetaling for indlæggelse på sygehus. I Finland betales maksimalt 26 EUR pr. dag ved kortvarige sygehusophold og 12 EUR pr. dag i den psykiatriske behandling. Desuden betales der 22 EUR for hvert sygebesøg i primærsektoren og ved ambulante behandling. I Sverige betales maksimalt 80 SEK pr. dag, uanset opholdets længde.

Kapitel 7

Ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Både i de nordiske og andre europæiske lande udgør udgifterne til ældre og funktionshæmmede en væsentlig del af de samlede sociale udgifter. Disse udgifters relativt mindre andel i de nordiske lande skyldes først og fremmest større indsatser over for bl.a. familier, børn og arbejdsløse.

Tabel 7.1 Udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2002

Danmark	50,5	Belgien	53,0	Luxembourg	51,6
Færøerne	47,1	Frankrig	49,0	Portugal	55,8
Finland	50,3	Grækenland	55,8	Spanien	52,3
Island	44,5	Holland	52,3	Storbritannien	55,7
Norge	48,0	Irland	28,5	Tyskland	50,2
Sverige	53,4	Italien	68,0	Østrig	57,1

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Kapitlets opbygning

Mens de øvrige kapitler har fulgt ESSPROS' kapitelinddeling, er beskrivelsen af ældre, funktionshæmmede og efterlevende her samlet i ét kapitel. Da de nordiske landes regelsæt for pensioner stort set er sammenfaldende og som oftest tager udgangspunkt i pensionssystemerne for ældre, har det været mest hensigtsmæssigt at beskrive pensionssystemerne under ét. Udgifterne til hjemmesygepleje er medtaget i kapitlet om sygdom i det omfang, det har været muligt. For Sveriges vedkommende har det kun delvist været muligt at udskille hjemmesygeplejen af kapitlet er herefter som følger: Først gives en beskrivelse af tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet for personer i alderen 50 - 65/67 år. Derefter gives en generel beskrivelse af pensionisters indkomster fulgt af en generel beskrivelse af pensionssystemet. Herefter følger en beskrivelse af

kontant- og serviceydelser dels til ældre, dels til funktionshæmmede og dels til efterlevende. Sidst i kapitlet er der en samlet fremstilling af de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende.

Tidlig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet

Det som spiller en betydelig rolle i forhold til udgifterne til de ældre og de funktionshæmmede er især hvor lang tid de erhvervsaktive forbliver på arbejdsmarkedet.

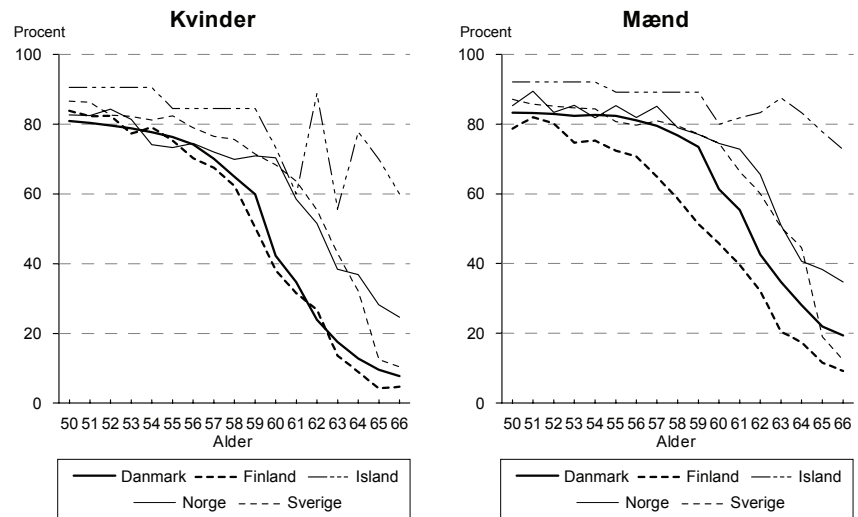
Figur 7.1. viser beskæftigelsesgraden for mænd og kvinder i alderen 50-66 år i 2003 og Figur 7.2. og 7.3. viser udviklingen i beskæftigelsen for henholdsvis 60 og 64-årige mænd og kvinder i perioden 1990 til 2003.

Som det ses af Figur 7.1. har mændene generelt set en højere beskæftigelsesgrad end kvinderne. For både mænd og kvinder falder beskæftigelsesfrekvensen markant med alderen i alle de nordiske lande. Der er dog også store forskelle mellem landene. Både for mænd og kvinder findes den højeste beskæftigelsesgrad i Island og den laveste i Finland. De forklaringer der kan findes i forskellene mellem landene skal hovedsageligt søges i forskellige erhvervsstrukturer, med deraf følgende konsekvenser for lønmodtagernes helbred, forskelle i arbejdsløsheden, samt forskelle i de muligheder der findes for at trække sig tidligt tilbage fra arbejdslivet med offentlige indkomsterstøttede ydelser. Den tidlige tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet er mest udbredt i Danmark og Finland. Disse to lande har dels de mest omfattende offentlige tilbagetrækningsordninger og dels har arbejdsløsheden været relativt høj i en længere periode. Den tidlige tilbagetrækning er mindst i Norge og især Island, hvor der dels ikke er andre offentlige tilbagetrækningsordninger end helbredsbetaget førtidspension og dels et meget begrænset arbejdsløshedsproblem. Sverige indtager en midterposition både hvad angår offentlige tilbagetrækningsordninger og arbejdsløshedens omfang.

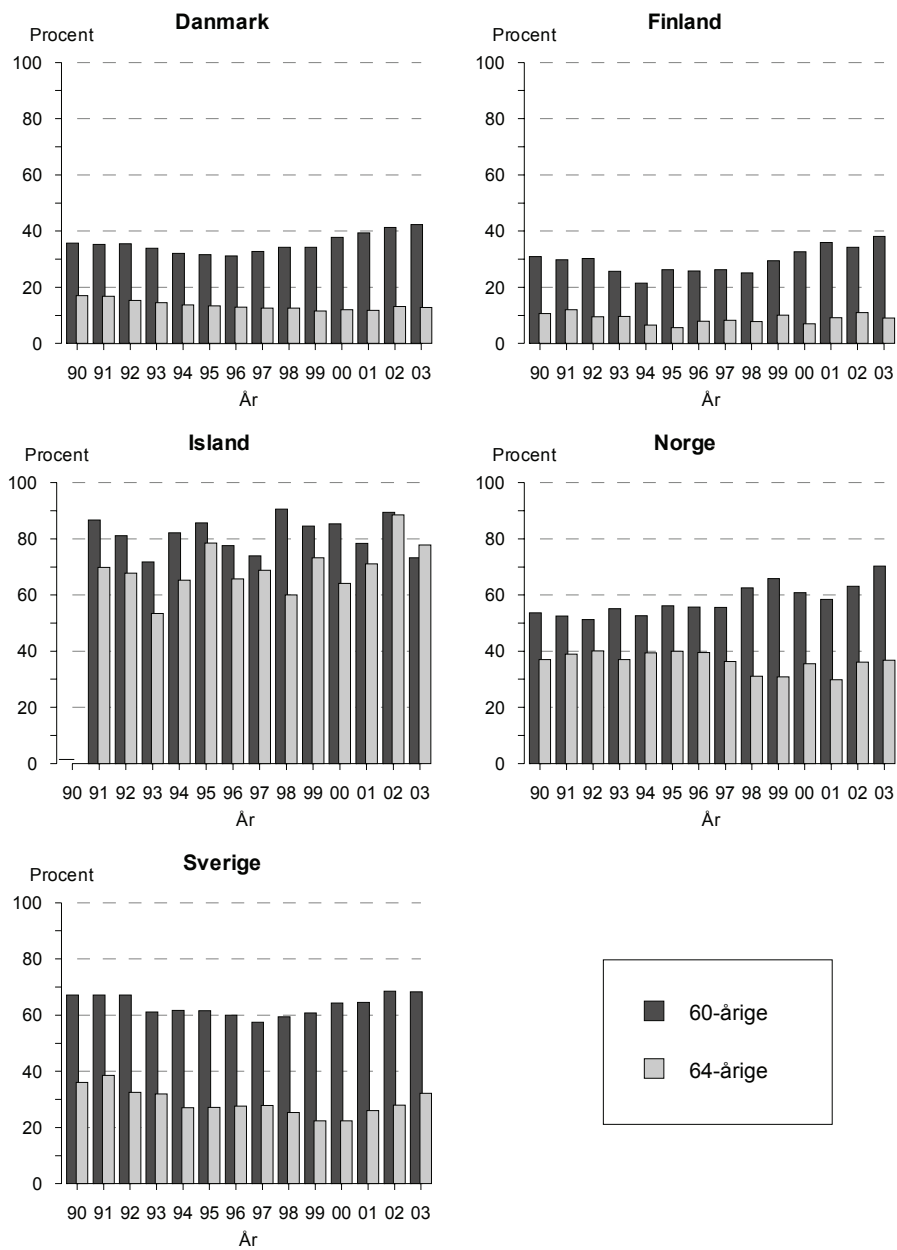
Der er markante forskelle mellem landene i beskæftigelsesfrekvensen for de 60 og 64-årige mænd og kvinder, med den højeste beskæftigelse i Island og den laveste i Finland, efterfulgt af Danmark.

Udviklingen i løbet af perioden varierer også mellem landene. Mens der frem til midten af 1990'erne var et fald i beskæftigelsen blandt mænd i Danmark og Sverige så har der igen været en stigning. I Finland har beskæftigelsen blandt mænd derimod generelt set været faldende helt frem til 1998, men er nu igen stigende. For kvindernes vedkommende har der i Danmark, Finland og Sverige i de senere år været en tendens til en stigende beskæftigelse for de 60-årige, mens beskæftigelsen for de 64-årige viser et noget mere uensartet mønster.

Figur 7.1 Personer i beskæftigelse i pct. af befolkningen. Fordeling efter alder og køn 2003

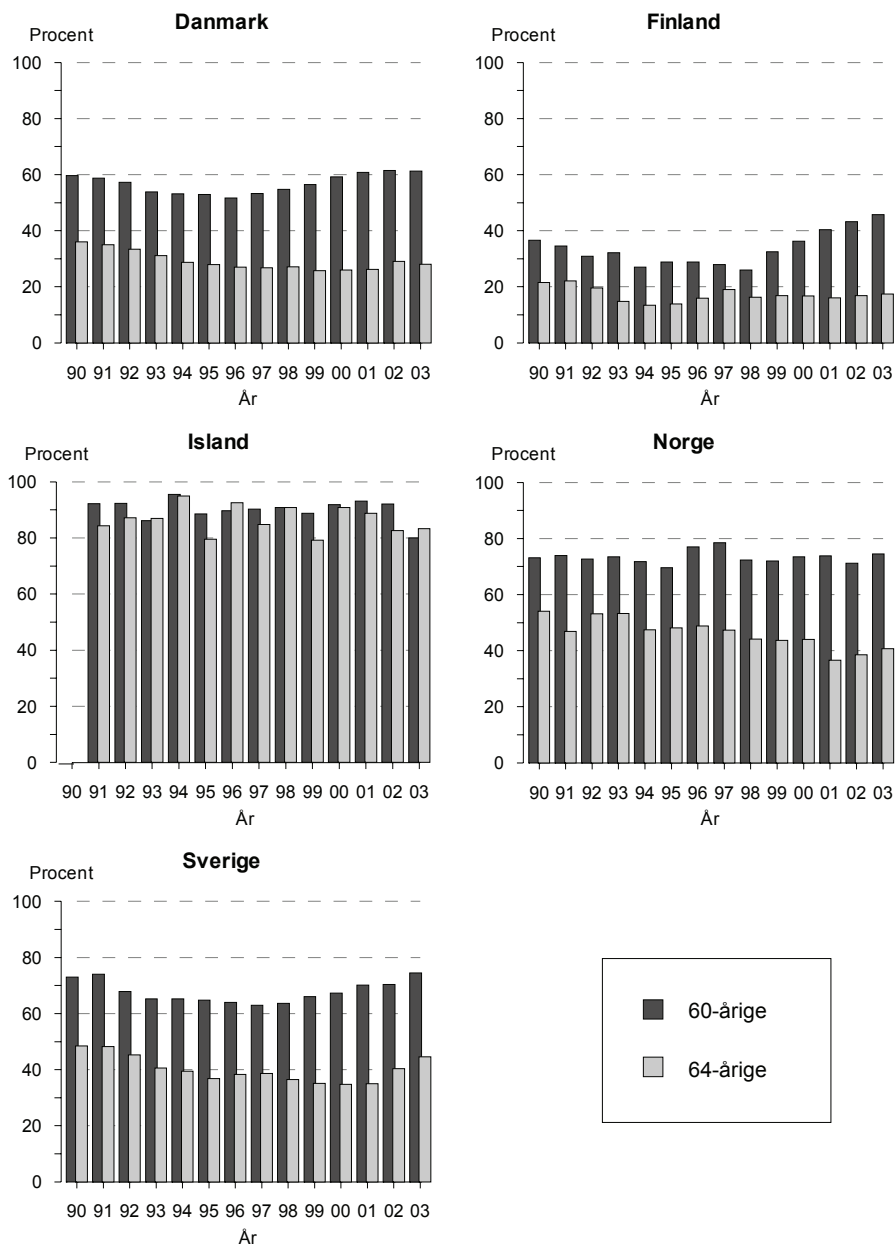

Figur 7.2 Andel beskæftigede blandt 60- og 64-årige kvinder. Pct. 1990-2003

Note for Danmark: Opgørelsesmetoden er ændret fra 2002.

Figur 7.3 Andel beskæftigede blandt 60- og 64-årige mænd. Pct. 1990-2003

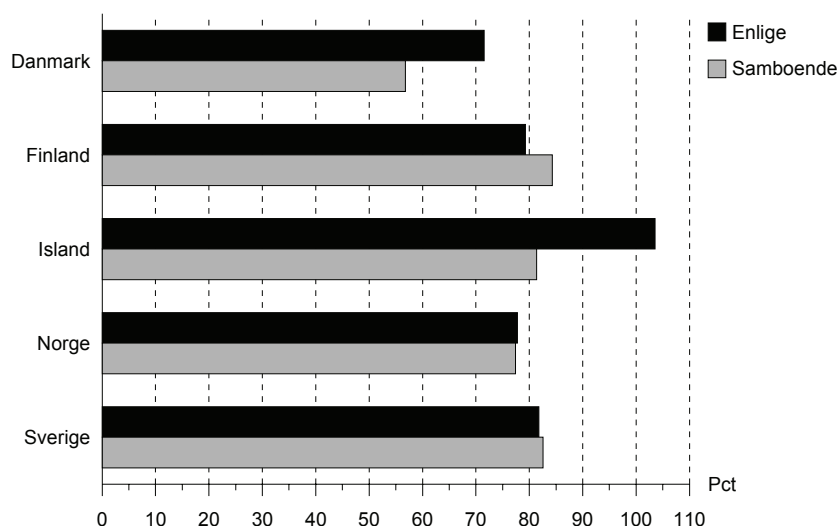
Note for Danmark: Opgørelsesmetoden er ændret fra 2002.

Pensionisters indkomster

Figur 7.4 viser den disponible indkomst for familier, hvor hovedpersonen, dvs. personen med den højeste indkomst, er over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år. Som i de øvrige kapitler anvendes også her ækvivalentindkomster. Den disponible indkomst er faktorindkomsten (arbejds+kapitalindkomster) plus sociale kontantydelse, minus skat. Island har en anden familieinddeling, idet hjemmeboende børn over 15 år, i statistikken tæller som selvstændige familier, hvilket ikke er tilfældet i de fire øvrige lande og resultatet i Figur 7.4. Soliværdier fra figur 7.4, har familier over 65/67 år i alle landene en lavere gennemsnitlig disponibel indkomst end familier, der er under 65/67 år. Dette gælder både for enlige og parfamilier. Enlige i Island over 67 år har dog en lidt højere indkomst. Dette skal blandt andet ses i sammenhæng med at man har en anden familieinddeling. Desuden er den faktiske pensionsalder meget høj i Island.

I Danmark og Island, har enlige over 65/67 år en relativt højere disponibel indkomst end par. For enlige over og under 65/67 år er forskellene i de gennemsnitlige disponible indkomster mindst i Island og størst i Danmark. For par er forskellen størst i Danmark og mindst i Finland. Det hænger sammen med, at tillægspensionen er relativt beskedent i Danmark. Indkomster fra supplerende pensionsordninger, som indgår i Figur 7.4 (men ikke i Figur 7.5), spiller formentlig en større rolle i Danmark og Norge end i Sverige og Finland. Men ordningerne er tilsyneladende ikke tilstrækkeligt udbyggede til at kunne udligne de store forskelle i de lovfæstede tillægspensionsordninger.

Figur 7.4 Disponibel indkomst for enlige og par over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år 2002

Pensioner

Hensigten med pensionerne er at garantere enhver borger et vist forsørgelsesniveau i forbindelse med alderdom, invaliditet, tidlig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet eller tab af forsørger. I alle landene gives der pension til ældre. Desuden findes der en række ordninger, som gør overgangen til alderspension mere smidig: de såkaldte særlige alderspensioner. Disse særlige pensionstyper er i denne publikation opdelt således:

Erstattede førtidspensioner hvor helbreds-kriterier er dominerende medtages som førtidspensioner (invalidepensioner). Fra og med 2003 har man i Sverige erstattet førtidspensionen med en aktivitets- eller sygedyelse. Her medtages de i stedet for de tidligere førtidspensioner. Ydelsen er i princippet den samme som tidligere.

Tidlige alderspensioner dækker mange forskellige typer af pensioner der gør det nemmere at forlade arbejdsmarkedet. For de danske førtidspensioner gælder det at den almindelige og forhøjede almindelige førtidspension, efter de tilkendelsesregler, der gjaldt frem til 1. januar 2003, henføres under særlige alderspensioner. For de færøske førtidspensioner gælder det, at den mellemste og den højeste førtidspension behandles som førtidspensioner mens laveste førtidspension henføres under særlige alderspensioner. De finske arbejdsløshedspensioner er medtaget i Kapitel 5 under arbejdsløshed.

Ved tab af forsøger har Finland, Island, Norge og Sverige en særlig efterlevendepension til efterladt ægtefælle og børn. Efterladt ægtefælle kan på Færøerne modtage mellemste eller laveste førtidspension. I alle lande udbetales der børnepension, i Danmark og på Færøerne dog i form af særligt børnetilskud.

Pensionernes opbygning og indkomstprøvning

Det er et fælles træk for de nordiske landes pensionssystemer, at alle borgere ved lov er garanteret et vist minimum at leve for ved overgangen til pension, den såkaldte mindstepension/grundpension. Dertil kommer lovfastsatte arbejds- eller tillægspensioner for de der har deltaget i arbejdslivet. Desuden findes der supplerende pensionsordninger indgået ved lov eller ved kollektive aftaler. I alle landene findes der også private pensionsopsparinger, men disse er ikke medtaget i denne rapport.

Der kan ikke trækkes helt klare grænser mellem de tre pensionssystemer, navnlig ikke mellem tillægspensioner og supplerende pensioner.

Den nordiske statistik adskiller sig derved noget fra den europæiske statistik hvor grund- og tillægspension omtales samlet som den første søjle i pensionssystemer og de supplerende pensioner omtales som den anden søjle, mens de private pensioner, som ikke er medtaget i denne rapport, omtales som den tredje søjle i pensionssystemet.

I denne rapport behandles grundpensionerne i Danmark, Færøerne og Island samt den garanterede mindstepension i Finland, Norge og Sverige under et. Ligeledes behandles tillægspensionerne og arbejds-pensionerne under et.

I Danmark og Island kan den lovfæstede grundpension falde bort hvis den pågældende har andre indkomster over et vist niveau, i Danmark dog kun i form af arbejdsindkomst for alderspensionister.

På Færøerne kan den lovfæstede grundpension falde bort for invalidepensionister som følge af andre indkomster, mens alle over 67 år er garanteret lovfæstet grundpension uanset anden indkomst. Personer, der bor på plejehjem, modtager dog en særlig nedsat pension til dækning af særlige behov. I Finland og Sverige er der vedtaget reformer der betyder at grund/arbejds- og tillægspension udgør en helhed.

Den finske reform er gennemført mens den svenske reform pågår. I stedet for todelingen mellem grundpension og tillægspension er alle uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet garanteret en mindstepension. De per-

soner der gennem beskæftigelse selv har optjent tilstrækkeligt tillægspension/arbejdspension får ikke den garanterede mindstepension. Selvom dette grundprincip er ens i det finske og svenske system er pensionssystemerne opbygget vidt forskelligt.

I Finland er arbejdspensionen den vigtigste del af pensionssystemet idet 80 pct. af pensionsudgifterne stammer fra arbejdspensionerne.

I Norge er alle uanset tidligere tilknytning til arbejdsmarkedet garanteret en mindste pension. For at modtage pension ud over dette må man gennem deltagelse i arbejdslivet have oparbejdet en tilstrækkelig tillægspension.

Tillægspensionssystemet er stadigvæk uændret i Danmark, Færøerne, Island og Norge mens de supplerende pensionsordninger fortsat er gældende i alle de nordiske lande.

De supplerende pensionsordninger spiller dog en meget lille rolle i Finland.

I Danmark er tillægspensionen alene afhængig af bidragsperiodens længde og beskæftigelsens omfang, mens den i de øvrige lande er afhængig af indtjeningsstid og arbejdsindkomstens størrelse.

I Finland er folkepensionen afhængig af arbejdspensionens og supplerende pensioners størrelse. Der gives ikke grundpension hvis arbejdspensionen overstiger ca. 1.011 EUR pr. måned.

Indkomsterstøttende ydelser, som ikke er pensioner, er pensionsgivende i nogle lande i forhold til tillægspension/arbejdspension, og i andre kun i visse tilfælde.

I Danmark indtægtsreguleres/indkomstprøves folkepensionens grundbeløb på grundlag af egen arbejdsindkomst.

Folkepensionister og førtidspensionister, som har fået tilkendt førtidspensionen før 1. januar 2003, kan få udbetalt pensionstillæg og personlige tillæg, som begge indtægtsreguleres i forhold til husstandens indtægt. Den samlede grundydelse, som ydes til førtidspensionister indtægtsreguleres i forhold til husstandens indtægt, dog med den begrænsning, at en ægtefælle eller samlevers indtægt kun bidrager til en aftrapning af pensionen ned til et vist niveau. Det særlige børnetilskud og boligstøtte til pensionister indtægtsreguleres også efter husstandens indtægt. Diverse tillæg til funktionshæmmede indkomstprøves ikke.

Tabel 7.2 Pensionsmodtagere fordelt efter ydelser 2003¹⁾

	Danmark	Færøerne ²⁾	Finland	Island ³⁾	Norge ³⁾	Sverige
Modtagere af:						
Grundpension/ garanteret mindstepension	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i det danske rige i mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år
Bopælstidens længde for at opnå fuld grundpension	40 år	40 år	40 år	40 år	40 år	40 år
Tillægs- pension/ arbejdspension	Lønmodtagere		Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige
Supplerende pensioner	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd) Offentlige kollektive aftaler Private kollektive aftaler	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd) Offentlige kollektive aftaler Private kollektive aftaler	-	-	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd) Offentlige kollektive aftaler -	- Offentlige kollektive aftaler Private kollektive aftaler

1 I kraft af den indgåede EU/EØS-aftale er reglerne for retten til grundpension i de nordiske lande blevet næsten ens. Som hovedregel gælder, at man for at være pensionsberettiget skal have været bosat i mindst tre år i det pågældende land mellem det fyldte 15. og 65./67. år. Beskæftigelsesperioder i et EU-land, eller et andet land med hvem der er indgået socialforsikringskonvention, kan medregnes til opfyldelse af bopælskravet. Reglerne for tillægspension i Danmark gælder kun alderspensionister.

2 På Færøerne finansieres og administreres tillægspensionssystemet af parterne på arbejdsmarkedet, men denne del af pensionen er solidarisk, og alle over 67 år får udbetalt det samme beløb. I Princippet har det samme virkning som folkepensionens grundbeløb og derfor behandles den i denne publikation som en grundpension og benævnes særlig grundpension

3 Treårsgrænsen gælder ikke ved arbejdsskader.

Tabel 7.3 Tillæg til grundpensionen/garanteret mindstepension 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Børnetillæg</i>	Nej/Ja ¹⁾	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej ⁸⁾
- Indkomstprøvet?	Nej /Ja ²⁾	Nej	Nej	Nej	Ja	-
- Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja	-
<i>Tillæg til personer, som kun oppebærer grundpension/garanteret mindstepension</i>	Ja/Nej ³⁾	Ja	. ⁵⁾	Ja	Ja	Nej
- Indkomstprøvet?	Ja	Ja	. ⁵⁾	Ja	Ja	Ja ⁷⁾
- Skattepligtigt?	Ja	Nej	. ⁵⁾	Ja	Ja	Ja
<i>Boligtilskud</i>	Ja ⁴⁾	Nej	Ja	Nej ⁶⁾	Ja	Ja
- Indkomstprøvet?	Ja	-	Ja	Ja	Ja	Ja
- Skattepligtigt?	Nej	-	Nej	Ja	Nej	Nej
<i>Ægtefællertillæg hvis kun den ene ægtefælle oppebærer pension</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja	Nej
- Indkomstprøvet?	-	-	-	-	Ja	-
- Skattepligtigt?	-	-	-	-	Ja	-
<i>Hustru-/ægtefællertillæg</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej ⁸⁾
<i>Hjælpe- eller plejetillæg til funktionshæmmede</i>	Ja	Ja	Ja	Ja ⁷⁾	Ja	Ja
- Indkomstprøvet?	Nej	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
- Skattepligtigt?	Nej	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej

1 Forældre, der er alderspensionister, eller som har fået tilkendt førtidspension før 1. januar 2003, er berettiget til ordinært og særligt børnetilskud. Førtidspensionister efter de nye regler fra 2003 er kun berettiget til udbetaling af børnetilskud, hvis de er eneforsørgere (i lighed med alle andre borgere).

2 Det ordinære børnetilskud er ikke indkomstreguleret, mens det særlige børnetilskud er indkomstreguleret.

3 Alderspensionister samt personer, som har fået tilkendt førtidspension før 1. januar 2003 kan få udbetalt et pensionstillæg til grundpensionen. Førtidspension efter de nye regler fra 2003 består af ét samlet beløb, som indtægtsreguleres og er skattepligtigt.

4 Til pensionister kan der gives en boligydelse afhængigt af indtægt og boligens størrelse. Ydelsen er ikke en del af pensionen.

5 Folkepensionen er fuldstændig afhængig af arbejdspensionen. Der er garanteret et minimumsbeløb til de som enten har en lille eller ingen arbejdspension. Grundpensionen er skattepligtig.

6 Der findes særlige pensionstillæg, som ikke er knyttet direkte til boligudgifter, men de gives i reglen til pensionister, der har høje boligudgifter og bor alene.

7 Gives i reglen til alle pensionister.

8 Siden 1990 er der ikke givet nye børnetillæg og børnetillægget vil være helt afviklet år 2005. Hustrutillægget har gradvist været under afvikling siden 1990 og gives kun i særlige tilfælde efter overgangsbestemmelser.

På Færøerne er der ingen indtægtsregulering af folkepensionens grundbeløb, mens førtidspensionens grundbeløb indtægtsreguleres i forhold til personlig indkomst. Dette er også gældende for pensionstillæg og særligt tillæg til alderspensionister. Andre personlige tillæg er ikke indtægtsreguleret.

I Finland er folkepensionen helt afhængig af arbejdspensionen. Den fulde folkepension garanterer et minimumsbeløb for personer der kun har en lille eller slet ingen arbejdspension. Grundpensionen udbetales hvis arbejdspensionen ikke overstiger 1.011 EUR pr. måned. Andre indtægter (ud over pensioner) påvirker ikke folkepensionens størrelse. Boligstøtten til pensionister er i det store og hele afhængig af pensionsmodtagerens og ægtefællens indkomst. Værdien af pensionsmodtagerens og ægtefællens bolig medregnes dog ikke hvis de bor i et hus de selv ejer.

Der findes ingen indkomstprøvede tillæg i almindelighed til personer som modtager grundpension (se Tabel 7.3.) Der betales dog et sådant tillæg til frontveteraner som modtager en lille eller slet igen arbejdspension. Det ekstra fronttillæg påvirkes af samme pensionsindtægter som grundpensionen. Alle frontveteraner der deltog i krigen 1939-1944 eller i 1918 er berettiget til fronttillægget. Personer med fronttillæg var i 2003 111.000. I Danmark reguleres grundbeløbet for alders- og førtidspensionister både i forhold til egen arbejdsindkomst og halvdelen af husstandens kapitalindkomst. Tilsvarende regler gælder også for pensionstillægget som også reguleres i forhold til egen arbejdspension samt ægtefællens indtægter. Fra og med 2001 er det kun 60 pct. af førtidspensionistens egne indtægter der skal tages med i reguleringen. Målsætningen er at flere førtidspensionister skal deltage i arbejdslivet. Pensionstillægget falder helt bort over en vis indkomstgrænse.

I Norge indkomstprøves alderspensionen i forhold til arbejdsindkomsten for pensionister i alderen 67-70 år. Indtægtsprøvningen ophører når pensionisten fylder 70 år. Førtidspensionen indkomstprøves også i forhold til arbejdsindkomster over et vist niveau. For alle pensionister fastsættes grundpensionen i forhold til civilstand og ægtefællens arbejds- og kapitalindkomst. Ægtefællens indkomster samboende sidestilles efter et sæt regler.

I Sverige er boligtillægget til pensionister indkomstprøvet. Tillægget til personer med lav ATP er kun indkomstprøvet i forhold til ATP. I forhold til en ny lov fra 2003 kan boligtillægget udbetales til de der er bosat i Sverige og har en ydelse i form af fuld alderspension, aktivitets – eller sygedyldelse, enkepension. Særlig efterlevendepension eller hustrutillæg. Selv de der har en pension eller en invaliditetsydelse fra et andet EU land kan få boligydelse.

Beskatning af pensioner

I Danmark er pensionister beskattet efter de samme regler som andre skatteydere. I Island beskattes pensioner også normalt. I de øvrige lande findes der særligt gunstige beskatningsregler for pensionister hvilket betyder at personer med lave pensionsindtægter ikke betaler skat.

Boligstøtte til pensionister samt særlige tillæg til funktionshæmmede er skattefrie i alle landene på nær Island. Børnetillæg til pensionister er skattefrie i Danmark, Færøerne og Island, men skattepligtige i Norge.

Antallet af pensionsmodtagere

Opgørelsen i Tabel 7.4 er ekskl. børnepensionister, enke/enkemandspensionister og delpensionister. I det samlede antal pensionister er der for Danmarks vedkommende medtaget efterlønsmodtagere (182.565 personer) i alderen 60-66 år og personer, som modtager overgangsydelse (9.151 personer) i alderen 56-59 år. Da enkepension er afskaffet i Danmark og Færøerne er antallet af pensionsmodtagere i Danmark og Færøerne overvurderet i forhold til de andre nordiske lande. I Danmark var der i 2003 702 personer i alderen 60-64 år og 972 personer i alderen 65-66 år, som modtog deltidspension. Hvis disse medregnes var godt 60 pct. af de 60-64-årige og ca. 81 pct. af de 65-66-årige pensionister. Årsagen til de høje rater for de 60-64-årige i Finland er, at offentligt ansatte går på pension i 63-års alderen. Desuden har man i Finland flere forskellige førtidspensionsordninger, som f.eks. arbejdsløshedspension og førtidig alderspension for 60-64-årige samt individuel førtidspension for de 58/60-64-årige. Der var desuden 41.195 personer i 2003 i alderen 56-64 år som modtog deltidspension. Hvis disse medregnes var 75,5 pct. af de 60-64-årige og 26,5 pct. af de 55-59-årige pensionister. I Sverige var der i 2003 2.600 personer i alderen 61-64 år som modtog delpension. Hvis disse medregnes var ca. 40 pct. af de 60-64-årige i denne gruppe pensionister, svarende til i alt 203.700 personer. Alders- og kønssammensætningen af pensionsmodtagerne er noget forskellig mellem landene. Især for de 60-64-årige er der betydeligt flere både mænd og kvinder der er pensioneret i Danmark og Finland end det er tilfældet i Norge og Sverige.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.4 Pensionsmodtagere efter alder, i tusinder og i pct. af aldersgruppen pr. december 2003

	Danmark		Færøerne		Finland		Island		Norge		Sverige	
	1.000	I pct. af hver aldersgruppe	1.000	I pct. af hver aldersgruppe	1.000	I pct. af hver aldersgruppe	1.000	I pct. af hver aldersgruppe	1.000	I pct. af hver aldersgruppe	1.000	I pct. af hver aldersgruppe
<i>Kvinder</i>												
16-39 år	14	1,7	0,1	2,1	12	1,5	2,0	4,1	17	2,4	52	3,8
40-49 "	26	6,9	0,2	6,3	18	4,8	1,8	8,5	31	9,8	60	10,4
50-54 "	22	12,0	0,2	11,1	20	10,2	0,9	10,7	26	18,0	54	18,4
55-59 "	37	19,0	0,2	16,6	38	19,1	1,1	14,6	40	27,3	87	27,2
60-64 "	103	68,2	0,3	29,3	100	70,5	1,1	20,7	49	46,8	117	46,5
65-66 "	44	84,1	0,1	43,8	54	103,9	0,9	50,9	24	65,8	86	99,6
67+ "	417	101,5	3,2	102,0	454	102,1	17,0	101,2	367	103,0	823	103,7
I alt	662	30,1	4,3	26,7	696	31,8	24,9	22,5	554	31,1	1.279	34,6
<i>Mænd</i>												
16-39 år	17	2,0	0,1	1,7	16	2,0	1,5	2,9	15	2,2	45	3,2
40-49 "	24	6,2	0,1	3,4	23	6,0	1,2	5,7	22	6,8	37	6,2
50-54 "	17	9,4	0,1	5,7	26	12,6	0,6	6,7	18	11,5	31	10,4
55-59 "	26	13,0	0,1	9,9	43	21,9	0,7	8,7	27	17,9	50	15,3
60-64 "	77	51,7	0,2	16,8	90	67,5	0,7	13,2	42	40,0	84	33,1
65-66 "	37	75,3	0,1	28,9	48	104,0	0,8	43,8	23	67,1	84	101,0
67+ "	301	102,7	2,5	101,7	286	103,1	13,5	99,4	258	103,7	612	105,7
I alt	498	23,5	3,3	17,9	531	25,9	19,0	17,3	405	23,6	943	26,4
<i>Kvinder og Mænd</i>												
16-39 år	31	1,8	0,3	1,6	28	1,7	3,5	3,5	32	2,3	97	3,5
40-49 "	50	6,5	0,3	4,5	41	5,4	3,0	7,1	53	8,3	97	8,2
50-54 "	39	10,7	0,3	7,9	46	11,4	1,5	8,7	44	14,7	85	14,3
55-59 "	63	16,0	0,3	12,5	80	20,5	1,7	11,6	67	22,5	137	21,2
60-64 "	180	60,0	0,5	22,5	190	69,1	1,9	17,0	91	43,4	201	39,7
65-66 "	81	79,9	0,3	35,5	101	103,9	1,8	47,3	47	66,4	170	100,3
67+ "	717	102,0	5,7	101,9	741	102,5	30,6	100,4	625	103,3	1.434	104,5
I alt	1.160	26,9	7,6	22,0	1.227	29,0	43,9	19,9	959	27,4	2.222	30,6

NB: Da man i alle landene kan være bosat uden for landet og samtidig modtage pension, kan antallet af modtagere overstige 100 pct.

Alderdom

Pensioner til ældre

- Overgangen til pensionen varierer

Aldersgrænsen for at få udbetalt grundpension/garanteret mindstepension er 65 år i Finland og Sverige og 67 år i Danmark, Færøerne, Norge og Island. Folkepensionsalderen er nedsat til 65 år i Danmark med virkning fra 2004.

Aldersgrænsen for at modtage tillægspension/arbejdspension er i Danmark, Finland, Norge og det gamle svenske system den samme som for grundpension, men 65-70 år i Island. I Finland er den almindelige pensionsalder for offentligt ansatte dog 63 år, men den stiger i øjeblikket successivt til 65 år. Fra 2005 kan man selv vælge at gå på pension mellem 63 og 68 år. I det nye svenske pensionssystem vil der være en fleksibel mulighed for at udtage arbejdspension fra og med 61 år.

Aldersgrænsen for de supplerende og individuelle pensionsordninger er 60 år i Danmark.

I alle lande ydes alderspension både i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension, med undtagelse af Færøerne.

Pensionerne reguleres normalt i forhold til den almindelige løn- og/eller prisudvikling i landet.

På Færøerne er der ingen regulering af folkepensionens grundbeløb, mens alle pensionstillæg og personlige tillæg forhøjes med 4 pct. pr. år. Desuden reguleres den særlige grundpension en gang om året.

I Norge reguleres grundbeløbet årligt af Stortinget efter forhandlinger mellem staten, fagforbundene og de sikredes interesseorganisationer.

I Finland og det gamle svenske system er det muligt at udtage de lovfæstede alderspensioner før den almindelige pensionsalder, men da med et lavere beløb. Tilsvarende bliver pensionen højere, hvis man venter med at gå på pension til senere end den ordinære pensionsalder. I Danmark forhøjes tillægspensionen, hvis man venter med at få den udbetalt til man fylder 70 år. Mellem 67-70 år er alderspensionen i Norge indtægtsprøvet mod arbejdsindkomster, og det er fortsat muligt at optjene yderligere pensionspoint.

Grundpension/garanteret mindstepension til ældre

Grundpensionen består i Danmark, Færøerne, Island og Norge af et grundbeløb og et tillæg.

I Danmark reguleres grundbeløbet for alle pensionsmodtagere i forhold til deres evt. arbejdsindkomst. Det almindelige pensionstillæg reguleres i forhold til pensionistens egen og evt. ægtefælles samlede indtægter ud over grundpensionen.

Derudover kan der ydes personlige tillæg til pensionister med lave indkomster ved siden af pensionen og høje udgifter til bl.a. opvarmning og medicin. I 2003 er der endvidere indført en supplerende pensionsydelse (ældrecheck) til folkepensionister, som udbetales én gang årligt i januar måned. Den supplerende pensionsydelse er indkomstafhængig og skal pålægges. På Færøerne er der ingen indtægtsregulering af folkepensionens grundbeløb og den særlige grundpension. Det almindelige pensionstillæg reguleres i forhold til husstandens indtægt. Pensionister, der bor på plejehjem, modtager særlig nedsat pension til dækning af personlige behov. Denne ydelse udgjorde i 2003 759 DKK pr. måned.

I Finland blev der gennemført en pensionsreform i 1996 hvorved retten til grundpension blev vurderet i forhold til andre pensionsindkomster. I begyndelsen af 1997 blev grundpensionen og pensionstillægget slået sammen til ét beløb (garanteret mindstepension). Betydningen af grundpensionen er blevet mindre efter reformerne i 1996.

I Island reguleres grundpensionen/mindstepensionen, i forhold til andre skattepligtige indkomster efter særlige regler herunder egen og ægtefællens indkomst. Der udbetales til et tillæg til grundbeløbet. Størrelsen af dette tillæg er afhængig af pensionistens øvrige indtægter, og af ægtefællens indtægt.

I Norge består den garanterede mindstepension af en grundpension plus et særtillæg. Særtillægget udbetales til de der ikke har tillægspension, eller har en meget lav tillægspension.

I Sverige er et helt nyt pensionssystem gradvist blevet indført fra og med 1999. Grundpensionen som var uafhængig af andre ydelser i det gamle system vil blive erstattet af en garanteret mindstepension som udbetales til de der enten ikke har en arbejdspension eller en meget lav arbejdspension. Den garanterede mindstepension bliver udbetalt fra og med 2003.

Tabel 7.5 Indkomst for enlige og parfamilier ved pensionering som aldrig har haft en erhvervsindkomst 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Enlige</i>						
- Grundbeløb	4.517	4.169	493	20.630	4.738	7.017/ 6.852 ²⁾
- Tillæg	4.547	3.126	.	76.521	3.759	-
- Boligtilskud	1.544	.	272	-	-	4.423
- I alt før skat	10.608	7.295	765	97.151	8.497	10.440
- Efter skat	8.243	6.923	765	86.071	8.497	8.788
- Efter skat i KKP-Euro	828	696	632	758	770	806
<i>Ægtepar (begge er pensionister)</i>						
- Grundbeløb	9.034	6.626	868	41.260	3.791	12.502
- Tillæg	4.244	5.146	.	109.512	3.759	-
- Boligtilskud	1.848	.	274	-	-	3.412
- I alt før skat	15.126	11.772	1.142	150.772	7.550	15.915
- Efter skat	12.276	11.331	1.142	145.393	7.550	12.999
- Efter skat i KKP-Euro	1.234	1.139	9.44	1.280	678	1.193

1 Der gives et tillæg på ISK 17.667 til enlige der bor alene.

2 Garantipension for personer født i 1937 eller tidligere respektive født i 1938 eller senere.

Tillægspension/arbejdspension til ældre

Tillægspensionens/arbejdspensionens betydning for den samlede pensionsudbetaling varierer betydeligt mellem de nordiske lande: fra kun at være et mindre beløb i Danmark til at være det væsentligste bidrag i de andre nordiske lande. Forudsætningen for at få udbetalt tillægspension/arbejdspension er i alle landene, at man tidligere har været tilknyttet et arbejde. I Danmark er tillægspensionerne forsikringsbaserede og dækker alle lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende uden indkomstloft. Pensionen er beregnet ud fra de sidste 10 års indtjening.

Pensionen finansieres med bidrag fra lønmodtagere og arbejdsgivere. I 2003 var det gennemsnitlige bidrag 16,8 pct. af lønindkomsten fra lønmodtagerne og 4,6 pct. fra arbejdsgiverne.

I Island udgør udbetalingerne fra arbejdspensionens fondene siden 2002 en større andel end det der bliver udbetalt i grundpension fra det offentlige. I Norge er tillægspensionen en del af sikringen i Folketrygden og udregnes i forhold til tidligere indtægt. I Danmark er der fra 1999 indført en Særlig Pensionsopsparing (SP), som alle lønmodtagere og modtagere af forskellige overførselsindkomster bidrager til. Bidraget er på 1 pct. af lønnen eller af

Tabel 7.6 Alderspensionister totalt, og pensionister, der modtager alderspension i form af grundpension/garanteret mindstepension ved udgangen af årene 1995-2003

	Modtagere af alderspension i alt			Alderspensionister der kun modtager grundpension				
	Antal (1.000)	Kvinder (1.000)	Mænd (1.000)	Antal (1.000)	Kvinder (1.000)	Mænd (1.000)	Kvinder, pct.	Mænd, pct.
<i>Danmark</i>								
1995	709	421	288	328	250	79	76,0	24,0
2000	706	416	290	244	195	49	80,0	20,0
2002	713	416	297	224	177	47	78,9	21,1
2003	717	417	301	212	167	44	79,0	21,0
<i>Færøerne</i>								
1995
2000	6	3,2	2,4
2002	6	3,2	2,5
2003	6	3,2	2,5
<i>Finland¹⁾</i>								
1995	804	501	304	108	95	13	88,0	12,0
2000	870	531	339	90	76	14	84,4	15,6
2002	890	538	353	75	63	12	84,0	16,0
2003	902	541	361	71	59	12	83,1	16,9
<i>Island</i>								
1995	26
2000	28	15	13	2	1	1	68,8	31,2
2002	29	16	13	1	1	0	69,0	31,0
2003	30	16	14	1	1	0	69,2	30,8
<i>Norge</i>								
1995	625	316	309	258	218	40	84,5	15,5
2000	629	370	259	237	204	33	86,1	13,9
2002	624	367	257	218	190	28	87,2	12,8
2003	624	366	258	208	182	26	87,5	12,5
<i>Sverige</i>								
1995	1.590	908	682	307	279	28	90,9	9,1
2000	1.604	910	694	226	202	24	89,4	10,6
2002	1.616	912	704	198	175	23	88,4	11,6
2003 ²⁾	1.625	914	711	182	162	20	89,0	11,0

1 Tallene indeholder personer som har udtaget alderspensionen før tiden samt alderspensionister under 65 år.

2 914.000 kvinder i alt. 357.000 havde garantipension i kombination med en anden pensionstype. 215.000 havde kun indkomstafhængig pension, inklusiv de 49.000 der have indkomstpension. 711.000 mænd i alt hvor 169.000 havde garantipension i kombination med en anden pensionstype. 522.000 havde kun en indkomstafhængig pension inklusiv de 55.000 der kun havde indkomstpension.

den indkomsterstättende ydelse. Bidragsyderne vil, når de bliver 67 år (fra 2004 65 år), modtage en månedlig pensionsydelse fra SP i 10 år.

Udbetalingen vil være individuel afhængig af størrelsen af den enkeltes

bidrag. Som fremgår af Tabel 7.6 og 7.7. er der store forskelle mellem landene på hvor mange der har både grund og tillægspension og hvor mange der kun har en grundpension.

Tabel 7.7 Pensionister, der modtager alderspension i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension ved udgangen af årene 1995-2003

	Alderspensionister der både modtager grund- og tillægs/arbejdspension					Alderspensionister der kun modtager arbejdspension (nye finske og svenske system)				
	Antal (1.000)	Kvinder (1.000)	Mænd (1.000)	Kvinder, pct.	Mænd, pct.	Antal (1.000)	Kvinder (1.000)	Mænd (1.000)	Kvinder, pct.	Mænd, pct.
<i>Danmark</i>										
1995	381	171	209	45,0	55,0
2000	463	221	242	47,8	52,2
2002	489	239	250	48,9	51,1
2003	506	249	256	49,3	50,7
<i>Finland¹⁾</i>										
1995	641	377	265	58,7	41,3	55	29	26	52,7	47,3
2000	683	405	278	59,3	40,7	97	50	47	51,5	48,5
2002	429	291	139	67,7	32,3	385	184	202	47,7	52,3
2003	425	289	136	68,0	32,0	406	193	213	47,5	52,5
<i>Island</i>										
1995
2000	25	14	11	56,3	43,7
2002	27	15	12	56,4	43,6
2003	27	15	12	56,5	43,5
<i>Norge</i>										
1995	367	153	214	41,7	58,3
2000	392	166	226	42,3	57,7
2002	406	177	229	43,6	56,4
2003	416	184	232	44,2	55,8
<i>Sverige</i>										
1995	1.283	629	654	49,0	51,0
2000	1.378	708	670	51,4	48,6
2002	1.418	737	681	52,0	48,0	0	0	0	0	0
2003 ²⁾	1.339	703	636	52,5	47,5	104	49	55	47,1	52,9

1 Tallene indeholder personer som har udtaget alderspensionen før tiden samt alderspensionister under 65 år.

2 914.000 kvinder i alt. 357.000 havde garantipension i kombination med en anden pensionstype. 215.000 havde kun indkomstafhængig pension, inklusiv de 49.000 der have indkomstpension. 711.000 mænd i alt hvor 169.000 havde garantipension i kombination med en anden pensionstype. 522 000 havde kun en indkomstafhængig pension inklusiv de 55.000 der kun havde indkomstpension.

Supplerende pension til ældre

De supplerende pensionsordninger er som oftest aftalebaserede og gælder hovedsagelig for statsligt og kommunalt ansatte. Privatansatte dækkes i varierende omfang af disse ordninger.

I Danmark er det ca. 90 pct. af alle fuldtidsbeskæftigede og i Norge ca. 60 pct., mens det i Sverige er så godt som alle lønmodtagerne, der er omfattet af de supplerende pensionsordninger. I Finland er disse pensionsordninger af ringe betydning, da der ikke er lagt loft over arbejdspensionens størrelse.

Størrelsen af pensionerne

Tabel 7.8 Gennemsnitligt udbetalt i lovfastsat alderspension pr. måned 2003

	KR/EUR			KKP-Euro		
	Kvinder	Mænd	Alle	Kvinder	Mænd	Alle
Danmark ¹⁾	7.842	7.324	7.626	788	736	766
Færøerne ²⁾	6.225	5.940	6.097	626	597	613
Finland ³⁾	813	1.299	1.007	672	1.074	832
Island ⁴⁾	119.288	1.050
Norge ³⁾	9.187	12.485	10.550	825	1.132	956
Sverige ⁵⁾	8.191	11.427	9.659	751	1.048	886

1 Gennemsnitligt udbetalt folkepension i januar 2003 og beregnet udbetalt egenpension i form af ATP i 2003 pr. folkepensionist.

2 Gennemsnitligt udbetalt folkepension i maj 2003 og udbetalt særlig grundpension. Personer på plejehjem, der modtager særlig nedsat pension, er ikke medregnet

3 Gennemsnitligt udbetalt beløb pr. december.

4 Der er medtaget udgifter til både grund- og tillægspension/arbejdspension divideret med antal modtagere af grundpension. Ca. 90 pct. af de der modtager grundpension modtager også tillægspension/arbejdspension.

5 Gennemsnitlig udbetalt beløb i december, inklusiv boligtillæg. Pensionister betaler fra og med 2003 skat på samme måde som personer med en arbejdsindkomst.

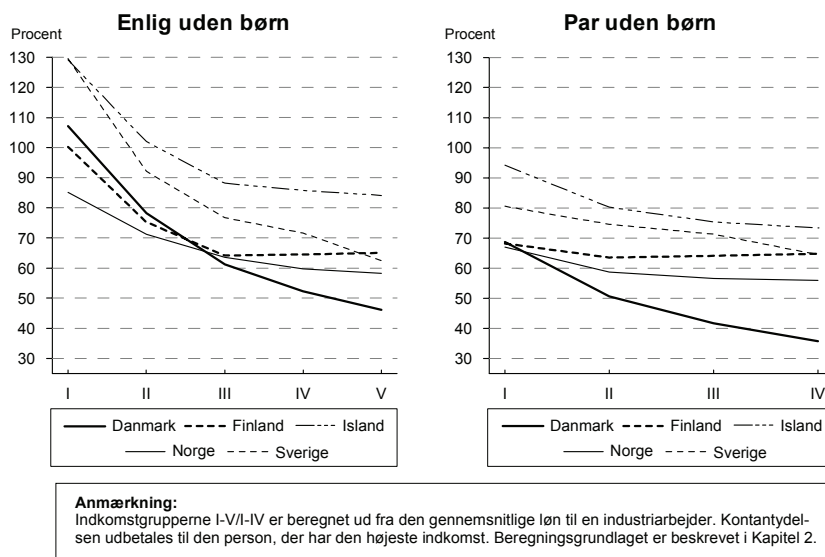
Som det ses er der stor forskel i ydelserne til mænd og kvinder. Mens mændene modtager det højeste beløb i Finland, Norge og Sverige på grund af en større optjening af ATP, modtager mændene i Danmark og Færøerne mindst, hvilket skal ses i lyset af at flere mænd modtager supplerende pensioner, hvilket har indflydelse på grundpensionen.

Figur 7.5 viser for det første den disponible indkomst på fem kompensationsniveauer (inkl. den maksimale tillægspension) for en enlig alderspensionist, udtrykt i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse. For det andet den

disponibel indkomst på fire indkomstniveauer (inkl. tillægspension) for et pensionistægtepar, udtrykt i pct. af disponibel indkomst ved beskæftigelse.

Som det fremgår af figurerne, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved overgangen til pension. Det gælder både landene imellem og mellem enlige og par. Årsagen hertil er først og fremmest tillægspensionen, som er meget lav i Danmark, men fuldt udbygget i Sveriges gamle pensionssystem. Noget tilsvarende gælder de islandske tillægspensionsordninger. De meget høje kompensationsniveauer i de laveste indkomstgrupper i Danmark, Finland og Sverige hænger bl.a. sammen med de forholdsvis store boligydelse til pensionister i disse lande. I Finland og Norge spiller det også en rolle at der findes særlige gunstige beskatningsregler for pensionister. Desuden er mindstepensionen relativt høj i Danmark og tillægspensionen generelt høj i Sverige. Fra og med 2003 betaler pensionister i Sverige skat efter de samme regler som personer der har forskelle i kompensationsniveauerne mellem landene, specielt for de højere indkomstgrupper, afspejler til en vis grad betydningen af de supplerende pensionsordninger (som ikke indgår i figurerne). Disse ordninger har størst betydning i Danmark og Norge.

Figur 7.5 Disponibel indkomst ved alderspension (inkl. tillægspension) i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 2003

Særlige alders- og delpensioner

- Ordninger, der letter overgangen fra arbejdslivet til pensionisttilværelsen

De særlige alderspensioner omfatter forskellige former for pensioner, der gives til personer i den erhvervsaktive alder, og som ikke kan henregnes til de traditionelle alderspensioner. Det kan være sociale eller helbredsmæssige kriterier og/eller forhold på arbejdsmarkedet eller aftaler, som gør det muligt frivilligt at gå på hel eller delvis pension.

I Danmark drejer det sig for det første om almindelig og forhøjet almindelig førtidspension, som indtil 2003 kunne tilkendes personer i alderen 18-66 år, hvis erhvervsevne var nedsat med mindst halvdelen af helbredsmæssige og/eller sociale årsager. I Danmark har antallet af nytilkendelser af almindelig og forhøjet almindelig førtidspension været stærkt faldende i de senere år, hvilket bl.a. må ses i sammenhæng med en styrkelse af indsatsen for at fastholde personer med nedsat arbejdsevne i beskæftigelse, evt. på særlige vilkår.

Som følge af førtidspensionsreformen falder antallet af modtagere af almindelig og forhøjet almindelig førtidspension fra 2003, idet denne ordning er under udfasning. Almindelig og forhøjet almindelig førtidspension kan kun nytilkendes, hvis ansøgningen var indkommet før 1. januar 2003. Der er tale om efterløn, som er en frivillig tilbagetrækningsordning for medlemmer af en arbejdsløshedskasse i alderen 60-66 år. I 1999 er der gennemført en række ændringer af efterlønsordningen, som bl.a. gør det mere økonomisk fordelagtigt at vedblive med at arbejde og at udskyde overgangen til efterløn. For det tredje om overgangsydelse, som var en frivillig tilbagetrækningsordning for langtidsledige dagpengemodtagere i alderen 50-59 år. Tilgangen til ordningen ophørte med udgangen af 1995, hvorfor antallet af modtagere er faldet meget. For det fjerde om delpension, som gives til lønmodtagere og selvstændige i alderen 60-66 år, som ønsker at trække sig delvist tilbage fra arbejdsmarkedet. For det femte om fleksydelse, som er en frivillig tilbagetrækningsordning for personer i fleksjob i alderen 60-66 år på linie med efterlønsordningen. Ved udgangen af 2003 modtog 468 personer fleksydelse.

På Færøerne kan personer i alderen 18 til 66 år, hvis erhvervsevnen er nedsat med mindst 50 pct., og når sociale og helbredsmæssige forhold taler for det, tilkendes laveste førtidspension.

I Finland kan arbejdstagere og selvstændige erhvervsdrivende der er fyldt 60 år få førtidig alderspension. I den offentlige sektor er aldersgrænsen 58 år. Førtidig udtagelse af alderspensionen reducerer pensionen også efter

man er fyldt 65 år. Alle førtidsalderspensionister er medregnet som alderspensionister. Selvstændige og arbejdstagere som har været i beskæftigelse længe, kan gå på deltidspension ved 58-års alderen. I perioden 1.7. 1998 og frem til 31.12. 2002 vil aldersgrænsen dog være 56 år. Landmænd som holder op med at drive landbrug før pensionsalderen, kan modtage en særlig pension. De finske arbejdsløsheds pensioner omtales i Kapitel 5.

I Norge blev det i 1989 vedtaget at indføre en ordning med aftalefastsat pension (AFP). Hovedindholdet i ordningen er, at erhvervsaktive på visse vilkår får adgang til at gå på pension før pensionsalderen som er 67 år. Pensionsalderen i ordningen er sænket flere gange og sidst til 62 år fra 1. marts 1998. Ca. 60 pct. af de erhvervsaktive har mulighed for at gå på en aftalefastsat pension. Der findes desuden tre pensionsordninger som er tilpasset

Tabel 7.9 De gennemsnitlige udbetalte særlige alders- og delpensioner pr. måned, december 2003

	KR/EUR	KKP-Euro
<i>Danmark</i>		
Almindelig og forhøjet almindelig førtidspension ¹⁾	8.378	842
Efterløn ²⁾	10.813	1.087
Delpension ³⁾	6.355	639
Overgangsydelse ²⁾	10.800	1.085
<i>Færøerne⁴⁾</i>		
Laveste førtidspension	5.174	520
<i>Finland³⁾</i>		
Deltidspension	542	448
Særlige pensioner for landbrugere	770	636
<i>Norge⁴⁾</i>		
Aftalefastsat pension	12.943	1.163
Særlig pension til sømænd	4.458	401
Særlig pension til fiskere	4.728	425
Særlig pension til skovarbejdere	3.791	341
<i>Sverige³⁾</i>		
Delpension	1.800	165

1 Gennemsnitligt udbetalt pension i jan. måned 2003.

2 Gennemsnitligt udbetalt ydelse i 2003.

3 Gennemsnitligt udbetalt pension i december 2003.

4 Gennemsnitlig udbetaling pr. måned, december 2003 (gennemsnitligt årsbeløb i 2003, divideret med 12).

Tabel 7.10 Pensionister, der modtager særlige alders- og delpensioner efter køn og alder 2003

	I alt	-49		50-59		60-64		65-	
		K	M	K	M	K	M	K	M
<i>Danmark</i>									
Almindelig og forhøjet almindelig førtidspension	68.563	8.020	7.311	15.133	9.181	13.344	5.471	7.647	2.456
Efterløn ¹⁾	191.716	-	-	6.383	2.768	70.331	54.335	29.355	28.544
Delpension	1.674	-	-	-	-	135	567	173	799
<i>Færøerne</i>									
Laveste førtidspension	461	51	13	83	31	119	45	87	32
<i>Finland</i>									
Deltidspension	41.195	-	-	12.663	10.908	9.171	8.453	-	-
Særlige pensioner for landbrugere	35.687	-	-	2.425	1.460	5.092	3.786	12.976	9.948
<i>Norge</i>									
Aftalefastsat pension	36.140	-	-	-	-	7.483	9.667	7.273	9.717
Særlig pension til sømænd ²⁾	16.266
Særlig pension til fiskere	1.780
Særlig pension til skovarbejdere	41
<i>Sverige³⁾</i>									
Delpension	2.600

1 Inkl. 9.151 personer i alderen 50-59 år på overgangsydelse. Overgangsydelsen blev indført i 1992 som en midlertidig ordning. Der blev lukket for tilgangen til ordningen med udgangen af 1995.

2 Det er ikke muligt at opdele modtagere af særlig pension til sømænd efter køn.

3 Beregnede antal delpensionister i alderen 61-64 år i december 2003. Oplysninger om køn findes ikke. Deltidspensionerne indgår ikke længere i det statslige pensionssystem og de sidste delpensioner udbetales i 2004.

Folketrygden og disse fungerer som særlige tidlige tilbagetrædelsesordninger for personer frem til de fylder 67 år. I pensionsordningen for sømænd og fiskere gives der alderspension fra det fyldte 60. år, og i pensionsordningen for skovarbejdere udbetales der pension fra det fyldte 63. år.

I Sverige har der siden 2000 ikke været muligt at bevilge nye delpensioner. De der allerede er tildelt vil blive udbetalt indtil den pågældende bliver alderspensionist. Antallet af delpensionister falder derfor løbende indtil ordningen helt ophører i 2004.

Serviceydelser til ældre

Institutioner m.v. for ældre

Den overvejende del af ældrebefolkningen bor i almindelige boliger. Kun en mindre del bor i boliger specielt tilpasset ældre. Sådanne boliger findes i alle fem lande. Deres indretning afhænger af de ældres behov for pleje og kan inddeles i:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem/alderdomshjem).
2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger/omsorgsboliger m.v.).

Ældre kan også - i varierende grad - tilbydes langtidsbehandling på sygehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger. I alle landene findes der desuden ved nogle plejehjem særlige afdelinger hvor ældre som bor hjemme kan få et korttidsophold når der er behov for det.

Tabel 7.11 Personer 65 år og ældre, som bor på institution eller i servicebolig, i alt og i pct. af samtlige ældre, december 2003

	Danmark	Færøerne ¹⁾	Finland	Island	Norge ¹⁾	Sverige ²⁾
<i>Personer i alderen</i>						
65-74 år	10.375	30	8.366	419	8.113	9.365
75-79 år	10.496	55	9.717	497	11.197	13.840
80+	45.215	308	36.984	2.108	52.590	87.697
I alt 65/67+ år	66.086	393	55.067	3.024	71.900	119.791
<i>I pct. af de respektive aldersgrupper</i>						
65-74 år	2,4	1,2	1,9	2,3	3,2	1,3
75-79 år	6,5	4,1	5,6	7,0	7,8	4,3
80+ år	20,7	22,8	18,9	24,8	25,1	18,4
I alt 65/67+ år	8,2	6,5	6,8	8,9	11,9	7,8

1 Aldersgrupperne 67-74, 75-79 og 80+ år.

2 Opgørelse 1. oktober 2003. I aldersgruppen 65+ år indgår desuden personer på korttidsophold.

Hjemmehjælp

Tablet 7.12 Ældre, som modtog hjemmehjælp 2003

	Danmark ¹⁾	Færøerne ²⁾	Finland ³⁾	Island	Norge ⁴⁾	Sverige ⁵⁾
<i>Modtagere af hjemmehjælp</i>						
65-74 år	} 66.813	95	14.817	..	11.553	16.559
75-79 år		147	40.450	..	16.683	20.357
80+		491	28.523	..	60.005	91.067
I alt 65+ år	173.422	733	83.790	7.217	88.241	127.983
<i>Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen</i>						
65-74 år	} 11,4	3,7	3,3	..	4,6	2,2
75-79 år		10,9	14,2	..	11,6	6,4
80+ år		48,8	28,4	34,5	..	28,7
I alt 65+ år	21,6	13,0	10,3	21,0	14,6	8,3

1 Personer i aldersgrupperne 65-79 år og 80+ år.

2 Aldersgrupperne 67-74, 75-79 og 80+ år.

3 Husstande i aldersgrupperne 65-74, 75-84 og 85+ år.

4 Aldersgruppen 67-74 år, 75-79 år og 80+ år. Inklusive beboere i serviceboliger som modtager praktisk bistand (hjemmehjælp).

5 Personer som pr. 1. oktober 2003 havde fået bevilget hjemmehjælp og som bor i egen bolig.

I samtlige lande ydes der hjemmehjælp til ældre. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Med undtagelse af Færøerne er hjælpen et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt eller privat ansatte.

Statistikken om hjemmehjælp i de nordiske lande er vanskelig at sammenligne. Mens tallene for Danmark, Færøerne og Norge er statusopgørelser, indeholder de islandske og finske data oplysninger om hvor mange der modtog hjælp i løbet af året. De svenske data dækker personer som pr. oktober havde fået tilkendt hjemmehjælp. Desuden omfatter den finske statistik husstande, mens den for de andre lande omfatter personer.

Temasektionen i sidste års udgave, omhandlede ordninger og personale indenfor ældreomsorgen, hvor det dog viser sig at være yderst vanskeligt at få sammenlignelige data.

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes pensionister forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbuddet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at ældre kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde. En del af aktiviteterne kan finde sted i såkaldte ældrecentre.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og funktionshæmmede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Funktionshæmmede

Helbredsbetingset førtidspension

- Der lægges forskellig vægt på sociale årsager ved tilkendelse af førtidspension

I alle de nordiske lande kan personer hvis erhvervsevne er nedsat på grund af fysiske og/eller psykiske årsager modtage førtidspension. Førtidspensionen benævnes invalidepension i Finland og Island og uførepension i Norge. I Sverige hedder det fra og med 2003 aktivitet eller sygeydelse. Disse ydelser indgår som en del af sygeforsikringssystemet men det tidligere var en del af det almindelige pensionssystem.

Som supplement til den almindelige førtidspension som dækker personer i den erhvervsaktive alder, findes der i Finland en særlig førtidspensionsordning (individuel førtidspension) som er baseret på mildere sundhedskriterier for aldersgruppen 58-64 år.

Grundlaget for førtidspension

I Danmark var folkepension (alderspension), invalidepension, enkepension og førtidspension tidligere integreret i et sammenhængende regelsystem. Førtidspensionister blev tildelt grundpension efter de samme regler som gælder for alderspensionister. Derudover blev førtidspensionister med mellemste førtidspension tildelt et invaliditetsbeløb, og førtidspensionister med højeste førtids-

pension blev ud over invaliditetsbeløbet også tildelt et erhvervsudygtighedsbeløb. Invaliditets- og erhvervsudygtighedsbeløbet indtægtsreguleres ikke. For invaliditetsbeløbet gælder det endvidere, at det ikke er skattepligtigt.

I 2003 er der imidlertid trådt et nyt førtidspensionssystem i kraft.

Førtidspensionen består nu af én sammenhængende ydelse, som for enlige nogenlunde er på niveau med arbejdsløshedsdagpengene, og for gifte/samlevende er på ca. 80 pct. heraf. De nye regler gælder for sager om førtidspension, som er rejst efter den 1. januar, hvilket vil sige, at personer, som har fået tilkendt førtidspension efter de tidligere regler stadig modtager pension efter disse regler, og i en årrække fremover vil udgøre flertallet af førtidspensionisterne i Danmark. I Danmark modtager førtidspensionister ikke tillægspension. På Færøerne er alderspension, invalidepension, enkepension og førtidspension integreret i et sammenhængende regelsystem. Førtidspensionen er sammensat af et grundbeløb, tillæg og invaliditetsbeløb. Pensionister med laveste førtidspension modtager grundbeløb og lavt tillæg. Pensionister med mellemste- og højeste førtidspension modtager grundbeløb, mellem- eller højt tillæg og invaliditetsbeløb. Invaliditetsbeløbet indtægtsreguleres ikke og er skattefrit. Personer med vidtgående fysisk eller psykisk handicap, og som bor på institutioner, modtager ikke førtidspension. Personernes behov bliver dækket af kommunen. I Island og Norge tildes førtidspension i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension efter de regler, der gælder for alderspension. Fra og med 2003 ændres førtidspensionen i Sverige således at man fremover modtager en syge- eller aktivitetsydelse. Sygeydelsen bliver en tidsbegrænset ydelse. Førtidspensionen var en del af det almindelige pensionssystem mens syge – eller aktivitetsydelsen er en del af sygeforsikringssystemet. Personer i alderen 30-64 år kan modtage ydelsen tidsbegrænset, alt afhængig af hvor længe man skønner at arbejdsevnen er nedsat. Personer i alderen 19-29 år kan få en ydelse for nedsat aktivitet. Denne ydelse er altid tidsbegrænset til mellem et og tre år. Ved beregningen af tillægs-/arbejdspensionens størrelse, hvilket sker på baggrund af tidligere arbejdsindkomst, medregnes i Finland, Island, Norge og Sverige som regel tiden frem til den normale pensionsalder. I Finland er procentsatsen for førtidspensionister, for tiden fra førtidspensioneringen og frem til alderspensionsalderen, dog lavere end for alderspensionister.

Forhold der påvirker antallet af førtidspensionister

I de nordiske lande findes der et antal alternative former for ydelser, som har indflydelse på såvel tilkendelse af førtidspensioner som på antallet af førtidspensionister. I Sverige gives der fx sygedagpenge uden tidsbegrænsning, mens sygedagpenge i de øvrige lande maksimalt kan gives i ét år, dog med mulighed for forlængelse i Danmark. I Sverige er førtidspensionen fra og med 2003 erstattet af en sygdoms – og nedsat aktivitetspension. I Norge er det normalt, at der udbetales revaliderings-/atføøringspenge, førend der udbetales førtidspension.

Også de øvrige førtidspensionsordninger (som i denne publikation benævnes særlige alderspensioner) kan påvirke antallet af førtidspensionister. At der findes ordninger som fx efterløn i Danmark og arbejdsløshedspension i Finland har bidraget til, at man har færre førtids-/invalidespensionister, end man ellers ville have haft i disse lande. Ordningen med aftalefastsat pension (AFP) påvirker antallet af førtidspensionister i Norge. Flere undersøgelser er kommet frem til at ca. 20 pct. af AFP-pensionisterne ville have været førtidspensionister hvis AFP-ordningen ikke fandtes.

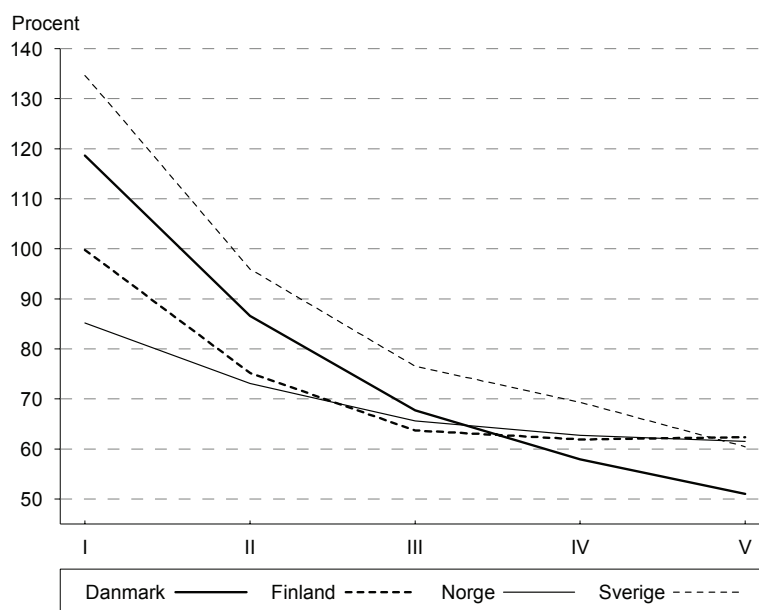
Førtidspension inkl. pensionstillæg er som hovedregel enten højere eller af samme størrelse som den der tilkendes alderspensionister i alle landene. Dertil kan i Danmark før førtidsreformen i 2003 og Færøerne komme et antal særlige tillæg og i de øvrige lande en tillægspension, som nævnt ovenfor.

Kompensationsgrader

Figur 7.6 viser kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist, som tidligere har været i arbejde og som helt har mistet sin erhvervsevne. Det højeste niveau findes i Sverige og det laveste i Finland og Norge for personer med tidligere lav indkomst. For de højere indkomster er kompensationsniveauet lavest i Danmark, hvor førtidspensionen er uafhængig af tidligere indkomst. Førtidspensionen i de andre lande er beregnet i forhold til tidligere arbejdsindkomst.

I alle landene modtager mændene i gennemsnit en højere ydelse end kvinderne. For Finland, Norge og Sverige skyldes det højere optjening til ATP.

Figur 7.6 Kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist ved fuldt tab af erhvervsevne 2003

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Kapitel 2.

Tabel 7.13 Gennemsnitligt udbetalt i lovfastsat førtidspension pr. måned 2003

	KR/EUR			KKP-Euro		
	Kvinder	Mænd	Alle	Kvinder	Mænd	Alle
Danmark ¹⁾	10.358	10.865	10.602	1.059	1.092	1.066
Færøerne ²⁾	9.491	9.946	9.694	954	1.000	974
Finland ³⁾	843	1.048	953	697	866	788
Island ⁴⁾	105.880	932
Norge	9.254	12.419	10.601	831	1.116	952
Sverige ⁵⁾	8.304	9.740	8.903	762	894	817

- 1 Gennemsnitligt udbetalt beløb for højeste og mellemste førtidspension i januar 2003.
- 2 Gennemsnitlig udbetaling pr. måned (gennemsnitligt årsbeløb i 2003, divideret med 12).
- 3 Gennemsnitligt udbetalt beløb pr. december.
- 4 Der er medtaget udgifter til både grund- og tillægspension/arbejdspension divideret med antal førtidspensionister som modtager grundpension. Ca. 55 pct. af førtidspensionisterne modtager også tillægspension/arbejdspension.
- 5 Gennemsnitligt udbetalt beløb i december inklusive boligtillæg. Aktivitets- eller sygeydelse erstattede fra og med 2003 førtidspension.

Antallet af modtagere af førtidspension

I Danmark har der i de seneste år været en stigning i antallet af nytilkendelser af mellemste og højeste førtidspension, mens der har været et fald i antallet af nytilkendelser af de almindelige førtidspensioner (særlige alderspensioner). I 2002 steg antallet af nytilkendelser som følge af at kommunerne afsluttede mange sager før den nye førtidspensionsreform trådte i kraft 1. januar 2003.

Med reformen kan der kun nytilkendes en form for førtidspension. Den nye førtidspension tilkendes personer med en varigt nedsat arbejdsevne af et sådant omfang, at personen ikke kan blive selvforsørgende gennem beskæftigelse på almindelige vilkår eller i fleksjob. Antallet af nytilkendelser i 2003 i tabel 7.13 omfatter således alle tilkendelser af den nye førtidspension og desuden nytilkendelser af mellemste og højeste førtidspension efter den gamle ordning, hvor sagen var påbegyndt inden 1. januar 2003.

På Færøerne er der ikke sket væsentlige lovmæssige ændringer, der har haft indflydelse på antallet af nytilkendelser. Antallet af førtidspensionister har også været stabilt i perioden.

I Finland har der været et væsentligt fald i antallet af førtidspensionsmodtagere. Det skyldes at aldersgrænsen for den individuelle førtidspension er steget samt at ældre langtidsarbejdsløse modtager arbejdsløshedspension og derfor ikke søger førtidspension. Antallet af deltids pensionister er også steget og det kan også have medvirket til at reducere antallet af førtidspensionister. I Island de senere år skyldes at der er sket ændringer i bedømmelsen af invaliditetsgraden til kun at være baseret på medicinske oplysninger. Desuden er der sket ændringer i forholdene på arbejdsmarkedet.

Fra den 1. september 1999 er invaliditetsgraden alene blevet bedømt ud fra medicinske kriterier, hvor der tidligere også blev tillagt sociale kriterier. Antallet af funktionshæmmede er imidlertid steget mere end man havde forventet i 1999.

Dette kan muligvis forklares ved, at man fra socialforsikringsinstituttets side ikke har indkaldt ansøgere til lægeundersøgelse i tilstrækkelig grad, hvilket kan have medvirket til at bedømmelsesgrundlaget har været ufuldstændig.

Fra marts 2003 er de fleste af ansøgerne blevet undersøgt af socialforsikringens læger. Resultatet af denne ændrede praksis vil vise sig i den nærmeste fremtid.

Både i Norge og Sverige er der sket opstramninger i reglerne for tilkendelse af førtidspension, I Norge har der været en stigning i nytilgangen. I Sverige har der været et stigende antal tilkendelser hele perioden igennem.

Tabel 7.14 Modtagere af førtidspension og nytilgang af førtidspensionister efter køn 1995-2003

	Danmark ¹⁾		Færøerne ²⁾		Finland		Island ³⁾		Norge ⁴⁾		Sverige ⁵⁾	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
1995												
Modtagere	83.871	82.166	144.156	165.348	5.769	4.250	132.900	103.401	223.163	185.413
Nytilgang	5.087	5.941	723	502	13.299	12.006	20565	18.639
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder 2000	0,3	0,3	0,9	0,6	1,0	0,9	0,8	0,7
2002												
Modtagere	83.367	81.426	1181	820	129.247	147.022	6.108	4.172	160.413	119.160	248.216	189.727
Nytilgang	4.237	4.332	97	126	11.691	13.004	801	378	16.150	13.529	27.934	21.303
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder 2002	0,2	0,2	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9	0,4	1,3	1,0	1,1	0,8
2003												
Modtagere	88.745	84.066	1.113	804	124.350	142.854	6.879	4.570	167.983	124.241	282.396	206.156
Nytilgang	6.524	6.421	93	73	12.600	14.531	732	368	14.395	12.403	37.196	26.542
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder 2003	0,4	0,4	0,7	0,5	0,7	0,8	0,8	0,4	1,2	0,9	1,3	0,9
2004												
Modtagere	94.790	87.900	1.134	783	124.365	142.775	7.460	4.928	173.012	128.202	296.123	211.166
Nytilgang	6.588	6.339	120	72	13.013	15.043	873	512	15.445	13.398	38.600	26.800
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,4	0,4	0,9	0,5	0,8	0,9	0,9	0,5	1,2	1,0	1,4	0,9

Antal modtagere er i denne tabel opgjort primo året; i de øvrige pensionstabeller er antallet opgjort ultimo året.

2 Omfatter også modtagere af laveste førtidspension som hører til under særlige alderspensioner

3 Pensionsalder 16-66 år.

4 Pensionsalder 18-67 år

5 Aktivitets- og sygeydelse erstatter fra og med 2003 førtidspensionen.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.15 Pensionister, der modtager førtidspension i form af grund-/mindstepension og/eller tillægs-/arbejdspension i alt 1995-2003

	1995	2000	2002	2003
<i>Danmark</i>				
18-19 år	485	570	700	692
20-29 "	8.317	7.598	7.779	7.906
30-39 "	18.305	18.364	20.003	20.725
40-49 "	34.919	33.757	38.067	40.043
50-59 "	57.198	60.933	68.457	71.938
60-64 "	34.504	33.366	35.064	37.097
I alt 18-64 år	153.728	154.588	170.070	178.401
65-66 år	12.918	12.263	12.620	12.917
<i>Færøerne</i>				
18-19 år	9
20-29 "	51
30-39 "	145
40-49 "	237
50-59 "	466
60-64 "	325
I alt 18-64 år	1.233
65-66 år	139
<i>Finland</i>				
16-19 år	1.978	1.569	923	691
20-29 "	9.031	8.240	8.777	9.164
30-39 "	20.379	18.451	17.864	17.826
40-49 "	49.498	43.096	41.400	41.084
50-59 "	113.830	108.344	112.935	116.081
60-64 "	114.787	96.569	85.305	82.294
I alt 16-64 år	309.503	276.269	267.204	267.140
65-66 år
<i>Island</i>				
16-19 år	322	193	211	203
20-29 "	1.048	971	1.129	1.278
30-39 "	1.825	1.719	1.836	2.001
40-49 "	1.973	2.362	2.735	2.967
50-59 "	2.234	2.600	3.019	3.268
60-64 "	1.712	1.533	1.684	1.858
I alt 16-64 år	9.114	9.378	10.614	11.575
65-66 år	905	902	835	814
<i>Norge</i>				
18-19 år	778	544	543	585
20-29 "	6.625	7.687	7.361	7.387
30-39 "	19.106	24.011	23.930	23.950
40-49 "	44.153	51.285	51.874	52.804
50-59 "	73.415	99.405	107.100	110.854
60-64 "	59.700	67.054	70.925	73.648
I alt 18-64 år	203.777	249.986	261.733	269.228
65-66 år	32.524	28.526	29.477	30.829
<i>Sverige</i>				
16-19 år	3.138	3.910	4.750	4.151
20-29 "	12.181	13.924	15.915	17.129
30-39 "	31.645	34.463	40.170	41.933
40-49 "	78.902	78.134	87.972	91.781
50-59 "	156.598	174.686	195.989	201.384
60-64 "	137.394	132.826	143.756	150.911
I alt 16-64 år	419.858	437.943	488.552	507.289
65-66 år

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.16 Pensionister, der modtager førtidspension i form af grund-/mindstepension og/eller tillægs-/arbejdspension i pct. af de respektive aldersgrupper 1995-2003

	1995	2000	2002	2003
<i>Danmark</i>				
18-19 år	0,2	0,2	0,2	0,2
20-29 "	1,1	1,1	1,2	1,2
30-39 "	2,3	2,2	2,4	2,6
40-49 "	4,5	4,5	5,1	5,3
50-59 "	8,8	8,1	9,0	9,4
60-64 "	14,4	12,5	12,3	12,4
I alt 18-64 år	4,3	4,3	4,8	5,0
65-66 år	14,3	13,2	12,8	12,8
<i>Færoerne</i>				
18-19 år	0,7
20-29 "	0,9
30-39 "	2,2
40-49 "	3,7
50-59 "	8,1
60-64 "	14,9
I alt 18-64 år	4,4
65-66 år	19,3
<i>Finland</i>				
16-19 år	0,8	0,6	0,4	0,3
20-29 "	1,4	1,3	1,4	1,4
30-39 "	2,7	2,5	2,6	2,6
40-49 "	5,9	5,5	5,4	5,4
50-59 "	19,4	14,7	14,5	14,6
60-64 "	47,6	36,9	31,3	29,9
I alt 16-64 år	9,2	8,1	7,8	7,8
65-66 år
<i>Island</i>				
16-19 år	1,9	1,1	1,3	1,2
20-29 "	2,6	2,3	2,6	3,0
30-39 "	4,3	4,1	4,4	4,8
40-49 "	5,6	5,9	6,6	7,1
50-59 "	9,7	8,9	9,6	10,0
60-64 "	17,0	15,8	16,3	17,0
I alt 16-64 år	5,4	5,2	5,8	6,2
65-66 år	21,8	23,7	22,0	21,8
<i>Norge</i>				
18-19 år	0,4	1,0	0,5	0,6
20-29 "	1,0	1,0	1,3	1,3
30-39 "	2,9	4,0	3,4	3,4
40-49 "	7,1	8,0	8,2	8,3
50-59 "	16,3	18,0	18,3	18,6
60-64 "	33,9	36,0	31,4	35,2
I alt 18-64 år	7,4	9,0	9,4	9,5
65-66 år	42,8	43,0	43,1	43,4
<i>Sverige</i>				
16-19 år	0,8	1,0	1,1	1,0
20-29 "	1,0	1,3	1,5	1,6
30-39 "	2,6	2,7	3,1	3,3
40-49 "	6,4	6,7	7,5	7,8
50-59 "	14,7	14,2	15,7	16,2
60-64 "	34,2	30,0	30,1	29,8
I alt 16-64 år	7,6	7,8	8,6	8,9
65-66 år

I tabellerne 7.15 og 7.16 er de danske tal inkl. førtidspensionister efter de nye regler som følge af førtidspensionsreformen fra 1. januar 2003. de finske tal inklusiv modtagere af individuel førtidspension. I Norge er der i 2002 1.014 67-årige der modtager førtidspension idet alderspensionen først modtages fra med måneden efter man er fyldt 67 år. I Sverige erstatter aktivitets- og sygedyelsen førtidspensionen fra og med 2003. Nye ydelser gives til personer i alderen 19-64 år

Revalidering

Personer, hvis erhvervsevne er nedsat af fysiske, psykiske eller sociale årsager, kan få hjælp til uddannelse, optræning og omskoling, når det anses for påkrævet af hensyn til personens fremtidige muligheder for at klare sig selv og forsørge sin familie. Der kan også ydes hjælp til særlige udgifter, der følger af uddannelsen. Uddannelse kan bestå i optræning eller oplæring på det almindelige arbejdsmarked. Hjælpen ydes i form af løn eller løntilskud. Endelig kan der ydes særskilt hjælp til anskaffelse af værktøj og arbejdsredskaber og til iværksættelse af selvstændig virksomhed.

I Danmark ydes hjælpen i form af en fast revalideringsydelse, som svarer til dagpengemaksimum. Udbetalingen af revalideringsydelsen forudsætter, at der er iværksat en revalidering efter en fastlagt erhvervsplan. Ydelsen udbetales indtil erhvervsplanen er gennemført, normalt dog højst i 5 år. For unge under 25 år udgør revalideringsydelsen det halve. Med henblik på at fastholde og integrere de svagere grupper på arbejdsmarkedet er der fra 1999 sket en styrkelse af den virksomhedsrettede revalidering.

I Finland modtager ca. 80 pct. af revaliderende revalideringsdagpenge fra Folkpensionsanstalten. I de tilfælde er dagpengene af samme størrelse som sygedagpengene. Dagpengenes størrelse fra ulykkes- og trafikforsikringerne samt fra arbejdspensionsanstalterne er afhængig af de myndigheder som udbetaler ydelsen.

I Island udbetales en revalideringsydelse, når den tilskadedkomne ikke længere har ret til syge- eller arbejdsskadedagpenge. Som regel kan ydelsen højst oppebæres i 12 måneder eller indtil der er truffet beslutning om den funktionshæmmedes fremtid. Ydelsen svarer til invalidepensionen og tildeles efter de samme kriterier. Ydelsen kan aldrig udbetales i mere end 18 måneder. Alle, der modtager revalideringsydelse, skal gennemgå undersøgelser og behandlinger i den tid, ydelsen modtages.

Siden 1. januar 2000 har socialforsikringen udbetalt en revalideringsydelse til personer der har risiko for at blive udstødt fra arbejdsmarkedet på grund af sygdom eller ulykker. Der er i Island især mange sociale institutioner, der tilbyder job til personer i revalidering. I øjeblikket forsøger man at samle aktiviteterne på dette område hvor formålet er at forstærke den arbejdsrelaterede revalidering.

I Norge kan der gives to forskellige slags ydelser til revalidenter. Det ene gives i tilknytning til medicinsk revalidering. Denne ydelse gives til personer der har opbrugt sine sygedagpengeret, men hvor arbejdsevnen forsat er nedsat med mindst 50 pct. For at have ret til denne ydelse må modtageren være under aktiv behandling med udsigt til forbedring af arbejdsevnen. Den anden ydelse er knyttet til erhvervsmæssig revalidering (yrkesrettet attføring). Vilkkårene for at få denne ydelse er at det anses som nødvendig og hensigtsmæssig for at modtageren kan gennemføre et revalideringsforløb for at blive i stand til at skaffe sig eller bibeholde et arbejde. Eksempler på revalidering (attføringsiltak) kan være skolegang, arbejdsstræning, løntilskud m.v. Begge ydelser er kort tids ydelser og beregnes ud fra pensionsgivende indtægt, udbetalt det sidste år, eller som et gennemsnit af de sidste tre år før arbejdsevnen blev nedsat med mindst 50 pct. Begge ydelser udgør op til 66 pct. af beregningsgrundlaget op til 6 gange grundbeløbet hvor grundbeløbet var 56.861 NOK 1. januar 2003. Den medicinske revalidering forvaltes af socialforsikringsmyndighederne, mens den erhvervsmæssige revalidering (attføringspengene) forvaltes af arbejdsmarkedsmyndighederne. Selve revalideringen, både den medicinske og den erhvervsmæssige, kan foregå som et samarbejde mellem blandt andet sundhedsvæsenet, arbejdsmyndigheder og socialforsikringsmyndighederne.

I Sverige gives der i forbindelse med revalidering en række erstatninger og ydelser. Til deltagere, som er eller skulle have været berettiget til ydelser fra arbejdsløshedsforsikringen, udbetales der en uddannelsesydelse i form af dagpenge hvis den pågældende deltager i arbejdsmarkedspolitiske aktiviteter. Forudsætningen er at den pågældende opfylder vilkkårene for at modtage dagpenge ved arbejdsløshed eller har modtaget en ydelse i den længste periode som der kan gives arbejdsløshedsdagpenge. Der kan også udbetales dagpenge til personer som ikke er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, men da med et mindre beløb. Der udbetales dagpenge i højst 5 hverdage pr. uge og ydelsen reduceres hvis den pågældende modtager andre ydelser som for eksempel pension, forældrepenge, revalideringsydelse eller løn fra arbejdsgiver. I forbindelse med revalidering kan der blandt andet gives en revalideringsydelse og særlige ydelser i stedet for sygedagpenge. Revalideringsydelsen gives da til personer som deltager i erhvervsrettet revalidering og de særlige ydelser skal

dække udgifterne som der er ved revalideringen som for eksempel rejser. De erhvervsrettede revalideringsforanstaltninger som kan blive aktuelle er eksempelvis arbejdsstræning, udredning ved et arbejdsmarkedsinstitut og uddannelse.

Tabel 7.17 Personer som har modtaget revalideringsydelse i løbet af året og pr. december 2003

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
<i>Personer som har modtaget revalideringsydelse i løbet af året</i>					
Kvinder	21.940	36.898	336	60.667	35.756
Mænd	12.253	22.624	176	44.278	16.990
I alt	34.314	59.522	512	104.945	52.746
<i>Personer som modtog revalideringsydelse pr. december</i>					
Kvinder	13.497	7.763	412	36.637	13.297
Mænd	7.031	5.947	213	24.572	6.231
I alt	20.544	13.710	625	61.209	19.528

1 Ekskl. flygtninge, personer med støtte til særlige udgifter m.v. under revalidering og personer under optræning på det almindelige arbejdsmarked med løntilskud. I alt i løbet af året er inkl. 121 uoplyste og i alt pr. december er inkl. 16 uoplyste med hensyn til køn.

2 Omfatter kun revalideringsdagpenge som udbetales fra Folkepensionsanstalten (86 pct. af alle personer).

3 Personer der kun har modtaget revalideringsydelser. Der ud over modtog 54.710 erhvervsrettet revalidering (atføringsspenger) i gennemsnit i 2003 Personer der per december 2003 der modtog atføringsspenger var 58.102

4 Omfatter kun personer med revalideringsydelse. Personer som modtager særlige ydelser kan ikke opgøres. Personer som modtog revalideringsydelse 31 december 2003.

Arbejdsskadeserstatninger

I alle nordiske lande modtager personer, som har været udsat for en arbejdsskade enten sygedagpenge eller en ydelse, som svarer til disse ved midlertidigt tab af erhvervsevne. Ved langvarigt eller permanent tab af erhvervsevne udbetales der førtidspension eller en ydelse, som kan sidestilles med en arbejdsskade forstås ulykkestilfælde på arbejdet og erhvervsbetinget sygdom, som forårsager midlertidigt eller permanent tab af arbejdsevne.

I alle landene er der etableret obligatoriske arbejdsskadeforsikringer, men efter lidt forskellige regelsæt. Fra arbejdsskadeforsikringen udbetales der ménerstatninger samt erstatning for den tabte arbejdsevne, enten i form af éngangsydelser eller som månedlige ydelser. Normalt dækker arbejdsskadeforsikringen også udgifter til behandlinger, som ikke er dækket af den almindelige sygeforsikring.

I Danmark ydes der erstatning for tabt erhvervsevne, hvis arbejdsskaden har nedsat arbejdsevnen med mindst 15 pct. Der ydes desuden et engangsbeløb, hvis méngraden er 5 pct. og derover. Kompensationen beregnes ud fra 80 pct. af den tilskadekomnes hidtidige årsindtægt.

På Færøerne ydes der invaliditetserstatning, hvis arbejdsskaden har forringet den tilskadekomnes erhvervsevne med 5 pct. eller derover. Kompensationen beregnes som hovedregel ud fra 2/3 af fiskeres garanterede mindsteløn.

I Finland har man ret til pension, hvis arbejdsevnen er reduceret med mindst 10 pct. Den pension som udbetales til en person som er helt uarbejdsdygtig udgør 85 pct. af tidligere arbejdsindkomst. Til en delvis (partiel) arbejdsudygtig arbejdstager, udbetales der en del af den fulde pension som svarer til nedgangen i erhvervsevnen. Erstatningsniveauet for pension på grund af ulykker falder til 70 pct. af arbejdsindkomsten når den pågældende fylder 65 år. Ulykkespensionen til en delvis uarbejdsdygtig reduceres tilsvarende når den pågældende fylder 65 år.

I Island er det retten til løn under sygdom (fravær på grund af en ulykke) som har den største betydning for den skadelidte. Men for personer som ikke har ret til løn eller når den periode hvor man kan modtage løn er ophørt, modtager de pågældende dagpenge fra den almene arbejdsskadeforsikring. Denne ydelse er et fast beløb som er uafhængig af den løn man havde da ulykken indtraf. Ydelsen betales normalt ikke i mere end 52 uger.

I Norge kan der opnås invalidepension, hvis en erhvervsskade eller arbejdsulykke nedsætter arbejdsevnen med 30 pct., hvor der normalt kræves 50 pct. nedsættelse af arbejdsevnen for at få tildelt invalidepension. Der kræves en nedsat erhvervsevne på mindst 15 pct. for at få tildelt ménerstatning (erstatning for tab af arbejdsevne).

I Sverige ydes der erstatning, i form af livrenter, såfremt arbejdsevnen er varigt nedsat med mindst en femtededel (6,6 pct.). Livrenten beregnes normalt på grundlag af den forsikredes sygedagpengeberettigede indkomst.

Plejetilskud til funktionshæmmede

I alle de nordiske lande kan familier modtage økonomisk støtte fra det offentlige til pleje af et fysisk eller psykisk sygt barn i hjemmet. Regelsættene varierer noget mellem landene, men formålet med ordningerne er det samme, nemlig at gøre det økonomisk muligt for familier at have barnet boende hjemme ved at få dækket de ekstraudgifter som barnets handicap medfører. Uforskere med funktionsnedsættelse, som bor i eget hjem, kan også få tilskud. De enkelte lande har også lidt forskellige regler på dette område. Der

kan ydes støtte til hjælpemidler, som er nødvendige for, at den pågældende kan udøve et erhverv eller afhjælpe den pågældendes lidelse, eller som kan lette den daglige tilværelse i hjemmet.

I flere af landene ydes der blandt andet tilskud til køb af og/eller tilpasning af bil eller andet motordrevet køretøj.

Serviceydelser til funktionshæmmede

Institutioner m.v. for funktionshæmmede

I alle landene findes der særlige boliger for personer med nedsat funktionsevne. Det kan være:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem).
2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger).

Ud over disse særlige boliger kan funktionshæmmede også i varierende grad tilbydes langtidsbehandling på sygehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger.

Tabel 7.18 Personer under 65 år, som bor på institution eller i servicebolig, december 2003

	Danmark ¹⁾	Færøerne ²⁾	Finland	Island	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
Under 65 år i alt	15.561	125	19.329	930	17.200	26.343
I pct. af aldersgruppen 18-64 år	0,5	0,4	0,6	0,5	0,6	0,5

1 Inkl. ældreboliger.

2 Personer under 67 år

3 Oplysningerne gælder beboere i boliger til pleje- og omsorgsformål og indlagte på institution i aldersgruppen 0-66 år.

4 Gennemsnit af tællingen 1. januar og 1. oktober 2003. Personer med permanent ophold og korttidsophold.

Hjemmehjælp

I samtlige fem lande ydes der hjemmehjælp til funktionshæmmede. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Hjælpen er et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt eller privat ansatte.

Som tidligere nævnt er statistikken om hjemmehjælp i de nordiske lande vanskelig at sammenligne. Mens tallene for Danmark og Norge er statusopgørelser, indeholder de islandske og finske data oplysninger om hvor mange der modtog hjælp i løbet af året. De svenske data dækker personer som pr. oktober havde fået tilkendt hjemmehjælp. Desuden omfatter den finske statistik husstande, mens den for de andre lande omfatter personer.

Table 7.19 Personer under 65 år som modtog hjemmehjælp 2003

	Danmark	Færøerne ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
Modtagere af hjemmehjælp under 65 år i alt	26.625	109	31.615	3.747	26.324	15.416
Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen 18-64 år	0,8	0,4	1,0	2,1	0,9	0,3

1 Personer under 67 år.

2 Husstande. Af de 31.615 var de 6.109 handicappede.

3 Husstande under 67 år. Inklusive beboere i serviceboliger som modtager praktisk bistand (hjemmehjælp).

4 Omfatter beboere i egen bolig som pr. 1. oktober 2003 havde fået tildelt hjemmehjælp.

Personlig assistance

I alle de nordiske lande kan personer med svære handicap få økonomisk hjælp til personlig assistance og hjælp til den daglige livsførelse.

I Danmark kan personer under 67 år med betydeligt og varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, der har behov for personlig hjælp og støtte til de nødvendige praktiske opgaver i hjemmet i mere end 20 timer om ugen, vælge at få tilskud til ansættelse af hjælpere. Desuden kan kommunen yde tilskud til dækning af udgifter til ansættelse af hjælpere til pleje, overvågning og ledsagelse til personer med betydeligt og varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, som har et aktivitetsniveau, f. eks. i forbindelse med erhvervsarbejde, der gør det nødvendigt at yde en ganske særlig støtte. 1.609 personer var omfattet af disse ordninger med ansættelse af hjælpere ved udgangen af 2003.

Derudover yder kommunen 15 timers ledsagelse om måneden til personer under 67 år, der ikke kan færdes alene på grund af betydeligt og varigt nedsat funktionsevne. Endvidere yder kommunen hjælp i form af en særlig

kontaktperson til personer, der er døvblinde, og sørger for tilbud om støtte- og kontaktperson til personer med sindslidelser. Ved udgangen af 2003 var 10.971 personer omfattet af disse ledsage- og kontaktpersonordninger.

På Færøerne har børnepasningsbehovet hos familier med handicappede børn, hvis behov ikke kan dækkes i de almindelige daginstitutioner, været løst ved ansættelse af personlige støttepersoner. Støttepersonerne har samtidig bl.a. en aflastningsopgave i forhold til familien og dækker derfor et mere omfattende behov end det en traditionel daginstitution kan tilbyde.

Personer mellem 18 og 66 år med varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne kan få tilkendt personlig hjælp og støtte. Målsætningen er, at den handicappede skal have mulighed for at leve et selvstændigt og aktivt liv. Den handicappede og støttepersonen fastlægger i fællesskab en formålssætning med støtten, og som beskriver en handlingsplan mht. indholdet i støttetimerne.

I Finland kan kommunerne fremme en svært handicappet persons livsførelse i eget hjem ved at give et økonomisk tilskud til at aflønne personlige hjælpere. Tilskuddet er tiltænkt svært funktionshæmmede der i stor udstrækning har behov for andres hjælp i dagliglivets forhold. Behovet for hjælp og støtte skal fastlægges af en læge og hvis nødvendigt desuden af en anden ansat i social- og sundhedsvæsenet. I 2003 var 3.744 personer omfattet af ordningen.

I Island kan der også tilkendes personlig hjælp med dagliglivets funktioner. Det er muligt for den funktionshæmmede selv at ansætte en personlig hjælper og derved påtage sig arbejdsgiveransvaret for hjælperen.

Der kan desuden gives personlig hjælp til personer der har behov for at bryde en social isolation. Endelig kan familier med funktionshæmmede børn modtage aflastning af en anden familie der passer barnet/børnene, almindeligvis en til to weekender om måneden.

I Norge findes der også ordninger med personlig assistance og kommunerne kan tilbyde bistanden i form af brugerstyret assistance. Antallet af timer for assistance afgøres ud fra den enkeltes behov for hjælp. Det som præger ordningen er at modtageren af hjælpen fungerer som arbejdsgiver for hjælperen, og derved påtager sig et større ansvar for organiseringen og indholdet i hjælpen i forhold til egne behov. Siden 1994 er der givet tilskud til kommunerne for at stimulere sådanne ordninger. I 2003 modtog kommunerne tilskud til 668 personer. For de der ikke ønsker hjælpen på denne måde, er det kommunes ansvar at tilbyde hjælpen i en anden form som for eksempel hjemmehjælp eller støttekontakt. Antallet af timer afgøres ud fra den enkeltes behov. Desuden findes en ordning med funktionsassistenter. Disse skal give praktisk bistand, i arbejdstiden, til personer der er stærkt bevægelseshæmmede, og er ledet af modtageren. Målsætningen er at svært bevægelseshæmmede skal have

mulighed for at forblive i normalt arbejde og gør det muligt med et normalt arbejde for de der ikke tidligere har været på arbejdsmarkedet.

I Sverige har personer ret til personlig assistance hvis de på grund af stort varigt funktionsbesvær har behov for hjælp med den personlige hygiejne, måltider, påklædning eller kommunikation med andre (såkaldte grundlæggende behov). Der kan også ydes hjælp for andre behov til livsførelse, hvis de ikke kan tilgodeses på anden måde. I begrebet personlig assistance forudsættes det at det skal være en personlig støtte der giver den funktionshæmmede øgede muligheder for et selvstændigt liv. Hjælp og støtte skal være tilgængelig på forskellige tider af døgnet og tilbydes af et begrænset antal personer. Personlig assistance gives i form af støtte fra en personlig assistent eller i form af økonomisk tilskud til at ansætte en sådan assistent. Kommunerne dækker udgifterne for op til 20 timers hjælp pr. uge. Hvis der er behov for mere end 20 timers hjælp pr. uge dækker staten udgifterne for de timer der overstiger 20. I 2003 var der ca. 14.000 personer der modtog personlig assistance.

Revalidering

I alle lande findes der særlige institutioner til optræning, arbejdsprøvning og omskoling af funktionshæmmede og andre erhvervshæmmede. Der er endvidere indrettet beskyttede værksteder for funktionshæmmede, som ikke kan fastholde beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked.

I Danmark har personer med nedsat arbejdsevne mulighed for optræning, arbejdsprøvning, beskyttet beskæftigelse m.v. på revalideringsinstitutioner og beskyttede værksteder. I slutningen af 2003 omfattede disse foranstaltninger 23.073 personer. Personer med varige begrænsninger i arbejdsevnen har desuden mulighed for ansættelse hos private eller offentlige arbejdsgivere i fleksjob og skånejob med løntilskud. Fleksjob gives til personer, der ikke modtager social pension, mens skånejob gives til førtidspensionister. I slutningen af 2003 var 26.300 personer i fleksjob og 6.000 personer i skånejob. Personer, som er visiteret til fleksjob og som er ledige, og personer, som bliver ledige efter ansættelse i et fleksjob, kan efter nærmere regler modtage ledighedsydelse. I slutningen af 2003 modtog 6.600 personer ledighedsydelse.

På Færøerne tilbydes personer med nedsat arbejdsevne at deltage i arbejdsprøvning, optræning, efteruddannelse, arbejde på beskyttede værksteder m.v. på en revalideringsinstitution. Revalideringsinstitutionen tilbyder også kortere faglige uddannelser. Desuden kan personer med varige begrænsninger i arbejdsevnen ligesom i Danmark ansættes hos private eller offentlige arbejdsgivere med løntilskud.

I Finland kan Folkpensionsanstalten tilbyde revalidering herunder også egentlig arbejdsprøvning. Det er sundhedsvæsenet som tilbyder den største del af den medicinske revalidering. Ulykkes- og trafikforsikringerne tilbyder desuden revalidering til deres egne klienter. Desuden kan arbejdspensionsanstalterne iværksætte revalidering for at forhindre, at en person bliver uarbejdsdygtig eller for at forbedre den pågældendes arbejds- og erhvervsevne, samt for at lette tilbagegangen til arbejdslivet. Krigsveteraner kan også gennemgå revalidering, hvor krigsinvalides tilbydes revalidering i hjemlandet. I Danmark er der blandt andet mulighed for optræning, undervisning, beskyttet beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked og på beskyttede værksteder. I 2000 var 318 personer beskæftiget på beskyttede værksteder og 568 personer var under revalidering på revalideringsinstitutioner. 335 personer kunne deltage i arbejdet på det almindelige arbejdsmarked med særlig støtte. Det er sundhedsvæsenet som har ansvaret for den medicinske revalidering og hjælpemidler.

I Norge er der et samarbejde mellem arbejdsmarkeds- og socialforsikringsmyndighederne når det gælder tiltag som skal forsøge at få de funktionshæmmede aktiveret på arbejdsmarkedet. Personer med nedsat arbejdsevne kan få tilpasset sin arbejdsituation efter specielle behov. Samtidigt er det muligt at låne forskellige tekniske hjælpemidler fra hjælpemiddelcentralerne. Der findes også såkaldte beskyttede værksteder for personer med nedsat arbejdsevne. Desuden kan personer med forskellige handicap få behandling og vejledning ved et antal optræningsinstitutioner. Funktionshæmmede uden tilknytning til arbejdsmarkedet kan også låne hjælpemidler til gøremål i dagliglivet. Der findes også en udstrakt erhvervsrettet revalidering. Erhvervsrettet revalidering tilbydes i det omfang det er nødvendigt og hensigtsmæssigt for vedkommende at komme tilbage til arbejdslivet eller beholde et passende arbejde. Målet med erhvervsrettet revalidering er at sætte helbredsmæssige udsatte arbejdssøgere og arbejdstagere i stand til at få et arbejde på ordinære vilkår. Erhvervsrettet revalidering baseres på oplæring, arbejdsstræning og rådgivning. Desuden findes der også permanente beskyttede arbejdspladser. I 2003 var ca. 57.000 personer i gennemsnit i forskellige erhvervsrettede tiltag. I Sverige er der mulighed for at deltage i forskellige arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger via arbejdsformidlingen. I 2001 deltog ca. 57.000 personer med et arbejdshandicap i særlige programmer for funktionshæmmede, som løntilskud og offentlig støttet arbejde. En person der på grund af et arbejdshandicap ikke kan få arbejde på det regulære arbejdsmarked kan gennem arbejdsformidlingen få ansættelse i et Samhallföretag. I slutningen af 2001 arbejdede ca. 24.400 personer med et arbejdshandicap ved Samhall. Samhall nyansatte ca. 2.100 personer i 2001. Ved rekruttering priorite-

res personer med psykiske og intellektuelle arbejds handicap samt personer med flere funktionsnedsættelser.

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes funktionshæmmede forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbuddet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at funktionshæmmede kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde. I alle landene findes såkaldte dagforanstaltninger der henvender sig til forskellige målgrupper, eksempelvis personer med psykisk funktionsnedsættelse, for at give hjælp i form af revalidering, beskæftigelse og ~~Derudover~~ findes bemandet befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og funktionshæmmede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Efterlevende

Pensioner til enker og enkemænd

Kvindens øgede deltagelse i arbejdslivet og ændringer i indkomstfordelingen mellem mænd og kvinder har medvirket til at efterlevendepension har fået mindre betydning. I Danmark og på Færøerne er enke- og enkemandspension afskaffet. Pensionister, der er samlevende med en pensionist, kan ved dødsfald af samleveren, få udbetalt en kortvarig efterlevelsespension, som består af begge pensionisters sammenlagte pension i 3 måneder. På Færøerne skal man dog være gift for at modtage denne ydelse. Antallet af modtagere af efterlevelsespension opgøres ikke særskilt. Til ikke-pensionister i Danmark udbetales efterlevelseshjælp, hvis samleveren dør. Efterlevelseshjælpen er indtægts- og formueafhængig og ydes som et engangsbeløb. I 2003 fik 852 personer udbetalt efterlevelseshjælp, heraf 711 personer under 67 år.

I Finland er det en forudsætning for at få efterlevendepension at man har været gift og at ægteskabet var indgået før man fyldte 65 år. Registreret partnerskab kan også give ret til efterlevendepension, hvis man har et fælles barn. Den udbetalte pension påvirkes af den efterlattes arbejdspension, samt ens egne pension, eller egen beregnede arbejdspension. Indenfor arbejdspensionssystemet kan der også ydes pension hvis den efterlevende er under 50 år og hvis den efterlevende har fået førtidspension uafbrudt i mindst tre år før ægtefællen døde.

I Island er enkepensionen afskaffet som grundpension, men udbetales stadigvæk fra arbejdspensionssystemet. I Norge og Sverige hænger retten til efterlevendepension sammen med den efterlattes muligheder for at forsørge sig selv. I Norge gives der pension til efterlevende ægtefælle, registrerede partner og samlevende. Der kan også gives pension til efterlevende hvis de enten tidligere har været gift med hinanden eller har haft et fælles barn. I Sverige bortfalder den nuværende enkepension på langt sigt for de fleste efterladte. I det gamle system var det en forudsætning at man var gift senest i 1989 for at få tilkendt enkepension. I Finland, Norge og Sverige har enker og enke-

Tabel 7.20 Pensionister 18-64/66 år, der modtager lovfastsatte enke-/enkemandspension i 1995-2003

	Danmark ¹⁾		Færøerne ¹⁾		Finland ²⁾		Island ³⁾		Norge ⁴⁾		Sverige ⁵⁾	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
1995	52 767	5 814	735	171	30 023	1 854	64 423	2 147
2000	46 292	7 945	2 176	1 459	25 086	2 001	53 254	1 617
2002	43 895	8 559	2 471	1 678	23 858	2 056	49 353	1 510
2003	42 641	8 797	2 350	1 766	23 205	2 041	49 181	1 782

1 Enkepensionsordningen er afskaffet. Der kan imidlertid gives enkepension gennem førtidspensionssystemet.

2 Enker/enkemænd over 64 år kan få tilkendt enkepension i form af arbejdspension. Antallet af enkepensionister over 64 år var 185.472 kvinder og 22.133 mænd i 2003.

3 Fra 1999 kun pensionister i alderen 16-65 år der får udbetalt arbejdspension.

4 Ekskl. enker og enkemænd, der modtog invalidepension.

5 Omfatter enkepension for personer under 65 år samt omstillingspension og særlig pension til efterlevende. Omstillingsperioden har varieret i perioden og var i 2003 10 måneder. Efterlevendepension var indkomstprøvet fra 1997 – 2002. Fra og med 2003 betaler alle pensionister skat på samme måde som af arbejdsindkomsten.

Tabel 7.21 Gennemsnitligt udbetalt i lovfastsat enke-/enkemandspension pr. måned 2003

	KR/EUR			KKP-Euro		
	Kvinder	Mænd	Alle	Kvinder	Mænd	Alle
Danmark
Færøerne
Finland ¹⁾	471	176	436	389	145	360
Island
Norge	6.549	4.358	6.371	588	391	578
Sverige ²⁾	6.461	6.625	6.467	593	608	593

1 Gennemsnitligt udbetalt beløb pr. december.

2 Gennemsnitsbeløb pr. december 2003 for pensionsmodtagere under 65 år i form af enkepension, omstillingspension og særlig pension til efterlevende, inklusive garantipension og folkepensionstillæg.

mænd ret til at få udbetalt efterlevendepension i form af grund-/garanteret mindstepension og tillægs-/arbejdspension.

Grund-/garanteret mindstepensionen ophører i forbindelse med, at den efterladte får ret til alderspensionens grund-/garanteret mindstepension.

Endvidere bortfalder grund-/garanteret mindstepensionen, hvis den efterladte får tilkendt førtidspension. Pension udbetales til den efterladte i form af tillægs-/arbejdspension eller evt. supplerende pensioner.

I Norge findes der gunstige regler for tillægspension i Folketrygdens alders- og invalidepensionssystemer for efterladte. De kan vælge mellem egen tillægspension, afdødes optjente tillægspension eller 55 pct. af summen af egen og afdødes optjente tillægspension.

I nogle af landene gives der også hjælp til begravelse.

Børnepension

- *Børn sikres ved forældres død*

I samtlige lande er der indført børnepension i form af grundpension og tillægs-/arbejdspension. Børnepension ydes til børn under 18 år, hvis den ene eller begge forældre er døde. I Danmark og på Færøerne er der tale om et særligt børnetilskud til forældreløse børn og til børn, hvor kun én af forældrene lever.

I Finland, Island, Norge og Sverige kan der gives børnepension indtil det fyldte 20. år, hvis barnet/den unge er under uddannelse. I Island gives der et fast beløb der udbetales til de der forsørger børnene. Hvis begge forældre er døde udbetales det dobbelte beløb. Arbejdspensionsfonden udbetaler også

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

børnepensionen til forsørgerne. I Norge gælder dette kun hvis begge forældre er døde. Børnepension der gives grundet uddannelse eller erhvervstræning til unge i alderen 18-20 år udbetales efter loven om socialhjælp. I Norge kan pensionen i enkelte tilfælde også gives til 21-årige.

I Danmark på Færøerne, Finland, Norge og Sverige kan der desuden ydes børnepension i form af supplerende pension, hvis den afdøde var medlem af en sådan pensionsordning.

Tabel 7.22 Børn, der modtager børnepension i form af grundpension og/eller tillægs-/arbejdspension, i alt og i pct. af børn i den berettigede alder 1995-2003¹⁾

	Danmark	Færøerne	Finland	Island ²⁾	Norge	Sverige
<i>Antal børn, der modtager børnepension</i>						
1995	17.590	213	29.338	1.325	13.658	31.208
2000	17.278	201	28.476	1.300	14.074	29.570
2002	17.698	205	27.671	1.322	14.092	29.350
2003	17.680	215	26.871	1.306	13.995	31.708
<i>I pct. af børn i de berettigede aldersgrupper</i>						
2003	1,5	1,6	2,3	1,7	1,3 ³⁾	1,5 ⁴⁾

1 Berettigede var i 2003 børn af enker og enkemænd samt forældrelose børn. I Finland, Island, Norge og Sverige børn under 18 år (i visse tilfælde op til 20 år). Børnepension er for Danmarks og Færøernes vedkommende anført med forældrelose samt børn af enker og enkemænd med særligt børnetilskud.

2 Kun grundpension.

3 I pct. af børn 0-17 år.

4 I pct. af børn 0-19 år.

Tabel 7.23 Det gennemsnitlige månedlige lovfastsatte beløb i børnepension 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge ¹⁾	Sverige
KR/EUR	867	811	275	15.558	1.806	2.620
KKP-Euro	87	82	227	137	162	240

1 Det gennemsnitlige udbetalte beløb pr. december.

Udgifter til og finansiering af ydelser til ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Forskelle og ligheder i de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende

I det følgende beskrives forskelle og ligheder i udgifterne til ældre, funktionshæmmede og efterlevende. Hvis intet andet er nævnt, foretages sammenligningen i KKP pr. capita. Danmark er det land der anvender mest til kontantydelse til ældre, og Færøerne og Island anvender mindst. Hvis man ser på udgifterne til alderspension, målt i KKP pr. pensionist anvender Danmark mest og Færøerne og Finland mindst. For serviceydelsernes vedkommende er disse højest i Norge og lavest i Finland målt i KKP pr. person 65 år og ældre.

De lave udgifter til serviceydelser til ældre i Finland skal dels ses i sammenhæng med at en del af servicen til de ældre gives ved de finske sundhedscentre og dels en relativ høj egenbetaling.

Samlet anvender Danmark og Sverige mest og Færøerne og Island mindst til de ældre målt i KKP pr. capita. De lave udgifter i Island skyldes blandt andet den høje beskæftigelsesgrad hos de ældre sammenlignet med de andre nordiske lande.

Når det gælder de funktionshæmmede anvender Norge mest og Færøerne og Island mindst til kontantydelse pr. capita. Til gengæld anvender Danmark mest til førtidspension pr. førtidspensionist mens Færøerne og Finland anvender mindst. Udgifterne til serviceydelser til de funktionshæmmede er højest på Færøerne og i Sverige og mindst i Finland. Samlet set anvender Norge mest og Finland mindst til de funktionshæmmede målt i KKP pr. capita. Når det gælder de efterlevende anvender Finland mest og Danmark mindst.

Ændringer i de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende fra 2002 til 2003

I Danmark steg udgifterne til folkepension som følge af et stigende antal pensionister og indførelsen af ældrechecken i 2003. Der har desuden været en stigning i udgifterne til ATP og arbejdsmarkedspensioner. Udgifterne til efterløn er steget som følge af en demografisk betinget vækst i antallet af modtagere på 9.900 fra 2002 til 2003. Til gengæld har der været et fald i udgifterne til overgangsydelse, hvor afskaffelsen af tilgangen til ordningen

har betydet et yderligere fald i antallet af modtagere på 4.500 fra 2002 til 2003. Dertil kommer et fald i udgifterne til de almindelige og forhøjet almindelige førtidspensioner under særlige alderspensioner som følge af et fald i antallet af pensionister på 9.200 fra 2002 til 2003. Disse førtidspensioner er under udfasning som følge af førtidspensionsreformen fra 2003. Desuden er der sket en forskydning fra disse førtidspensioner til højeste og mellemste førtidspension.

De samlede udgifter til højeste og mellemste førtidspension samt til den nye førtidspension efter reformen er således steget fra 2002 til 2003 pga. af en stigning i det samlede antal førtidspensionister på godt 8.600. Som følge af førtidspensionsreformen fra 2003 er højeste og mellemste førtidspension også under udfasning.

Der har endvidere været en stigning i udgifterne til pleje og omsorg mv. for både ældre og funktionshæmmede samt i udgifterne til institutioner, bofællesskaber mv. for funktionshæmmede. Endelig har der været en stigning i udgifterne til indsatsen for personer med nedsat arbejdsevne, herunder personer i fleksjob.

På Færøerne steg udgifterne til ældre med 5,3 pct. fra 2002 til 2003. Stigningen i kontantydelse var under 1 pct., mens serviceydelserne steg med 15,1 pct. Der er oprettet flere institutionspladser til ældre, hvilket giver øgede driftsudgifter.

Udgifterne til funktionshæmmede steg med 9 pct., hvor udgifterne til serviceydelser steg med 19,8 pct. og kontantydelse faldt med 2,1 pct. De lavere udgifter til kontantydelse skyldes, at tilgangen til førtidspensionsordningen har været begrænset. Stigningen i serviceydelser skyldes især øgede udgifter til hjælpemidler, som steg med 36,1 pct. Der har endvidere været en stigning i udgifter til institutioner og revalidering.

De øgede udgifter til efterlevende på 23,7 pct. skyldes stigning i de supplerende pensioner.

I Finland steg udgifterne til ældre med 4,6 pct. målt i faste priser i 2003. Antal modtagere af alderspension (inklusive førtids-alderspension) steg med 12.300 personer. Den gennemsnitlige udbetalte pension var, målt i faste priser, 2,7 pct. højere i 2003 end i 2002. Man satsede også i 2003 på ældreomsorgen, specielt den ikke institutionaliserede omsorg, hvor der var en stigning på 6,9 pct. målt i faste priser. Udgifterne til funktionshæmmede steg i faste priser med 2,6 pct., mens antallet af førtidspensionister var på det samme niveau i 2003 som i 2002. Udgifterne til førtidspension steg dog med 2,9 pct. målt i faste priser idet den gennemsnitlige udbetalte førtidspension var lidt højere i 2003 end i 2002. Udgifterne til omsorg for de funktionshæmmede steg med 7,2 pct. målt i faste priser. Særligt steg udgifterne til revalidering og den ikke institutionaliserede behandling.

Der var også en stigning i udgifterne til efterlevende på 1,1 pct. målt i faste priser, idet antallet af modtagere steg men næsten 2000 personer. Antallet af børnepensionister steg med 200.

I Island steg udgifterne til de ældre med 7,9 pct. målt i faste priser. Serviceydelserne steg med 4 pct. og kontantydelse med 9,4 pct. Arbejdspensionen steg med 9,5 pct. hvilket dels skyldes lønudviklingen og dels flere nye pensionister der i gennemsnit havde ret til en højere tillægspension end de ældre pensionister. Grundpensionen steg med 9,2 pct. hvilket blandt andet skyldes en aftale mellem alderspensionisternes forening og regeringen om en ekstra forhøjelse af grundpensionen. Stigningen i udgifterne til serviceydelser skyldes lønstigninger. Udgifterne til de funktionshæmmede steg med 14,1 pct. målt i faste priser hvor serviceydelserne steg med 7,8 pct. og kontantydelse med 17,9 pct. Arbejdspensionen steg med 8,9 pct. og grundpensionen med 21,5 pct. Stigningen i udgifterne til grundpensionen skyldes dels nytilgangen af førtidspensionister og dels en ekstra forhøjelse af grundpensionen, Samtidig blev der foretaget en regulering af pensionerne med et beløb på i alt 0,8 mia. ISK. Stigningen i udgifterne til serviceydelser skyldes lønforhøjelse og en højere service på institutionerne. Udgifterne til de efterlevende steg med 5,1 pct. Norge var grundet en stigning i udgifter til alderspensionister på 3,6 pct. målt i faste priser. For de funktionshæmmede var der en stigning på 5,3 pct. målt i faste priser mens der var et mindre fald i udgifterne til de efterlevende på 0,8 pct. Kontantydelse til de ældre steg med 3,9 pct. fra 2002 til 2003 målt i faste priser, mens udgifterne til serviceydelser steg med 2,8 pct. i samme periode. Stigningen i udgifterne til kontantydelse til alderspensionister skyldes først og fremmest en stigning i antallet af alderspensionister der har ret til tillægspension. Udgifterne til kontantydelse til funktionshæmmede steg med 9,9 pct. fra 2002 til 2003 mens udgifterne til serviceydelser faldt med 5,9 pct. Stigningen i udgifterne til kontantydelse skyldes først og fremmest en stigning i udgifterne til både medicinsk og erhvervsrettet revalidering og tilskud til økonomisk integration af handicappede. Faldet i udgifterne til efterladte skyldes et fald i udgifterne til begravelseshjælp, som efter omlægningen i 2003 er gået fra at være en unik Sverige Danmark stigning i udgifter til alderspensionister på 6,6 pct. målt i faste priser hvilket skyldes flere modtagere af såvel alderspension og service. Udgifterne til de funktionshæmmede steg med 8,5 pct. målt i faste priser, hvilket hovedsageligt skyldes en fortsat stigning i antallet af førtidspensionister og dermed også personer der modtager social service. Udgifterne til efterladte steg med 12,1 pct. målt i faste priser hvilket skyldes at der er flere modtagere.

Tabel 7.24 Udgifter til og finansiering af pensioner, andre kontantydelse og service til ældre 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Alderspensioner	98.551	436	9.949	38.523	88.592	229.949
Heraf:						
a. Grund/mindstepension	63.135	406	1.796	19.188	36.094	25.931
b. Tillægs-/arbejdspension	4.739	-	7.839	19.335	41.245	154.103
c. Supplerende pension	30.677	30	314	-	11.253	49.915
B. Særlige alderspensioner	31.771	29	793	-	679	-
C. Delpensioner	130	-	274	-	100	85
D. Øvrigt	28	17	107	-	-	635
Kontantydelse i alt	130.480	481	11.123	38.523	89.371	230.669
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Institutioner m.v.	1.956	168	571	12.541	16.994	47.962
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	22.619	91	405	748	11.526	16.957
C. Øvrigt	1.212	1	350	1.011	2.994	3.007
Serviceydelse i alt	25.787	261	1.326	14.300	31.514	67.926
Udgifter i alt, mio.	156.267	742	12.448	52.822	120.886	298.595
Udgifter i pct. af BNP	11,2	7,5	8,7	6,6	7,2	12,2
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	51,9	84,1	22,4	28,4	52,0	34,8
- Arbejdsgivere	22,0	9,1	62,9	56,0	29,1	43,5
- Forsikredes præmier og særskatter	26,1	6,8	14,7	15,7	19,0	21,6
<i>Ændringer 2002-2003 i 2003-priser</i>						
- Mio.	3.371	37	552	3.860	4.214	18.448
- Pct.	2,2	5,3	4,6	7,9	3,6	6,6

Tabel 7.25 Udgifter til og finansiering af pensioner, andre kontantydelse og service til funktionshæmmede 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Førtidspensioner	25.546	162	3.003	17.708	43.525	62.344
Heraf:						
a. Grund-/mindstepension	25.546	162	699	13.024	17.024	15.059
b. Tillægs-/arbejdspension	-	-	2.289	4.684	22.456	40.589
c. Supplerende pension	-	-	15	-	4.044	6.696
B. Tilbagetrædelsepension pga. nedsat arbejdsevne	3.175	8	251	-	-	-
C. Plejebidrag	-	-	76	-	2.946	3.247
D. Tilskud til økonomisk integration af funktionshæmmede	7.670	-	78	-	15.483	2.168
E. Øvrigt	2.600	8	288	210	101	-
Kontantydelse i alt	38.991	178	3.697	17.918	62.054	67.759
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Institutioner m.v.	8.419	93	147	3.645	764	14.792
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	4.677	38	275	162	3.105	17.590
C. Revalidering	2.514	40	483	4.748	8.183	3.626
D. Øvrigt	1.989	53	369	663	1.362	8.199
Serviceydelse i alt	17.599	223	1.274	9.218	13.414	44.207
Udgifter i alt, mio.	56.589	400	4.970	27.136	75.468	111.966
Udgifter i pct. af BNP	4,1	4,0	3,5	3,4	4,5	4,6
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	68,3	94,5	36,6	44,2	42,0	43,9
- Arbejdsgivere	6,0	4,0	48,6	46,7	33,8	54,9
- Forsikredes præmier og særskatter	25,7	1,5	14,7	9,1	24,1	1,2
<i>Ændringer 2002-2003 i 2003-priser</i>						
- Mio.	3.587	33	128	3.358	5.807	8.740
- Pct.	6,8	9,0	2,6	14,1	8,3	8,5

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.26 Udgifter til og finansiering af ydelser til efterlevende 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Pensioner til efterladte	1	11	1.376	5.128	4.997	17.817
Heraf:						
a. Grund-/mindstepension	-	-	40	298	1.260	1.296
b. Tillægs-/arbejdspension	-	-	1.283	4.830	1.020	15.575
c. Supplerende pension	1	11	52	-	2.716	946
B. Ydelser ved dødsfald	-	-	33	93	-	-
C. Øvrigt	-	2	-	-	14	-
Kontantydelse i alt	1	13	1.409	5.221	5.011	17.817
<i>Serviceydelse, mio.</i>						
A. Begravelseshjælp	142	2	5	-	104	-
B. Øvrigt	-	-	-	-	-	-
Serviceydelse i alt	142	2	5	-	104	-
Udgifter i alt, mio.	143	15	1.415	5.221	5.115	17.817
Udgifter i pct. af BNP	0,0	0,2	1,0	0,7	0,3	0,7
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	100,0	4,2	7,0	1,3	32,4	0,0
- Arbejdsgivere	0,0	63,8	72,6	73,0	48,9	97,7
- Forsikrede præmier og særskatter	0,0	31,9	20,4	25,6	18,7	2,3
<i>Ændringer 2002-2003 i 2003-priser</i>						
- Mio.	-4	3	14	253	-43	1.929
- Pct.	-2,4	23,7	1,0	5,1	-0,8	12,1

Tabel 7.27 Udgifter til kontantydelse til ældre, funktionshæmmede og efterlevende i KKP/capita og pr. pensionist 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Ældre</i>						
Kontantydelse pr. capita	2.435	1.009	1.763	1.173	1.760	2.362
Alderspension pr. pensionist	13.817	7.304	9.115	11.834	12.761	12.980
Serviceydelser pr. person 65 år og ældre	3.232	4.113	1.359	3.710	4.203	4.052
Samlede ydelser til ældre pr. capita	2.916	1.555	1.973	1.608	2.380	3.057
<i>Funktionshæmmede</i>						
Kontantydelse pr. capita	728	372	586	545	1.222	694
Førtidspension pr. førtidspensionist	13.422	8.485	9.291	12.586	12.987	11.273
Serviceydelser pr. capita	328	467	202	281	264	453
Samlede ydelser til funktionshæmmede pr. capita	1.056	839	788	826	1.486	1.146
<i>Efterlevende</i>						
I alt pr. capita	3	31	224	159	101	182

Egenbetaling

Egenbetaling for ophold på plejehjem, institutioner for ældre- og funktionshæmmede og for hjemmehjælp foregår efter forskellige regelsæt i de nordiske lande.

Betingelserne for egenbetaling for ophold på plejehjem/alderdomshjem og institutioner for funktionshæmmede fastsættes centralt (statsligt) i Danmark, Færøerne, Finland, Island og Norge, men decentralt (kommunalt) i Sverige.

I Danmark får beboere på plejehjem m.v. udbetalt pension og må heraf selv betale for de ydelser, de modtager som led i plejehjemsopholdet. Det drejer sig fx om husleje, kost, frisør og vask. Derimod skal de ikke betale for pleje og rengøring. Egenbetalingen skønnes at udgøre i størrelsesordenen 10 pct. af de samlede udgifter. Den varige hjemmehjælp er gratis. Derimod betales der for den midlertidige hjemmehjælp, afhængigt af indkomsten. Egenbetalingen udgjorde ca. 27 mio. kr. i 2003.

På Færøerne betaler beboere på plejehjem ingen husleje, men til gengæld er folkepensionen nedsat til 759 DKK pr. måned til dækning af personlige behov. Beboerne har således ingen udgifter til husleje, kost, frisør m.v. Pensionister, der har en indtægt udover pensionen (fx supplerende pensioner), skal dog betale for ophold på plejehjem. Egenbetaling udgør 10 pct. af pensionistens supplerende indtægt. I institutioner for psykisk udviklingshæm-

mede udgjorde egenbetalingen ca. 7 pct. af de samlede udgifter. Egenbetalingen er afhængig af husstandens indkomst. I 2003 udgjorde egenbetalingen 2 pct. af de samlede udgifter til hjemmehjælp.

I Finland er egenbetalingen for langtidspleje af ældre afhængig af patientens indtægt. Den kan højst udgøre 80 pct. af nettoindkomsten og til personlig brug skal der være mindst 80 Euro per måned. I 2003 udgjorde egenbetalingen 19 pct. af de samlede udgifter. I institutioner for psykisk udviklingshæmmede udgjorde egenbetalingen 4 pct. af de samlede udgifter. Egenbetalingen for hjemmehjælp er afhængig af husstandens indkomst. Egenbetalingen udgjorde ca. 15 pct. af de samlede udgifter til hjemmehjælp.

I Island kan egenbetalingens andel af de samlede udgifter ikke opgøres, men egenbetalingen til hjemmehjælp udgjorde 11 pct. af kommunernes udgifter.

I Norge er egenbetalingen for institutionsophold afhængig af indtægten, og beregnes ud fra centralt fastsatte forskrifter. Egenbetalingen udgør op til 85 pct. af indtægten. Egenbetaling i institutioner udgør ca. 13 pct. af de samlede udgifter til driften af institutionen. Egenbetalingen for hjemmehjælp fastsættes af de enkelte kommuner men beløbet må ikke overstige de faktiske udgifter. Hvis indtægten er lav må egenbetalingen ikke overstige 150 NOK per måned. Desuden må der ikke kræves egenbetaling for den del som er personlig pleje og omsorg eller hjemmesygepleje.

I Sverige har kommunerne en stor frihed til selv at bestemme egenbetalingens størrelse inden for omsorgen for ældre og funktionshæmmede. Der findes også en maksimal egenbetaling indenfor ældreomsorgen, men kommunerne har stor frihed til at sætte egenbetalingens størrelse indenfor disse rammer.

Kapitel 8

Boligydelser

Tabel 8.1 Udgifter til boligudgifter i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2002

Danmark	2,3	Belgien	.	Luxembourg	0,9
Færøerne	-	Frankrig	3,1	Portugal	0,0
Finland	1,2	Grækenland	2,4	Spanien	0,8
Island	0,8	Holland	1,5	Storbritannien	5,7
Norge	0,7	Irland	3,2	Tyskland	0,7
Sverige	1,9	Italien	0,1	Østrig	0,3

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Boligstøtte til familier

- Boligstøtte er indkomstreguleret og skattefri

I alle landene med undtagelse af Færøerne, ydes der boligstøtte til såvel familier med børn som til familier uden børn. I Norge gives boligstøtten til familier uden børn som regel kun, hvis mindst en person modtager andre kontantydelse. Reglerne for boligstøtte til børnefamilier er, gunstigere end reglerne for familier uden børn.

I Danmark og Island gives støtten kun til familier, som bor i lejet bolig. I de øvrige lande kan boligstøtte også gives til familier, som bor i egen bolig. Ved tildelingen tages der bl.a. hensyn til familiens indkomst, boligudgiftens størrelse og antallet af børn i husstanden. Ordningerne varierer meget i omfang fra land til land.

BOLIGYDELSER**Tabel 8.2 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til familier 2003**

	Danmark	Finland	Norge	Sverige ¹⁾
<i>Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KR/EUR</i>				
<i>Parfamilier</i>				
- med børn	1.477	266	2.156	1.610
- uden børn	544	163	1.942	706
<i>Enlige</i>				
- med børn	1.873	274	1.817	1.546
- uden børn	434	165	1.608	632
<i>Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KKP-Euro</i>				
<i>Parfamilier</i>				
- med børn	148	219	195	148
- uden børn	55	135	174	65
<i>Enlige</i>				
- med børn	188	226	163	142
- uden børn	44	136	144	58

1 December 2003.

Boligstøtten er behovsprøvet i alle landene. Ud over boligstøtten kan der også gives et økonomisk tilskud, som helt eller delvis dækker indskuddet, således at personer med dårlig økonomi kan anskaffe sig en hensigtsmæssig og rimelig bolig.

I Finland og Norge kan der desuden ydes socialhjælp, når boligudgifterne er høje i forhold til indtægten.

I begyndelsen af 1990'erne var der en markant stigning i antallet af ydelsesmodtagere. Det gjaldt navnlig enlige forsørgere og hang sammen med en stigning i arbejdsløsheden i flere af landene.

I Danmark er der fra 1999 til 2003 sket en stigning i antallet af husstande med boligsikring på op mod 15 pct. trods reformen af boligstøttereglerne, som gradvist blev indført fra 1999 til 2004. Ændringerne af reglerne betyder bl.a. en forøgelse af den andel af huslejen, som modtagerne af boligstøtte selv skal betale, og en nedsættelse af den maksimale indkomst, hvortil der kan ydes støtte. Stigningen i antallet af modtagere af boligsikring, som ydes efter ansøgning, hænger derfor sandsynligvis sammen med, at en større andel af de husstande, som er berettigede til støtte, har søgt om og fået boligsikring.

Fra 2000 faldt antallet af boligstøttemodtagere i Finland idet størstedelen af de studerende der bor til leje fik et boligtillæg til studiestøtten i stedet for almindelig boligstøtte. I Sverige mistede husstande uden børn retten til boligydelse fra og med 1996 hvis ansøgeren var over 28 år. I forbindelse med

Tabel 8.3 Familier, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene 1995-2003

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>1995</i>					
Gifte og samboende par	33.610	74.402	645	5.016	198.044
- med børn	21.672	49.753	372	5.016	180.798
- uden børn	11.938	26.649	273	..	17.246
Enlige	141.265	139.414	1.976	13.740	352.416
- med børn	66.026	55.838	657	13.740	228.021
- uden børn	75.239	75.974	1.319	-	124.395
<i>2000</i>					
Gifte og samboende par	33.619	33.359	780	5.360	50.016
- med børn	21.284	25.559	417	4.954	47.622
- uden børn	12.335	7.800	363	406	2.394
Enlige	136.051	136.993	3.681	17.982	195.368
- med børn	61.700	50.184	1.296	15.725	161.548
- uden børn	74.351	86.809	2.385	2.257	33.820
<i>2002</i>					
Gifte og samboende par	34.297	28.906	1.025	5.936	40.045
- med børn	19.975	23.318	590	5.520	38.319
- uden børn	14.322	5.588	435	416	1.726
Enlige	145.877	130.275	4.939	18.814	175.180
- med børn	64.512	45.693	1.656	16.022	146.474
- uden børn	81.365	85.018	3.283	2.792	28.706
<i>2003</i>					
Gifte og samboende par	36.559	27.436	1.310	6.836	40.882
- med børn	20.485	22.061	765	6.371	38.813
- uden børn	16.074	5.375	545	465	2.069
Enlige	156.899	131.106	7.167	21.833	178.843
- med børn	67.731	44.769	2.221	18.135	143.690
- uden børn	89.168	86.337	4.946	3.698	35.153

1 Tal for 1995 er 1996. 2002 er maj måned (ikke december).

dette mistede også mange andre husstande uden børn ydelsen. Her var der tale om husstande som havde modtaget boligydelse efter særlige regler. Fra og med 1997 indførtes der en række betydningsfulde ændringer, hvilket har medført et fald i antallet af husstande som modtager boligydelse. Den vigtigste ændring er et nyt system for indkomstregulering med midlertidige og endelige ydelser afstemt i forhold til den skattepligtige indkomst. Desuden blev mulighederne for at modtage ydelsen begrænset og der blev fastsat individuelle indkomstgrænser for samboende forældre. I Norge er boligstøtten gradvist blevet udvidet ved at kravene til boligen er blevet nedsat.

Boligstøtte til pensionister

- Støtte til pensionister med lav indkomst

I alle de nordiske lande, med undtagelse af Færøerne, gives der boligydelse til pensionister. Størrelsen af boligydelsen er afhængig af pensionistens indkomst, huslejens størrelse m.v.

Tabel 8.4 Pensionister, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene 1995-2003

	Danmark ¹⁾	Finland	Norge	Sverige ²⁾
<i>1995</i>				
Pensionistpar	68.872	10.484	5.771	42.300
Enlige pensionister	263.130	131.557	42.869	512.300
I alt	332.002	145.289	48.640	554.700
<i>2000</i>				
Pensionistpar	61.577	9.077	4.271	..
Enlige pensionister	269.161	139.451	78.547	..
I alt	330.738	152.464	82.818	458.337
<i>2002</i>				
Pensionistpar	58.527	8.587	3.794	..
Enlige pensionister	267.362	143.041	78.160	..
I alt	325.889	155.695	81.954	455.380
<i>2003</i>				
Pensionistpar	57.658	8.352	3.968	..
Enlige pensionister	268.943	144.193	80.628	..
I alt	326.601	156.498	84.596	441.047

1 Fra 2003 inkl. nye førtidspensionister med boligstøtte efter de nye regler som følge af førtidspensionsreformen fra 1. januar 2003

2 Inklusive 126 210 personer med syge/aktivitetsydelse

I Danmark kan støtten også gives til pensionister, som bor i egen bolig, dog kun i form af lån og til pensionister i andelsboliger, hvor støtten ydes med 40 pct. som tilskud og 60 pct. som lån. Der ydes desuden varmetillæg i form af personlige tillæg efter pensionsloven til dækning af varmeudgifter. Der gives både støtte til alders – og førtidspensionister. Tidligere blev boligstøtten givet efter de samme regler til begge typer af pensionister, men efter førtidspensionsreformen er trådt i kraft i 2003 får nye førtidspensionister boligstøtten udmålt efter regler som er lidt mindre lempelige end dem som gælder for alderspensionister og førtidspensionister i det gamle system. I Finland kan der gives boligstøtte på grund af alder eller pension. I Island kan der gives et særligt pensionstillæg som ikke er knyttet direkte til bolig-

udgiften, men gives hovedsageligt til pensionister der bor alene og har en lav indkomst. I Norge gives der boligstøtte til alders-, førtids- og efterladte. For denne målgruppe er der ingen krav til boligen hvis indtægten ikke overstiger mindstepensionen plus 30 pct. (ca. 130.463 NOK for en enlig pensionist). For indtægter over dette beløb, stilles der krav til boligen for at der kan ud-betales boligstøtte, men der er fastsat en øvre indtægtsgrænse. Det er ikke alle udlejningsboliger der er kvalificeret til boligstøtte for denne gruppe. Kommunale udlejningsboliger eller andelsboliger er berettiget til boligstøtte. Det samme gælder omsorgsboliger hvor der gives et etableringstilskud. I Sverige gives der boligstøtte til alderspensionister, førtidspensionister og til personer, der modtager enke-/enkemandspension, og som har lav indkomst. Boligstøtten tildeles efter ensartede principper i hele landet.

Tabel 8.5 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til pensionister 2003

	Danmark ¹⁾	Finland	Norge	Sverige
<i>Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for pensionistpar</i>				
- KR/EUR	1.599	148	1.803	} 1.985 ²⁾
- KKP-Euro	161	122	162	
<i>Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for enlige pensionister</i>				
- KR/EUR	1.984	139	1.386	} 182 ²⁾
- KKP-Euro	199	115	126	

1 Fra 2003 inkl. Nye førtidspensionister med boligstøtte efter de regler som følge af førtidspensionsreformen fra 1. januar 2003

2 Gælder både par og enlige.

Udgifter til og finansiering af boligydelse

Forskelle og ligheder i sociale udgifter til boligydelse

Der er markante forskelle på hvor meget landene anvender til boligydelse målt i KKP pr. capita. Danmark anvender mest efterfulgt af Sverige mens Island anvender mindst efterfulgt af Norge. Både i Danmark og Sverige spiller boligydelsen en væsentlig rolle for pensionister med lave pensionsindtægter, men især i Sverige findes der også mange enlige forsørgere med lave indkomster, som modtager boligstøtte.

Ændringer i de sociale udgifter til boligydelse fra 2002 til 2003

I Danmark har der været en stigning i udgifterne til boligsikring til familier fra 2002 til 2003 primært som følge af et stigende antal modtagere. Udgifterne til boligstøtte til pensionister steg ligeledes som følge af en mindre stigning i antallet af modtagere, herunder især pensionister i ældreboliger, og en mindre stigning i den gennemsnitlige udbetaling af boligstøtte pr. husstand.

I Finland steg udgifterne til den almindelige boligstøtte med 3,2 pct. i 2003 målt i faste priser, mens antallet husholdninger der modtog boligstøtte faldt med 680. Der var især en stigning i enlige husstande med boligstøtte. I Finland er boligstøtten til pensionister en del af pensionen og udgifterne er medtaget under udgifter til pensioner i kapitel 7. Der blev i alt udbetalt 270 mill. Euro som boligstøtte til pensionister i 2003.

I Island steg udgifterne til boligydelse 16,7 pct. målt i faste priser hvilket skyldes en stærk stigning i antal modtagere.

I Norge steg udgifterne til boligstøtte med 20,9 pct. målt i faste priser. Stigningen skyldes, at retten til boligydelse blev udvidet til at gælde alle børnefamilier der bor i egen bolig. Desuden var der ekstraordinære udgifter på grund af høje elpriser.

I Sverige steg udgifterne til boligydelse med 0,5 pct. målt i faste priser. De næsten uforandrede udgifter skyldes at reglerne for at modtage boligydelse er udformet som et fast nominelt beløb samtidig med at befolkningens indkomst er steget.

Tabel 8.6 Udgifter til og finansiering af boligydelse 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Serviceydelser, mio.</i>						
A. Ydelser til personer, der bor i lejet bolig	9.747	.	416	1.600	1.417	14.573
a. Heraf ældre	7.477	.	-	-	526	7.606
B. Ydelser til personer, der bor i egen bolig	..	.	14	-	1.770	-
a. Heraf ældre	..	.	-	-	246	-
Serviceydelser i alt	9.747	.	430	1.600	3.187	14.573
Udgifter i alt, mio.	9.747	.	430	1.600	3.187	14.573
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	182	.	68	49	63	149
Udgifter i pct. af BNP	0,7	.	0,3	0,2	0,2	0,6
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	100	.	100	100	100	100
- Arbejdsgivere	-	.	-	-	-	-
- Forsikredes præmier og særskatter	-	.	-	-	-	-
<i>Ændringer 2002-2003 i 2003-priser</i>						
- Mio.	398	.	13	229	551	76
- Pct.	4,3	.	3,2	16,7	20,9	0,5

Kapitel 9

Andre sociale ydelser

I de foregående kapitler er der givet en beskrivelse af sociale ydelser, som gives i forbindelse med definerede sociale begivenheder. I en række tilfælde indtræffer der imidlertid sociale begivenheder, som ikke er omfattet af specifik lovgivning. Omfanget af disse ydelser lader sig kun vanskeligt sammenligne landene imellem, hverken når det gælder EU eller de nordiske lande.

Tabel 9.1 Udgifter til andre sociale formål i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Færøerne, Island og Norge 2002

Danmark	3,6	Belgien	1,9	Luxembourg	2,3
Færøerne	2,8	Frankrig	1,4	Portugal	4,6
Finland	2,2	Grækenland	2,3	Spanien	0,8
Island	2,5	Holland	5,2	Storbritannien	0,9
Norge	2,4	Irland	2,3	Tyskland	1,7
Sverige	2,2	Italien	0,2	Østrig	1,4

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Særlige forhold i de enkelte lande

En række særlige forhold i de nordiske lande gør det vanskeligt statistisk at sammenligne landenes data i dette kapitel.

I Danmark modtager ikke-forsikrede arbejdsløse, som ikke har ret til dagpenge, socialhjælp i tilfælde af arbejdsløshed, mens ikke-forsikrede arbejdsløse i Finland og Sverige får udbetalt en særlig arbejdsmarkedsydelse efter arbejdsmarkedslovgivningen - og ofte også supplerende utkomststöd (økonomisk bistand). I Holland regnes socialhjælpen til særskilt lovgivning.

I alle landene findes der en række særlige ydelser der er placeret under Andre sociale ydelser. Det kan for eksempel være hjælp til flytning i Danmark, støtte til værnepligtige i Finland, hjælp til medborgere i udlandet og hjælp til afholdelse af enkeltudgifter.

I alle de nordiske lande kan lønmodtagere få udbetalt løn fra særlige garantifonde, såfremt arbejdsgiveren går konkurs og ikke er i stand til at afholde lønudgiften til de ansatte.

Kontante ydelser

Socialhjælp

- Det sidste led i det sociale sikkerhedsnet

I samtlige nordiske lande er det muligt at få socialhjælp, når alle øvrige former for hjælp ved indkomstbortfald eller i andre sociale situationer er udelukket. Hjælpen, der i alle landene er indkomstprøvet, er således den sidste hjælp, der ydes i det sociale system. Den gives dels som erstatning for anden indkomst, dels som supplement ved meget lav indkomst. Hjælpen er behovsprøvet og ydes efter behov til dækning af leveomkostninger. I alle landene er socialhjælpen afhængig af husstandens indtægter.

Socialhjælpen har ingen indflydelse på tildelingen af andre sociale ydelser eller tilskud i nogen af landene.

I Danmark og Island er socialhjælpen skattepligtig. På Færøerne, i Finland, Norge og Sverige udbetales den som en skattefri nettoydelse.

I Danmark udgør socialhjælpen (kontanthjælpen) for personer med forsørgelsespligt over for børn ca. 80 pct. af arbejdsløshedsdagpengenes maksimale beløb. For ikke-forsørgere udgør ydelsen ca. 60 pct. af dagpengene. Unge under 25 år som ikke har hjemmeboende børn, modtager særlige, lavere ydelser til unge. Kontanthjælpsmodtagere med høje nettoboligudgifter eller stor forsørgerbyrde modtager desuden en særlig støtte, som er skattefri. Indtægter f.eks. i form af arbejdsindtægter fratrækkes i kontanthjælpen, mens børneydelser og boligstøtte ikke reducerer hjælpen, dog indgår boligstøtten ved beregning af den særlige støtte. Med henblik på at sikre, at det bedre kan betale sig at arbejde, er der i 2003 indført et loft over den samlede hjælp i form af kontanthjælp, særlig støtte og boligstøtte efter 6 måneder på kontanthjælp. Desuden nedsættes kontanthjælpen til ægtepar efter 6 måneder, samtidig med at beskæftigelsesfradraget forhøjes. Endelig nedsættes kontanthjælpen til unge under 25 år efter 6 måneder til et niveau svarende til statens uddannelsesstøtte.

Fra 1.juli 2002 er det en betingelse for at få den fulde kontanthjælp, at man har opholdt sig i landet i mindst 7 ud af de sidste 8 år. Personer, der ikke opfylder dette opholdskrav, har ret til en såkaldt starthjælp, som er lavere end kontanthjælpen. Kommunerne kan desuden yde behovsbestemt hjælp til enkeltudgifter, flytning, sygebehandling, medicin, tandbehandling og lignende til kontanthjælpsmodtagere og andre, som ikke har mulighed for at betale udgifterne.

Hvis en kontanthjælpsmodtager uden rimelig grund afviser et tilbud om arbejde eller aktivering og ikke står til rådighed kan kommunen standse udbetalingen af hjælpen. Hvis en kontanthjælpsmodtager uden rimelig grund afviser et tilbud om aktivering eller udebliver fra et aktiveringstilbud kan kommunen nedsætte hjælpen med en tredjedel. På Færøerne er hjælp efter forsorgsloven opdelt i forbigående hjælp og varig hjælp. Forbigående hjælp ydes når der indtræffer sociale begivenheder så som sygdom, skilsmisse eller svigtende arbejdsmuligheder. Ydelsen er behovsvurderet. Varig hjælp ydes med et beløb af samme størrelse som til folkepensionister, der ikke har andre indtægter, med tillæg for hvert barn svarende til børnetillægget efter pensionsloven.

I Finland fastsætter regeringen hvert år størrelsen af socialhjælpens (utkomststödets) grundbeløb. Ydelsen kan udbetales hvis andre sociale ydelser er forsinkede. Kommunerne kan også udbetale forebyggende socialhjælp for i god tid at hjælpe personer med indkomstproblemer. Hvis en person vægrer sig ved at modtage et anvist arbejde eller undervisning et antal gange, kan socialhjælpen reduceres med 20 eller 40 pct.

I Island er det kommunerne der er forpligtiget til at udbetale socialhjælp til de der ikke kan forsørge sig selv. Socialministeriet har udarbejdet retningslinier for hvad der skal tages hensyn til ved udbetalingen.

I Norge har alle individer, som udgangspunkt, ansvaret for at forsørge sig selv, ved at udnytte alle indtægter og andre muligheder for forsørgelse. Dette indebærer at alle de almindelige indtægtsformer, såsom arbejde, offentlig og privat pension, familieforsørgelse, børnefamilieydelse, kontante ydelser, statslige boligydelse og andre økonomiske muligheder skal udnyttes fuldt ud inden der kan gives socialhjælp. Der er udarbejdet statslige, vejledende retningslinier for udmålingen af støtten der omfatter udgifterne til de løbende, daglige udgifter til opretholdelse af livet. De statslige retningslinier er et vejledende udgangspunkt for de skøn som kommunerne skal udøve. Der er ingen øvre grænse for ydelsens størrelse. Ydelsen kan også gives i form af lån. De sociale myndigheder kan i særlige tilfælde yde økonomisk bistand til personer der har behov for hjælp for at kunne overvinde eller tilpasse sig en vanskelig livssituation, hvor vilkårene for socialhjælp ellers ikke er opfyldt.

I Sverige skal socialhjælpen, som benævnes ”økonomisk bistand”, opfylde to formål, hvis behovet ikke kan tilgodeses på anden måde, skal den dels sikre familien et rimeligt økonomisk levestandard, dels virke forebyggende og revaliderende. Det er normalt, at kommunerne tilbyder arbejdsløse socialhjælpsmodtagere arbejdsforberedende foranstaltninger. Personer der er i stand til at arbejde, men som ikke søger arbejde eller tager imod et tilbud om arbejde eller tilsvarende, mister for det meste retten til økonomisk bistand. Regeringen fastsætter hvert år rigsnormer for sædvanlige leveomkostninger for eksempel til levnedsmidler, tøj og forbrugsvarer. Til sædvanlige leveomkostninger medregnes også husleje og transport. Det er til sådanne formål den største del af socialhjælpen udbetales. Der kan også ydes Socialhjælp til andre formål, som for eksempel tandbehandling, sygdomsbehandling, briller, udstyr i hjemmet samt udgifter til flytning.

Tabel 9.2 Regler for tildeling af socialhjælp 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Udbetales socialhjælpen med de samme beløb i hele landet?	Ja	Ja	Ja ³⁾	Ja ⁴⁾	Nej	Nej ⁵⁾
Udbetales socialhjælpen individuelt fastsat af kommunen?	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja	Ja
Har boligudgifternes størrelse indflydelse på størrelsen af socialhjælpen?	Nej ¹⁾	Ja	Ja	Nej	Ja	Ja
Er socialhjælpen skattepligtig?	Ja	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
Kan socialhjælpen gives som et supplement til andre sociale ydelser?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Kan socialhjælpen gives som et supplement til lønindkomster?	Nej ²⁾	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

1 Størrelsen af selve kontanthjælpen er uafhængig af huslejens størrelse.

Kontanthjælpsmodtagere med høje nettoboligudgifter modtager en særlig støtte, f.eks. når huslejen mv. efter fradrag af boligstøtte overstiger nærmere fastsatte grænsebeløb.

2 Socialhjælp (kontanthjælpen) kan ikke generelt ydes som supplement til lav lønindkomst. Udbetaling af kontanthjælp forudsætter, at der er indtruffet en social begivenhed i form af for eksempel arbejdsløshed eller samlivsophør.

3 Der beregnes hvert år en "rigsnorm" som kommunerne forholder sig til når socialhjælpen udmåles, jfr. teksten. Kommunerne kan desuden udbetale en såkaldt forebyggende socialhjælp individuelt

4 I 2003 var maksimumsbeløbet for enlige over 18 år 71.020 ISK og for samboende 122.400 ISK i Reykjavík kommune. Indtægter i den måned der søges samt måneden før fratrækkes beløbet med undtagelse af børne- og boligudgifter.

5 Regeringen fastsætter hvert år en gældende rigsnorm for hele landet for de helt grundlæggende behov. Derudover kan man modtage socialhjælp for rimelige huslejudgifter og visse andre opståede behov.

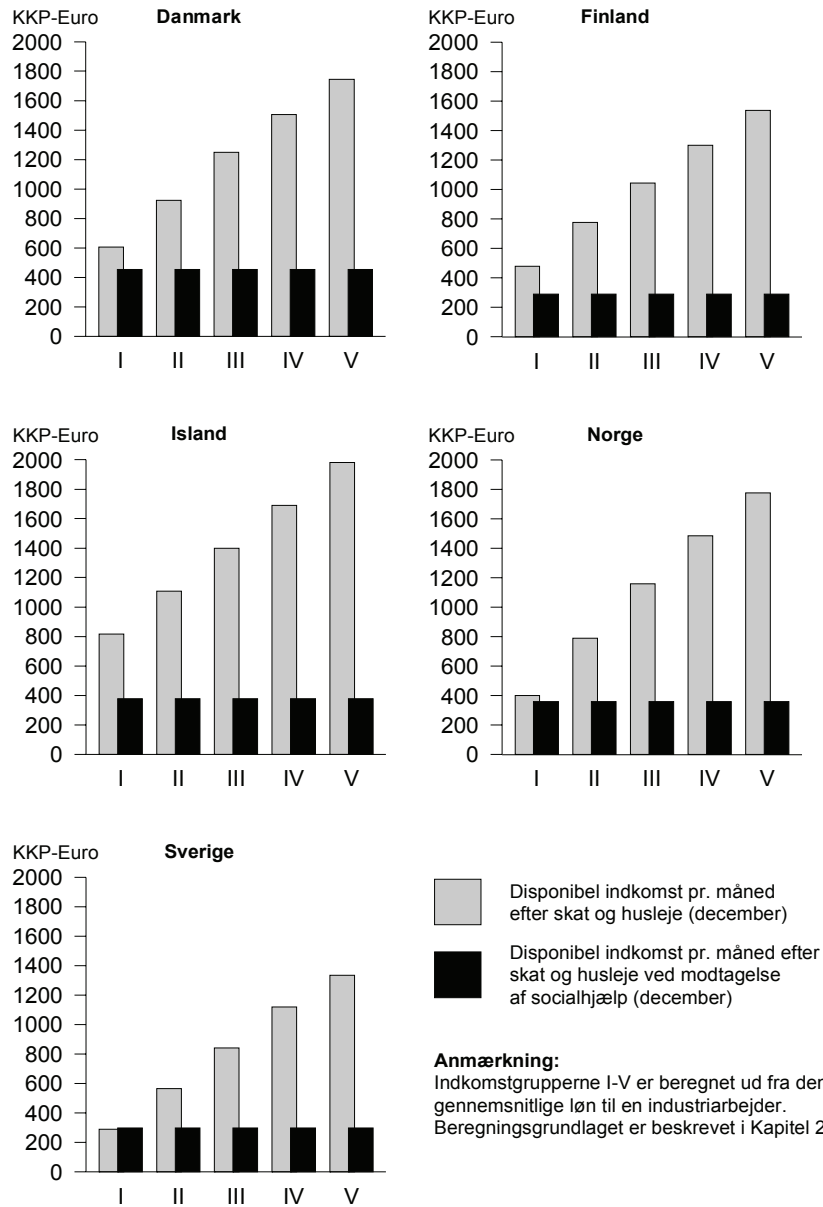
Ved beregningen af socialhjælpens størrelse tages der hensyn til modtagerens samlede indtægter såsom underholdsbidrag, børnetilskud, boligydelse m.v. Hvis boligydelsen for eksempel stiger med 200 SEK pr. måned reduceres socialhjælpen tilsvarende. Ligesom i Norge findes der ingen øvre grænse og den økonomiske bistand kan også gives med tilbagebetalingspligt, eksempelvis til studenter i sommerperioden. Tabel 9.3 viser den disponible indkomst pr. måned efter skat, betaling for daginstitution og husleje ved modtagelse af socialhjælp for forskellige familietyper. Figurerne 9.1 og 9.2 viser kompensationsniveauerne for henholdsvis en enlig uden børn og for et par med to børn. Det beløb, som enlige og par har at leve for, når de modtager socialhjælp, varierer noget mellem de nordiske lande, hvor beløbet er størst i Danmark og Island og mindst i Sverige. For enlige uden børn er kompensationsniveauet højest i Sverige og Norge for de laveste indkomstgrupper, mens det i alle landene er meget lavt for personer med tidligere høje indkomster. Tilsvarende gælder for par med to børn, hvor kompensationsniveauet for de laveste indkomster udover Norge og Sverige dog også er relativt højt i Danmark.

Tabel 9.3 Disponibel indkomst pr. måned efter skat, betaling for daginstitution og husleje ved modtagelse af socialhjælp

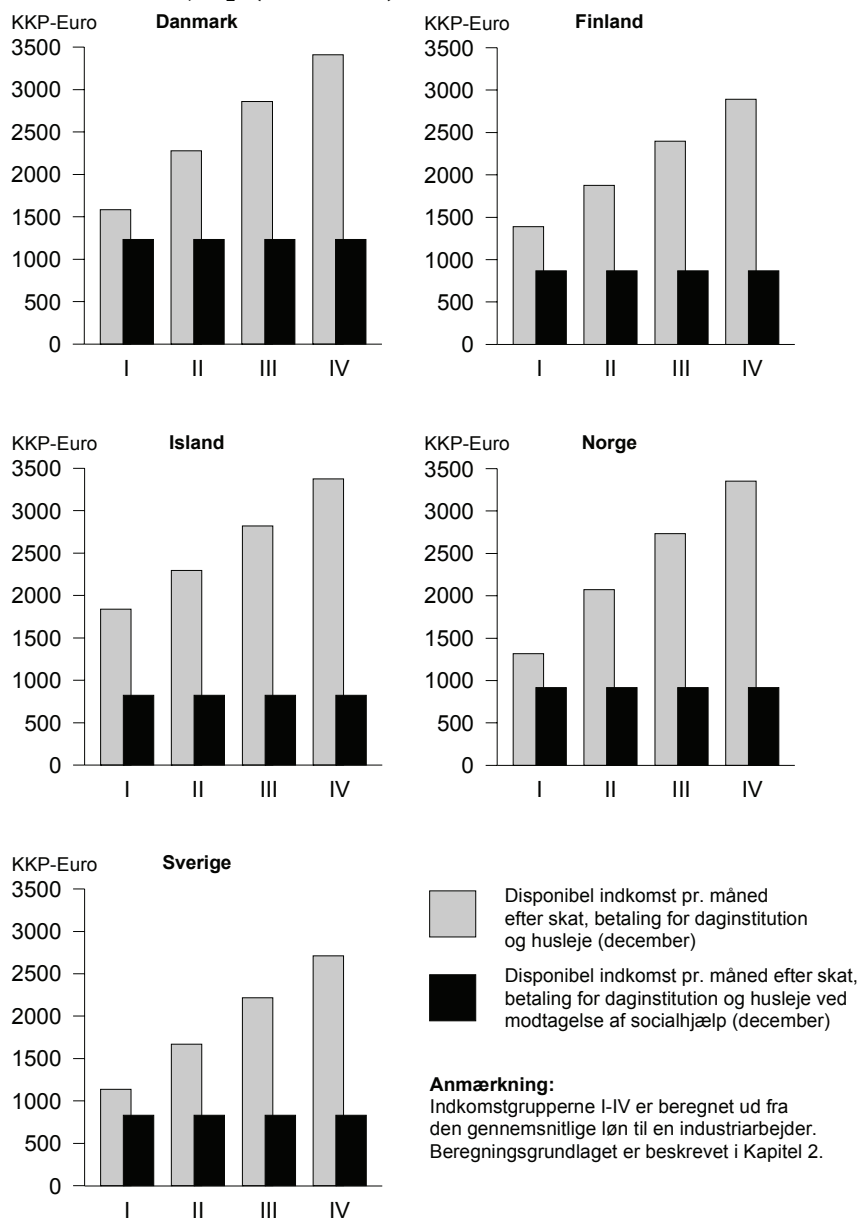
	Danmark ¹⁾	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>National valuta</i>					
Enlig med 1 barn	8.597	576	75.155	5.573	4.980
Enlig uden børn	4.506	350	42.947	4.000	3.255
Par med 2 børn	12.275	1.051	93.323	10.210	9.085
Par uden børn	8.582	606	85.628	6.660	5.455
<i>KKP-Euro</i>					
Enlig med 1 barn	864	476	662	501	457
Enlig uden børn	453	289	378	360	299
Par med 2 børn	1.234	869	822	918	833
Par uden børn	863	501	754	599	500

1 Ydelsen er den samme som til ikke forsikrede arbejdsløse, men i denne beregning er husleje indregnet som en udgift.

Figur 9.1 Disponibel indkomst pr. måned efter skat og husleje for en enlig uden børn ved modtagelse af socialhjælp (december) 2003

Figur 9.2 Disponibel indkomst pr. måned efter skat, betaling for daginstitution og husleje for et par med to børn ved modtagelse af socialhjælp (december) 2003

Tabel 9.4 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året i tusinder og i pct. af befolkningen 16/18 år og derover 1995-2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I tusinder</i>						
1995	195,1	2,6	430,3	6,9	188,0	451,7
2000	172,8	1,9	334,7	5,2	146,5	340,3
2002	167,1	1,4	314,1	6,9	147,5	286,2
2003	171,1	1,5	310,2	7,3	159,2	275,7
<i>I pct. af befolkningen i alderen 16/18 år og derover</i>						
1995	4,7	10,1	10,9	3,5	5,6	6,6
2000	4,1	6,8	8,3	2,6	4,3	4,9
2002	4,0	4,9	7,7	3,3	4,2	4,1
2003	4,1	5,1	7,5	3,4	4,6	3,9

Anm.: Tællingsenheden er alle personer i alderen 18 år og derover (i Island 16 år i 1995).

Børn tælles ikke med. Ægtepar, som får socialhjælp, men hvor hjælpen udbetales i den ene af ægtefællernes navn, tælles som to personer. For Norges vedkommende er tallene i 2003 inklusiv modtagere af introduktionsydelsen og kan derfor ikke direkte sammenlignes med tidligere år. I Sverige og Island tælles hjemmeboende børn over 18 år også med som bistanmodtagere. Tallene for Danmark omfatter modtagere af kontanthjælp til underhold (inkl. flygtninge), men 16.206 modtagere af introduktionsydelse til flygtninge i 2003 er ikke medtaget. Aktiverede kontanthjælpsmodtagere opgøres under arbejdsmarkedsforanstaltninger. De svenske cifre er inkl. flygtninge.

Tabel 9.5 Personer over 18 år som modtager socialhjælp i alt og i pct. af befolkningen pr. 1. december 1995-2003

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge ²⁾	Sverige ³⁾
<i>I alt</i>					
1995	97.399	170.058	..	76.054	..
2000	82.020	147.824	5.097	63.732	..
2002	83.257	145.728	7.263	63.827	135.384
2003	85.187	132.634	7.631	70.305	127.440
<i>I pct. af befolkningen i alderen 16/18 år og derover</i>					
1995	2,4	4,5	..	2,3	..
2000	2,0	3,7	2,5	1,9	..
2002	2,0	3,6	3,5	1,8	1,9
2003	2,0	3,2	3,6	2,0	1,8

1 Personer der modtager socialhjælp i løbet af året.

2 For Norges vedkommende er tallene i 2003 inklusiv modtagere af introduktionsydelsen og kan derfor ikke direkte sammenlignes med tidligere år.

3 Personer i husholdninger med socialhjælp som modtog hjælp i november måned.

ANDRE SOCIALE YDELSER

Tabel 9.6 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året fordelt efter alder, i alt og i pct. af aldersgruppen 2003

	Modtagere		Modtagere i pct. af aldersgruppen			
	I alt	18-24 år	25-39 år	40-54 år	55-64 år	65+ år
<i>Danmark¹⁾</i>						
Modtagere i alt	168.489	9,5	6,6	3,8	1,1	0,2
Nytilkomne i alt	61.991	5,2	2,3	1,1	0,3	0,0
<i>Finland</i>						
Modtagere i alt	310.210	16,1	9,8	7,9	4,3	1,9
Nytilkomne i alt	99.540	6,9	3,0	2,0	1,1	0,8
<i>Island</i>						
Modtagere i alt	6.934	6,2	4,4	2,8	1,5	0,8
Nytilkomne i alt	1.912	1,9	1,1	0,8	0,5	0,2
<i>Norge²⁾</i>						
Modtagere i alt	159.461	8,1	6,8	4,6	2,2	1,0
Nytilkomne i alt	57.298	3,7	2,4	1,5	0,7	0,3
<i>Sverige³⁾</i>						
Modtagere i alt	275.656	9,6	5,3	4,0	1,9	1,0
Nytilkomne i alt	84.769	3,5	1,6	1,1	0,5	0,4

1 Eksklusiv 2.583 med uoplyst familietype.

2 For Norges vedkommende er tallene i 2003 inklusiv modtagere af introduktionsydelsen og kan derfor ikke direkte sammenlignes med tidligere år.

3 Omfatter kun personer med et komplet personnummer.

Tabel 9.7 Familier, der har modtaget socialhjælp i løbet af året i pct. af alle familier efter familietyper 2003

	Danmark	Finland	Island	Norge ¹⁾	Sverige
<i>Familier efter familietype (pct.)</i>					
Enlige kvinder	5,4	11,7	12,9	8,2	10,3
- med børn	17,5	29,3	24,2	18,4	22,4
- uden børn	3,5	9,3	6,8	6,1	7,3
Enlige mænd	7,8	15,3	13,1	12,3	8,8
- med børn	9,6	19,5	9,5	15,5	6,6
- uden børn	7,8	15,3	13,5	12,2	9,0
Gifte/samboende par	5,1	4,1	1,2	2,8	2,1
- med børn	8,2	5,9	1,5	2,8	3,0
- uden børn	2,9	2,9	0,6	2,7	1,2
I alt	5,9	9,3	5,8	6,3	5,9
- med børn	9,8	10,3	6,9	5,8	6,1
- uden børn	4,7	9,0	5,1	6,5	5,7

Anm: Se Tabel 9.4. For Danmark ekskl. 2.583 personer med uoplyst familietype. For Sverige kun husholdninger hvor den registrerede er mellem 18-64 år. Det samlede antal husholdninger er beregnet.

1 2001.

Hjælp til flygtninge i Norden

- Flygtninge modtager socialhjælp eller lignende ydelser

De fem nordiske lande har alle tiltrådt Genève-konventionen om ret til politisk asyl/flygtningestatus for personer, der på grund af race, nationalitet, politisk opfattelse eller særligt socialt tilhørsforhold forfølges i deres hjemland. Ud over disse grunde kan man i de nordiske lande også få tildelt opholdstilladelse af humanitære grunde. I samtlige lande kan personer, der opnår asyl, få opholdstilladelse til deres nære slægtninge, hvilket benævnes familiesammenføring.

Det er fælles for de nordiske lande, at der er opbygget et socialt sikkerhedsnet og indført en række foranstaltninger til integration af de flygtninge, landene modtager. Reglerne herfor varierer dog en del fra land til land. I den nordiske region udgøres de fleste af asylansøgerne eller flygtningene i de nordiske lande af personer, der er ankommet til landets grænse med anmodning om asyl. I statistikken indgår der både personer, som er ankommet til lan-

denes grænser og har anmodet om asyl uden at blive afvist, og konventionsflygtninge. Derimod indgår familiesammenføringer ikke i statistikken. Det store antal opholdstilladelser til flygtninge i Danmark i 1995 skyldes, at flygtninge fra det tidligere Jugoslavien, som hidtil havde midlertidig opholdstilladelse, søgte og fik opholdstilladelse som flygtninge.

I Danmark modtager asylansøgere kost, logi og lømmepenge under opholdet på et asylcenter. I 1999 blev der indført en ny lov om integration af udlændinge. Integrationsloven indebærer bl.a., at integrationsindsatsen over for nyankomne flygtninge og andre udlændinge er overdraget til kommunerne. Alle nyankomne udlændinge tilbydes et 3-årigt introduktionsprogram, som omfatter kursus i samfundsforståelse, danskundervisning og aktivering. Udlændingene, som er kommet til Danmark før 1. juli 2002 modtager introduktionsydelse, som svarer til kontanthjælpsydelse. Udlændinge, som er kommet til landet efter 1. juli 2002, og som ikke opfylder kravet om at have opholdt sig i landet i mindst 7 år ud af de sidste 8 år, modtager en lavere introduktionsydelse, som svarer til den såkaldte starthjælp. Staten refunderer 75 pct. af kommunernes udgifter til introduktionsydelse under det 3-årige introduktionsprogram og yder desuden en række tilskud til dækning af kommunernes udgifter.

Flygtningepolitik på Færøerne er et dansk anliggende. Den danske udlændingelov er implementeret på Færøerne. Det er Udlændingestyrelsen i Danmark, der er øverste ansvarlige myndighed på området, og det er Udlændingestyrelsen, der træffer beslutninger i sager om asyl og opholdstilladelse på Færøerne. Beslutningerne træffes dog i samråd med de Færøske myndigheder. Disse sager er meget sjældne på Færøerne, og hidtil har der været år imellem hver ansøgning om asyl eller opholdstilladelse af humanitære årsager.

I Finland betaler staten kommunernes udgifter til flygtninge i de første tre år af deres opholdstid.

I Island modtager flygtninge socialhjælp fra modtagelsestidspunktet, som staten betaler de første 12 måneder.

I Norge får personer, som befinder sig i en statslig flygtningemodtagelse, udbetalt en underholdsydelse efter særlige regler, som gælder for personer i sådanne modtagelser. Staten dækker kommunernes gennemsnitlige udgifter til flygtninge og personer med ophold på et humanitært grundlag de fem første år af deres opholdstid. Socialhjælp til flygtninge gives efter loven om sociale ydelser på samme måde som til alle andre socialhjælpsmodtagere.

Der er indført en ordning der giver nyankomne indvandre med behov for grundlæggende kvalificering ret og pligt til at deltage i et individuelt tilrettelagt oplæringsprogram. Introduktionsordningen er indført som en frivillig

ordning for kommunerne fra september 2003 og som en obligatorisk ordning fra 1. september 2004. Programmet skal være helårligt og på fuld tid. Deltagelsen giver ret til en ydelse på 113.722 NOK. Programmet skal indeholde oplæring i norsk, samfundskundskab og andre foranstaltninger. Der kan som et supplement til ydelsen gives supplerende socialhjælp efter de gældende regler.

I Sverige modtager flygtninge en ydelse fra staten i den tid de opholder sig i modtagelsescentre for flygtninge og afventer besked på deres ansøgning. Fra modtagelsestidspunktet og den påbegyndte introduktion modtager flygtninge en særlig ydelse i form af socialbidrag eller introduktionsydelse til flygtninge. Staten refunderer kommunernes udgifter til denne ydelse de første fire år.

Tabel 9.8 Antal modtagne flygtninge, eksklusiv familiesammenføringer, som har fået opholdstilladelse i de nordiske lande 1995-2003

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1995	20.347	1.129	5	4.602	5.642
2000	5.156	1.028	31	4.434	10.546
2002	4.069	1.131	5	4.645	5.060
2003	2.447	909	3	4.938	8.115

Tabel 9.9 Antal ansøgninger om asyl 1995-2003

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1995	5.104	854	4	1.460	9.047
2000	10.347	3.170	25	10.842	16.303
2002	6.660	3.443	117	17.480	33.016
2003	2.767	3.221	80	15.614	31.355

Serviceydelser

I dette afsnit omtales kun serviceydelser, der ikke retter sig mod en bestemt sektor. Det drejer sig først og fremmest om tilbud til misbrugere.

Tilbuddene gives inden for såvel sygehussektoren som i det sociale bishandlingsystem. I nordiske lande findes der endvidere en række serviceforanstaltninger, som ikke henvender sig direkte til nogen af de tidligere omtalte målgrupper. Det kan dreje sig om uspecificerede serviceydelser fra de sociale kontorer, krisehjælp, familierådgivning, krisecentre for voldsramte kvinder, forsorgshjem, herberger m.v. for hjemløse og andre, der har særlige sociale vanskeligheder og som har behov for midlertidige boligtilbud.

Behandling for alkohol- og narkotikamisbrug

- Der findes flere behandlingstilbud

Behandling af misbrugere foregår blandt andet på særlige institutioner for misbrugere. Der findes både institutioner for alkoholmisbrugere og institutioner for misbrugere af euforiserende stoffer. En del af disse institutioner er private, men har driftsoverenskomst med det offentlige. I alle landene foregår en del af behandlingen inden for det psykiatriske bishandlingsystem. Det er sandsynligt at få ambulante behandling i alle fem lande, og i flere af landene arbejder man for at inddrage familien og det sociale netværk i behandlingen.

I både Danmark, Finland og Sverige kan der iværksættes tvangsbehandling, hvis misbrugeren selv eller personer i dennes omgivelser er truet på livet. I Norge kan personer tvangsanbringes på en institution i op til 3 måneder til undersøgelse og tilrettelæggelse af behandling. Også gravide misbrugere kan tvangsanbringes på en institution og holdes tilbage under hele graviditeten hvis misbruget er af en sådan karakter at det er overvejende sandsynligt at barnet bliver født skadet og at andre hjælpeforanstaltninger ikke er tilstrækkelige.

Det er vanskeligt at opgøre omfanget af misbrugere og behandlingen af dem, da misbrugsbehandlingen statistisk ikke kan udskilles fra den øvrige somatiske og psykiatriske behandling.

Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser

Forskelle og ligheder i udgifterne til andre sociale ydelser

Udgifter til andre sociale ydelser er størst i Danmark efterfulgt af Norge og Sverige og mens Færøerne, Island og Finland stort set er på samme niveau målt i KKP pr. capita.

De relativt høje udgifter i Danmark skyldes at ikke forsikrede som ikke har ret til arbejdsløshedsdagpenge modtager kontanthjælp. I Finland og Sverige modtager sådanne personer en kontant arbejdsmarkedsstøtte som kan suppleres med socialhjælp hvis der er behov derfor. En stor del af udgifterne til socialhjælp i Finland og Sverige er supplerende ydelser til arbejdsløse. Desuden spiller antallet af modtagne flygtninge og asylansøgere en rolle idet disse i alle lande modtager socialhjælp eller en anden indkomsterstattende ydelse. Endelig findes der også visse forskelle mellem landene i hvorvidt misbrugere behandles på særlige institutioner eller inden for den almindelige somatiske og psykiatriske behandling.

Ændringer i udgifterne til andre sociale ydelser fra 2002 til 2003

I Danmark har der været et fald i udgifterne til både kontant- og serviceydelser under andre sociale ydelser fra 2002 til 2003. Der har primært været et fald i udgifterne til introduktionsydelse mv. til flygtninge efter integrationsloven og i udgifterne til asylansøgere. Desuden har der været et fald i udbetalingerne fra Lønmodtagernes Garantifond. Udgifterne til kontanthjælp har derimod været stigende som følge af en stigende antal modtagere, hvilket bl.a. må ses i sammenhæng med stigningen i arbejdsløsheden fra 2002 til 2003.

I Finland var udgifterne til andre sociale ydelser 2,8 pct. højere, målt i faste priser, i 2003 end i 2002. Antallet af modtagere af socialhjælp faldt med 5.680 personer, mens udgifterne var på det samme niveau som året før. Udgifterne til flygtninge og misbrugere steg.

I Island faldt udgifterne til andre sociale ydelser med 0,9 pct. målt i faste priser, hvor kontantydelse steg med 5,2 pct. og serviceydelserne faldt med 7,3 pct. Stigningen i kontantydelse skyldes en stigning i udgifterne til socialhjælp, mens faldet i udgifterne til serviceydelser skyldes en ændring i bogføringen i forhold til tidligere år.

ANDRE SOCIALE YDELSER

I Norge var der en stigning i udgifterne til andre sociale ydelser på 8,1 pct. målt i faste priser. Kontantydelseerne steg med 5,9 pct. fra 2002 til 2003 og udgifterne til serviceydelser steg med 11 pct. i samme periode. Stigningen i kontantydelse skyldes en stigning i antal modtagere blandt andet som en følge af indførslen af introduktionsydelsen.

I Sverige var der en stigning på 5,5 pct. målt i faste priser. Udgiftsstigningen skyldes især øgede udgifter til misbrugere.

Tabel 9.10 Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
<i>Kontantydelse, mio.</i>						
A. Indkomsterstøttede/ supplerende ydelser	9.049	51	464	1.669	5.177	8.274
a. Heraf socialhjælp	-	51	451	1.617	506	8.274
B. Anden hjælp	2.736	-	19	724	4.418	1.267
Kontantydelse i alt	11.785	51	484	2.393	5.683	9.541
<i>Serviceydelser, mio.</i>						
A. Institutioner m.v.	838	2	82	-	361	58
B. Revalidering og behandling af misbrugere	838	10	118	694	1.647	4.254
C. Øvrigt	839	2	130	1.320	2.410	3.263
Serviceydelser i alt	2.515	13	331	2.015	4.418	7.575
Udgifter i alt, mio.	14.300	64	814	4.407	10.100	17.116
Udgifter i pct. af BNP	1,0	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7
<i>Finansieret af (pct.)</i>						
- Det offentlige	98,7	100,0	97,6	94,3	96,8	100,0
- Arbejdsgivere	1,3	-	2,4	4,7	1,8	-
- Forsikringspræmier og særskatter	-	-	-	1,0	1,4	-
<i>Ændringer 2002-2003 i 2003-priser</i>						
- Mio.	-394	0	22	-39	756	897
- Pct.	-2,7	0,0	2,8	-0,9	8,1	5,5

Tabel 9.11 Udgifter til andre sociale ydelser i KKP/capita 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	220	107	77	73	112	98
Serviceydelser i alt	47	27	52	61	87	78
Andre sociale ydelser i alt	267	134	129	134	199	175

Kapitel 10

Efter i de foregående kapitler at have beskrevet de sociale tryghedssystemer, gives der i dette kapitel en samlet fremstilling af de sociale udgifter. Som det blev beskrevet i Kapitel 2, følger den nordiske sociale udgiftsstatistik EURO-STAT's opgørelsesmetode.

De nordiske landes og EU's udgifter til sociale formål, målt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og målt pr. capita i KKP-Euro fordelt på funktioner, fremgår af de to første tabeller.

Tabel 10.1 Udgifter til sociale formål i pct. af BNP i EU, Færøerne, Island og Norge 2002

Danmark	30,0	Belgien	27,8	Luxembourg	22,7
Færøerne	22,8	Frankrig	30,6	Portugal	25,4
Finland	26,4	Grækenland	26,6	Spanien	20,2
Island	22,3	Holland	28,5	Storbritannien	27,6
Norge	26,3	Irland	16,0	Tyskland	30,5
Sverige	32,5	Italien	26,1	Østrig	29,1

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.2 Udgifter pr. capita til sociale ydelser i EU, Færøerne, Island og Norge 2002. KKP-Euro

	Familier og børn	Arbejds-løshed	Sygdom	Ældre, funktions-hæmmede og efterlevende	Bolig-ydelser	Andre sociale ydelser	Total
Danmark	1.050	726	1.644	3.975	182	286	7.862
Færøerne	564	136	1.509	2.329	-	137	4.778
Finland	733	614	1.556	3.151	72	135	6.262
Island	744	116	2.141	2.562	46	148	5.757
Norge	1.033	217	2.885	4.058	56	204	8.451
Sverige	762	433	2.160	4.212	153	171	7.892
Belgien	574	829	1.627	3.555	0	127	6.711
Frankrig	679	308	2.175	3.595	225	101	7.331
Grækenland	320	289	1.195	2.543	110	105	4.562
Holland	323	381	2.228	3.750	107	375	7.165
Irland	733	398	1.918	1.312	146	105	4.611
Italien	237	33	1.573	4.102	3	10	6.030
Luxembourg	1.715	371	2.566	5.318	91	231	10.297
Portugal	186	152	1.195	2.155	0	178	3.867
Spanien	105	555	1.227	2.137	33	32	4.089
Storbritannien	453	235	1.858	3.753	384	60	6.743
Tyskland	750	595	1.990	3.522	52	121	7.029
Østrig	800	412	1.930	4.372	26	106	7.646

Anmærkning: Se Tabel 4.1.

Redegørelsen for de sociale udgifter er opdelt i fire afsnit: Først gøres der rede for udviklingen i de sociale udgifter fra 1995 til 2003, dernæst belyses de sociale udgifters formål, efterfulgt af finansieringen af de samlede sociale udgifter og til sidst belyses beskatningens betydning for de samlede sociale udgifter.

Udviklingen i de sociale udgifter 1995-2003

Udviklingen i de sociale udgifter i alt og pr. indbygger, i løbende og faste priser samt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og i købekraftspariteter (KKP-Euro) siden 1995, fremgår af de følgende tabeller. Det skal bemærkes at alle landene nu anvender ESA95/ SNA93-klassifikationen ved opgørelsen af BNP, hvilket har medført korrektioner af bruttonationalproduktet.

Tabel 10.3 Sociale udgifter i alt og pr. indbygger 1995-2003

	Sociale udgifter		Sociale udgifter pr. indbygger		Sociale udgifter pr. indbygger i alderen 15-64 år	
	I løbende priser Mio. KR/EUR	I 2003-priser Mio. KR/EUR	I løbende priser KR/EUR	I 2003-priser KR/EUR	I løbende priser KR/EUR	I 2003-priser KR/EUR
<i>Danmark</i>						
1995	325.634	390.761	62.223	74.667	92.352	110.823
2000	373.495	399.816	69.948	74.877	104.894	112.286
2002	409.165	417.871	76.134	77.754	114.657	117.097
2003	432.589	432.589	80.300	80.300	121.137	121.137
<i>Færøerne</i>						
1995
2000
2002	2.323	2.351	49.058	49.643	77.781	78.707
2003	2.480	2.480	51.716	51.716	81.660	81.660
<i>Finland</i>						
1995	30.200	34.277	5.913	6.711	8.857	10.053
2000	33.142	34.830	6.403	6.729	9.567	10.054
2002	36.908	37.236	7.097	7.160	10.611	10.705
2003	38.716	38.716	7.427	7.427	11.114	11.114
<i>Island</i>						
1995	85.984	112.811	321.580	421.913	499.834	655.783
2000	131.390	150.029	467.324	533.620	717.535	819.326
2002	173.418	177.062	603.070	615.741	923.178	942.576
2003	193.296	193.296	668.217	668.217	1.019.690	1.019.690
<i>Norge</i>						
1995	253.620	303.837	58.181	69.700	90.091	107.929
2000	360.341	385.437	80.237	85.825	123.766	132.385
2002	397.902	407.773	87.679	89.854	134.647	137.987
2003	432.507	432.507	94.747	94.747	145.114	145.114
<i>Sverige</i>						
1995	612.633	668.383	69.405	75.721	108.988	118.905
2000	674.658	719.503	76.041	81.096	118.252	126.113
2002	763.982	778.249	85.601	87.199	132.270	134.740
2003	817.891	817.891	91.301	91.301	140.270	140.270

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.4 Sociale udgifter i forhold til bruttonationalproduktet 1995-2003¹⁾

	BNP, mio. KR/EUR	Sociale udgifter i pct. af BNP	Indeks for sociale udgifter målt i forhold til BNP (1995 = 100)
<i>Danmark</i>			
1995	1.009.756	32,2	100
2000	1.278.956	29,2	91
2002	1.350.787	30,3	94
2003	1.390.537	31,1	96
<i>Færøerne</i>			
1995	5.322
2000	8.440
2002	10.182	22,8	..
2003	9.900	25,1	..
<i>Finland</i>			
1995	95.251	31,7	100
2000	130.145	25,4	80
2002	140.284	26,3	83
2003	143.337	27,0	85
<i>Island</i>			
1995	452.139	19,0	100
2000	660.975	19,9	105
2002	766.239	22,6	119
2003	797.487	24,2	127
<i>Norge</i>			
1995	928.745	27,3	100
2000	1.423.864	25,3	93
2002	1.561.915	25,5	93
2003	1.687.983	25,6	94
<i>Sverige</i>			
1995	1.772.021	34,6	100
2000	2.196.764	30,7	89
2002	2.352.938	32,5	94
2003	2.438.447	33,5	97

1 BNP er blevet revideret i forhold til sidste udgave af publikationen.

Tabel 10.5 Sociale udgifter pr. indbygger 1995-2003 (KKP-Euro i 2003-priser)

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
1995	7.506	..	5.546	3.715	6.265	6.946
2000	7.527	..	5.561	4.699	7.714	7.439
2002	7.816	4.990	5.917	5.422	8.076	7.998
2003	8.072	5.199	6.138	5.884	8.516	8.375

De sociale udgifter efter art og formål

De sociale ydelser fordeles efter art i kontantydelse og serviceydelser. Ved ydelseernes fordeling efter formål foretages opdelingen efter hvilke sociale behov eller risici ydelsen primært er bestemt til at afhjælpe. Fordelingen af de sociale udgifter efter ydelsens formål er ret stabil i det enkelte land. Ny lovgivning og ændringer i det sociale mønster har dog givet anledning til forskydninger i fordelingerne. Sammenligningen landene imellem viser nogle forskelle i fordelingen af de sociale udgifter efter formål. Baggrunden herfor hænger i nogen grad sammen med forskelle i de enkelte landes prioritering af ydelser til forskellige formål.

DE SOCIALE UDGIFTER

**Tabel 10.6 De sociale udgifter procentvis fordelt efter hovedgrupper
1995-2003**

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>1995¹⁾</i>						
Familier og børn	12,4	..	13,4	12,9	14,1	11,4
Arbejdsløshed	14,7	..	14,4	4,4	6,7	11,1
Sygdom	17,8	..	20,9	37,9	26,3	21,7
Ældre	37,6	..	28,9	27,2	31,2	34,3
Funktionshæmmede	10,6	..	15,0	11,6	14,7	12,1
Efterlevende	0,1	..	3,8	2,8	1,5	2,4
Boligydelser	2,4	..	1,5	0,4	0,7	3,4
Andre sociale ydelser	4,4	..	2,1	2,8	3,8	2,9
I alt	100,0	..	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>2000</i>						
Familier og børn	13,1	..	12,5	11,7	12,8	9,8
Arbejdsløshed	10,5	..	10,4	1,3	2,7	6,5
Sygdom	20,2	..	23,8	39,2	34,3	27,4
Ældre	38,0	..	31,8	28,5	29,6	37,3
Funktionshæmmede	12,0	..	13,9	13,9	16,4	12,2
Efterlevende	0,0	..	4,0	2,6	1,2	2,2
Boligydelser	2,4	..	1,5	0,7	0,5	2,1
Andre sociale ydelser	3,7	..	2,1	2,1	2,6	2,4
I alt	100,0	..	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>2002</i>						
Familier og børn	13,3	12,1	11,7	12,9	12,1	9,5
Arbejdsløshed	9,2	2,9	9,8	2,0	2,5	5,9
Sygdom	20,8	32,3	24,8	37,2	34,3	27,3
Ældre	37,7	32,4	33,0	28,1	29,2	37,3
Funktionshæmmede	13,1	16,9	13,4	13,6	17,7	13,8
Efterlevende	0,0	0,6	3,9	2,8	1,3	2,1
Boligydelser	2,3	0,0	1,2	0,8	0,7	1,9
Andre sociale ydelser	3,6	2,9	2,2	2,5	2,3	2,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>2003</i>						
Familier og børn	13,2	16,9	11,4	13,6	11,7	9,5
Arbejdsløshed	9,8	3,3	9,9	2,5	3,1	5,9
Sygdom	20,5	29,5	25,1	36,2	34,5	26,3
Ældre	37,2	30,5	33,2	27,4	28,5	37,9
Funktionshæmmede	13,5	16,5	13,3	14,3	17,8	14,2
Efterlevende	0,0	0,6	3,8	2,8	1,2	2,3
Boligydelser	2,3	0,0	1,1	0,8	0,8	1,8
Andre sociale ydelser	3,4	2,6	2,2	2,3	2,4	2,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1 Serviceydelser til sygdom, ældre og funktionshæmmede er opgjort efter en anden metode i Danmark og Norge.

Tabel 10.7 Sociale udgifter, procentfordeling efter art og formål 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Familier og børn</i>						
Kontantydelse	41	55	56	47	60	52
Serviceydelse	59	45	44	53	40	48
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Arbejdsløshed</i>						
Kontantydelse	96	85	91	86	88	86
Serviceydelse	4	15	9	14	12	14
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Sygdom</i>						
Kontantydelse	16	10	19	19	37	29
Serviceydelse	84	90	81	81	63	71
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Ældre</i>						
Kontantydelse	83	65	89	74	74	77
Serviceydelse	17	35	11	26	26	23
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Funktionshæmmede</i>						
Kontantydelse	69	44	74	66	82	61
Serviceydelse	31	56	26	34	18	39
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Efterlevende</i>						
Kontantydelse	1	-	100	100	98	100
Serviceydelse	99	-	0	0	2	0
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Boligydelser</i>						
Serviceydelse	100	100	100	100	100	100
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Andre sociale ydelser</i>						
Kontantydelse	82	80	59	54	56	56
Serviceydelse	18	20	41	46	44	44
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Kontantydelse i alt</i>	61	45	65	49	61	59
<i>Serviceydelse i alt</i>	39	55	35	51	39	41
<i>Sociale udgifter i alt</i>	100	100	100	100	100	100

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.8 Sociale udgifter efter art og formål i pct. af BNP 2003

	Danmark	Færøerne	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Familier og børn</i>						
Kontantydelse	1,6	2,3	1,7	1,5	1,8	1,6
Serviceydelse	2,4	1,9	1,3	1,7	1,2	1,5
I alt	4,0	4,2	3,1	3,2	2,9	3,1
<i>Arbejdsløshed</i>						
Kontantydelse	2,9	0,7	2,4	0,5	0,7	1,6
Serviceydelse	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,3
I alt	3,0	0,8	2,6	0,6	0,8	1,9
<i>Sygdom</i>						
Kontantydelse	1,0	0,8	1,3	1,7	3,2	2,5
Serviceydelse	5,2	6,5	5,4	6,9	5,4	6,0
I alt	6,2	7,2	6,7	8,6	8,7	8,5
<i>Ældre</i>						
Kontantydelse	9,4	4,9	7,9	4,8	5,3	9,5
Serviceydelse	1,9	2,6	0,9	1,8	1,9	2,8
I alt	11,2	7,5	8,9	6,6	7,2	12,2
<i>Funktionshæmmede</i>						
Kontantydelse	2,8	1,8	2,6	2,2	3,7	2,8
Serviceydelse	1,3	2,2	0,9	1,2	0,7	1,8
I alt	4,1	4,0	3,5	3,4	4,4	4,6
<i>Efterlevende</i>						
Kontantydelse	0,0	0,0	1,0	0,7	0,3	0,7
Serviceydelse	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
I alt	0,0	0,0	1,0	0,7	0,3	0,7
<i>Boligydelser</i>						
Serviceydelse	0,7	0,0	0,3	0,2	0,2	0,6
I alt	0,7	0,0	0,3	0,2	0,2	0,6
<i>Andre sociale ydelser</i>						
Kontantydelse	0,8	0,5	0,3	0,3	0,3	0,4
Serviceydelse	0,2	0,1	0,2	0,3	0,3	0,3
I alt	1,0	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7
<i>Kontantydelse i alt</i>	18,6	10,9	17,3	11,7	15,3	19,1
<i>Serviceydelse i alt</i>	11,7	13,5	9,4	12,1	9,8	13,3
<i>Sociale udgifter i alt</i> ¹⁾	30,2	24,4	26,7	23,9	25,1	32,3

1 De sociale udgifter i alt er i denne tabel uden administrationsudgifter

Finansiering af de sociale udgifter

Til at belyse finansieringen af de sociale udgifter i den nordiske statistik medtages den direkte finansiering af ydelser og de løbende indbetalinger til sociale fonde. I modsætning til tidligere medtages renter og andre formueindtægter nu i den sociale udgiftsstatistik. Rente- såvel som formueindtægter forekommer især i de fonde der opbygges til sikring af pensioner, men også i andre sociale forsikringsordninger. Dette belyses nærmere i næste afsnit.

Fordelingen af løbende bidrag efter finansieringskilder

Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter fordeles i den nordiske statistik efter de kilder der bidrager til de enkelte ydelser, dvs. det offentlige, arbejdsgivere, de sikredes præmier og særskatter samt renter og formueindtægter (anden finansiering). Som nævnt i Kapitel 2 er de sociale udgifter opgjort netto, således at investeringer m.v. og borgernes egenbetaling for sociale ydelser ikke medregnes.

Finansieringen af de sociale trykkesystemer i de nordiske lande har mange lighedspunkter men der er også store forskelle.

Til lighederne hører at staten, direkte eller indirekte via obligatoriske arbejdsgiverafgifter eller afgifter hos arbejdstageren, spiller en betydelig rolle når det gælder finansieringen af kontantydelse, mens det er kommunerne der spiller den største rolle, når det gælder finansieringen af serviceydelserne.

Selv i det sidste tilfælde spiller staten dog en betydelig rolle gennem de generelle, ikke formålsbestemte, statstilskud. Det offentlige (stat, amter og kommuner) direkte finansiering af de sociale kontantydelse varierer fra ca. 49 pct. i Danmark til ca. 12 pct. i Island, mens det offentlige direkte finansiering af serviceydelserne varierer fra 99,8 pct. i Danmark til ca. 89 pct. i Finland og Norge.

I alle nordiske lande er det kommunerne der har det daglige ansvar for serviceydelserne så som børnepasning, børne- og ungdomsforsorg, sundhedsvæsenet samt pleje og omsorg for ældre og funktionshæmmede. I Norge og Island er det staten der har ansvaret for hospitalssektoren.

I Danmark er det kommunerne der ansvaret for administrationen af kontantydelse mens det i de andre lande er et statslig anliggende.

Alle nordiske lande har høje ambitioner på det sociale område, hvilket medfører at finansieringen omfatter meget store beløb med både store makroøkonomiske og statsfinansielle betydning.

Skattekvoterne, det vil sige summen af de direkte og indirekte skatter som andel af BNP er generelt set høj og blandt de højeste i verden.

Til trods for de store fællestræk, findes der dog også betydelige forskelle.

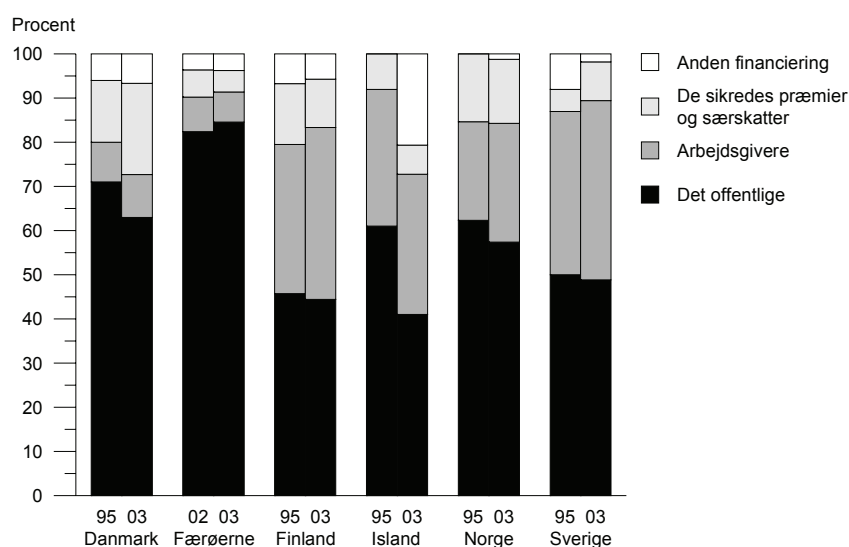
Her skal det nævnes at Finland og Sverige i højere grad end de øvrige lande anvender arbejdsgiver- og arbejdstagerafgifter til finansieringen af de kontante socialydelser. Over halvdelen af kontantydelse finansieres i disse to lande gennem arbejdsgiverafgifter. Arbejdstagernes andel er højest i Danmark. Kommunernes bidrag til finansieringen af kontantydelse er generelt begrænset. Det er højest i Danmark, hvor staten ikke refunderer kommunernes udgifter til kontantydelse fuldt ud.

Når det gælder finansieringen af den sociale service er den vigtigste forskel byrdefordelingen mellem stat og kommuner. Dette afspejler statstilskuddenes rolle for finansieringen og i hvilken udstrækning disse er generelle eller øremærkede. I Danmark og Sverige, hvor statstilskuddene hovedsageligt er generelle, finansierer kommuner langt hovedparten af serviceudgifterne. I Finland, som har en høj andel af sektorvise statstilskud, er statens andel af finansieringen betydeligt højere.

Fordelingen af løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter i årene 1995-2003 fremgår af Tabel 10.9.

Tabel 10.9 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter, procentvis fordelt på det offentlige, arbejdsgiverne, de sikredes bidrag samt anden finansiering 1995-2003

	Det offentlige i alt	Arbejdsgivere	De sikredes præmier og særskatte	Anden finansiering	I alt
<i>Danmark</i>					
1995	71	9	14	6	100
2000	64	9	20	7	100
2002	63	10	22	6	100
2003	63	10	21	7	100
<i>Færøerne</i>					
1995
2000
2002	82	8	6	4	100
2003	85	7	5	4	100
<i>Finland</i>					
1995	46	34	14	7	100
2000	43	38	12	7	100
2002	43	39	11	7	100
2003	44	39	11	6	100
<i>Island</i>					
1995	61	31	8	-	100
2000	51	39	9	-	100
2002	52	39	9	0	100
2003	41	32	7	21	100
<i>Norge</i>					
1995	62	22	15	-	100
2000	60	24	14	1	100
2002	57	27	15	1	100
2003	57	27	14	1	100
<i>Sverige</i>					
1995	50	37	5	8	100
2000	47	40	9	4	100
2003	47	42	9	2	100
2003	49	41	9	2	100

Figur 10.1 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter 1995 og 2003

Bloktilskud og statsrefusioner til kommuner og amtskommuner

Kommunerne i de nordiske lande har ansvaret for administrationen af en vis del af de sociale ydelser. Det er kommunerne der har den direkte kontakt med borgerne og modtagerne af de sociale ydelser, og det er også kommunerne, der i første omgang afholder udgifterne til ydelserne.

Kommunerne og amtskommunerne modtager et bloktilskud og/eller refusion fra staten. Bloktilskuddet kan enten gives uden bindinger eller være øremærket til bestemte formål. Bloktilskud kan fx beregnes efter antallet af indbyggere og deres aldersfordeling eller efter beskatningsgrundlaget i den enkelte kommune.

Statsrefusioner kan i lovgivningen være fastsat som procentandele af kommunernes udgifter eller som faste beløb. Statsrefusioner kan også beregnes som forskellen mellem udgifter og bidrag fra anden side, herunder kommunernes bidrag.

I Danmark er det kommunerne der administrerer hovedparten af de sociale kontantydelse og i første omgang afholder udgifterne hertil, hvorefter de får hel eller delvis refusion for udgifterne fra staten. I de øvrige nordiske lande administreres de sociale sikringsydelser hovedsagelig af statslige eller andre centrale organer.

I alle landene administreres hovedparten af de sociale serviceydelser af kommunerne eller amtskommunerne, der i første omgang afholder udgifterne, hvorefter de modtager bloktilskud fra staten.

Fonde til pensionsformål

De indbetalinger, der finansierer de sociale udgifter, anvendes normalt til løbende udbetalinger i løbet af året, men især inden for pensionsområdet også til opbygning af fonde.

Hensigten med fondene kan være at garantere at der er midler til rådighed til dækning af fremtidige udbetalinger (præmiereservesystemer). Opbygning af fonde kan også forekomme i fordelingssystemer (hvor udgifterne i princippet skal dækkes af årets indbetalinger), med det formål at skabe en buffer til udjævning af variationer i ind- og udbetalinger over tid. I Norge finansieres de sociale udgifter, inkl. tillægspensioner, løbende over de offentlige budgetter, og udgifterne er derfor ikke medtaget i Tabel 10.10. Folketrygdefonden, der er en uafhængig, offentlig fond, medvirker ikke direkte ved finansieringen af folketrygdens løbende driftsudgifter.

**Tabel 10.10 Størrelsen af fonde til pensionsformål per december 2003.
Mia. KR/EUR**

	Grundpension/ Garanteret mindstepension	Tillægspension/ arbejdspension	Supplerende pension
<i>Danmark</i> ¹⁾	.	307	340
<i>Finland</i> ²⁾	0,2	75	9
<i>Island</i>	.	824	..
<i>Sverige</i> ³⁾	.	576	..

1 Tillægspension omfatter ATP, den midlertidige pensionsopsparing og den særlige pensionsopsparing, men er ekskl. lønmodtagernes dyrtidsfond.

2 De supplerende pensioner er eksklusiv de pensionskasser og stiftelser som administreres af livsforsikringerne.

3 Omfatter kun AP-fondene

Skatteregler og beskatningens indflydelse på de sociale udgifter

Sociale kontantydelse kan enten være skattefrie eller skattepligtige. I alle landene er det af stor betydning, om ydelserne er skattefrie eller skattepligtige, da beskatningsgraden er relativt høj. De beskattede kontantydelsers andel af samtlige kontantydelse er i de senere år vokset i alle fem lande. Der er dog væsentlige forskelle mellem landene. De største skattefrie kontantydelse gives til familier og børn. Andre sociale ydelser (socialhjælpen) er skattepligtige i Danmark og Island, men beskattes ikke i de øvrige nordiske lande. Boligydelser er i følge ESSPROS-klassifikationen i tabel 0.11 er medtaget løn og et antal sociale ydelser brutto og netto pr. måned samt beskatningsprocenterne inklusiv de sociale afgifter, for en enlig uden børn med en gennemsnitlig produktionsarbejders løn (APW100). Oplysningerne er hentet fra typetilfælde 0 og 0.1 til 0.6. (se NOSOSKO's hjemmeside www.nom-nos.dk).

Når det gælder fødselsdagpengene drejer oplysningerne sig om en enlig uden andre børn end den nyfødte.

Tabellen illustrerer de forskelle der er mellem landene i beskatning både af løn og sociale ydelser. Island der generelt set har den laveste beskatning på lønindkomster, har stort set ingen skat på sociale ydelser. Tilsvarende findes der også i de øvrige lande en betydeligt lavere beskatning på flere af ydelserne, og især pensionerne. Tabellen giver ikke en uddybende forklaring på beskatningens betydning for de sociale ydelser, men er med til at illustrere effekten deraf.

Størstedelen af de sociale kontantydelse er skattepligtige i de nordiske lande.

I flere af de øvrige OECD lande bliver en væsentlig del af kontantydelse ikke beskattet, eller der findes lempelige beskatningsregler for denne type af indkomster. Lavere sociale kontantydelse bliver på den måde kompenseret gennem skattesystemet.

I adskillige lande gives der også skattelettelse af sociale årsager i stedet for direkte kontantydelse. For eksempel vil skattelettelse for børn modsvare børnetilskud.

I de nordiske lande er der meget få skattefradrag af sociale årsager.

I tillæg til den direkte beskatning betaler modtagerne af sociale kontantydelse også indirekte skat gennem deres forbrug, hvor er der betydelige forskelle mellem landene. Den traditionelle måde at belyse de sociale udgifter på, tager ikke hensyn til disse forskelle i beskatningen.

For at vurdere betydningen af disse forskelle har både OECD og EURO-STAT udviklet forskellige metoder til at opgøre de sociale udgifter netto.

OECD har allerede offentliggjort estimater for flere OECD lande (2005).

I OECD's beregninger af de sociale udgifter netto er både de direkte og indirekte skatter fratrukket de sociale udgifter. Tilsvarende er beregnede værdier af skattefradrag af sociale årsager lagt til. For at undgå dobbeltberegninger er de skattelettelser der gives ved en lavere beskatning, og derved allerede er indregnet, ikke medtaget.

Beregningen ser således ud:

- Sociale udgifter
- Minus direkte skat og sociale afgifter der betales af sociale kontantydelse
- Minus indirekte skat af modtagernes forbrug af de sociale kontantydelse
- Plus værdien af de skattefradrag, der gives af sociale årsager
- = De sociale udgifter netto.

Kilde: OECD (Adema 2005).

Der tilbagestår adskillige metodiske og praktiske spørgsmål i forhold til beregningerne af de sociale udgifter netto.

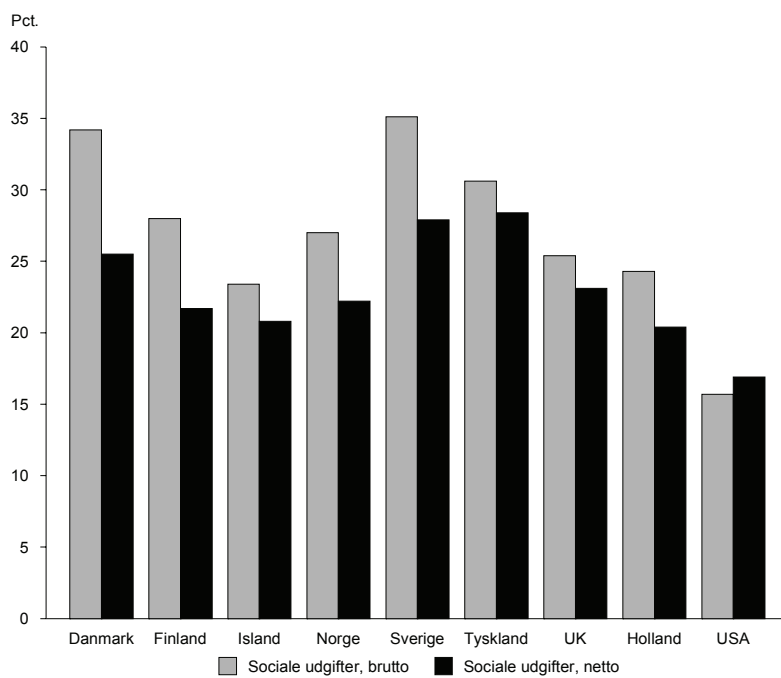
For eksempel er beregningen af den indirekte beskatning på forbruget af de sociale kontantydelse kun tilnærmelsesvis.

Resultatet af beregningerne viser imidlertid at der er betydelige begrænsninger i den traditionelle opgørelse af sociale udgifter.

Resultatet af beregningerne, for udvalgte OECD lande ses i figur 10.2.

På grund af at den indirekte skat er medtaget i beregningen af de sociale udgifter netto, er oplysningerne om BNP opgjort til faktorpriser. Den normale opgørelse af BNP er til markedspriser (jfr. Tabel 10.1 og tilsvarende) europæiske lande er de sociale udgifter netto mindre end i den traditionelle opgørelse af de sociale udgifter. Dog er der betydelige forskelle mellem de europæiske lande.

Figur 10.2 De sociale udgifter brutto og netto, 2001 i pct. af BNP til faktorpriser

Kilde: OECD (Willem Adema and Maxime Ladaïque: Net Social Expenditure – 3rd Edition 2005).

Tabel 10.11 Skatteprocent og sociale afgifter af løn og sociale ydelser, pr. måned, for en enlig APW uden børn 2003

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
	DKK	EUR	ISK	NOK	SEK
Løn brutto	25.942	2.407	224.507	25.608	20.371
Løn netto	15.218	1.633	158.813	18.244	12.998
Skat af: løn i pct.	41	32	29	29	36
Dagpenge ved graviditet og fødsel brutto	13.490	1.570	179.606	25.608	16.297
Dagpenge ved graviditet og fødsel netto	9.317	1.155	129.555	19.312	10.594
Skat af dagpenge ved graviditet og fødsel i pct.	31	26	28	25	35
Dagpenge ved arbejdsløshed brutto	13.498	1.227	77.449	15.980	15.093
Dagpenge ved arbejdsløshed netto	9.322	938	76.995	12.063	9.882
Skat af dagpenge ved arbejdsløshed i pct.	31	24	1	25	35
Dagpenge ved sygdom brutto	13.490	1.570	..	25.608	16.303
Dagpenge ved sygdom netto	9.317	1.155	..	18.244	10.597
Skat af dagpenge ved sygdom i pct.	31	26	..	29	35
Alderspension brutto	10.892	1.379	155.334	13.183	13.687
Alderspension netto	7.817	1.035	140.050	11.587	9.936
Skat af alderspension i pct.	28	25	10	12	27
Førtidspension brutto	13.503	1.299	..	13.852	13.031
Førtidspension netto	9.415	1.000	..	11.967	9.506
Skat af førtidspension i pct.	30	23	..	14	27
Sociale ydelser, ikke-forsikrede brutto	8.172	495	71.020	..	6.907
Sociale ydelser, ikke-forsikrede netto	6.056	402	70.567	..	4.839
Skat af sociale ydelser til ikke-forsikrede i pct.	26	19	1	..	30

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.12 Skattefrie og skattepligtige kontantydelse i alt samt i forhold til BNP 1995-2003

	Skattefrie kontantydelse			Skattepligtige kontantydelse		
	I alt, mio. KR/EUR	I pct. af BNP	I pct. af samtlige kontantydelse	I alt, mio. KR/EUR	I pct. af BNP	I pct. af samtlige kontantydelse
<i>1995</i>						
Danmark	18.764	2	9	188.292	19	91
Finland	2.685	3	13	17.977	19	87
Island	6.574	2	15	37.653	8	85
Norge	20.204	2	14	126.225	14	86
Sverige	32.458	2	9	328.367	19	91
<i>2000</i>						
Danmark	23.737	2	11	199.950	16	89
Finland	2.601	2	12	18.599	14	88
Island	5.672	1	9	57.501	9	91
Norge	23.736	2	12	178.615	13	88
Sverige	32.695	2	8	352.586	16	92
<i>2002</i>						
Danmark	26.213	2	11	215.440	16	89
Finland	2.691	2	12	20.659	15	88
Island	7.656	1	9	76.032	10	91
Norge ¹⁾	26.747	2	11	211.422	14	89
Sverige	34.037	1	8	396.223	17	92
<i>2003</i>						
Danmark	26.981	2	11	214.071	15	89
Finland	2.683	2	11	21.590	15	89
Island	8.735	1	9	86.538	11	91
Norge ¹⁾	26.942	2	10	231.556	14	90
Sverige	33.953	1	7	431.036	18	93

1 Tal frem til 2001 kan ikke sammenlignes med tal for 2002 og 2003.

Tabel 10.13 Beskatning af kontantydelse 2003

	Sociale udgifter, mio. KR/EUR	Heraf kontantydelse r, mio. KR/EUR	Skattefrie kontant- ydelse i pct. af alle kontantydelse r	Skattepligtige kontant- ydelse i pct. af alle kontantydelse r
	1.	2.	3.	4.
<i>Danmark</i>				
I. Familier og børn	55.616	22.795	64	36
II. Arbejdsløshed	41.337	22.871	-	100
III. Sygdom	86.126	14.131	-	100
IV. Ældre	156.267	130.480	2	98
V. Funktionshæmmede	56.590	38.991	21	79
VI. Efterlevende	143	1	-	100
VII. Boligydelser	9.747	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	14.300	11.785	18	82
IX. Bogførte udgifter til administration	12.465	-	-	-
I alt I.-IX.	432.589	241.052	11	89
<i>Finland</i>				
I. Familier og børn	4.281	2.393	61	39
II. Arbejdsløshed	3.707	3.373	1	99
III. Sygdom	9.399	1.794	-	100
IV. Ældre	12.448	11.123	4	96
V. Funktionshæmmede	4.970	3.697	7	93
VI. Efterlevende	1.415	1.409	2	98
VII. Boligydelser	430	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	814	484	96	4
IX. Bogførte udgifter til administration	1.252	395	-	-
I alt I.-IX.	38.716	25.098	11	89
<i>Island</i>				
I. Familier og børn	25.822	12.247	52	48
II. Arbejdsløshed	4.732	4.077	4	96
III. Sygdom	68.665	13.295	-	100
IV. Ældre	51.964	38.523	-	100
V. Funktionshæmmede	27.136	17.918	8	92
VI. Efterlevende	5.221	5.221	5	95
VII. Boligydelser	1.600	1.600	30	70
VIII. Andre sociale ydelser	4.407	2.393	-	100
IX. Bogførte udgifter til administration	2.892	-	-	-
I alt I.-IX.	192.438	95.273	9	91

DE SOCIALE UDGIFTER

...fortsættes

Tabel 10.13 fortsat

	Sociale udgifter, mio. KR/EUR	Heraf kontantydelse r, mio. KR/EUR	Skattefrie kontant- ydelse i pct. af alle kontantydelse r	Skattepligtige kontant- ydelse i pct. af alle kontantydelse r
	1.	2.	3.	4.
<i>Norge</i>				
I. Familier og børn	49.772	30.108	63	37
II. Arbejdsløshed	13.138	11.532	-	100
III. Sygdom	146.374	54.739	-	100
IV. Ældre	120.886	89.371	-	100
V. Funktionshæmmede	75.468	62.054	5	95
VI. Efterlevende	5.115	5.011	-	100
VII. Boligydelser	3.187	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	10.100	5.683	88	12
IX. Bogførte udgifter til administration ¹⁾	8.466	-	-	-
I alt I.-IX.	432.506	258.498	10	90
<i>Sverige</i>				
I. Familier og børn	74.727	39.226	59	41
II. Arbejdsløshed	46.454	39.850	-	100
III. Sygdom	207.462	60.077	-	100
IV. Ældre	298.595	230.669	-	100
V. Funktionshæmmede	111.966	67.759	2	98
VI. Efterlevende	17.817	17.817	-	100
VII. Boligydelser	14.573	-	-	-
VIII. Andre sociale ydelser	17.116	9.541	100	-
IX. Bogførte udgifter til administration	29.181	-	-	-
I alt I.-IX.	817.891	464.939	7	93

1 Inklusive 117 millioner i renteudgifter.

Kapitel 11

Sociale tilbud til udsatte børn og unge

Af Britt Bergstedt

Socialministeriet i Danmark,

i samarbejde med en referencegruppe bestående af følgende medlemmer:

Riitta Sääntti, Social- og Sundhedsministeriet, Finland

Salla Säkkinen, STAKES, Finland

Helga Rúna Péturs, Barnaverndarstofa, Island

Solveig Valseth Selte, Barne- og familiedepartementet, Norge

Maria Öman, Socialstyrelsen, Sverige

Suzanne Julin, Socialstyrelsen, Sverige

Johannes Nielsen, NOSOSKO's sekretariat

1. Indledning

De nordiske lande har en lang tradition for, at det offentlige system griber ind, hvis forældrene svigter. Anbringelser af børn uden for hjemmet har således været et centralt socialpolitisk redskab i forsøget på at forbedre vilkårene for socialt udsatte børn og unge op gennem hele 1900-tallet. I de sidste årtier er der kommet flere typer af foranstaltninger, og i dag foregår en stor del af indsatsen overfor udsatte børn og unge i hjemmet og i nærmiljøet. Internationalt set betragtes velfærdssystemet i Danmark, Norge og Sverige ofte som "den skandinaviske model". Spørgsmålet er, om man på samme måde kan tale om en nordisk model i forhold til indsatsen overfor børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige? I en vurdering heraf vil det være relevant at be-

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

skæftige sig med følgende spørgsmål: Er der paralleller i lovgivningen om og organiseringen af børneværnet i de fem nordiske lande? Behandles en sag om vanrøgt af et barn ens? Er det den samme type af indsats, som de fem lande bruger overfor udsatte børn og unge? Er omfanget af børn og unge, der modtager hjælp og støtte fra børneværnsmyndighederne eller er anbragt udenfor hjemmet, det samme i de nordiske lande?

Formålet med dette temakapitel er at foretage en sammenlignende beskrivelse af indsatsen overfor børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder i de nordiske lande for herigennem at kunne besvare ovennævnte spørgsmål. Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige indgår i analysen. I sammenligningen vil der blive fokuseret på den historiske udvikling, lovgivningen og organiseringen af indsatsen, de forskellige typer af foranstaltninger i indsatsen, udmøntningen af lovgivningen i praksis samt mulige årsager til forskelle i indsatsen i de nordiske lande. Børn og unge dækker som udgangspunkt aldersgruppen 0–22 år. Dog ophører indsatsen i Island, når den unge fylder 20 år og i Sverige og Finland, når barnet fylder 21 år.

Kapitlet fokuserer kun på de sociale tilbud, der retter sig mod børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder, dvs. børn og unge som har behov for hjælp og støtte pga. egne adfærdsvanskeligheder, manglende omsorg i hjemmet, forældrenes misbrug eller psykiske lidelser og andre lignende problemer. Tilbud til børn og unge med psykiske eller fysiske handicaps samt øvrige sociale tilbud til børn og unge, såsom almindelige dagtilbud, fritidshjem, mv. er ikke omfattet af dette temakapitel.

Kapitlet er bygget op, så der i afsnit 2 er en kort beskrivelse af hvert land, dernæst en sammenligning af indsatsen på tværs af landene både kvalitativt i afsnit 3 og kvantitativt i afsnit 4 og til sidst et kort afsnit om årsager til forskelle i indsatsen i afsnit 5. Temakapitlets trods alt begrænsende omfang nødvendiggør, at landebeskrivelserne er relativt korte, og de kommer derfor kun omkring hovedaspekter af indsatsen i de pågældende lande.

Temakapitlet er skrevet på dansk, men der vil være tilfælde undervejs, hvor ord er skrevet på originalsproget, fordi det ikke giver mening at oversætte det til dansk. I kapitlet bruges betegnelsen ”udsatte børn og unge” som synonym for ”børn og unge med sociale og adfærdsmæssige problemer”.

2. Indsatsen overfor udsatte børn og unge i de nordiske lande

2.1. Danmark

Historisk

Fra den første børneforsorgslov i 1905 og op til midten af dette århundrede afspejlede den danske lovgivning på børneområdet en tro på, at det gennem statens (tvangs)opdragelse var muligt at sikre børn mere hensigtsmæssige opvækstbetingelser. Anbringelser var således et centralt socialpolitisk redskab i forsøget på at forbedre vilkårene for børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder. Når et barn blev anbragt udenfor hjemmet overgik forældremyndigheden til det offentlige, så længe anbringelsen varede. Uanset om forældrene gav deres samtykke eller ej.

I perioden 1958 til 1964 gik man væk fra dette reaktive system baseret på tvang og over til et mere tilbudsorienteret system, hvor foranstaltningerne i højere grad var helhedsorienterede, frivillige og blev iværksat på baggrund af en dialog med familien. De frivillige anbringelser blev indført, og forældrene kunne beholde forældremyndigheden under anbringelsen. Med indførelsen af bistandsloven i 1976 blev lovgivningen på hele det sociale område samlet i en lov.

Den store revision af reglerne om særlig støtte til børn og unge skete i 1993 og var et resultat af Graversen-udvalgets betænkning (Graversen, 1990). Revisionen indebar en klar styrkelse af barnets og forældrenes retssikkerhed og medførte mange nye regler for arbejdet med børn og unge i kommuner og amter. Der blev blandt andet indført

- krav om gennemførelse af en grundig undersøgelse og udarbejdelse af en handleplan inden iværksættelse af anbringelser,
- en ret for forældre og børn til samvær og kontakt under anbringelsen,
- en videreførelse af den kommunale kompetence i tvanganbringelsessager til et nyt børn og unge-udvalg, som er en forvaltningsmyndighed uafhængigt af den kommunale forvaltning,
- og en mulighed for at yde økonomisk støtte til ophold på kost- og efterskole uden at der var tale om en anbringelse.

Den 1. juli 1998 blev bistandsloven afløst af et nyt lovkompleks bestående af *Lov om social service* og *Lov om retssikkerhed og administration på det sociale*

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

område. Lovrevisionen indeholdte forskellige præciseringer af arbejdet med socialt udsatte børn og unge, herunder at kommunen i sin undersøgelse af barnet/den unge skal inddrage de fagfolk (sundhedsplejerske, pædagoger, mv.), som allerede har viden om barnet, at der i planen for anbringelsen skal tages særskilt stilling til indsatsen overfor forældrene, mens barnet er anbragt, og at der forud for hjemgivelsen af barnet tages stilling til barnets videre forløb, herunder også hvilken støtte og vejledning barnet har brug for ved det fyldte 18. år.

I januar 2001 trådte nye bestemmelser i kraft, som havde til formål dels at understrege betydningen af en tidlig indsats og stabile anbringelsesforløb og dels at præcisere, at hensynet til barnets bedste vejer tungest i situationer med modsatrettede interesser barn og forældre imellem. Bestemmelserne indebar bl.a. et krav om, at kommunen skal tilbyde en støtteperson til forældre med anbragte børn, og at støttemulighederne for de 18-22 årige blev udvidet.

Lovgivningen i dag

Bestemmelserne i den nugældende lov om social service er udformet i overensstemmelse med FN's konvention om barnets rettigheder og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Ifølge *Lov om social service* kapitel 8 og 9 er formålet med at yde støtte til børn og unge, der har et særligt behov for dette, ”at skabe de bedst mulige opvækstvilkår for disse børn og unge, så de på trods af deres individuelle vanskeligheder kan opnå de samme muligheder for personlig udfoldelse, udvikling og sundhed som deres jævnaldrende”. Støtten skal gives tidligt og sammenhængende, så begyndende problemer hos barnet eller den unge, så vidt muligt kan afhjælpes i hjemmet eller i det nære miljø. Støtten skal i hvert enkelt tilfælde udformes på baggrund af en konkret undersøgelse af barnets situation, og barnets vanskeligheder skal så vidt muligt løses i samarbejde med familien. Yderligere skal der lægges afgørende vægt på, at støtten ydes ud fra barnets eller den unges bedste, herunder at barnet eller den unge skal gives en stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i opvæksten.

I Danmark har alle en generel pligt til at underrette kommunen, hvis de får kendskab til, at et barn under 18 år udsættes for vanrøgt eller på anden måde lever under forhold, der kan være til skade for barnet. Offentlig ansatte samt andre grupper, der i deres arbejde har kontakt med børn og unge, har en skærpet underretningspligt.

Ved valg af foranstaltningstype skal kommunen altid vælge den eller de mindst indgribende af de foranstaltninger, der kan opfylde formålet. Foranstaltningerne kan enten være forebyggende eller en anbringelse, og kan en-

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

ten anvendes enkeltvis, samtidigt eller i forlængelse af hinanden samt være rettet mod barnet eller den unge eller mod familien som helhed.

Udgangspunktet er, at alle børn har ret til at blive hørt, inden der træffes afgørelse om en foranstaltning. Samtalen med barnet kan dog undlades af hensyn til barnets alder eller modenhed. Unge, der er fyldt 15 år, har partsstatus, og skal derfor inddrages på lige fod med dem, der har forældremyndigheden.

Ved anbringelser udenfor hjemmet skelner man mellem om anbringelsen er frivillig eller tvangsmæssig. En frivillig anbringelse af et barn kommer i stand på baggrund af et samarbejde og enighed mellem forældremyndighedens indehavere og kommunen. Forældrene kan til enhver tid kræve barnet hjemgivet, dog kan børn og unge-udvalget træffe afgørelse om, at barnet ikke kan hjemtages i op til 3 måneder fra tilbagekaldelse af samtykket – også selv om tvangskriterierne ikke er opfyldt. Anbringelse af et barn uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver kan kun foretages, hvis der er åbenlys fare for, at barnets sundhed eller udvikling lider alvorlig skade pga.

- utilstrækkelig omsorg for eller behandling af barnet eller den unge
- vold eller andre alvorlige overgreb
- misbrugsproblemer, kriminell adfærd eller andre svære sociale vanskeligheder hos barnet eller den unge
- andre adfærds- eller tilpasningsproblemer hos barnet eller den unge.

Afgørelsen træffes af kommunens børn og unge-udvalg. Når det er besluttet at anbringe et barn eller en ung uden for hjemmet, træffer kommunen afgørelse om valg af anbringelsessted i overensstemmelse med handleplanen. Kommunen vælger den type anbringelsessted, der findes bedst egnet til at opfylde formålet med anbringelsen.

I de tilfælde hvor en anbringelse udenfor hjemmet ikke kan afvente udarbejdelsen af en handleplan, kan kommunen foretage en foreløbig/akut anbringelse. Hvis en akut anbringelse skal ske uden forældrenes eller den unge, der er fyldt 15 år, samtykke, kræver det en foreløbig afgørelse truffet af formanden for børn og unge-udvalget eller næstformanden i dennes fravær. I særlige tilfælde kan kommunen træffe afgørelse om at sætte i værk særlige foranstaltninger, både forebyggende og en anbringelse, ophører som udgangspunkt, når formålet er opnået og senest når den unge fylder 18 år. Dog kan kommunen, hvis den unge fortsat har behov for støtte og selv indvilger heri, give den unge mulighed for at beholde eller få tildelt en kontaktperson eller personlig rådgiver eller fortsætte anbringelsen udenfor hjemmet, herunder som en udslusningsordning, indtil han/hun fylder 23 år.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Bestemmelserne i lov om social service omfatter både børn og unge, der har et særligt behov for støtte på grund af sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder og børn og unge, der har behov for særlig støtte på grund af nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne. Sidstnævnte er som tidligere omtalt ikke i fokus her. Der skal dog gøres opmærksom på, at disse børn indgår i statistikken fra Danmark.

I 2004 har en bred kreds af de politiske partier vedtaget en anbringelsesreform, som lægger op til en holdningsændring i synet på børn og i indsatsen for at hjælpe udsatte børn. Reformen medfører bl.a. større krav til sagsbehandlingen og bedre uddannelse af sagsbehandlere, kurser for plejefamilier, større fokus på barnets skolegang, en styrket inddragelse af familie og netværk i form af familierådslagning og netværksanbringelser, forbedret udslusning efter en anbringelse samt udvidet hørings- og klageadgang for barnet/den unge. Reformen træder i kraft 1. januar 2006.

Organisering

I Danmark ligger ansvaret for indsatsen overfor børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder på lokalt niveau i landets 271 *kommuner*. Kommunalbestyrelsen, og i praksis den kommunale forvaltning, har det generelle ansvar for at føre tilsyn med, om børn og unge under 18 år i kommunen har behov for særlig støtte. Det er op til kommunalforvaltningens konkrete afgørelse i den enkelte sag efter en vurdering af familiens samlede situation, om barnets eller den unges behov har en karakter, så de kan og bør afhjælpes via servicelovens regler. Afgørelse om tvangsanbringelse træffes af kommunens *børn og unge-udvalg*, som er en forvaltningsmyndighed uafhængig af den kommunale forvaltning. Børn og unge-udvalget består af tre medlemmer valgt af og blandt kommunalbestyrelsens medlemmer, en dommer og en pædagogisk-psykologisk ekspert. Kommunen har ligeledes ansvaret for at finde og godkende plejefamilier.

På regionalt niveau tilbyder *amtskommunerne* gratis rådgivning, undersøgelse og behandling af børn og unge med adfærdsvanskeligheder eller nedsat fysisk og psykisk funktionsevne og deres forældre. Derudover har amtskommunerne ansvaret for at godkende private opholdssteder for børn og unge og har desuden en forsyningsforpligtelse i forhold til døgninstitutioner. Afgørelser kan påklages til *de sociale nævn*, som er statslige forvaltningsmyndigheder beliggende i amterne. Børn og unge-udvalgets afgørelser om bl.a. tvangsanbringelse skal imidlertid påklages til *Ankestyrelsen*, som er en landsdækkende domstolslignende forvaltningsmyndighed og øverste administrative klageinstans indenfor det sociale område. Ankestyrelsens afgørelser kan igen påklages til *landsretten*.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

I 2004 er der indgået et politisk forlig om en kommunalreform, der skal træde i kraft 1. januar 2007. Denne indebærer, at kommunerne bliver større, at de overtager hele myndigheds- og finansieringsansvaret på det sociale område, at al godkendelse og tilsyn placeres hos kommunerne, at kommunerne overtager de amtslige institutioner for social og adfærdsvanskelige børn og unge, og at regionerne skal drive de sikrede afdelinger og institutioner for handicappede børn og unge.

Typer af foranstaltninger

Kommunen kan iværksætte følgende *forebyggende* foranstaltninger, hvoraf nogle er rettet direkte mod barnet og andre mod hele familien:

- Konsulentbistand i forhold til barnets eller den unges forhold.
Kommunen kan herunder bestemme, at barnet eller den unge skal søge et dagtilbud, en ungdomsklub, et uddannelsessted eller lignende
- Praktisk, pædagogisk eller anden støtte i hjemmet ("hjemme hos"-ordning)
- Familiebehandling eller lignende støtte
- Døgnophold for både forældremyndighedens indehaver, barnet eller den unge og andre medlemmer af familien på en døgninstitution, i en plejefamilie, på et andet godkendt opholdssted eller botilbud godkendt af amtskommunen
- Aflastningsordning på en døgninstitution, i en plejefamilie eller på et godkendt opholdssted (registreres ikke som en anbringelse)
- Personlig rådgiver for barnet eller den unge
- Kontaktperson for barnet eller den unge og for hele familien
- Økonomisk støtte til udgifter, der følger af foranstaltninger, eller der bevirker at en anbringelse kan undgås mv. Derudover økonomisk støtte til ophold på kost- eller efterskole, når forældremyndighedsindehaveren ikke selv har midler dertil
- Formidling af et praktiktilbud hos en offentlig eller privat arbejdsgiver for den unge og i den forbindelse udbetaling af en godtgørelse til den unge

I Danmark bruger man en vifte af anbringelsessteder, som kan sammenfattes i tre typer. *Familiepleje* er det mest benyttede anbringelsessted. Ud over almindelige plejefamilier omfatter familieplejebegrebet også egne værelser samt kollegier og kollegielignende opholdssteder, hvor den unge selv råder

over sin bolig, hvis kommunen ønsker at anbringe en ung der (disse indgår under *Andet sted* i statistikken). Det indebærer, at det enkelte værelse og den enkelte kollegiebolig eller lignende, skal godkendes som egnet anbringelsessted af kommunen, og at kommunen fører tilsyn med den unge.

Den anden type anbringelsessted er *døgninstitutionerne*. Døgninstitutioner er amtslige tilbud for børn og unge, der skal anbringes uden for hjemmet på grund af sociale problemer eller på grund af betydelig og varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne. Lovgivningen underopdeler ikke døgninstitutionerne i forskellige typer, men nogle døgninstitutioner har speciel ekspertise til at tage sig af behovene hos for eksempel døve børn, børn med autisme, eller børn med meget svære adfærdsproblemer. Desuden er der de *sikrede afdelinger*, hvor yderdøre og vinduer er konstant aflåste. Afgørelse efter serviceloven om anbringelse i sikret afdeling har derfor karakter af administrativ frihedsberøvelse. En sikret afdeling til børn og unge er enten organiseret som en selvstændig døgninstitution eller knyttet til en døgninstitution. Den sidste type anbringelsessted betegnes som *socialpædagogiske opholdssteder*. Opholdssteder er privat drevne anbringelsessteder, hvis aflønning baserer sig på et godkendt budget. De skal være godkendt som generelt egnede af det amt, opholdsstedet er beliggende i. Det er også amtet, der fører tilsyn med opholdsstedet. Opholdssteder dækker over et bredt spektrum af tilbud fra små steder drevet af professionelle familier over større institutionslignende tilbud til socialpædagogiske skibsprojekter og kost- og efterskoler.

2. 2. Finland

Historisk

I begyndelsen af 1900-tallet var det almindeligt i Finland, at børn blev efterladt uden pleje og omsorg, hvis de blev forældreløse, eller hvis forældrene var syge eller fattige. Børneværnet var i 1920'erne og 1930'erne domineret af en stærkt kontrollerende politik, som først og fremmest var en følge af borgerkrigen i 1918. Det betød, at den fattigste del af befolkningen blev udsat for overvågning. Finland var også stadig et relativt fattigt land domineret af landbrug, hvor indsatsen over for udsatte børn og unge var et rent kommunalpolitisk anliggende.

Den første børneværnslov i Finland trådte i kraft i 1936 efter at have været undervejs i tre årtier. Anvendelsen af *Barnskyddslagen* i praksis var i høj grad fokuseret på, at det offentlige skulle overtage omsorgen for barnet og barnet anbringes udenfor hjemmet. Der var endnu ikke fokus på det forebyggende arbejde som frivillige støttende foranstaltninger i hjemmet.

Også efter anden verdenskrig var den officielle ideologi i forhold til børneomsorgen præget af den åndelige arv fra 1930'erne. Spørgsmål vedrørende familier og børn med sociale problemer, som havde behov for støtte og hjælp, var et juridisk-forvaltningsmæssig anliggende, og terapeutisk socialarbejde var ikke noget man benyttede i børneomsorgen i Finland.

I 1960'erne og 1970'erne overgik man fra at fokusere udelukkende på omsorgsovertagelse til at fokusere på udvikling af børns rettigheder. Børneværnspolitikken blev til børnepolitik. Denne udvikling af værdierne synes tydeligst i den måde, man under forarbejderne til *Barnskyddslagen* fra 1984, betonede børn og unges ret til at blive hørt i spørgsmål, som vedrører dem selv. Fra at have fokuseret på familien i 1950'erne overgik man til et værdisæt, hvor man anerkendte, at barnets behov også kunne være at blive beskyttet mod forældrene.

I børneværnet i 1970'erne og 1980'erne havde man i sammenligning med tidligere års børneværn nu mulighed for at anvende andre foranstaltninger. Forskellige typer af frivillige støttende foranstaltninger i hjemmet blev et alternativ til anbringelser.

Lovgivningen i dag

Den nuværende *Barnskyddslag* trådte i kraft i 1984. Den omfatter tre centrale principper:

- at barnet er et selvstændigt subjekt med egne rettigheder, og at barnets bedste og behov kan være det modsatte af forældrenes og familiens behov.
- at barnet har ret til at blive hørt og at der skal tages hensyn til barnets ønsker og meninger i overensstemmelse med barnets alder og modenhed, når forældre eller myndigheder tager beslutninger om barnet.
- at barnets bedste skal veje tungest i beslutninger, der vedrører barnet.

Barnskyddslagen blev revideret i 1990 og 1992. Lovændringerne i 1990 havde til formål at ændre vægtningen fra pleje uden for familien til foranstaltninger, der fremmer, at børn bliver i eget hjem. Vigtigheden af forebyggende, ikke-stigmatiserende og støttende foranstaltninger blev fremhævet. Bag den finske lovgivning ligger et princip om, at forældrene via forældremyndigheden har det primære ansvar for barnet og dets opvækst. Man forsøger sig derfor med mindst mulig offentlig indgriben, når en familie har behov for hjælp, dog under hensyntagen til barnets bedste (Hestbæk, 1998). Målet er derfor at støtte barnets forældre gennem hjælpeforanstaltninger i hjemmet, men at man ved behov garanterer barnet en ret til beskyttelse og

stabile forhold udenfor hjemmet. De støttende foranstaltninger skal gennemføres i samarbejde med barnet eller den unge samt forældrene.

Omsorgsovertagelse gennem en anbringelse udenfor hjemmet benyttes kun, hvis forholdene i hjemmet eller barnets egen adfærd truer med at skade barnets helbred og udvikling, og hvis de støttende foranstaltninger viser sig at være utilstrækkelige, eller hvis de ikke er mulige eller formålstjenstlige. Derudover forudsættes det, at anbringelsen er til barnets bedste.

En anbringelse udenfor hjemmet kan gennemføres som enten en foreløbig anbringelse eller som en egentlig omsorgsovertagelse, hvilket indebærer en langvarig anbringelse udenfor hjemmet. En omsorgsovertagelse kan iværksættes med samtykke fra forældrene og barnet, der er fyldt 12 år, eller også kan barnet anbringes af socialnævnet uden samtykke. Ved en omsorgsovertagelse kan forældrene ikke kræve barnet hjem uanset, at forældrene har samtykket. Børn, som er fyldt 12 år, skal gives en mulighed for at blive hørt. Dog har børn først partsstatus, når de fylder 15 år. En anbringelse ophører senest, når barnet er fyldt 18 år. En anbringelse kan ophøre tidligere, hvis behovet for en anbringelse ikke længere foreligger, og hvis det ikke strider mod barnets bedste at afslutte den. Socialnævnet i kommunen har ansvaret for at støtte barnet og den unge efter anbringelsen ophører, og til barnet fylder 21 år. Efterværnet for de 18-20 årige kan bl.a. bestå i en støttet anbringelse udenfor hjemmet.

Lovgivningen i Finland baserer sig på princippet om, at barnets bånd til egen slægt og til den biologiske familie skal respekteres. Selvom der er behov for en permanent anbringelse og loven åbner mulighed herfor, benytter man sig i praksis meget sjældent af bortadoption mod forældrenes eller barnets vilje.

Organisering

I Finland har de lidt over 400 kommuner ansvaret for at organisere børneværnet. Den *kommunale socialtjeneste* og *socialnævnet* har ansvaret for at holde øje med og udvikle børn og unges opvækstforhold samt afhjælpe og forebygge misforhold deri. I sager om anbringelser udenfor hjemmet indstiller forvaltningen på kommunens vegne til socialnævnet. Det er socialnævnet, som tager beslutning om anbringelse af børn udenfor hjemmet, dog skal länsretten godkende beslutningen, hvis forældrene eller barnet, der er fyldt 12 år, ikke samtykker. Socialnævnet består af politisk valgte lægfolk, og der er ikke knyttet nogle betingelser til deres profession. Det er op til den enkelte kommune at bestemme antallet af medlemmer (Hestmark, 1998). I sager kan der nedsættes en *støttegruppe for socialnævnet* bestående af børnesagkyndige, repræsentanter fra socialforsorgen og andre sagkyn-

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

dige. Gruppen skal da bistå socialnævnet i forhold til tiltag for familier og børn samt afgive udtalelser i spørgsmål om anbringelser udenfor hjemmet.

Länsstyrelsen, som er en statslig myndighed, men regionalt placeret, har ansvaret for at overvåge den kommunale socialtjenestes arbejde, herunder indsatsen overfor udsatte børn og unge.

På statsligt niveau er det *länsretten* som tager stilling til socialnævnets indstilling om anbringelse, hvis barnet anbringes uden for hjemmet uden forældrenes samtykke. Länsretten er ligeledes ankeinstans for visse af socialnævnets beslutninger. Länsretten består af 2 jurister og en børnesagkyndig. Man kan klage over länsrettens afgørelse hos den *högsta förvaltningsdomstol*.

Typer af foranstaltninger

Det primære formål med børneomsorgen er at skabe forudsætninger for, at børn får et trygt miljø at vokse op i, og at støtte forældremyndighedsindehaverne i opfostringen af barnet. De foranstaltninger, der benyttes indenfor den familie- og individrettede børneomsorg, er frivillige støttende foranstaltninger i hjemmet, omsorgsovertagelse gennem en anbringelse udenfor hjemmet samt et socialt tilbud. Socialmyndigheden og kommunen støtter familien, barnet eller den unge med foranstaltninger i hjemmet, hvis opvækstforholdene er i fare eller barnet eller den unge gennem sin adfærd udsætter sit helbred og egen udvikling for fare. Andre former for foranstaltninger overfor barnet, såsom anbringelser, kan først iværksættes, hvis situationen ikke kan afhjælpes af de støttende foranstaltninger.

De støttende foranstaltninger sammensættes efter barnets og familiens behov, og iværksættelsen af dem forudsætter altid samtykke fra forældremyndighedsindehaverne og den unge, som er fyldt 12 år.

De typiske foranstaltninger er:

- en støtteperson eller en støttefamilie til familien
- rehabilitering for hele familien, f.eks. i en institution for misbrugere
- rådgivning i opfostrings- og familiespørgsmål
- ”hjemme hos”-ordning
- dagtilbud
- terapitjenester
- økonomisk og anden støtte i forhold til skolegang, fritidsinteresser, beskæftigelse, anskaffelse af bolig og andre personlige problemer

- en kortvarig anbringelse udenfor hjemmet i en institution eller andet, hvis familiens situation antages at blive bedre i nær fremtid (ikke omsorgsovertagelse)³.

I Finland benyttes primært to typer af anbringelsessteder: Familiepleje, som er den mest brugte type, og børneværminstitutioner. *Familiepleje* kan både foregå i en plejefamilie, som er en helt almindelig familie med udarbejdende forældre, og i et familiehjem, som drives som erhverv, dvs. hvor den ene eller begge forældre er uddannede som pædagoger el. lign. og arbejder i hjemmet. Ofte har de også personale ansat. Derudover anvendes begrebet plejefamilieanbringelse også i forhold til private anbringelser, dvs. hvor forældrene selv anbringer barnet i et privat hjem, uden at socialnævnet har besluttet det. Sidstnævnte indgår kun i statistikken, hvis kommunen yder økonomisk eller anden form for støtte til den private anbringelse.

Børneværnsinstitutioner dækker både over børnehjem, ungdomshjem og skolehjem samt andre lignende institutioner. De drives af kommuner, private organisationer, stiftelser eller tilsvarende institutioner samt staten. Skolehjemmene, som drives af staten, er typisk større end de øvrige og retter sig specielt mod børn og unge med alkohol- og stofmisbrugsproblemer samt mentale forstyrrelser.

Derudover anbringer man i Finland også i eget hjem (forældrenes) eller på eget værelse med støtte.

2.3. Island

Historisk

Den første islandske børneværnslov blev vedtaget i 1932 og byggede på en ideologi som for størstedelen var hentet fra de øvrige nordiske lande. Den forudsatte, at der skulle være børneværnsudvalg i alle landets købstæder, og at deres vigtigste opgaver var:

- at føre tilsyn med opdragelse af børn yngre end 16 år
- at føre tilsyn med børnehjem og daghjem
- at tilbyde børn en god bopæl for længere eller kortere perioder ved behov

³ Finland skelner principielt mellem at blive anbragt udenfor hjemmet som en støtteforanstaltning, og det at det offentlige overtager omsorgen for barnet i forbindelse med en anbringelse udenfor hjemmet (omhændertagande). Ved førstnævnte kan forældrene kræve at få barnet hjem når som helst. Det samme gælder ikke for sidstnævnte uanset, om det er en frivillig omsorgsovertagelse eller en tvangsmæssig.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

- at formidle oplysninger om og bistå med vejledning og anden tilsvarende assistance ved børns opdragelse,
- at udpege en tilsynsmand for et barn, hvis det anses at være nødvendigt,
- at undersøge og tage begrundede beslutninger i sager, der vedrører børn under 16 år,
- at føre tilsyn med at børn ikke bliver belastet med tungt arbejde eller lang arbejdstid, og at forhåndskontrollere film, før de bliver vist til børn.

En ny børneværnslov blev vedtaget i 1947, 1966 og 1992, og sidstnævnte siden revideret i 1995 og 1998. Den nugældende lov er fra 2002.

I loven fra 1966 fandtes der blandt andet en bestemmelse som forudsatte, at alle købstæder og kommuner skulle have et fungerende børneværnsudvalg, og at man kunne give de sociale udvalg mandat som børneværnsudvalg. Da en ny lov blev vedtaget i 1992 flyttede indsatsen overfor udsatte børn og unge fra undervisningsministeriet til socialministeriet, og ved en revidering af loven i 1995 etablerede man børneværnsdirektoratet, som er ansvarlig for forvaltningen af de områder, som børneværnsloven vedrører. I 1992 og 2002, lagde man stor vægt på, at sagsbehandlingen skulle forbedres, herunder at reglerne skulle præciseres samtidig med, at børn og forældres retssikkerhed skulle sikres. Der kom fokus på barnets rettigheder, og at børneomsorgen i højere grad skulle handle om barnets interesser og barnets bedste.

Lovgivning i dag

Børneværnets grundlæggende organisering forblev nogenlunde uforandret, selv om en ny lov blev vedtaget i 2002. Børneværnsudvalgene har således fortsat det primære ansvar for børneværnet. Der skete dog ændringer på en række andre områder:

- Indførelse af klarere bestemmelser om de principper, som bliver lagt til grund for alt arbejde med børneværn. Disse regler bygger bl.a. på FN's børnekonvention,
- Etablering af et klageudvalg i børneværns sager. En selvstændig klageinstans som kan behandle klager over børneværnsudvalgenes beslutninger og børneværnsdirektoratets forvaltningsbestemmelser,
- Krav om kommunale handleplaner indenfor børneværnsområdet,
- En styrkelse og udvidelse af børneværnsområderne således, at der er mindst 1.500 indbyggere for hvert børneværnsudvalg,

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

- En forbedret sagsbehandling på alle trin,
- En overførelse af beslutningskompetencen fra børneværnsudvalgene til retslige instanser bl.a. i sager om tvangsfjernelse
- Børn, der er fyldt 15 år, er part i en børneværns sag.

Målet med børneværn er, ifølge børneværnsloven, at sikre, at børn, der lever under utilfredsstillende vilkår, eller børn, der udsætter deres helbred og udvikling for fare, får den nødvendige hjælp. Enhver, både enkeltpersoner og fagpersonale, der har grund til at antage, at et barn udsættes for utilfredsstillende opdragelsesforhold, chikane eller vold, eller at et barn udsætter sit helbred og sin udvikling for alvorlig fare, har pligt til at meddele det til børneværnsudvalget.

Børneværnsudvalget skal bestræbe sig på at opnå målet med loven ved at styrke familierne i deres opdragelsesopgaver og iværksætte foranstaltninger til beskyttelse af det enkelte barn, når det er nødvendigt. I den islandske lovgivning skelnes der, som i de andres, mellem støttende foranstaltninger i hjemmet og anbringelser af barnet udenfor hjemmet. Iværksættelse af de støttende tiltag kræver samtykke fra forældrene og den unge, der er fyldt 15 år. Børn, der er fyldt 12 år, har høringsret i sager, der vedrører dem selv.

Børneværnsudvalget kan i særlige tilfælde med samtykke fra forældrene overtage forældremyndigheden over og omsorgen for barnet og anbringe det udenfor hjemmet. Hvis man ikke kan opnå et samarbejde med forældrene, kan børneværnsudvalget beslutte at sætte hjemmet under opsyn, udstede instruktion om barnets forhold og pasning, eller bestemme at barnet ikke må forlade landet.

Hvis man ikke opnår enighed med forældrene eller et barn, der er fyldt 15 år, om barnets anbringelse udenfor hjemmet, kan børneværnsudvalget beslutte, at barnet fjernes fra hjemmet i op til to måneder. Hvis børneværnsudvalget anser det for nødvendigt, at et barn anbringes i en plejefamilie, på et hjem eller en institution i længere tid end de to måneder, skal udvalget kræve en retskendelse hos domstolene om, at anbringe et barn i op til tolv måneder.

Børneværnsudvalget kan for retten kræve, at forældrene bør fratages forældremyndigheden, hvis det mener:

- at daglig pleje, opdragelse eller kontakt mellem forældre og barn er alvorligt mangelfuld set på grundlag af barnets alder og udvikling,
- at barnet er sygt eller handicappet, og det ikke sikres passende behandling, optræning eller undervisning,

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

- at barnet mishandles, udsættes for seksuelle overgreb eller alvorlig psykisk eller fysisk chikane eller nedværdigelse i hjemmet,
- med sikkerhed at barnets fysiske eller psykiske helbred eller dets udvikling er i fare fordi forældrene tydeligt er ude af stand til at varetage forældremyndigheden, fx på grund af brug af euforiserende stoffer, psykiske forstyrrelser, manglende intelligens, eller at forældrenes adfærd med al sandsynlighed vil pådrage barnet alvorlig skade.

I en nødsituation kan formanden for børneværnsudvalget eller en embedsmand beslutte at iværksætte foranstaltninger, herunder at anbringe med tvang, selvom sådanne tiltag normalt skal besluttes af børneværnsudvalget. Sager vedrørende anbringelse uden samtykke skal da forelægges udvalget indenfor en uge, og de skal godkendes af beslutningen indenfor 7 dage. Alle foranstaltninger ophører, når den unge fylder 18 år. Dog kan kommunen, hvis den unge er indforstået hermed, opretholde foranstaltningen til den unge fylder 20 år.

Organisering

I Island ligger hovedansvaret og den daglige indsats overfor børn og unge med sociale og adfærdsmæssige problemer på det lokale niveau hos *børneværnsudvalgene*. Ifølge loven skal alle kommuner oprette et børneværnsudvalg med fem medlemmer valgt af kommunalbestyrelsen. Da udvalget imidlertid skal repræsentere mindst 1.500 indbyggere, kræver loven, at mindre kommuner går sammen om at oprette et børneværnsudvalg. Der er således kun 35 børneværnsudvalg i Island og ca. 10 i Danmark. Børneværnsudvalgenes vigtigste opgaver er følgende:

- *tilsyn*: Børneværnsudvalg skal føre tilsyn med børns opvækstforhold, adfærd og opdragelsesbetingelser og så hurtigt som muligt vurdere behovene hos de børn, der formodes at leve under utilfredsstillende forhold, udsættes for dårlig behandling eller har alvorlige sociale problemer.
- *foranstaltninger*: Børneværnsudvalgene skal iværksætte foranstaltninger til beskyttelse af børn efter børneværnsloven, der efter omstændighederne passer bedst og anses for bedst egnede til at sikre børnenes tarv og trivsel. Dette kan enten være via støttende foranstaltninger eller en anbringelse udenfor hjemmet..
- *andre opgaver*: Kommunalbestyrelsen har hjemmel til at overdrage yderligere opgaver angående børns og unges forhold i dens område til børneværnsudvalgene.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

På statsligt niveau er *Ankenævnet i Børneværnsager* 1. klageinstans i sager om hjælpetiltag og tvangstiltag vedr. opsyn af hjemmet, instrukser om barnets pasning, mv. Nævnet har tre medlemmer, og formanden skal have kompetence som en underrettsdommer. Nævnet skal have særlig viden om børns forhold. Ankenævnets afgørelser kan ankes videre til domstolene.

Underretten er klageinstans i de tvangsanbringelsessager, som børneværnsudvalget afgør (anbringelse op til 2 mdr.) og *højesteret* i de sager underretten afgør om forlængelse af tvangsanbringelser. I underretten bliver der lagt vægt på, at der tilkaldes sagkyndige meddommere.

Socialministeriet er øverste forvaltningsmyndighed på børneværnsområdet. Den daglige administration varetages dog af *børneværnsdirektoratet* på vegne af ministeriet. Børneværnsdirektoratet vejleder de lokale børneværnsudvalg i tolkning og anvendelse af børneværnsloven og formidler undervisning og vejledning omkring børneværn til de lokale børneværnsudvalg og andre. Derudover fører de tilsyn med de lokale børneværnsudvalgs arbejde og hjælper dem med at finde plejefamilier og udstede tilladelser til dem. Børneværnsdirektoratet fungerer som øverste ledelse for de hjem og institutioner, som staten er ansvarlig for og udsteder tilladelser til enkeltpersoner og institutioner, som påtager sig ansvaret for plejen af et barn med udgangspunkt i børneværnsloven. Børneværnsdirektoratet er ligeledes ansvarlig for driften af statens specialiserede tilbud indenfor børneomsorgen, herunder et center for seksuelt misbrugte børn og behandlingscentre for børn og unge.

Type af foranstaltninger

I børneværnsloven finder man bestemmelser om de foranstaltninger, som et udvalg kan benytte, når man har opnået et samarbejde med forældrene. De er følgende:

- at vejlede forældrene om barnets opdragelse og forhold,
- at bidrage til, at der i samarbejde med relevante institutioner iværksættes foranstaltninger ifølge andre love,
- at skaffe barnet passende støtte eller behandling,
- at skaffe barnet eller familien en støttekontakt, en personlig rådgiver eller en støttefamilie,
- at bistå forældrene eller den gravide kvinde med at skaffe sig behandling mod sygdom, brug af alkohol eller euforiserende stoffer eller andre personlige problemer.

Skal et barn anbringes udenfor hjemmet sker det typisk i en *plejefamilie* eller en *døgninstitution*. Derudover nævner børneværnsloven følgende anbringelsessteder, der tilbyder omsorg og hjælp i kortere eller længere perioder: behandlingsinstitution, hjælpe- og nødcentre for børn og unge, sommeropholdssteder og sommerlejre. To sidstnævnte bruges som en støtteforanstaltning, hvor opholdet har funktion som aflastning for barnet og ~~støttefamilier~~ *støttefamilier* ansvarlig for, at der findes hjem og institutioner, som kan modtage børn i akutte situationer for at sikre deres sikkerhed på grund af formodede lovovertrædelser eller alvorlige adfærdsproblemer, diagnosticere børns problemer, hvor der menes at være behov for specialbehandling samt yde børn specialbehandling på grund af alvorlige adfærdsproblemer, brug af euforiserende stoffer og formodede lovovertrædelser.

2.4. Norge

Historisk

Norge fik sin første børneværnslov i 1896, den såkaldte *Vergerådslov*. I 1915 blev denne lov suppleret med de Castbergske børnelove. Ved indgangen til det 20. århundrede var Norge det første land i verden med et offentligt børneværn.

Vergerådsloven slog fast, at et barn som var vanskelig, eller som havde det vanskeligt, skulle overvåges af de kommunale nævn, som kunne advare og formane børn og forældre, ophæve forældremyndigheden og fjerne børn fra hjemmet for at anbringe dem på børnehjem, skolehjem eller tvangsskoler. Kernen i *Vergerådsloven* er gangbar også set med dagens øjne: Samfundet skulle gribe ind, når forældrene svigtede. De unge skulle mødes med forebyggende og hjælpetiltag – ikke med straf.

Den anden børneværnslov blev vedtaget i 1953. Selv om kriterierne for indgreb i den nye lov ikke adskilte sig væsentligt fra kriterierne i *Vergerådsloven*, bar den nye lov alligevel præg af en anden forståelse og andre tiltag i forhold til familier og børn med sociale problemer. Sprogbrugen var ligeledes anderledes. Loven var i endnu større grad end tidligere præget af troen på forebyggende foranstaltninger, råd, vejledning og behandling frem for fordømmelse og fjernelse af børn fra hjemmet. Tvangstiltag skulle kun bruges, hvis andre tiltag var afprøvet og fundet nytteløse. Anbringelse udenfor hjemmet var sidste udvej.

Lov om barneverntjenester fra 17. juli 1992 er den tredje børneværnslov i Norge. Loven er en videreførelse af loven fra 1953, men lægger i endnu højere grad vægt på både generel forebyggelse og forebyggelse rettet mod det enkelte barn. En vigtig ændring er, at barnevernstjenesten i kommunerne nu kan iværksætte

hjelpetiltag overfor det enkelte barn på et endnu tidligere tidspunkt end hidtil. Derudover blev sagsbehandlingsreglerne ændret med den nye lov, bl.a. blev fylkesnævnene for sociale sager oprettet som afgørelsesorgan.

Lovgivningen i dag

Børneværnets arbejde er hovedsageligt reguleret gennem *Lov om barneverntjenester* fra 1992 og dens forskrifter. Hensynet til barnets bedste er det overordnede princip, og skal derfor veje tungest i sager, hvor det står i modsætning til andre centrale principper. Børneværnet skal så langt som muligt bidrage til, at familien får bedst mulige vilkår for at tage vare på sine børn. Norsk børneværns politik lægger stor vægt på at videreudvikle og sprede familie- og nærmiljøbaserede arbejdsmetoder i børneværnet. Udover at blive beskyttet har børn ret til at medvirke i beslutningerne. Et barn, der er fyldt 7 år, og yngre børn, som er i stand til at danne egne synspunkter, skal have mulighed for at udtale sig før der træffes afgørelse i sager, der har indvirkning på deres fremtidige situation.

Lovgivningen skelner mellem støtteforanstaltninger og anbringelser udenfor hjemmet. For flertallet af de familier, som er i kontakt med børneværnstjenesten, er hjælpeforanstaltninger tilstrækkelige, men ikke altid. Hjælpeforanstaltninger skal altid være vurderet og om muligt afprøvet, før man går videre til en anbringelse. Kun hvis hjælpeforanstaltninger ikke er tilstrækkelige kan det blive en mulighed at anbringe barnet udenfor hjemmet. Jævnfør *Lov om barneverntjenester* er der forskellige kriterier for, hvornår et barn anbringes udenfor hjemmet. Omsorgssvigt er hovedkriteriet for et indgreb, men i tillæg kommer et kriterium knyttet til barnets adfærd. Børn og unge kan videre anbringes udenfor hjemmet både med og uden forældrenes og barnets samtykke.

Anbringelser uden for hjemmet kan enten ske som

- *en frivillig hjælpeforanstaltning*. Når børn anbringes udenfor hjemmet som en frivillig hjælpeforanstaltning, sker det med hjemmel i *Lov om barneverntjenester* § 4-4 femte led. Denne mulighed skal først og fremmest benyttes, når forældrene midlertidigt er ude af stand til at varetage den daglige omsorg for barnet. I sådanne tilfælde kan sagsbehandlerne anbringe barnet i plejefamilier, døgninstitutioner eller særlige forældre-barn foranstaltninger (f.eks. mødre hjem).
- *en omsorgsovertagelse pga. problemer i hjemmemiljøet*. Omsorgsovertagelse er kun aktuelt, hvis barnets situation er alvorlig, og situationen ikke kan afhjælpes med brug af frivillige hjelpetiltag. Lovens udgangspunkt er, at et barn skal vokse op hos sine biologiske forældre, og der stilles derfor

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

strengt krav til anbringelser som en omsorgsovertagelse. Afgørelser om at overtage omsorgen for et barn kan bl.a. træffes, hvis barnet udsættes for alvorlig omsorgssvigt eller bliver udsat for mishandling eller andre overgreb i hjemmet. Når fylkesnævnene træffer afgørelse om omsorgsovertagelse jf. næste afsnit, skal det altid fastsætte en samværsordning for barnet og forældrene.

Fylkesnævnene kan også beslutte, når det har truffet afgørelse om en omsorgsovertagelse, at forældrene helt skal fratages forældremyndigheden og i yderste konsekvens, at barnet skal bortadopteres.

- *en anbringelse udenfor hjemmet pga. barnets adfærdsvanskeligheder.* Hvis et barn har alvorlige adfærdsvanskeligheder i form af alvorlig eller gentagen kriminalitet, vedvarende misbrug af rusmidler eller på anden måde, kan barnet anbringes udenfor hjemmet på en døgninstitution til observation, undersøgelse og korttidsbehandling i op til 4 uger. Opholdet kan forlænges med yderligere fire uger. Har barnet eller den unge brug for længerevarende behandling kan barnet anbringes i en behandlings- eller uddannelsesinstitution uden samtykke i op til 12 måneder. Dette ophold kan forlænges med yderligere 12 måneder. Denne type anbringelse kan både iværksættes med eller uden samtykke.
- *en midlertidig anbringelse i akutsituationer.* I udgangspunktet er det kun fylkesnævnet, som kan træffe beslutning om at anbringe et barn udenfor hjemmet uden forældrenes samtykke. Fordi det nogle gange haster med at fjerne et barn fra hjemmet, kan børneværnstjenesten beslutte at iværksætte såkaldte hastetiltag. Sådanne hastetiltag skal sikre, at et barn kan anbringes udenfor hjemmet i krisesituationer.

Foranstaltninger for et barn ophører ved det fyldte 18. år. Dog kan perioden forlænges enten med den samme foranstaltning eller andre tiltag til det 23. år, hvis barnet samtykker.

Organisering

Kommunen, Barne-, ungdoms- og familieetaten, Fylkesmannen (amtsniveau) og Fylkesnævnene for sociale tjenester har alle deres opgaver og rolle, ifølge *Lov om barneverntjenester*.

På lokalt niveau skal *kommunen* sørge for, at den har en børneværnstjeneste som udfører det daglige løbende arbejde efter loven. Børneværnstjenesten skal give råd og vejledning, træffe afgørelser i overensstemmelse med loven eller forberede sager til behandling i fylkesnævnet, iværksætte og følge op på tiltag.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Barne-, ungdoms- og familieetaten består af fem regionale børneværnsmyndigheder og en central børneværnsmyndighed (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet). De regionale børneværnsmyndigheder skal bistå børneværnstjenesten i kommunerne med anbringelser af børn udenfor hjemmet, bistå kommunerne med rekruttering og formidling af plejefamilier/fosterhjem og sørge for, at plejefamilierne får undervisning og vejledning. Etaten har også ansvaret for at godkende private og kommunale institutioner, som benyttes efter barnevernloven.

Ligeledes på regionalt niveau er *Fylkesmannen*, som skal føre særligt tilsyn med børneværnsarbejdet i den enkelte kommune. Det indebærer, at Fylkesmannen skal påse, at kommunerne udfører opgaverne efter *Lov om barneverntjenester*, sørge for at kommunerne får råd og vejledning, og føre tilsyn med børneværnsinstitutionerne. Fylkesmannen er som udgangspunkt klageinstans for de afgørelser, som børneværnstjenesten træffer efter *Lov om barneverntjenester*.

De statslige, men regionalt placerede, *fylkesnævn*, er domstolslignende forvaltningsorganer, som har afgørelseskompetence i blandt andet sager om omsorgsovertagelse og om tvangsindgreb ved alvorlige adfærdsvanskeligheder. Der er 12 nævn i landet. Nævnet består i den enkelte sag af en leder, som er jurist, to sagkyndige medlemmer og to lægmænd. Afgørelser truffet af fylkesnævnet kan indbringes for de ordinære domstole.

Typer af foranstaltninger

Hjælpeforanstaltninger er et tilbud som børneværnstjenesten giver, når forholdene i hjemmet, eller andre forhold, gør, at et barn har behov for særlig støtte og hjælp. Loven indeholder ingen udtømmende opremsning af aktuelle hjælpeforanstaltninger, men nævner nogle eksempler som bl.a. støtte-kontaktperson, børnehave plads og aflastningstiltag i hjemmet. Familiestøttende metoder som blandt andet PMT (Parent Management Training) og MST (Multisystemisk terapi) tilbydes også som hjælpeforanstaltning i hjemmet

Hjælpeforanstaltninger kan som hovedregel kun iværksættes, hvis familien samtykker. Ophold i børnehave eller andre dagtilbud kan imidlertid iværksættes ved pålæg af forældrene. Det samme gælder tilsyn i hjemmet. Det er kun fylkesnævnene, som kan beslutte, at forældrene skal pålægges at tage i mod en hjælpeforanstaltning.

Omkring 80 pct. af alle børn i børneværnet modtager frivillige hjælpeforanstaltninger. De frivillige hjælpeforanstaltninger omfatter både tiltag i hjemmet og frivillige anbringelser udenfor hjemmet.

I Norge benytter man familiepleje og døgninstitutioner som anbringelsessteder. *Plejefamilier* er det mest brugte alternativ, når børneværnstjenesten overtager omsorgen for et barn. Ca. 80 pct. af alle børn, som er anbragt udenfor hjemmet, bor i en plejefamilie. En plejefamilie er en familie/et privat hjem, som tager imod børn og opfostrer dem på grundlag af børneværnstjenestens afgørelse om en omsorgsovertagelse efter børneværnsloven. Forældrene til barnet kan som nævnt også frivilligt gå med til at anbringe barnet i en plejefamilie i en periode. Anbringelsen bliver da defineret som en hjælpeforanstaltning.

Børneværnstjenesten skal altid vurdere, om nogen i barnets familie eller nære netværk kan vælges som plejefamilie. Barnets forældre skal om muligt gives anledning til at udtale sig om valget af plejefamilie. Børn som er fyldt 7 år, og yngre børn, som er i stand til at danne sine egne synspunkter, skal også informeres og gives anledning til at sige sin mening, før plejefamilien vælges.

Børneværnsinstitutioner blev tidligere anset som en erstatning for almindelige hjem. I dag betragtes institutionerne mere som en mellemstation mellem forældrenes hjem, plejefamilie og egen bolig. Anbringelse på en institution kan være aktuelt, hvis anbringelsen forventes at være kortvarig og/eller, hvis der er tale om et ældre barn, som ikke ønsker at etablere sig i en ny familie. En anden grund til at børn og unge kan have behov for et institutionsophold, kan være at de ikke mestrer livet i en almindelig familie.

2.5. Sverige

Historisk

I 1902 gennemførte man den første børneværnsreform i Sverige. Hermed fik samfundet mulighed for at yde støtte og hjælp og sætte ind med foranstaltninger overfor børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder. *Vanartslagen* fra 1902 havde til formål at beskytte samfundet mod en voksende ungdomskriminalitet. Børn under 15 år kunne nu anbringes mod forældrenes vilje udenfor hjemmet på et særskilt hjem og ældre børn i alderen 15-18 år kunne efter en beslutning ved domstolene anbringes på opdragelsesanstalter. Samme år kom to andre love, *Lagen om fosterbarns værd*, som fastslog samfundets ansvar for børn under 7 år, og *Lagen om fattigværd*, som indførte hjælp til nødlidende børn gennem, at familieforsørgeren fik fattighjælp til sine børn. Lovgivningen gav dog stadig ikke myndighederne mulighed for at fjerne børn fra forældrene ved vanrøgt eller mishandling.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

I 1924 kom *Barnavårdsloven*, som lagde grunden til opsplittningen i tvang og frivillighed. Børneværnet blev centraliseret i obligatoriske børneværnsudvalg og det statslige tilsyn med børneværnet og fattighjælpen blev indført. Loven skelnede mellem anbringelser som samfundsomsorg, herunder hjælp til fattige, handicappede og forældreløse børn under 16 år, og anbringelser som en beskyttelse af børneliv, herunder oftest hjælp for omsorgssvigtede og mishandlede børn. Førstnævnte anbringelser afhang af forældrenes samtykke, mens sidstnævnte kunne ske mod forældrenes vilje.

Med efterkrigstidens økonomiske vækst og gennemførelsen af sociale reformer mindskedes den materielle nød og fattigdommen kraftigt. Med indførelsen af barnavårdsloven i 1960 blev kravene til korrekt sagsbehandling og retssikkerhed skærpet. Udformningen af loven var ligeledes præget af de teorier og behandlingsmetoder for støtte og behandling af børn med afvigelse, som fulgte med udbygningen af børne- og ungdomspsykiatrien.

I 1982 trådte socialtjänstloven i kraft. Socialtjänstloven var en rammelov, som havde til formål at lade et nyt menneskesyn præge sociallovgivningen. Den kontrollerende og autoritære rolle som tidligere love havde haft skulle erstattes med frivillighed, enighed/forståelse og integritetshensyn. For den sociale indsats overfor børn og unge betød det, at tvangsanbringelser ikke længere kunne ske ud fra et motiv om at beskytte samfundet, men at det skulle ske ud fra det enkeltes barns behov. Tvangsbestemmelserne blev overført til en særskilt lovgivning.

Lovgivningen i dag

Den nugældende *Socialtjänstlag*, som i det store hele bygger på den gamle lov fra 1982, trådte i kraft i 2002. Hovedprincippet er, at al omsorg og behandling skal ske af frivillighedens vej så langt, det er muligt. Det gælder også indsatsen overfor børn og unge. Socialnævnet skal derfor først og fremmest forsøge at afhjælpe barnets problemer med samtykke fra forældre og barnet selv. Indsatsen kan enten bestå i hjælpeforanstaltninger i hjemmet eller en frivillig anbringelse udenfor hjemmet. Forudsætningen for at kunne iværksætte begge dele er, at indehaverne af forældremyndigheden eller barnet, når denne er fyldt 15 år, er enig i indsatsen. Ved en anbringelse udenfor hjemmet på grund af misforhold i hjemmet eller på grund af barnets/den unges egen adfærd skal socialnævnet oprette en handleplan, som beskriver den indsats, der skal iværksættes overfor barnet.

Hvis ikke socialnævnet i enighed med forældremyndighedsindehaveren eller den unge selv, når denne er fyldt 15 år, kan finde en passende foranstaltning udenfor hjemmet, er der mulighed for at bruge tvang for at forhindre en uheldig udvikling hos den unge. Som supplement til *Socialtjänstlagen*

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

findes derfor *Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU*, fra 1982 (revideret i 1990), som regulerer de tilfælde, hvor behovet for omsorg eller beskyttelse i form af en anbringelse uden for hjemmet ikke kan tilgodeses på frivillig vis. Det er länsretten, der forvalter loven. Loven blev senest ændret med virkning fra 2003 med det formål at styrke børneperspektivet og barnets rettigheder i loven.

For at LVU skal kunne anvendes skal mindst tre forudsætninger være opfyldt:

- Der skal findes misforhold i barnets hjem (miljøbetingede problemer), eller den unge skal selv være misbruger af alkohol eller narkotika, kriminel, osv. (adfærdsbetingede problemer).
- Misforholdene skal medføre at der findes en åbenbar risiko for at den unges sundhed og udvikling skades
- Den støtte som barnet/den unge behøver, kan ikke gives på frivillig vis.

En tvangsanbringelse kan kun besluttes, når det anses for barnets bedste. Tvangsanbringelser med udgangspunkt i forældrenes problemer skal ophøre senest, når den unge fylder 18 år, mens tvangsanbringelser pga. barnets/den unges problemer, skal besluttes inden den unge fylder 20 år og ophøre, inden den unge fylder 21 år.

Socialnævnet kan også i visse situationer vælge at anbringe akut og uden samtykke. Forudsætningen for dette er, at det skal være sandsynligt, at den unge behøver støtte efter *LVU*, og at rettens afgørelse ikke kan afventes på grund af risikoen for den unges sundhed eller udvikling. En foreløbig anbringelse resulterer ikke altid i en anbringelse efter *LVU*, men hvis udredningen viser, at barnet behøver en anbringelse og at det ikke kan ske med samtykke fra forældre eller den unge selv, der er fyldt 15 år, skal socialnævnet inden fire uger fra den dag, den akutte anbringelse blev sat i værk, ansøge länsrätten om, at den unge tvangsanbringes for en længere periode. Dette sker således en domstol, der afgør, om der skal iværksættes støtte efter *LVU*. Ved ansøgning om støtte efter *LVU* har både barnet og indehavere af forældremyndigheden ret til en bisidder/beskikket advokat.

Formålet med den støtte, der gives efter både *Socialtjänstlagen* og *Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga*, er, at barnet skal kunne vende tilbage til eget hjem eller flytte i egen bolig. Socialnævnet skal derfor følge op på støtten til barnet/den unge og hver sjette måned vurdere om støtten stadig er nødvendig eller skal ophøre. Denne procedure kan imidlertid skabe en utryghed for de børn, der ikke har mulighed for at vende hjem. I 2003 blev der derfor i begge love indført en bestemmelse om, at socialnævnet i de

tilfælde, hvor et barn har været anbragt i samme plejefamilie i tre år, skal overvåge, om det er til barnets bedste at forældremyndigheden overflyttes til plejeforældrene.

Organisering

Ansvar for indsatsen overfor børn og unge med sociale eller adfærdsmæssige problemer ligger på lokalt niveau i den enkelte kommune. *Kommunerne* skal oprette et nævn under socialtjenesten, som skal tage sig af indsatsen. Siden de obligatoriske socialnævne blev afskaffet i 1990, har kommunerne imidlertid haft stor frihed i organiseringen af disse nævne, når blot deres virke lever op til intentionerne i *Socialtjänstlagen*. Nævnene kan derfor have mange betegnelser, herunder stadsdelsnævne, børn- og ungdomsnævne og socialnævne. I dette kapitel bruges betegnelsen *socialnævn*. Det er kommunalbestyrelsen, der bestemmer hvor mange politisk valgte medlemmer, der skal være i socialnævnet.

Kommunerne har desuden ansvaret for at finde plejefamilier og døgninstitutioner (*Hem för vård eller boende, HVB*).

Länsstyrelsen, som ligger på regionalt niveau, fører tilsyn med socialnævnenes udmøntning af lovgivningen og rådgiver socialnævnene. Borgere kan henvende sig til länsstyrelsen, hvis de er utilfredse med kommunens sagsbehandling. De kan imidlertid ikke klage over indholdet af kommunens afgørelse. Länsstyrelsen giver desuden tilladelse til at drive døgninstitutioner som privat virksomhed, og fører tilsyn med alle døgninstitutioner på anbringelsesområdet.

Länsrätten, som er en forvaltningsdomstol på regionalt niveau, træffer afgørelse i sager om bl.a. tvangsanbringelser af børn og unge og behandler desuden klager over socialnævnenes afgørelser vedrørende tvangsanbringelser.

Typer af foranstaltninger

Indsatserne overfor børn og unge kan henføres til to kategorier – hjælpeforanstaltninger eller anbringelser. Kommunerne kan iværksætte forskellige former for indsatser overfor børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder. Kommunerne har i den sidste tiårs periode i varierende grad og udformning udviklet støtte- og behandlingsindsatsen. Ideen med at fokusere på at opbygge ressourcer i barnets eget hjem er blevet populær i de seneste år både som følge af økonomiske stramninger, men også fordi forskningen viser dårlige resultater af anbringelser i døgninstitutioner og familier. *Socialtjänstlagen* kun er en rammelov, nævnes der ikke i loven, hvilke typer af hjælpeforanstaltninger, som kommunen kan iværksætte. De typiske hjælpeforanstaltninger i Sverige er dog:

- Kontaktperson/familie
- Familiepædagogiske indsatser
- Støttesamtaler
- ”Hjemme hos” -ordning
- Forskellige former for gruppearbejde for barn/den unge og forældre
- Boliger med støtte til unge
- Praktik, studier eller fritidsaktiviteter for unge

Kigger man på typer af anbringelsessteder er den mest anvendte anbringelsesform i Sverige familiepleje. Ved *familiepleje* forstås en familie, som på opdrag fra socialnævnet, modtager et barn og opfostrer det, men uden at det fra plejefamiliens side betragtes som en beskæftigelse. Derudover er der *Hem för vård eller boende, HVB*, som er en samlebetegnelse for forskellige typer af døgninstitutioner, uanset om de er offentligt eller privat drevne. For at drive en døgninstitution i privat regi kræves der en tilladelse fra länsstyrelsen. Under betegnelsen *HVB* er også særskilte hjem for unge, som er institutioner for unge, som har behov for et særligt nøje tilsyn eller overvågning, herunder sikrede afdelinger. Det er Statens institutionsstyrelse (SiS), som har ansvaret for driften af særskilte hjem for unge.

3. Ligheder og forskelle i de nordiske lande – en nordisk model?

Som det fremgår af landebeskrivelserne synes indsatsen overfor børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder at være meget ens i de fem nordiske lande. Der er dog også betydelige forskelle. I det følgende summeres de væsentligste ligheder og forskelle.

3.1. Historisk

Alle fem lande har næsten gennemgået den samme historiske udvikling i indsatsen overfor udsatte børn og unge. Lovgivningen og deraf praksis er revideret mange gange i takt med, at holdningerne i samfundet har ændret sig.

Omkring 1900-tallet får de fleste lande deres første lov på området (børneforsorgslov, børneværnslov mv.). Norge allerede i 1896, og Finland og Island lidt senere i 1930'erne. Lovgivningen er i høj grad fokuseret på anbrin-

gelses uden for hjemmet og det offentliges overtagelse af omsorgen for barnet, som den eneste løsning, når et barn har behov for hjælp. Fra 1950'erne kommer der mere fokus på børn og forældres rettigheder, frivillige tiltag og muligheden for at iværksætte støttende og forebyggende foranstaltninger frem for at anbringe barnet uden for hjemmet.

Denne udvikling styrkes yderligere i 1980 og 1990'erne, hvor der i de fleste af landene indføres skærpede krav til sagsbehandlingen, herunder krav om en grundig undersøgelse og udarbejdelse af en handleplan før iværksættelse af en foranstaltning, udvidelse af børn og unges ret til at blive hørt og igen en yderligere fokus på frivillighed og støttende tiltag i indsatsen overfor udsatte børn og unge.

3.2. Lovgivningen i dag

Bestemmelserne om indsatsen overfor udsatte børn og unge findes i Danmark, Finland, Island og Norge i én og samme lov. Mens man i de tre sidstnævnte lande dog har en decideret lov kun omhandlende børneværn, har man i Danmark en generel lov for hele det sociale serviceområde. I Sverige er lovgrundlaget fordelt på to love: en generel lov for hele socialområdet som omfatter de frivillige foranstaltninger, og en særlov med særlige bestemmelser som omfatter foranstaltninger med tvang overfor børn og unge.

Skema 1 Lovgrundlag for indsatsen overfor børn og unge

Danmark	" <i>Lov om social service</i> ". Ikrafttrådt 1998 med senere ændringer.
Finland	" <i>Barnskyddslag</i> ". Ikrafttrådt 1984 med senere ændringer.
Island	" <i>Barnaverdarlög</i> ". Ikrafttrådt 2002.
Norge	" <i>Lov om barneverntjenester</i> ". Ikrafttrådt 1993 med senere ændringer.
Sverige	" <i>Socialtjänstlag</i> ". Ikrafttrådt 1982 med senere ændringer. " <i>Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga</i> ". Ikrafttrådt 1982 med senere ændringer.

Lovgivningen i de fem lande indeholder i høj grad de samme krav til et godt børneliv og de samme kriterier for, hvordan kommunen skal støtte barnet og forældrene i at opnå det. Således lægges der stor vægt på trygge opvækstvilkår og mulighed for en alsidig personlig såvel som en fysisk og social udvikling for barnet. Børneværnets støtte skal ydes tidligt og i tæt samarbejde med hjemmet, og ved valg af foranstaltninger skal hensynet til barnets bedste vægte højest, også ved eventuelle uoverensstemmelser mellem barnets og

forældrenes ønsker. Alle fem lande har således implementeret FN's konvention om barnets rettigheder i deres lovgivning.

I alle fem lande har unge, der er fyldt 15 år, partsrettigheder på lige fod med forældrene f.eks. til selvstændigt at udtale sig i sagen. I Sverige betragtes børn altid som part i en sag, der vedrører dem. De har dog først ret til at udtale sig, når de fylder 15 år. Aldersgrænsen for, hvornår barnet skal høres i sagen, er imidlertid forskellig. I Finland og Island har barnet ret til at blive hørt, når det er 12 år. Dog lægger den islandske lovgivning vægt på, at der udnævnes en talsmand for barnet, hvis det er under 12 år. I Norge er det 7 år, og børn, der er yngre og som har dannet egne standpunkter, skal gives mulighed for at blive hørt. I Sverige og Danmark bør alle, der er yngre end 15 år og derfor ikke har partsstatus, som udgangspunkt høres, dog under hensyntagen til alder og modenhed.

Foranstaltningerne inddeles i alle lande i to typer: støtteforanstaltninger og anbringelser. I Finland, Island og Norge skal de støttende foranstaltninger så vidt mulig afprøves først, og kun hvis disse ikke kan afhjælpe problemet, iværksætter man en decideret anbringelse udenfor hjemmet. I Danmark derimod indgår anbringelse udenfor hjemmet som en mulighed blandt de andre foranstaltninger, og det understreges i vejledningen til paragraffen, at opregningen af mulige foranstaltninger ikke er udtryk for en rangfølge, hvor kommunen pålægges at gennemprøve de støttende foranstaltninger først og kun derefter en anbringelse. I nogle tilfælde vil en anbringelse således allerede fra sagens start kunne vise sig som den mest formålstjenstlige foranstaltning. Sidstnævnte gælder ligeledes i Sverige. Det fremgik af landebeskrivelserne er anbringelsesbegrebet imidlertid forskelligt i de fem lande. Således er grænsen mellem frivillighed og tvang ikke helt entydig,

I Finland og Norge kan man anbringe et barn udenfor hjemmet som et frivilligt støttetiltag (forebyggende foranstaltning). Det kræver et samtykke fra barn og forældre, og for Finlands vedkommende er der tale om en kortvarig anbringelse. Der gøres ikke indgreb i det grundlæggende forældreansvar, og forældrene kan til enhver tid få barnet hjem, hvis de beder om det. I Norge skal sagsbehandleren udarbejde en handleplan ved iværksættelse af en anbringelse som støttetiltag og løbende vurdere anbringelsen. I Danmark og Sverige betegnes som en frivillig anbringelse, ligger meget tæt op af en anbringelse som støttetiltag i Norge og Finland. Den forudsætter således samtykke fra barn og forældre, der stilles krav om udarbejdelse af en handleplan og løbende opfølgning, og forældrene kan som udgangspunkt få barnet hjemgivet, hvis de tilbagekalder samtykket.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

I Finland og Island kan man ligeledes anbringe et barn udenfor hjemmet med samtykke fra forældre og barnet (omsorgsovertagelse). Der stilles samme krav til udarbejdelse af en handleplan og en regelmæssig vurdering af anbringelsen. Der er dog én væsentlig forskel i forhold til Danmark og Sveriges anbringelse med samtykke. Forældrene kan ikke ved at tilbagekalde samtykket bringe anbringelsen til ophør og få barnet hjem. En anbringelse med samtykke har derfor i Finland og Island en større grad af tvang indlagt i sig end i Sverige og Danmark. Tvangselementet er desuden forstærket i Island ved, at forældemyndigheden helt overgår til det offentlige. I de andre lande forbliver den helt eller delvist ved forældrene.

Den ultimative anbringelsesform i alle fem lande er, når myndighederne anbringer et barn eller en ung uden for hjemmet uden forældrenes eller barnets/den unges samtykke. Det manglende samtykke betyder, at sagen skal igennem den mest omfattende sagsbehandlings- og beslutningsprocedure af alle anbringelsesformerne. Afgørelsen skal træffes af et organ, der er uafhængig af forvaltningen, og man kan klage over afgørelsen til en uafhængig myndighed. Forældrene kan ikke kræve barnet hjemgivet. I Norge og Sverige tvangsanbringer man børn og unge med hjemmel i to forskellige paragraffer alt efter om årsagen til anbringelsen kan henføres til problemer i hjemmemiljøet eller adfærdsvanskeligheder hos barnet eller den unge. Der knytter sig forskellige betingelser til anbringelsen afhængigt af årsagen, man ikke som i de andre nordiske lande mellem frivillige anbringelser og tvangsanbringelser. Alle anbringelser (omsorgsovertagelse), som ikke er iværksat som støttetiltag efter § 4-4, betragtes som tvangsanbringelser, uanset om forældre og barnet har givet deres samtykke eller ej. I alle lande er der mulighed for at anbringe barnet udenfor hjemmet i akutte situationer, hvor den normale sagsbehandlingsprocedure ikke kan afventes.

I nedenstående tabel er de fem landes typer af anbringelser indplaceret i tre kategorier: frivillige anbringelser, tvangsanbringelser og akutte anbringelser.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Skema 2 Definitioner af anbringelser

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Frivillig anbringelse</i>	-	En kortvarig anbringelse udenfor hjemmet som støttetiltag (§ 14). Forudsætter samtykke fra forældre og barnet, der er fyldt 15 år.	-	Anbringelse udenfor hjemmet som hjælpetiltag (§ 4-4). Forudsætter samtykke fra forældre og barnet, der er fyldt 15 år.	-
<i>Støttetiltag</i>	-	Støttetiltag	-	-	-
<i>Efterværn</i>	Døgnophold til 18-22 årige (§ 62a, stk.3,1).	Støttetiltag til 18-20 årige (§ 14).	-	-	-
<i>Anbringelse</i>	En anbringelse med samtykke fra forældre og barnet, der er fyldt 15 år, uanset årsag (§ 40, stk 2., 11).	En omsorgsovertagelse med samtykke fra forældre og barnet, der er fyldt 12 år uanset årsag (§ 16/17).	En overtagelse af forældremyndighed og omsorgen for barnet med samtykke fra forældre, og barnet, der er fyldt 15 år (§ 25).	-	Placering udenfor eget hjem med samtykke fra forældre og barnet, der er fyldt 15 år. (kap 4 § 1, SoL).
<i>Tvangsanbringelse</i>	Anbringelse uden samtykke fra forældre og/eller den unge, der er fyldt 15 år uanset årsag (§ 42).	Omsorgsovertagelse uden samtykke fra forældre eller barnet, der er fyldt 12 år uanset årsag (§ 17).	Anbringelse uden samtykke fra forældre eller barnet, der er fyldt 15 år uanset årsag (§ 27 og 28).	En omsorgsovertagelse pga. problemer i hjemmemiljøet eller på institution uden samtykke fra barnet eller forældre pga. alvorlige adfærdsproblemer (§ 4-24).	Omsorgsovertagelse uden samtykke fra forældre eller barnet, der er fyldt 15 år, pga. problemer i hjemmemiljøet (§ 2 LVU) eller barnets adfærdsproblemer (§ 3 LVU).
<i>Akut anbringelse</i>	Foreløbig anbringelse, hvis barnets øjeblikkelige behov ikke kan afvente børn og unge-udvalgets afgørelse (§ 45).	Brådske omhändertagelse, hvis barnet situation ikke kan afvente rettens afgørelse (§ 18)	Akut anbringelse, hvis barnets situation ikke kan afvente børneværnsudvalgets afgørelse (§ 31)	Midlertidig beslutning om placering udenfor hjemmet (§ 4-6, 4-9 og 4-25).	Omedelbar omhändertagelse, hvis barnet behøver støtte efter LVU og rettens afgørelse ikke kan afventes (§ 6 LVU)

I udgangspunktet ophører alle tvangsforanstaltninger i de fem lande, når barnet er fyldt 18 år. Dog kan en tvangsanbringelse fortsætte udover det 18. år i Norge, hvis den skyldes barnets adfærd og er iværksat, inden barnet fylder 18 år. Den kan da kun opretholdes i 12 måneder fra fylkesnævnets afgø-

relse. I Sverige kan en tvangsanbringelse ligeledes opretholdes efter det fyldte 18. år, hvis den skyldes barnets adfærd. Myndighederne kan endda iværksætte nye tvangsanbringelser for unge over 18 år, hvis den unges adfærd kræver det, i modsætning til de andre lande.

I alle fem lande kan man forlænge indsatsen med støtteforanstaltninger overfor barnet efter det fyldte 18. år, hvis barnet samtykker. Dette kaldes i Danmark og Finland efterværn, og kan vare til barnet fylder henholdsvis 23 år og 21 år. I Island kan indsatsen forlænges til det 20. år og i Norge til det 23 år. I Sverige kan den unge selv, når denne er fyldt 18 år, bede om at støtten skal forlænges, og kommunen skal da træffe en ny beslutning. Den forlængede indsats kan både være en anbringelse udenfor hjemmet (som støttetiltag), en kontaktperson, personlig rådgiver mv.

En vigtig forskel på lovgivningen i de fem lande er, at børn med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, som har behov for støttende foranstaltninger eller en anbringelse uden for hjemmet, i Danmark er omfattet af de samme paragraffer som børn med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder. Det samme gælder ikke i de fire andre lande, hvor børneværnsparagrafferne kun retter sig mod sidstnævnte.

3.3. Organisering

Organiseringen af indsatsen overfor udsatte børn og unge er på mange måder ens i de fem lande. Kommunen har det primære ansvar i forhold til at føre tilsyn med kommunens børn og unge under 18 år, give råd og vejledning, iværksætte støttende eller anbringende foranstaltninger, hvis et barn eller en ung lever under forhold, der kan skade deres helbred og udvikling, og følge op på iværksatte tiltag. I alle landene på nær Norge ligger ansvaret hos et folkevalgt organ, enten en kommunalbestyrelse, et socialnævn eller et børneværnsudvalg. I praksis er kompetencen delegeret til forvaltningen. I Norge ligger kompetencen i udgangspunktet hos forvaltningen og dennes leder. Kommunestyret kan dog efter *Lov om barneverntjenester* vælge, at kompetencen skal lægges hos et folkevalgt organ. Der er ikke overblik over, hvor mange kommuner, der har gjort dette i praksis, men fordelingen er køn. I alle fem lande, er der ét område, hvor de ikke har kompetence til at tage den endelige beslutning. Det er i forhold til iværksættelse af foranstaltninger med tvang, herunder primært tvangsanbringelser. I alle landene træffes sådanne beslutninger af myndigheder/organer, som er uafhængige af den kommunale forvaltning. Der er dog stor forskel på, hvilket *regi* denne myndighed befinder sig i, hvilken *type* myndighed det er, og *den faglige sammensætning* af myndigheden.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Det er ens for alle lande, at initiativet til tvangsanbringelsen, forberedelsen af sagen, dialogen med barn og forældre og udarbejdelse af en indstilling om tvangsanbringelse ligger hos kommunen. Beslutningskompetencen, derimod, ligger forskelligt. I Danmark træffes beslutningen af en forvaltningsmyndighed, børn og unge-udvalget, i kommunalt regi, mens det i Norge foregår på statsligt niveau i fylkesnævnene, som dog er regionalt placeret. I Sverige og Finland er det en regional forvaltningsdomstol, länsretten, der tager beslutning om tvangsfjernelse. I Island kan børneværnsudvalget i kommunalt regi træffe afgørelser om en tvangsfjernelse i op til 2 måneder. Skal tvangsanbringelsen forlænges kræver det en godkendelse af kommunalbestyrelsen, hvor beslutningen ikke kan afvente de sædvanlige procedurer ved tvangsanbringelser, er kompetencen til at træffe en foreløbig beslutning i Danmark og Island delegeret til formanden for den forvaltningsmyndighed, der normalt træffer afgørelse i tvangsanbringelsessager, dvs. formanden for henholdsvis børn og unge-udvalget og børneværnsudvalget. I Finland er kompetencen delegeret fra länsretten til socialnævnet i kommunalt regi, og i Norge er delegationen sket fra fylkesnævnene til en ledende embedsmand i forvaltningen. I Island og Finland har en ledende embedsmand samme kompetence til at træffe afgørelse om en akutanbringelse. I alle tilfælde skal den foreløbige beslutning godkendes hurtigt via de sædvanlige procedurer. I Sverige kan formanden for socialnævnet eller et andet medlem, som skal være politiker, træffe beslutningen, uden at der er tale om en delegering af kompetencen. Socialnævnet skal således heller ikke godkende beslutningen, men blot orientere om den. Enders forskelle angående hvilket regi myndigheden ligger i, og hvilken type den er, er der også forskelle i den faglige sammensætning af den myndighed, der tager beslutning om tvangsanbringelse. I Danmark, Finland og Norge er der krav om børnesagkyndig ekspertise i henholdsvis børn og unge-udvalget, länsretten og fylkesnævnene. I Island tilstræbes det at besætte børneværnsudvalget med personer, som har specialviden om børn, mens man i Sverige ikke har noget krav om, at länsrettens medlemmer skal have viden på børneområdet. I Island bør der tilkaldes børnesagkyndige ved behandling af sager i underretten. I Danmark, Island (børneværnsudvalget) og Sverige er der en overvægt af politiske valgte medlemmer (lægmænd) ud af det samlede medlemstal. Det gælder også for Finlands socialnævn, som tager beslutninger i tvangsanbringelsessager med samtykke. I Fylkesnævnene i Norge sidder der to lægfolk ud af fem medlemmer. Udover børnesagkyndige og lægfolk er der i alle fem lande også enten en dommer eller en jurist repræsenteret i det besluttende organ. Dette gælder dog ikke i socialnævnet i Finland og i børneværnsudvalget i Island, dog tilstræbes der juridisk specialviden i sidstnævnte.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Typen af 1. klageinstans adskiller sig ligeledes i de fem lande. Årsagen er selvfølgelig, at den beslutning, der klages over, træffes på forskellige niveauer og af forskellige typer myndigheder i de fem lande. Således skiller Danmark sig ud ved, at det ikke er en forvaltningsdomstol, der er 1. klageinstans i tvangsanbringelsessager, men en forvaltningsmyndighed.

Et resume af sammenligningen kan aflæses i skemaet nedenfor.

Skema 3 Den besluttende myndighed

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Støtteforanstaltninger</i>	Kommunalbestyrelsen/ Forvaltningen i kommunen	Socialnævn/ Forvaltningen i kommunen	Børneværnsudvalg/ Forvaltningen i kommunen	Forvaltningen i kommunen	Socialnævn/ Forvaltningen i kommunen
<i>Frivillige anbringelser (inkl. som støttetiltag)</i>	Kommunalbestyrelsen/ Forvaltningen i kommunen	Socialnævn/ Forvaltningen i kommunen	Børneværnsudvalg/ Forvaltningen i kommunen	Forvaltningen i kommunen	Socialnævn/ Forvaltningen i kommunen
<i>Tvangsanbringelser</i>	Børn og unge-udvalg (Selvstændig forvaltningsmyndighed på kommunalt niveau)	Länsrätten/ (Domstol på regionalt niveau)	Børneværnsudvalg (Kommunalt niveau) og Underretten (Statslig forvaltningsdomstol)	Fylkesnævn (Statsligt domstolsliggende forvaltningsorgan, regionalt placeret)	Länsrätten (Domstol på regionalt niveau)
<i>Akutte anbringelser</i>	Formanden for børn og unge-udvalg	Formanden for socialnævn/ Embedsmand	Formand for børneværnsudvalg/ Embedsmand	Ledende embedsmand/ godkendelse af fylkesnævnets formand	Formanden for socialnævn eller et medlem, der skal være politiker
<i>1. Klageinstans</i>	<i>Frivillige tiltag</i> De sociale nævn (Statslige forvaltningsmyndighed, regionalt placeret)	Socialnævnet (kommunal forvaltningsmyndighed)	Ankenævnet i Børneværns-sager (Statslig forvaltningsmyndighed)	Fylkesmanden (Statsligt forvaltningsmyndighed, regionalt placeret)	Länsrätten (Domstol på regionalt niveau)
	<i>Tvangsmæssige tiltag</i> Ankestyrelsen (Statslig forvaltningsmyndighed)	Länsrätten (Regional forvaltningsdomstol)	Ankenævnet i Børneværns-sager Underretten Højesteret	De almindelige domstole ¹⁾	Länsrätten (Domstol på regionalt niveau)

1 Barne- og familiedepartementet fremlagde i foråret 2005 Ot.prp. nr. 64 (2004-2005) forskellige forslag til ændringer i børneværnsloven. En af ændringerne går ud på, at fylkesnævnenes afgørelser efter *Lov om barneverntjenester* kan ankes direkte til lagmannsretten i stedet for først at skulle igennem tingretten.

3.4 Typer af foranstaltninger

Det er langt hen af vejen de samme metoder og foranstaltninger, der benyttes i indsatsen overfor udsatte børn og unge, og i alle lande er indsatsen rettet såvel mod hele familien som mod det enkelte barn

De fem lande benytter sig af mange forskellige hjælpeforanstaltninger. I Danmark og Finland har man en mere eller mindre udtømmende liste over hjælpeforanstaltninger i lovgivningen, mens man i Island og Norge angiver eksempler på indsatser. Den svenske *Socialtjänstlag* fungerer udelukkende som en ramme for indsatsen, idet der ingen konkrete hjælpeforanstaltninger angives.

De typiske hjælpeforanstaltninger, som landene benytter, er:

- Personlig rådgiver, kontaktperson eller en støttefamilie for barnet, den unge og/eller hele familien
- Praktisk og pædagogisk støtte i hjemmet til forældre og barn - ”hjemme hos” ordning
- Rådgivning og vejledning til forældre, familiepædagogiske indsatser, familiebehandling og døgnophold for familier i institutioner. Parent Management Training (PMT) og Multisystemisk terapi (MST), som er nye metoder fra USA, anvendes i både Norge og Danmark, og forsøgsvis i Sverige.
- Formidling af dagtilbud, herunder børnehave mv., fritidsaktiviteter, uddannelse og praktiktilbud.
- Økonomisk støtte til skolegang, fritidsaktiviteter, bolig, osv.
- Aflastningsordning i hjemmet eller en kortvarig placering udenfor hjemmet

Anbringelsesstederne i de fem lande ligner ligeledes hinanden, dog kaldes de i nogle tilfælde forskellige ting. I nedenstående tabel er typerne grupperet efter, hvordan de kategoriseres i statistikken i afsnit 4.5. Det skal bemærkes, at man i Sverige, Danmark og Island ikke opdeler døgninstitutionerne i typer i lovgivningen, og at de nævnte typer derfor kun er eksempler.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Skema 4 Anbringelsessteder

Typer af steder	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Familiepleje	Plejefamilie	Plejefamilie Familiehjem som drives som erhverv	Plejefamilie	Plejefamilie	Plejefamilie
Døgninstitution	Døgninstitutioner <ul style="list-style-type: none"> • Børnehjem • Spædbørnehjem • Ungdomshjem • Skolehjem • Sikrede afdelinger • mv. 	Døgninstitutioner <ul style="list-style-type: none"> • Børnehjem • Ungdomshjem • Skolehjem • Osv. 	Døgninstitutioner <ul style="list-style-type: none"> • Behandlingsinstitutioner • Akutte modtageinstitutioner • Børnehjem 	Døgninstitutioner <ul style="list-style-type: none"> • Børnehjem • Beredskabshjem (akut) • Behandlingshjem • Mødrehjem • Rusmiddelinstitutioner • Psykiatrisk behandlingsinstitution 	Døgninstitutioner (Hem för vård eller boende) <ul style="list-style-type: none"> • Børne- og ungdomshjem • Sikrede institutioner
Andet sted	Socialpædagogiske opholdssteder <ul style="list-style-type: none"> • Små opholdssteder drevet af en professionel familie • Familie institutionslignende tilbud • Kommunalt døgntilbud • Kost- og efterskole • Skibsprojekt Eget værelse, kollegier og kollegielignende opholdssteder	Eget hjem (forældre) Eget værelse med støtte	-	-	Eget hjem (kun ved tvangsanbringelse) og for kortere perioder i slutningen af anbringelsen anbringelsen med støtte Andre anbringelsessteder

I alle fem lande har man de samme to hovedkategorier af anbringelsessteder: familiepleje og døgninstitutioner. Ved en plejefamilie forstås der i alle lande, på nær Finland, primært en privat familie, der tager imod børn i pleje, uden at de betragter det som en beskæftigelse. I Finland dækker familieplejebegrebet både over den almindelige familie, der ikke ser det som en beskæftigelse, og den mere professionelle familie, der tager imod plejebørn som erhverv og ofte har personale ansat. Det skal dog bemærkes, at sondringen mellem hvornår det er en privat familie, og hvornår det er en mere professionel familie, der ser det som en beskæftigelse, i alle fem lande er flydende. I nogle tilfælde vil der være plejefamilier, som har flere børn i pleje,

og hvor den ene plejeforælder er hjemmegående og faktisk har det som en form for fuldtidsbeskæftigelse.

Derudover er også private anbringelser i private hjem omfattet af familieplejebegrebet, dvs. anbringelser, hvor kommunen ikke har været inddraget i sagen. Disse indgår, i modsætning til de andre nordiske lande, i det finske anbringelsestal i de tilfælde, hvor kommunen støtter den private anbringelse økonomisk eller på anden vis. Der er dog tale om et begrænset antal døgninstitutioner i de fem lande dækker et bredt spektrum af hjem og institutioner. Nogle er målrettet forskellige aldersgrupper, andre er beregnet til henholdsvis korte eller lange ophold, og andre igen er dedikerede behandlingsinstitutioner. Kun Danmark og Sverige har i tilknytning til børneværnsparagrafferne en hjemmel til at anbringe unge, som har behov for ekstra overvågning, i de såkaldte sikrede afdelinger/institutioner, hvor yderdøre og vinduer kan være aflåste.

Udover de to hovedkategorier har man i Danmark også en ret stor gruppe af andre anbringelsessteder, nemlig socialpædagogiske opholdssteder. Herunder er bl.a. små opholdssteder drevet af professionelle familier samt kost- og efterskoler, som Danmark er det eneste land, der benytter som et decideret anbringelsessted. Det er ikke utænkeligt, at nogle af de større institutionslignende tilbud, som Danmark kategoriserer som opholdssteder, kategoriseres som døgninstitutioner i de andre lande, hvilket kan skævvride sammenligningen af anbragte fordelt på anbringelsessteder senere i kapitlet jf. afsnit 4.

I kategorien *Andet sted* indgår også eget værelse samt kollegier og kollegielignende opholdssteder i Danmark, muligheden for at anbringe i eget hjem (forældrenes) og på eget værelse med støtte i Finland og i eget hjem, eget værelse eller andet anbringelsessted i Sverige. Egentlig er anbringelse i eget værelse samt i kollegier- og kollegielignende opholdssteder i Danmark omfattet af plejefamiliebegrebet. Her indgår de imidlertid under *Andet sted* for at sikre større sammenlignelighed med Finland og Sverige.

3.5 En nordisk model?

Som det fremgår af ovenstående er der mange ligheder i indsatsen overfor udsatte børn og unge i de fem lande. Den historiske udvikling indeholder samme træk, dog er den foregået i forskellige tempi. Ordlyden og intentionerne i lovgivningen er tæt på at være ens. Fokus på frivillighed og støtteforanstaltninger i hjemmet går igen i alle fem lande. Det samme gør organiseringen af indsatsen på lokalt niveau. Selv typen af foranstaltninger ligner langt hen ad vejen hinanden.

Dog er der også vigtige forskelle, som går imod billedet af en fælles nordisk model. Kun tre af landene har en decideret børneværnslov. Målgruppen for børneværnsparagrafferne er langt bredere i Danmark end i de andre lande, fordi de inkluderer handicappede børn. Indholdet af anbringelsesbegrebet er forskelligt. Ansvarsfordelingen mellem lokalt, regionalt og statsligt niveau afviger, og kompetencen til at træffe afgørelse i tvangsanbringelsessager ligger hos forskellige typer af myndigheder og i forskelligt regi. Derudover er der små variationer i typen af anbringelsessteder. Det er altså ikke muligt på baggrund af ovenstående at konkludere, at indsatsen overfor udsatte børn og unge i de nordiske lande kan betegnes som en speciel nordisk model. Hvorvidt indsatsen kan betegnes som sådan afhænger ikke kun af ligheder og forskelle mellem de nordiske lande, men også af ligheder og forskelle i forhold til indsatsen i andre europæiske lande. Imidlertid tillader omfanget af temakapitlet ikke en sådan sammenligning.

4. Udmøntning af lovgivning i praksis – statistik om udsatte børn og unge i de fem lande

I alle fem lande føres der særskilte statistikker over indsatsen overfor børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder. En sammenligning af omfanget på tværs af de fem lande er dog ikke uproblematisk, når man tager forskelligheder i lovgivning, definitioner af begreber og anbringelsessteder i betragtning, som beskrevet i ovenstående. Dertil kommer forskelle i registreringsmetoder samt ændringer i lovgivning gennem årene og deraf ændrede definitioner af, hvad der hører med i anbringelsesstatistikken mv. Sidstnævnte gør sammenligning på tværs af et større spænd af år i de enkelte lande usikker

I nedenstående forsøges det alligevel at lave en komparativ analyse af indsatsen i de fem nordiske lande på baggrund af landenes statistiske oplysninger. Der må dog på baggrund af ovenstående tages et generelt forbehold for sammenligning af tal. I sammenligningen vil der blive fokuseret på anvendelsen af støtteforanstaltninger, omfanget af anbringelser herunder tvangsanbringelser, køns- og aldersfordelingen blandt de anbragte børn og unge og brugen af forskellige typer af anbringelsessteder. Sammenligningen vil både tage udgangspunkt i bestandtal, forløbstal og udviklingen over tid.

4.1. Statistikindsamling i de fem lande

I Danmark indberetter kommunerne oplysninger om bistand til børn og unge til Danmarks Statistik, som har ansvaret for den officielle statistik. Hvert år oplyser de om,

- *tilgang*: antal børn og unge, for hvem der er oprettet en sag i løbet af året (individniveau)
- *bestand*: antal børn og unge med bistand d. 31. december i året (individniveau)
- *summeriske oplysninger på familieniveau*: antal familier, der har modtaget forebyggende foranstaltninger i løbet af året
- *foranstaltningstype*: anbringelser og forebyggende foranstaltninger.

I Finland indsamler STAKES (Forsknings- og udviklingscenter for social og sundhedsområdet) statistik om kommunernes indsats overfor børn og unge. Oplysninger om anbringelser udenfor hjemmet indsamles på individniveau. Af registerdataene fremgår det, hvor mange der var anbragt pr. 31. december i året og i løbet af året samt typen af anbringelsessted, lovhjemmelen for anbringelsen og anbringelsesperioden. Oplysninger om børn og unge, der modtager støtteforanstaltninger, indsamles på aggregerede niveau.

Barnaverndarstofa (Børneværnsdirektoratet) har ansvaret for statistikindsamlingen blandt de lokale børneværnsudvalg i Island. Børneværnsudvalgene indsender oplysninger om antallet af børneværnsager i løbet af året, herunder anbringelser og støtteforanstaltninger for børn og familier. Da Island ikke indsamler oplysninger om antallet pr. en bestemt dato, er det svært at inddrage Island i visse undersøgelser. I Norge indsamler Statistiske Sentralbyrå, der på vegne af Barne- og Familiedepartementet, indsamler oplysninger om indsatsen overfor børn og unge. Kommunerne indberetter en gang om året oplysninger om børn og unge, der modtager hjælpetiltag eller er blevet anbragt (omsorgsovertagelse) efter børneværnsloven. Oplysningerne indberettes på individniveau, og omfatter bestanden pr. 31. december og nye i løbet af året. Kommunerne oplyser bl.a. hvem der underrettede kommunen, årsagen til iværksættelse af indsatsen, typen af foranstaltning og anbringelsessted.

Socialstyrelsen har ansvaret for den officielle statistik om børn og unge i Sverige. Statistikken indeholder de indsatser, som er givet efter *Socialtjänstlagen* og *Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga*. Oplysninger om anbragte børn og unge indsamles på individniveau fra kommunerne. De oplyser både om lovhjemmelen, anbringelsessted og start og slut for anbringelse. Ud

fra disse oplysninger beregnes antal nytilkomne børn og unge, antal pr. 1. november og antal i løbet af året. Oplysninger om hjælpeforanstaltninger oplyses på aggregeret niveau pr. 1. november.

4.2. Støtteforanstaltninger

Generelt er det svært at sammenligne omfanget af støtteforanstaltninger i de fem lande. *For det første* indsamles oplysninger herom i nogle lande for hele året og i andre lande for en bestemt dato. Sverige har således kun et bestandstal pr. 1. november, mens andre lande kun har et forløbstal. Danmark og Norge opgør begge dele.

For det andet opgør Island kun antallet af tiltag, mens de andre lande opgør antallet af børn og unge/familier, der modtager en eller flere foranstaltninger. Islands tal kan derfor være højere alene af den grund, at samme person kan tælle med flere gange, hvis vedkommende modtager flere tiltag på samme tid.

For det tredje er det forskelligt, hvordan støtteforanstaltninger registreres i de fem lande. I Danmark registreres støtteforanstaltningerne efter, om de er rettet mod barnet eller rettet mod familien. Et barn, der modtager et støttetiltag, kan samtidig indgå i en familie, der modtager støtte, og derfor i praksis tælle med to gange. De to opgørelser i Danmark dækker:

- antal børn og unge, der modtager forebyggende foranstaltninger, herunder personlig rådgiver, kontaktperson, aflastningsophold, økonomisk støtte til kost/efterskole, formidling af praktikophold og udslusningsordning for 18-22 årige, og
- antal familier, der modtager visse forebyggende foranstaltninger, herunder konsulentbistand, støtte i hjemmet, familiebehandling, døgnophold for hele familien, kontaktperson og økonomisk støtte bl.a. for at undgå anbringelse.

I Finland, Sverige og Norge opgør man antallet af børn og unge, som modtager støtteforanstaltninger, uanset om de er rettet direkte mod barnet eller mod hele familien, og i Island registreres som nævnt antallet af tiltag både de familierettede og dem rettet mod barnet. I Sverige deles støtteforanstaltningerne nævnt i afsnit 2.5 op i tre typer: kontaktperson/kontaktfamilie, strukturerede hjælpeforanstaltningsprogrammer og personlig støtte. Norges tal dækker over støttetiltag som støttekontaktperson, aflastningsophold, aflastning i hjemmet, fritidsaktiviteter, MST og PMT mv. jf. afsnit 2.4 om Norge. I Finlands tal indgår børn og unge, som modtager støtte i form af

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

støttepersion/støttefamilie, rehabilitering for hele familien, ”hjemme hos”-ordning og dagtilbud, og i Islands tal indgår vejledning til forældre om opdragelse, støttekontaktperson/støttefamilie, personlig rådgiver til barnet, støtte og behandling til barnet mv.

For alle lande gælder det, at støtteforanstaltningerne er iværksat for at forbedre barnets situation. I tabel 1 er vist antallet og andelen af børn og unge, der modtog støtteforanstaltninger i 2003 samt for Danmarks vedkommende antal af familier, der modtog støttetiltag. Bemærk at Islands tal dækker over antallet af tiltag.

Tabel 1 Børn, unge og familier, som modtog støtteforanstaltninger i løbet af 2003

	Danmark ¹⁾		Finland ²⁾		Island ³⁾		Norge		Sverige ⁴⁾	
	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000
0-17 år	18.754	15,6	51.781	46,6	1.925	24,6	23.319	21,5	24.580	12,7
18-22 år	2.830	9,9	4.598	22,9	-	-	1.904	7,0	3.366	10,8
Familier	35.477	53,5	-	-	-	-	-	-	-	-

1 Familier pr. 1.000 er opgjort ud fra antal familier (enlige, gifte, samboende) med børn i alderen 0-17 år i 2003

2 Kun op til 21 år.

3 Antal tiltag

4 Bestandtal pr. 1. november og kun op til 20 år.

Da kun Finland og Norges tal er direkte sammenlignelige, *giver det ingen mening at sammenligne på tværs af de fem lande*. To ting skal dog bemærkes på trods af de mere eller mindre usammenlignelige tal. For det første at Finland umiddelbart ser ud til at iværksætte flere støtteforanstaltninger pr. 1.000 i befolkningen end de andre lande. Dog er det ikke usandsynligt, at Danmark ligger på niveau med Finland, hvis man medregner støtteforanstaltninger til familier. For det andet at det for alle lande ser ud til at gælde, at andelen af 0-17 årige børn og unge, der modtager støttende foranstaltninger er større end andelen af 0-17 årige, der anbringes udenfor hjemmet jf. tabel 2 nedenfor (tabel 3 for Sveriges vedkommende).

4.3. Frivillige og tvangsmæssige anbringelser

I tabel 2 er vist udviklingen i antallet og andelen af anbringelser i løbet af året, herunder tvangsanbringelser, siden 1993. For sammenlignelighedens skyld er anbringelser af unge i alderen 18-22 år udeladt, selvom de i nogle lande udgør en anseelig del af de anbragte.

Der skal gøres opmærksom på følgende i læsningen af tabellerne.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

- Opdelingen i frivillige og tvangsmæssige anbringelser følger inddelingen i skema 2 i afsnit 3.2. Dog inkluderer tvangsanbringelser i Norge kun omsorgsovertagelse efter § 4-12. Anbringelser pga. den unges adfærd uden samtykke fra den unge efter § 4-24 indgår derfor ikke, og Norges tal for tvangsanbringelser er derfor lidt undervurderet. Pr. 31. december 2003 var der 166 anbringelser efter denne paragraf.
- Akutte anbringelser indgår i alle landenes anbringelsestal. I Danmark, Island og Sverige indgår de også under tvangsanbringelser.
- Islands tal indgår, i modsætning til de andre lande, private anbringelser i plejefamilier, dog kun hvis kommunen samtidig yder økonomisk eller anden støtte til den private anbringelse. Antallet er af meget begrænset omfang.
- Børn og unge som er anbragt i egen bolig, som en form for anbringelse udenfor hjemmet, indgår ikke i Norges tal. De indgår imidlertid i Danmark, Finland og Sveriges tal.
- Island har kun tal for antallet af anbringelser i løbet af året og ikke pr. en bestemt dato jf. tabel 3.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Tabel 2 Børn og unge 0-17 år anbragt udenfor hjemmet, heraf med tvang, i året, 1993-2003

		Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
		Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000
1993	Anbringelser	13.143	12,1	8.347	7,1	507	6,5	8.448	8,5	13.182	6,8
	- heraf tvang	1.122	1,0	941	0,8	28	0,4	-	-	3.545	1,8
1994	Anbringelser	12.646	11,6	8.687	7,4	490	6,3	8.278	8,3	13.520	6,9
	- heraf tvang	1.176	1,1	1.026	0,9	24	0,3	6.669	6,6	3.684	1,9
1995	Anbringelser	12.646	11,5	9.167	7,9	507	6,5	8.489	8,4	13.930	7,1
	- heraf tvang	1.313	1,2	1.050	0,9	18	0,2	6.188	6,1	3.799	1,9
1996	Anbringelser	12.477	11,2	9.352	8,0	445	5,7	8.307	8,1	14.339	7,3
	- heraf tvang	1.328	1,2	1.098	0,9	53	0,7	5.905	5,8	3.779	1,9
1997	Anbringelser	12.500	11,2	9.967	8,6	482	6,2	8.104	7,9	14.279	7,3
	- heraf tvang	1.417	1,3	1.150	1,0	41	0,5	5.643	5,5	3.756	1,9
1998	Anbringelser	12.926	11,5	9.988	8,6	515	6,7	8.596	8,3	14.057	7,2
	- heraf tvang	1.540	1,4	1.158	1,0	22	0,3	5.832	5,6	3.674	1,9
1999	Anbringelser	13.659	12,0	10.270	8,9	626	8,1	9.145	8,7	14.531	7,5
	- heraf tvang	1.574	1,4	1.288	1,1	13	0,2	6.101	5,8	3.755	1,9
2000	Anbringelser	14.402	12,5	10.588	9,3	611	7,9	9.628	9,1	14.710	7,6
	- heraf tvang	1.614	1,4	1.418	1,2	29	0,4	6.035	5,7	3.922	2,0
2001	Anbringelser	15.008	12,8	11.036	9,8	675	8,7	10.151	9,5	15.141	7,8
	- heraf tvang	1.677	1,4	1.476	1,3	21	0,3	6.215	5,8	3.975	2,1
2002	Anbringelser	15.162	12,8	11.431	10,2	722	9,3	10.319	9,6	15.403	7,9
	- heraf tvang	1.673	1,4	1.622	1,4	33	0,4	6.568	6,1	4.048	2,1
2003	Anbringelser	14.724	12,3	11.512	10,4	737	9,4	10.686	9,9	15.615	8,0
	- heraf tvang	1.552	1,3	1.782	1,6	63	0,8	6.747	6,2	4.183	2,2

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

I alle landene er både antallet og andelen af anbragte børn i løbet af året steget fra 1993 til 2003. Stigningen er mest markant i Finland, hvor antallet af anbragte 0-17 årige pr. 1.000 er steget fra 7,1 til 10,4 svarende til en gennemsnitlig årlig vækst på 3,9 pct. I Norge og Sverige har stigningen ligeledes været jævn over årene, mens antallet af anbragte pr. 1.000 i Danmark først faldt fra 1993 til 1997, dernæst steg fra 1997 til 2002 for derefter igen at falde fra 2002 til 2003. Tallet har været relativt stabilt svingende mellem 11,2 og 12,8 pr. 1.000. I Island har anbringelsestallet svinget mellem 5,7 pr. 1.000 som det laveste og 9,4 som det højeste.

Sammenligner man antallet af anbragte pr. 1.000 i de fem lande ligger antallet konsekvent højest i Danmark i alle 10 år. Dog nærmer antallet sig hinanden i de seneste år pga. det lille fald i Danmark i 2003 og den jævne stigning henover årene i de andre lande. Island har færrest anbringelser pr. 1.000 0-17 årige i årene 1993 til 1998, og Sverige har færrest i årene 1999-2003.

Kigger man på antallet af tvangsanbringelser tegner der sig et noget andet billede. Fra at have ligget øverst i forhold til det samlede anbringelsestal sammenlignet med de andre lande ryger Danmark nu ned i midten, hvad angår antallet af tvangsanbringelser pr. 1.000 0-17 årige. Tallet svinger fra 1,0 pr. 1.000 til 1,4. Tvangsanbringelser udgør ca. 1/10 af alle anbringelser i Danmark. I stedet har Norge nu flest efterfulgt af Sverige.

I Sverige er det knap 1/3 af anbringelserne, der er tvangsanbringelser. Dette tal har ligget ret stabilt i alle årene fra 1993 til 2003. Norge har markant flere tvangsanbringelser end de andre lande, hvilket skyldes at langt over halvdelen af alle anbringelserne kategoriseres som tvangsanbringelser. Andelen er dog faldende fra 81 pct. af alle anbringelser i 1994 til 63 pct. i 2003. Årsagen til, at Norges tal er meget højere end de andre landes er, at de definerer alle anbringelser (omsorgsovertagelse) både med og uden samtykke som tvangsanbringelser jf. skema 2 i afsnit 3.2. Kun anbringelser som støttetiltag defineres som en frivillig anbringelse. Norges tal for tvangsanbringelser er endda en anelse undervurderet, idet anbringelser efter § 4-24 pga. den unges adfærd uden samtykke ikke tæller med.

Antallet af tvangsanbringelser pr. 1.000 i Finland er fordoblet fra 1993 til 2003, og udgør ca. 15 pct. af det samlede antal anbringelser i 2003.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Tabel 3 Børn og unge 0-17 år anbragt udenfor hjemmet, heraf med tvang, pr. 31. december, 1993-2003

		Danmark		Finland		Island ¹⁾		Norge		Sverige	
		Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000
1993	Anbringelser	10.323	9,5	7.404	6,3	-	-	5.869	5,9	10.394	5,4
	- heraf tvang	840	0,8	863	0,7	-	-	-	-	3.335	1,7
1994	Anbringelser	10.225	9,4	7.536	6,5	-	-	5.822	5,8	10.623	5,4
	- heraf tvang	913	0,8	911	0,8	-	-	5.350	5,3	3.475	1,8
1995	Anbringelser	10.354	9,4	7.844	6,7	-	-	5.877	5,8	10.887	5,5
	- heraf tvang	998	0,9	957	0,8	-	-	5.095	5,0	3.611	1,8
1996	Anbringelser	10.234	9,2	7.640	6,6	-	-	5.805	5,7	11.027	5,6
	- heraf tvang	1.064	1,0	982	0,8	-	-	4.845	4,7	3.566	1,8
1997	Anbringelser	10.410	9,3	7.721	6,7	-	-	5.900	5,7	11.020	5,6
	- heraf tvang	1.119	1,0	1.033	0,9	-	-	4.735	4,6	3.568	1,8
1998	Anbringelser	10.972	9,7	7.539	6,5	-	-	6.358	6,1	11.117	5,7
	- heraf tvang	1.214	1,1	1.055	0,9	-	-	4.845	4,7	3.580	1,8
1999	Anbringelser	11.532	10,1	7.944	6,9	-	-	6.556	6,2	11.366	5,9
	- heraf tvang	1.215	1,1	1.148	1,0	-	-	4.949	4,7	3.730	1,9
2000	Anbringelser	12.339	10,6	8.195	7,2	-	-	6.941	6,5	11.502	5,9
	- heraf tvang	1.263	1,1	1.276	1,1	-	-	5.136	4,8	3.773	1,9
2001	Anbringelser	12.733	10,8	8.513	7,6	-	-	7.143	6,7	11.801	6,1
	- heraf tvang	1.278	1,1	1.289	1,1	-	-	5.261	4,9	3.924	2,0
2002	Anbringelser	12.924	10,9	8.895	8,0	-	-	7.328	6,8	12.025	6,2
	- heraf tvang	1.313	1,1	1.444	1,3	-	-	5.511	5,1	3.968	2,0
2003	Anbringelser	12.597	10,5	8.997	8,1	-	-	7.674	7,1	12.708	6,5
	- heraf tvang	1.214	1,0	1.549	1,4	-	-	5.693	5,3	4.160	2,1

1 Island har ikke tal for bestanden på et givet tidspunkt, kun tal for anbringelser i løbet af året jf. tabel 2.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Kigger man på antallet af anbragte 0-17 årige pr. 31. december i årene 1993 til 2003 tegner der sig nogenlunde samme billede som før. Danmark har det højeste tal svingende mellem 9,2 og 10,5 anbragte pr. 1.000 0-17 årige, mens antallet af anbragte i Sverige ligger nede mellem 5,4 og 6,5 pr. 1.000. Også Norge ligger lavt sammenlignet med Danmark.

I Sverige har der været en jævn stigning i anbringelsestallet pr. 31. december fra 1993 til 2003, mens antallet af anbringelser pr. 1.000 i de andre lande svinger op og ned. Dog er der samlet set en stigning i alle lande fra 1993 til 2003. Igen er stigningen størst i Finland.

Billedet ændrer sig, når man ser på tvangsanbringelserne. Igen har Norge det højeste antal pr. 1.000, mens Danmark og Finland har det laveste. Andelen af tvangsanbringelser ud af alle anbringelser pr. 31. december er i Norge faldet fra 92 pct. i 1994 til 74 pct. i 2003, mens den i Finland er steget fra 12 pct. til 17 pct. i samme tidsrum. I Danmark og Sverige har antallet af tvangsanbringelser ud af det samlede antal anbringelser ligget på henholdsvis mellem ca. 8 og 11 pct. og mellem ca. 32 og 33 pct. At andelen af tvangsanbringelser i Sverige er så meget højere end i Danmark hænger til dels sammen med, at Danmark har langt flere anbringelser samlet set end Sverige. Dog er Sveriges antal pr. 1.000 også højere end Danmarks. Dette er ret interessant set i lyset af, at definitionen af og betingelserne for henholdsvis frivillige og tvangsmæssige anbringelser er meget ens i de to lande.

4.4. Anbringelser fordelt på køn og alder

I tabel 4 og 5 er antallet af anbragte børn og unge pr. 31. december 2003 fordelt på køn og alder. Tabel 4 viser, hvor mange der er anbragt pr. 1.000 i befolkningen i samme aldersgruppe og med samme køn, mens tabel 5 viser den procentvise fordeling på køn og alder indenfor gruppen af anbragte. I tabel 5 er aldersgruppen 18-22 år udeladt for at skabe størst sammenlignelighed

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Tabel 4 Børn og unge, anbragt udenfor eget hjem, fordelt på alder og køn, pr. 31. december 2003¹⁾

		Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
		Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000	Antal	Pr. 1.000
0-6 år	Piger	813	3,6	721	3,7	22	1,5	667	3,3	946	3,0
	Drenge	888	3,7	821	4,0	44	3,0	758	3,6	976	2,9
7-14 år	Piger	2.625	9,8	1.948	7,6	111	6,3	1.747	7,2	2.780	6,1
	Drenge	3.591	12,7	2.467	9,3	140	7,5	1.984	7,7	3.214	6,7
15-17 år	Piger	2.065	23,4	1.523	16,5	192	31,2	1.243	14,9	2.397	14,4
	Drenge	2.615	28,0	1.517	15,7	228	34,5	1.263	14,3	2.395	13,6
18-20 år	Piger	638	7,7	838	8,6	-	-	381	4,8	1.110	7,3
	Drenge	755	8,8	944	9,3	-	-	534	6,4	1.508	9,4
21-22 år	Piger	57	1,0	-	-	-	-	33	0,6	-	-
	Drenge	84	1,4	-	-	-	-	34	0,6	-	-
I alt	Piger	6.198	8,6	5.030	7,9	325	8,5	4.071	6,2	7.233	6,6
	Drenge	7.933	10,4	5.749	8,6	412	10,3	4.573	6,6	8.093	7,0

1 Dog Island i løbet af året.

I alle fem lande er der anbragt flere drenge end piger pr. 31. december 2003. Både absolut og relativt. Antallet af anbragte pr. 1.000 i befolkningen er større blandt drengene end blandt pigerne. Således er 10,4 ud af 1.000 0-22 årige drenge anbragt uden for hjemmet i Danmark, mens den tilsvarende andel er 8,6 for 0-22 årige piger. I Island er den relative forskel den samme som i Danmark, mens forskellen i antallet af anbragte piger og drenge i Finland, Sverige og Norge er mindre udtalt.

Overvægten af drenge gør sig gældende i næsten alle aldersgrupper på nær hos de 15-17 årige i Finland, Sverige og Norge, og de 0-6 årige i Sverige, hvor antallet af piger er en anelse højere.

I alle lande er antallet af anbragte pr. 1.000 størst blandt de 15-17 årige. Tallet er specielt højt i Danmark, hvor henholdsvis 23,4 ud af 1.000 15-17 årige piger og 28 ud af 1.000 15-17 årige drenge er anbragt udenfor hjemmet, og i Island, hvor 31,2 blandt 1.000 15-17 årige piger og 34,5 blandt 1.000 15-17 årige drenge er anbragt udenfor hjemmet. Sidstnævnte er dog ikke direkte sammenligneligt med de andre lande, da tallet er et forløbstal for året og derfor alt andet lige vil være højere end de andres bestandtal. De tilsvarende tal for 15-17 årige i de andre lande ligger under 16,5 ud af 1.000 i befolkningen.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Tabel 5. Børn og unge, anbragt udenfor eget hjem, fordelt procentvis på alder og køn, pr. 31. december 2003¹⁾

		Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
		Pct. af alle anbragte	Pct. af alle anbragte	Pct. af alle anbragte	Pct. af alle anbragte	Pct. af alle anbragte
0-6 år	Piger	6,5	8,0	3,0	8,7	7,4
	Drenge	7,0	9,1	6,0	9,9	7,7
7-14 år	Piger	20,8	21,7	15,1	22,8	21,9
	Drenge	28,5	27,4	19,0	25,9	25,3
15-17 år	Piger	16,4	16,9	26,1	16,2	18,9
	Drenge	20,8	16,9	30,9	16,5	18,8
Alle	I alt	100	100	100	100	100
- heraf	piger	43,7	46,6	46,6	47,7	48,2
	drenge	56,3	53,4	53,4	52,3	51,8

1 Dog Island i løbet af året

Kigger man på alderssammensætningen *blandt* de anbragte 0-17 årige adskiller andelen af anbragte 15-17 årige i Danmark sig imidlertid ikke væsentlig fra de andre landes andel. Således udgør de 15-17 årige 38 pct. i Sverige, 37 pct. i Danmark, 33 i Norge og 34 pct. i Finland. I Island er andelen 57 pct., og derfor væsentlige højere end i de andre lande. I alle lande på nær Island udgør de 7-14 årige knap halvdelen af de anbragte 0-17 årige. I Island udgør de omkring en trediedel. Overordnet set er alderssammensætningen blandt de anbragte 0-17 årige pr. 31. december 2003 altså meget lig hinanden i de nordiske lande med undtagelse af Island, som har en overvægt af 15-17 årige blandt de anbragte. Det skal her igen tages i betragtning af Islands tal er forløbstal, hvilket måske i sig selv kan forklare afvigelsen til de andre lande.

Tabel 5 bekræfter samme tendens som i tabel 4, nemlig at der er flest drenge blandt de anbragte børn og unge.

4.5. Anbragte fordelt på anbringelsessteder

I tabel 6 er de børn og unge, der var anbragt pr. 31. december i årene 1993, 1998 og 2003, fordelt på hvilket sted, de var anbragt. Opdelingen følger kategoriseringen i skema 4 i afsnit 3.4.

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Tabel 6 Anbragte børn og unge pr. 31. december i året, fordelt på anbringelsessted

		Danmark		Finland		Island ¹⁾		Norge		Sverige ²⁾	
		Antal	Andel i pct.	Antal	Andel i pct.	Antal	Andel i pct.	Antal	Andel i pct.	Antal	Andel i pct.
1993	Familiepleje	5.044	42	5.162	60	259	51	4.952	79	8.277	80
	Døgninstitution	3.250	27	2.274	26	248	49	1.349	21	1.764	17
	Andet sted	3.793	31	1.239	14	-	-	-	-	353	3
	I alt	12.087	100	8.675	100	507	100	6.301	100	10.394	100
1998	Familiepleje	5.370	44	5.740	65	245	48	5.456	78	8.743	79
	Døgninstitution	3.166	26	1.969	22	270	52	1.533	22	2.132	19
	Andet sted	3.593	30	1.077	12	-	-	-	-	242	2
	I alt	12.129	100	8.786	100	515	100	6.989	100	11.117	100
2003	Familiepleje	6.431	46	6.621	61	293	40	6.697	77	9.530	75
	Døgninstitution	3.354	24	2.530	23	444	60	1.960	23	2.865	23
	Andet sted	4.346	31	1.628	15	-	-	-	-	313	2
	I alt	14.131	100	10.779	100	737	100	8.657	100	12.708	100

1 Døgninstitution i løbet af året

2 Kun 0-17 årige. Andet dækker også over anbringelser, hvor stedet er uoplyst.

Plejefamilie/fosterhjem er det mest benyttede anbringelsessted af de tre typer i alle landene på nær i Island, hvor brugen af døgninstitutioner dominerer i både 1998 og 2003. I Norge og Sverige er mellem 75 pct. og 80 pct. af børnene anbragt i familiepleje, mens tallet i Finland og Danmark er lavere og svinger mellem henholdsvis 60 og 65 pct., og 42 og 46 pct. i de tre år. Brugen af familiepleje er faldet fra 1993 til 2003 i både Island, Sverige og Norge, mens andelen anbragt på døgninstitutioner er steget. Tendensen er mest markant i Island. I Danmark er andelen af børn og unge anbragt i familiepleje modsat steget, mens andelen i døgninstitutioner er faldet.

I Danmark er der et langt mere varieret udbud af anbringelsessteder, og næsten en tredjedel af børnene er anbragt på socialpædagogiske opholdssteder, kostskole og lignende, eget værelse mv. (i kategorien *Andet sted*), hvilket er atypisk sammenlignet med de andre lande, herunder især Norge og Island. Det kan dog ikke udelukkes, som nævnt i afsnit 3.4, at nogle af de meget institutionslignende tilbud indgår under døgninstitutioner i de andre lande. Der skal yderligere gøres opmærksom på, at familiepleje som drives som erhverv indgår under *familiepleje* i statistikken i Finland og Island, og under kategorien *Andet sted* som et opholdssted i statistikken i Danmark. I Norge og Sverige har man ikke umiddelbart en lignende kategori. Disse forskelligheder i kategoriseringen kan give et misvisende billede, når man sammenligner udviklingen i brugen af anbringelsessteder på tværs.

4.6. Opsamling på sammenligningen

Sammenligningen af praksis i de fem lande kan opsummeres i følgende punkter:

- På grund af forskellige opgørelsesmetoder er det ikke muligt at sammenligne omfanget af den forebyggende indsats på tværs af de fem lande. Tallene peger dog i retning af, at der i Finland er langt flere børn og unge, der modtager støtteforanstaltninger sammenlignet med de andre lande, og desuden at andelen af børn og unge, der modtager støtteforanstaltninger, i alle de nordiske lande er større end andelen af børn og unge, der er anbragt udenfor hjemmet.
- I alle fem lande har der været en stigning i antallet af anbragte børn og unge både absolut og relativt i årene 1993 til 2003. Dette gælder både antallet i løbet af året og antallet pr. 31. december i året. Stigningen har været størst i Finland og mindst i Danmark.
- Danmark har flest anbragte børn og unge udenfor hjemmet pr. 1.000 0-17 årige både i løbet af året og pr. 31. december i alle årene fra 1993 til 2003. Sverige har færrest anbringelser pr. 1.000 0-17 årige i stort set alle årene.
- Norge har det højeste antal tvangsanbringelser pr. 1.000 0-17 årige. Det skyldes primært, at næsten alle Norges anbringelser kategoriseres som tvangsanbringelser. Danmark og Finland har det laveste antal tvangsanbringelser pr. 1.000 0-17 årige.
- Flere drenge end piger er anbragt udenfor hjemmet i alle fem lande. Både antalmæssigt og ud af 1.000 i befolkningen. Med få undtagelser er der en overvægt af drenge i alle aldersgrupper. Tendensen er tydeligst i Danmark.
- Generelt er alderssammensætningen blandt de anbragte 0-17 årige meget ens i landene med undtagelse af Island. I alle lande på nær Island udgør de 7-14 årige knap halvdelen af de anbragte børn og unge.
- Antallet af anbragte 15-17 årige pr. 1.000 i befolkningen er meget højt i Danmark og Island sammenlignet med de andre lande. Årsagen til Danmarks høje tal er sandsynligvis, at Danmark i modsætning til de andre nordiske lande registrerer ophold på kost- og efterskoler som anbringelser.
- I alle lande på nær Island er familiepleje den mest benyttede anbringelsesform. I Norge og Sverige er henholdsvis 77 pct. og 75 pct. af de anbragte børn og unge i familiepleje i 2003. I Danmark, Island og Finland

er andelen noget lavere. Der er en tendens i Island, Sverige og Norge mod, at andelen af børn og unge, der anbringes i familiepleje falder og andelen, der anbringes i døgninstitutioner, stiger. I Danmark er udviklingen gået den modsatte retning.

5. Årsager til forskelle i de nordiske lande

En af de mest i øjenfaldende forskelle mellem landene er Danmarks relative høje anbringelsestal. Det er ikke muligt at pege på én årsag til, at Danmark generelt anbringer flere børn og unge udenfor hjemmet end de andre nordiske lande. En del af forklaringen kan være, at børn og unge med nedsat psykisk og/eller fysisk funktionsevne i Danmark er omfattet af de samme paragraffer som børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder. Det betyder bl.a. at de indgår i anbringelsestallet og antallet af børn og unge, der modtager støtteforanstaltninger. I de andre nordiske lande er psykisk og fysisk handicappede børn dækket af andre paragraffer end børneværnsparagrafferne, og de indgår således ikke i tallene.

Da man i Danmark ikke registrerer årsagen til iværksættelse af foranstaltningen, er det ikke muligt at trække børn og unge med handicap ud af tallene for derved at opnå en højere grad af sammenlignelighed. Dog har Danmarks Statistik opgjort, at 66 pct. af de døgnklienter, der var på døgninstitutioner for børn og unge i marts 2003, var på en døgninstitution for børn og unge med sociale og adfærdsmæssige vanskeligheder, og 34 pct. var på døgninstitutioner for børn og unge med nedsat psykisk eller fysisk funktionsevne. Hvis man antager, at hovedparten af de børn, der anbringes pga. deres handicap, anbringes på døgninstitution, og dernæst bruger samme fordelingsnøgle på antallet af anbragte 0-17 årige på døgninstitution pr. 31. december, betyder det, at anbringelsestallet for 2003 skønsmæssigt kan reduceres med ca. 1.000 og dermed udgøre ca. 9,6 pr. 1.000 0-17 årige i stedet. Dette tal ligger dog stadig en del højere end i de andre nordiske lande og kan således ikke forklare hele forskellen.

To supplerende forklaringer på Danmarks noget højere anbringelsestal kan være

- at man i lovgivningen i Finland, Island og Norge angiver, at de støttende foranstaltninger så vidt muligt skal afprøves først, og kun hvis disse ikke kan afhjælpe problemet, iværksætter man en decideret anbringelse udenfor hjemmet. I Danmark derimod nævnes en frivillig anbringelse udenfor hjemmet som en mulighed blandt de andre støt-

tende foranstaltninger, og det understreges i vejledningen til paragraffen, at opregningen af mulige foranstaltninger ikke er udtryk for en rangfølge, hvor kommunen skal gennemprøve de støttende foranstaltninger først og kun derefter en anbringelse. I nogle tilfælde vil en anbringelse således allerede fra sagens start kunne vise sig som den mest formålstjenstlige foranstaltning. Denne forskel i krav til rækkefølgen ved iværksættelse af foranstaltninger kan muligvis afføde forskelle i praksis i de fem lande. I Sverige gælder dog det samme som i Danmark, hvilket svækker forklaringen.

- at en frivillig anbringelse i Danmark ikke er nær så stort et indgreb i familien som en omsorgsovertagelse er i de andre lande, og at anbringelser derfor benyttes hyppigere. Ved en frivillig anbringelse i Danmark kan forældrene til enhver tid kræve barnet hjemgivet i modsætning til en omsorgsovertagelse med samtykke i Finland, Norge og Island. Denne forklaring holder imidlertid ikke, når man også inddrager Sverige, som har samme type af frivillige anbringelser og alligevel anbringer færre end Danmark. Desuden indgår anbringelser som en frivillig støtteforanstaltning i både Finland og Norges anbringelsestæl, og disse kan til en hvis grad sidestilles med de frivillige anbringelser i Danmark. Alligevel har de to lande færre anbringelser end Danmark.

En del af forklaringen på, at Danmark har så relativt mange anbragte i aldersgruppen 15-17 årige er muligvis, at man i Danmark har en bredere vifte af institutionstilbud, herunder bl.a. brug af kost- og efterskole som anbringelsessted, sammenlignet med de andre lande (Hestbæk, 1998; Grinde, 2004). Pr. 31. december 2003 var 7 pct. af de anbragte børn og unge 0-22 år anbragt på kostskole eller lignende. Blandt de anbragte 15-17 årige var det 14 pct. Det kan være svært at klare unge med alvorlige adfærdsproblemer i en familiepleje, som er det der oftest bruges i Norge og Sverige. Forskelle i tilbudsmuligheder kan til dels styre praksis.

Hestbæk (1998) har i sin diskussion af årsager til forskelle i børneværnets holdninger og vurderinger i de nordiske lande desuden henvist til en stærk dansk institutionskultur på linje med traditioner i Syd- og Mellemeuropa og til den vekslende økonomiske situation i de fem nordiske lande. Derudover nævner Hestbæk en lang række forhold på makroniveau, som har indflydelse på og kan medvirke til forskellig praksis i de nordiske lande, herunder de overordnede socialpolitiske traditioner og ideologier, børneværnets opbygning og finansieringsstruktur, professionskulturer blandt sagsbehandlere, uddannelses- og kvalifikationskultur, familiestruktur og -ideologi, herunder opfattelsen af ansvarsfordelingen mellem stat og familie og demografiske

forhold, levekår og problemtyngde i de enkelte kommuner. Hestbæk går ikke nærmere ind i, hvilke af disse faktorer, der kan siges at være udslagsgivende.

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har i 2004 udgivet rapporten *Nordiske barnevern. Terskelen for barneverntiltak og beslutningsprosessen ved bruk af tvang* med støtte fra Nordisk Ministerråd. Rapporten har til formål at undersøge, hvordan og hvorfor praksis i børneværnet varierer mellem de nordiske lande, når de i udgangspunktet har så meget tilfælles. Der fokuseres specielt på, hvordan kulturelle værdier og traditioner indvirker på det praktiske børneværnsarbejde. I rapporten indgår kun Danmark, Island og Norge. Rapporten bygger dels på vignetundersøgelser blandt sagsbehandlere i de tre lande, og dels en række interviews med formænd i fylkesnævnene i Norge, børneværnsnævnene i Island samt dommere i landsretten i Danmark.

En af rapportens vigtigste konklusioner er, at der i Danmark tages meget hensyn til forældrene i indsatsen overfor udsatte børn og unge, mens fokus i Norge i højere grad er på barnet. Derfor accepteres tvangsanbringelser i højere grad i Norge, som det kan ses ud af statistikken, mens sagsbehandlerne i Danmark er mere tilbageholdne med at gribe ind i privatlivets fred og bruge tvang overfor forældrene. 90 pct. af anbringelserne i Danmark er baseret på et samtykke fra forældrene. Denne konklusion bygger dels på sagsbehandlernes forskellige måde at vurdere sager på i de tre lande og dels på nuancer i lovgivningen. Derudover har Norge og Island en decideret børneværnslov, mens bestemmelserne i Danmark indgår i en generel lov for hele det sociale serviceområde. Sidstnævnte giver i højere grad en kontekst, der er præget af familiens situation i stedet for barnets problem. I denne rapport er det forsøgt at pege på nogle mulige årsager til forskelle i landenes praksis. En større forståelse af forskellene kan imidlertid kun opnås gennem mere omfattende og dybtgående komparative studier landene imellem.

6. Afsluttende refleksioner

Dette temakapitel har kun fokuseret på selve indholdssiden og omfanget af indsatsen overfor udsatte børn og unge i de nordiske lande. Kapitlet har således ikke beskæftiget sig med to ellers nærliggende og meget centrale spørgsmål nemlig,

- hvilke årsager, der ligger bag iværksættelsen af de forskellige foranstaltninger overfor udsatte børn og unge, og

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

- hvad er effekten af de forskellige børneværnsindsatser, og hvordan går det de børn og unge, som har været i berøring med børneværnet, senere i livet.

I forhold til at bidrage med viden om det første punkt har de nordiske lande stadig lang vej igen. I øjeblikket gennemfører kun Norge en detaljeret registrering af årsager i deres statistiksystem, mens man i Danmark i forlængelse af anbringelsesreformen er ved at udvikle en metode til at registrere årsager ved iværksættelse af foranstaltninger. Indførelsen af årsagsregistreringer i de nordiske landes statistiksystemer ville medvirke til, at man kunne komme et spadestik dybere i analysen af indsatsen overfor udsatte børn og unge. Forhold til det andet punkt om effekter af indsatsen kan der henvises til Egelund og Hestbæk (2003) *Anbringelser af børn og unge udenfor hjemmet. En forskningsoversigt* og til Socialforskningsinstituttets forløbsundersøgelse af anbragte børn i Danmark (Egelund, Hestbæk og Andersen, 2004), som der knytter sig store forventninger til. Undersøgelsen vil følge de samme børn fra 1995-fødselsårgangen gennem hele deres opvækst med henblik på at afdække, hvordan man kan målrette indsatsen over for anbragte børn, så de får de bedst mulige opvækstvilkår.

Som afslutning på temakapitlet skal det nævnes, at der i øjeblikket i de nordiske lande er en tydelig udviklingstrend mod, at det forebyggende arbejde gøres uafhængig af myndighedsudøvelsen. Trenden indebærer, at børn, unge og familier kan få kvalificeret støtte og behandling uden, at der stilles krav om en forudgående udredning eller afgørelse fra kommunens side. Drivkraften bag denne udvikling er, at man prøver at få fat i de udsatte familier i et tidligere stadie og derved undgår, at problemerne udvikler sig og familierne på et senere tidspunkt havner som klienter i det offentlige system. Eksempler på denne udvikling er ressourceteams i skolerne, opholdssteder for unge med misbrugsproblemer, undervisningstilbud for børn og unge med psykosociale problemer og forældrevejledning.

Referencer

Generelt:

Egelund, Tina og Hestbæk, Anne-Dorthe (2003), *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. København:

Socialforskningsinstituttet 03:04

Egelund, T., A-D. Hestbæk og D. Andersen (2004). *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*.

København: Socialforskningsinstituttet 04:17.

Grinde, Turid Vogt (red.) (2004), *Nordisk barnevern. Terskelen for barneverntiltak og beslutningsprosessen ved bruk af tvang*. Rapport 18/04. Oslo: NOVA

Hestbæk, Anne-Dorthe (1998), *Tvangsanbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*. København:

Socialforskningsinstituttet 98:15

Om Danmark:

Graversen, Jørgen og Sejr, Lis (1990), *Betænkning om de retlige rammer for indsatsen overfor børn og unge: afgivet af udvalget om de retlige rammer for indsatsen overfor børn og unge*. København: Socialministeriet

Socialministeriet (2004), *Bekendtgørelse af lov om social service*, København: Socialministeriet

Socialministeriet (2002), *Vejledning om særlig støtte til børn og unge. Lov om social service*. København: Socialministeriet

Om Finland:

Barnskyddsregister 1993 - 2003. Forsknings- og utvecklingscentralen för social- och hälsovården (STAKES).

National Research and Development Centre for Welfare and Health (2004). *Child welfare 2003. Statistical summary 17/2004*. Helsinki.

Narikka, Jouko (toim.) (2001). *Sosiaali- ja terveystalvelujen lainsäädäntö käytännössä*. Pieksämäki.

Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) (2004), *Lastensuojelu tänään*. Jyväskylä.

Social- och hälsovårdsministeriet (2002). *Statsrådets redogörelse till riksdagen om barns och ungas välfärd*. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet. Publikationer 2002:13

Om Island:

Barnaverndarstofa (2004). *Ársskýrsla 2003*. Reykjavík: Barnaverndarstofa

SOCIALE TILBUD TIL UDSATTE BØRN OG UNGE

Om Norge:

NOU 2000:12. *Barnevernet i Norge. Tilstander, nye perspektiver og forslag til reformer.*

St. meld. Nr. 40 (2001-2002). *Om barne- og ungdomsvernet.*

Ot.prp. nr. 64 (2004-2005). *Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenster og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven) mv.*

Ofstad, K., og Skar, R. (1994). *Barnevernloven*. Juridisk forlag AS.

Om Sverige:

Grönwall, Lars og Holgersson, Leif (2004), *Socialtjänsten. Handboken om SoL, LVU och LVM*. Stockholm: Gothia förlag.

Proposition 1979/80:1. *Om socialtjänsten*

Proposition 1996/97:124. *Ändring i socialtjänstlagen*

Proposition 2000/01:80. *Ny socialtjänstlag m.m.*

Proposition 2002/03:53. *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*

Socialstyrelsen (2000). *Individ – och familjeomsorg – lägesrapport 2000*. Stockholm: Socialstyrelsen. Artikelnummer 2005-131-4.

Socialstyrelsen. *Socialtjänststatistik*.

Hjemmesider:

- Danmarks Statistik, Danmark: www.dst.dk
- Socialministeriet, Danmark: www.social.dk
- Socialforskningsinstituttet, Danmark: www.sfi.dk
- STAKES, Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården, Finland: www.stakes.fi
- Social- og Sundhedsministeriet, Finland: www.stm.fi
- Socialministeriet, Island: www.felagsmalaraduneyti.is
- Barnaverndarstofa, Island: www.bvs.is
- Barne- og Familiedepartementet, Norge: www.bufdir.no
- Statistisk Sentralbyrå, Norge: www.ssb.no
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Norge: www.buf.stat.no
- Socialstyrelsen, Sverige: www.socialstyrelsen.se

Bilag 1

Informationer der findes på NOSOSKO's hjemmeside

På NOSOSKO's hjemmeside www.nom-nos.dk findes der en række supplerende oplysninger ligesom denne publikation også kan hentes herfra som pdf-fil.

De supplerende oplysninger er følgende:

- De sociale udgifter og deres finansiering fordelt på enkelte poster
- Specifikation af de sociale udgifter
- Typetilfældene der ligger til grund for figurerne i publikationen
- Beskrivelse af beregningsgrundlaget for typetilfældene
- Tabeller over indkomstfordeling og relativ fattigdom som der ligger til grund for tabeller og figurerne i publikationen
- Beskrivelse af beregningsgrundlaget for tabellerne over indkomstfordeling
- Yderligere oplysninger om statistikbureauer, styrelser og ministerier

Desuden findes databasen Social and Health Indicators hvor de vigtigste indikatorer i denne publikation findes tilgængelig i en interaktiv database hvor det er muligt at fremvise resultaterne såvel ved grafisk præsentation som ved brug af landkort.

Bilag 2

Grundlaget for reguleringen af de sociale ydelser

DANMARK: Alle overførselsindkomster og visse andre satser reguleres årligt pr. 1. januar med en satsreguleringsprocent, som afspejler årslønsudviklingen på arbejdsmarkedet. Den årlige regulering med satsreguleringsprocenten omfatter således satserne for bl.a. sociale pensioner, syge-, barsels- og arbejdsløshedsdagpenge, efterløn og overgangsydelse, kontanthjælp, revalidering, børnefamilieydelse og børnetilskud samt boligstøtte. De forskellige beløb, der indgår i grundlaget for beregningerne af de forskellige ydelser og støtte reguleres ligeledes med satsreguleringsprocenten. Arbejdslosgivningslovens maksimale beløb reguleres med satsreguleringsprocenten. For personer, der får individuelle dagpenge under maksimumsbeløbet, reguleres beregningsgrundlaget for de individuelle dagpenge (dvs. den tidligere løn) med satsreguleringsprocenten. Dagpengene udgør herefter 90 pct. af det nye beregningsgrundlag. Modtagere af individuelle dagpenge under maksimumsbeløbet får således også reguleret deres ydelse pr. 1. januar.

Syge- og barselsdagpengenes maksimale beløb bliver ligeledes reguleret med satsreguleringsprocenten. For personer, der får mindre end det maksimale beløb og hvor dagpengene således udgør 100 pct. af deres tidligere løn, sker der en regulering af dagpengene, idet omfang lønnen hos de pågældendes arbejdsgivere reguleres typisk i henhold til overenskomsten.

Reguleringen er fastsat dels i en lov om en satsreguleringsprocent dels i de enkelte love om de forskellige kontantydelse mv. Reguleringsprocenten beregnes på grundlag af ændringen i årslønnen for arbejdere og funktionærer i året to år forud for det år, reguleringsprocenten vedrører, set i forhold til året tre år forud. Reguleringsprocenten for 2003 er f.eks. fastsat på grundlag af ændringen i årslønnen fra 2000 til 2001.

FÆRØERNE: Reguleringen af de sociale ydelser har baggrund i en særskilt lov, som fastsætter den årlige regulering til 4 pct. Loven omfatter pensioner pensionstillæg, særlige tillæg til pensionister og børnebidrag. Undtaget er dog folkepensionens grundbeløb, som ikke reguleres.

Arbejdsløshedsdagpenge, sygedagpenge, dagpenge ved graviditet reguleres i forhold til lønudviklingen.

FINLAND: De sociale ydelser reguleres på følgende måde:

Grund/mindstepensionen reguleres en gang årligt efter det forrige års konsumprisindex.

Arbejdspension til pensionister under 65 år reguleres for 50 procents vedkommende i forhold til udviklingen i lønniveauet og for 50 procents vedkommende i forhold til konsumprisindexet.

For pensionister der er fyldt 65 år forhøjes pensionen for 20 procents vedkommende i forhold til lønudviklingen og for 80 procents vedkommende i forhold til konsumprisindexet.

Sygedagpenge og forældredagpenge reguleres ikke ved årsskiftet for de der allerede modtager ydelsen (hvis man eksempelvis bliver syg i december er udbetalingen uændret i januar).

Derimod forhøjes indkomstgrænserne årligt i forhold til APL-indexet med 50 procent i forhold til lønudviklingen i det foregående år og for 50 procents vedkommende i forhold til det forrige års konsumprisindex.

Arbejdsløshedsdagpenge forhøjes en gang årligt i forhold til det forrige års konsumprisindex (på samme måde som grundpensionen).

Socialhjælp (inkomststöd) reguleres i forhold til det forrige års konsumprisindex.

Børnetilskuddet reguleres efter beslutning i parlamentet.

ISLAND: Alle sociale ydelser reguleres årligt pr 1. januar i forhold til løn- og prisudviklingen i statsbudgettet. De ydelser der er omfattet er grundpensionen til alders og førtidspensionister, arbejdsløshedsdagpenge, de offentlige sygedagpenge og fødselsdagpenge for de personer der er udenfor erhverv. Desuden reguleres indkomstgrænsen for grund- og førtidspensionen i forhold til lønudviklingen fra 1. september hvert år.

Arbejdspensionen bliver reguleret efter konsumprisindexet.

NORGE: Alderspensionen og førtidspensionen fra folketrygden beregnes med udgangspunkt i folketrygdens grundbeløb. Grundbeløbet reguleres af Stortinget (parlamentet) efter drøftelser mellem regeringen og pensionisternes organisationer. Normalt sker reguleringen per 1. maj. Formålet med regule-

ringen af grundbeløbet er at give pensionister med pension fra folketrygden en indtægtsudvikling på størrelse med udviklingen for erhvervsaktive.

Udbetaling af sygedagpenge reguleres ikke i løbet af sygdomsperioden. Sygedagpengene reguleres dermed ikke hvis der sker ændringer i den sygemeldtes lønniveau eller grundbeløb i sygedagpengeperioden.

Indtægtsgrundlaget for fastsættelse af dagpenge ved arbejdsløshed fastsættes for hele perioden ved overgangen til dagpenge ved arbejdsløshed og ændres ikke ved ændringer i det generelle indtægtsniveau i samfundet.

Socialdepartementet fastsatte i 2001 statslige vejledende retningslinier for økonomisk socialhjælp. De vejledende retningslinier vil blive vurderet og revideret med jævne mellemrum efter behov og blev sidst prisjusteret i 2004. Der er heller ingen regler for en årlig regulering af børnetilskuddet. Det er Stortinget der fastlægger de årlige satser ved de årlige budgetforhandlinger. Satserne er ikke blevet prisjusteret siden 1995, hvor satsændringerne skyldtes andre forhold som sammenhængen mellem skattesystemet samt at der siden 2000 udbetales børnetilskud til barnet fylder 18 år (tidligere 16 år).

SVERIGE: De ydelser der er et supplement til arbejdsindkomster eller en forlængelse af disse (så som pensioner) er oftest automatisk reguleret i forhold til prisudviklingen. Det er prisbasisbeløbet der anvendes for reguleringen.

Niveauet på pensionerne og loftet på syge- og forældreforsikringerne (syge og forældredagpenge) er vigtige eksempler på ydelser som reguleres på den måde.

Ydelser der er behovsprøvet reguleres ofte på en anden måde.

Når det gælder rigsnormen for Socialbidraget (socialhjælpen) bliver der af regeringen årligt taget beslutning om regulering med udgangspunkt i prisændringer og Konsumentverkets (Forbrugerstyrelsen) beregning over hvad forskellige familietyper behøver til forsørgelse. I systemet er der indarbejdet muligheder for at tage hensyn til forandrede forbrugsmønstre m. Boligydelserne er fastsat i faste beløb og ydes i relation til givne indkomster. De ændres kun efter politisk beslutning. Det samme gælder bidragsforskuddet.

Børnetilskuddet er et generelt tilskud der til trods for dette ikke reguleres i forhold til prisudviklingen, men reguleres kun i forhold til en politisk beslutning.

Bilag 3

Den nordiske socialpolitik

Den nordiske velfærdsmodel

Den nordiske velfærdsmodel kan karakteriseres på følgende måde:

1. Den offentlige velfærdspolitik er omfattende. Velfærdspolitikken omfatter social sikring, social service, sundhed, uddannelse, bolig, beskæftigelse mv. med det formål at sikre de mest basale behov.
2. Statens involvering har været stærk på alle politikområder. De politiske foranstaltninger for at opnå fuld beskæftigelse har været baseret på både makroøkonomisk politik, socialpolitik og en aktiv arbejdsmarkedspolitik.
3. De nordiske velfærdssystemer er baseret på en høj grad af universalisme forstået på den måde, at alle borgere har ret til basal social tryghed og service uafhængigt af deres position på arbejdsmarkedet. Universalismen har bidraget til en bred folkelig støtte til velfærds-
politikken.
4. Indkomstsikringen er baseret på to elementer: I de fleste ordninger er der en indkomstuafhængig grundsikring og en indkomstafhængig ydelse for dem, der har været på arbejdsmarkedet. Sammenlignet med andre industrialiserede lande spiller de offentlige indkomstoverførsler en betydelig rolle, hvorfor de sociale udgifters andel af BNP har været høj. Offentlig finansiering af overførselsindkomster har været betydelig og skattniveauet har derfor været højt.
5. De nordiske lande kan endvidere karakteriseres som servicestater, hvor betydning af det lokale demokrati er stor. Social- og sundhedsservicen er finansieret gennem skatter uden høj brugerbetaling, hvor målsætninger er at alle borgere får opfyldt deres behov. Servicen bliver ydet af de lokale myndigheder (kommuner og amter) og bliver for det meste også produceret af disse.

6. Indkomstfordelingen er relativt lige. Både i form af lønspredning og disponible indkomster har de nordiske lande en lav indkomstulighed sammenlignet med andre lande. Der er ingen dybe kløfter mellem forskellige indkomstgrupper og som følge heraf har fattigdom og forskelle i levestandard været relativt begrænset.
7. Ligestilling mellem kønnene er et grundlæggende princip i de nordiske velfærdsstater. I de nordiske lande har kvinder en høj beskæftigelsesfrekvens og i de fleste familier er der to forsørgere. Socialpolitiske foranstaltninger er baseret på individuelle rettigheder, således at kvinder ikke er økonomisk afhængige af deres ægtefælle.⁴

Selvom de grundlæggende principper for de nordiske velfærdsstater stadigvæk er gældende er der dog en stigende tendens hen imod anvendelse af brugerbetaling, i stedet for, at finansiere alle velfærdsydelser gennem skatter. Fondsdannelser til finansiering af pensioner får ligeledes en større og større betydning, ligesom familier selv i højere grad end tidligere, må anvende det sociale netværk til en del af den sociale service der tidligere blev tilbudt fra det offentlige.

Organiseringen af den nordiske socialpolitik

DANMARK: Der er et tredelt skatte- og administrationssystem i Danmark (stat, amter og kommuner).

Folketinget og regeringen har det overordnede ansvar for lovgivningen og tilrettelæggelsen af socialpolitikken, mens kommunerne og amterne administrerer og udbetaler langt hovedparten af de sociale ydelser.

Det er de kommunale myndigheder, som har ansvaret for den største del af de sociale kontantydelse så som pensioner, sygedagpenge, revalidering, boligydelse, ydelser til flygtninge samt socialhjælpen. Kommunerne afholder udgifterne i første omgang, mens de efterfølgende bliver helt eller delvist refunderet af staten.

Administration og udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge foretages af de frivillige arbejdsløsheds-kasser.

Kommunerne er også ansvarlige for og administrerer den største del af den sociale service så som dagtilbud og forebyggende foranstaltninger for børn og unge samt pleje og omsorg for ældre og funktionshæmmede (hjemmesygepleje, hjemmehjælp, plejehjem mv.).

⁴ Punkterne 1-7 efter *Nordic Social Policy, Changing Welfare States*. Edited by Mikko Kautto, Matti Heikkilä, Björn Hviden, Staffan Marklund and Niels Ploug.

Amterne har det daglige ansvar for sundhedsvæsenet, hvilket omfatter driften af hospitalerne samt administration af ydelser fra sygesikringen, herunder udbetaling af ydelser til de praktiserende læger og tandlæger, samt tilskud til medicin. Amterne varetager endvidere opgaver på det sociale område i form af døgninstitutioner til børn og unge samt botilbud til funktionshæmmede og socialt udsatte grupper.

Både amter og kommuner modtager bloktilskud fra staten.

Staten er ansvarlig for og administrerer gennem den statslige arbejdsformidling en række arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger, herunder aktiveringen af de forsikrede ledige.

FÆRØERNE: Der er et todelt skatte- og administrativt system på Færøerne (hjemmestyret og kommuner). Hjemmestyret har det overordnede ansvar for lovgivningen og har også ansvaret for administration og udbetaling af hovedparten af de sociale ydelser samt hovedparten af den sociale service. Kommunerne har ansvaret for dagtilbud til børn samt visse forsorgsydelser. Endvidere betaler kommunerne en mindre del af udgifterne til kommunelæger, skolelæger, sundhedsplejersker, hjemmesygeplejersker m.v.

Arbejdsløshedsforsikringen finansieres af arbejdsmarkedets parter og administreres af en bestyrelse sammensat af repræsentanter for arbejdsmarkedet. En mindre del af alderspensionerne administreres og finansieres også af parterne på arbejdsmarkedet.

FINLAND: Det er også regeringen der har det overordnede ansvar for lovgivningen i Finland. Beskatningssystemet er kun to - strenget (stat og kommuner) mens der er et tre - strenget administrativt system (stat, regioner og kommuner).

Der findes et pensionssystem der består af to dele. En arbejdsmarkedspension og en folkepension. Arbejdspensionen er arbejds- og forsikringsbaseret, medens folkepensionen gives til alle borgere i landet der enten kun har en lille eller ingen arbejdspension. De private arbejdspensioner administreres af de private pensionsselskaber.

Kommunerne har ansvaret for såvel sundheden som den sociale service som ydes til alle borgere i kommunerne. Det offentlige sundhedsvæsen bliver suppleret med private udbydere af sundhedsydelser, hvor udgifterne til dette delvist er dækket af den offentlige sygesikring.

Kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed består dels af en optjeningsrelateret ydelse og dels af et basisbeløb. De fleste lønmodtagere er dækket af arbejdsløshedsforsikringen og disse er berettiget til den optjeningsbaserede ydelse.

ISLAND: Der er kun et to strenget skatte og administrativt system i Island (stat og kommuner). Staten har det overordnede ansvar for lovgivningen og herunder beslutninger og ansvar for socialpolitikken. Staten har også ansvaret for den største del af den sociale service, så som hospitaler, sundhedscentre (det primære sundhedsvæsen) samt hjemmesygeplejen.

Kommunerne har ansvaret for hjemmehjælpen institutioner og omsorg for børn og unge. I et samarbejde med staten har kommunerne også ansvaret for service til de ældre og funktionshæmmede.

Når det gælder indkomstoverførsler (sociale kontantydelse og pensioner) deler staten ansvaret delvist med arbejdsmarkedets parter. Pensionerne er delvist administreret af den statslige socialstyrelse (grundydelse) og delvist af et uafhængigt pensionsfond (arbejdsmarkedspensionerne) der er administreret af bidragsyderne (de ansatte og arbejdsgiverne).

Arbejdsløshedsforsikringen er administreret af staten, mens størstedelen af ydelserne ved sygdom kommer fra løn under sygdom.

Det er kommunerne der har ansvaret for socialhjælpen.

NORGE: Der et tredelt administrativt og politisk system i Norge (stat, amter og kommuner) og det same gælder for det sociale område.

Største delen af de sociale indkomstoverførsler (sygedagpenge, revalidering og pensioner varetages af staten gennem folketrygden).

Folketrygden er finansieret gennem bidrag fra arbejdstagere, arbejdsgivere og staten. Arbejdsgivernes bidrag er afhængig af hvilken regional sone virksomheden befinder sig i (i alt er der 5 soner).

Kommunerne administrerer og har ansvaret for socialhjælpen, det primære sundhedsvæsen, hjemmehjælpen og hjemmesygeplejen samt institutionerne for såvel børn og unge som ældre og funktionshæmmede.

Staten har for nyligt overtaget ansvaret for hospitalsvæsenet, hvilket har medført at der kun er et mindre ansvarsområde tilbage i amterne.

SVERIGE: Der findes også et tredelt administrativt system i Sverige (stat, amter og kommuner). Staten har ansvaret for de fleste indkomstoverførsler, så som sygedagpenge, forældretydelser, arbejdsløshedsdagpenge samt arbejdsskadeforsikringen der administreres af Försäkringskassan Sverige Størsteparten af pensionerne kommer fra pensionsfondene og er administreret af bidragsyderne. Amterne har ansvaret for hospitalerne og det meste af det primære sundhedsvæsen (sundhedscentre). Kommunerne har ansvaret for hjemmehjælpen, hjemmesygeplejen, socialhjælpen samt institutioner og omsorg til såvel børn og unge som ældre og handicappede.

Publikationer udgivet af NOSOSKO efter 1995

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1994.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 3:96. København 1996.

Nordisk socialstatistik 1946-1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 4:96.
København 1996.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1994.
Nordic Social-Statistical Committee no. 5:96. Copenhagen 1996.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1995.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 6:97. København 1997.

Social Protection in the Nordic Countries 1995. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 7:97. Copenhagen 1997.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1996.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 8:98. København 1998.

Social Protection in the Nordic Countries 1996. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 9:98. Copenhagen 1998.

Förtida utträde från arbetslivet 1987-1996. En jämförelse mellan de nordiska länderna. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 10:99. København 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1997.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 11:99. København 1999.

Social Protection in the Nordic Countries 1997. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 12:99. Copenhagen 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1998.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 13:00. København 2000.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Social Protection in the Nordic Countries 1998. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 14:00. Copenhagen 2000.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1999.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 15:01. København 2001.

Social Protection in the Nordic Countries 1999. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 16:01. Copenhagen 2001.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2000.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 17:02. København 2002.

Social Protection in the Nordic Countries 2000. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 18:02. Copenhagen 2002.

Nordic/Baltic Social Protection Statistics 2000.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 19:03. København 2003.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2001.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 20:03. København 2003.

Social Protection in the Nordic Countries 2001. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 21:03. Copenhagen 2003.

*Sustainable Social and Health Development in the Nordic Countries. Seminar
27th May 2003, Stockholm.* Nordic Social-Statistical Committee no. 22:03.
Copenhagen 2003.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2002.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 23:04. København 2004.

Social Protection in the Nordic Countries 2002. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 24:04. Copenhagen 2004.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2003.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 25:05. København 2005